

नेपाल सरकार
भौतिक पूर्वाधार तथा यातायात मन्त्रालय
सिंहदरबार, काठमाडौं, नेपाल

सूर्यदल गणको भौतिक पूर्वाधार निर्माण कार्यको लागि
वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कनको प्रतिवेदन
ललितपुर जिल्ला, बागमती प्रदेश

प्रतिवेदन पेश गरिएको निकाय

वन तथा वातावरण मन्त्रालय
सिंहदरबार, काठमाडौं, नेपाल
फोन नं ०१-४२११५६७
ईमेल: info@mofe.gov.np
वेबसाइट: www.mofe.gov.np

मार्फत

रक्षा मन्त्रालय
सिंहदरबार, काठमाडौं, नेपाल
टेलिफोन: ०१-४२११२८९
ईमेल: info@mod.gov.np
वेबसाइट: www.mod.gov.np

प्रस्तावक

सूर्यदल गण
गोदावरी नगरपालिका-६, देविडाँडा, ललितपुर
टेलिफोन: ०१-६२२७०१७
ईमेल: bn-suryadal@nepaliarmy.mil.np

भाद्र, २०८०

कार्यकारी सारांश

१. आयोजनाको परिचय

सूर्यदल गणले आर्थिक वर्ष २०७८/७९ सालको कार्यक्रममा गणका लागि आवश्यक भौतिक संरचनाहरू तथा फायरिङ रेन्ज निर्माण गर्ने उद्देश्यले गुरुयोजना तयार गर्ने कुरा उल्लेख गरेको छ। प्रस्तावित सूर्यदल गणको भौतिक पूर्वाधार निर्माण आयोजना ललितपुर जिल्लाको गोदावरी नगरपालिकाको वडा नं. ६, देवीडाँडामा आयोजना अन्तर्गत फायरिङ रेन्ज तथा अन्य भौतिक पूर्वाधारहरू जस अन्तर्गत पार्किङ्ग, वर्कसप, खेलमैदान, परेड मैदान, क्वार्टरगार्ड, सैनिक आवास, केन्द्रीय सह भोजनालय, पौडी पोखरी, मनोरञ्जन हल, बाधापार इलाका, पाहुना घर, स्टोर र हेलिप्याड भने निर्माणको क्रममा भण्डारण क्षेत्र, कामदार शिविर क्षेत्र, तथा सुरक्षा क्षेत्र यस अन्तर्गत रहनेछन्।

गुरुयोजना बमोजिम आवश्यक संरचनाहरू निर्माण गर्नको लागि करिब १६ हेक्टर जग्गा भोगाधिकार गर्नु पर्ने हुन्छ। सूर्यदल गण ललितपुर जिल्लाको गोदावरी न.पा. मा अवस्थित छ। यस गण सो स्थानमा विगत लामो समयदेखि बस्दै आइरहेको तथा आवश्यक पूर्वाधारहरू निर्माणका लागि दम्सीडोल सामुदायिक वनको जग्गा आपसी सहमतिमा प्रयोग गर्दै आइरहेको छ।

यस सन्दर्भमा प्रस्तावक सूर्यदल गणले बागमती प्रदेश, ललितपुर जिल्लाको गोदावरी नगरपालिका वडा नं. ६ मा अवस्थित देवीडाँडा क्षेत्रमा गणको लागि आवश्यक भौतिक पूर्वाधार निर्माणको निम्ति चाहिने करिब १६ हेक्टर जग्गा भोगाधिकार लिने योजना बनाएको छ।

२. प्रस्तावको उद्देश्य

प्रस्तावको उद्देश्य ललितपुर जिल्लाको गोदावरी नगरपालिका वडा नं. ६ मा अवस्थित देवीडाँडा क्षेत्रमा गणको लागि आवश्यक भौतिक पूर्वाधार निर्माण आयोजना विकास गर्ने हो।

३. वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कनको उद्देश्य, सान्दर्भिकता र अध्ययन विधि

वा.प्र.मू. को मुख्य उद्देश्य प्रस्ताव निर्माण तथा कार्यान्वयनको चरणमा वातावरणको संरक्षण गर्नु हो। यसका विस्तृत उद्देश्यहरू निम्न लिखित छन्:

- आयोजना प्रभावित क्षेत्रको चित्रण गर्ने;
- विद्यमान भौतिक, जैविक, सामाजिक, आर्थिक तथा सांस्कृतिक वातावरणको अवस्थाको जानकारी संकलन गर्ने;
- सकारात्मक तथा नकारात्मक प्रभावहरूको पहिचान गर्ने;
- उपयुक्त, व्यवहारिक न्यूनीकरणका उपायहरू तथा अभिवृद्धिका उपायहरू सिफारिस गर्ने;

- प्रस्तावकहरु, परामर्शदाताहरु, सम्बन्धित अधिकारीहरु, इच्छुक तथा प्रभावित पक्षहरुसँग जानकारी आदान प्रदान गर्ने र प्रस्ताव सम्बन्धी आफ्नो विचार तथा सरोकार व्यक्त गर्ने;
- सम्भावित विकल्पहरुको विश्लेषण तथा उपयुक्त विकल्पहरुको सिफारिस गर्ने;
- मस्यौदा वातावरणीय व्यवस्थापन योजनाको तयारीका लागि वातावरणीय प्रभाव न्यूनीकरण उपाय, वातावरणीय व्यवस्थापन, अनुगमन तथा लेखा परीक्षणहरुको रूपरेखा निश्चित गर्ने;

वातावरण संरक्षण नियमावली, २०७७ नियम ३ सँग सम्बन्धित अनुसूची ३ को खण्ड (क) “वन क्षेत्र”, उपखण्ड (५) अनुसार विद्युत प्रसारण लाइन निर्माण बाहेक अन्य प्रयोजनको लागि ५ हेक्टरभन्दा बढी वन क्षेत्र, वन संरक्षण क्षेत्र, संरक्षण क्षेत्र, मध्यवर्ती क्षेत्र तथा वातावरण संरक्षण क्षेत्रको वन जग्गा प्रयोग गर्ने आयोजनाका लागि वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन गर्न आवश्यक हुन्छ। विद्युत प्रसारण लाइन निर्माण वा ५० किलोमिटर सम्म लम्बाईको राष्ट्रिय राजमार्ग वा सहायक सडकको चौडाई वृद्धि हुनेगरी स्तरवृद्धि, पुनर्स्थापना वा पुनर्निर्माण गर्ने बाहेक अन्य प्रयोजनको लागि ५ हेक्टरभन्दा बढी वन क्षेत्र, वन संरक्षण क्षेत्र, संरक्षण क्षेत्र, मध्यवर्ती क्षेत्र तथा वातावरण संरक्षण क्षेत्रको वन जग्गा प्रयोग गर्ने आयोजनाका लागि वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन गर्न आवश्यक हुन्छ।

यसका साथै वातावरण संरक्षण ऐन(२०७७), को अनुसूची ३, खण्ड(ज) आवास, भवन तथा बस्ती विकास शहरी विकास क्षेत्रको उपखण्ड(२)अनुसार १०,००० वर्ग मिटर क्षेत्रफल भन्दा बढीको Built up Area वा Floor area भएको आवासीय, व्यवसायिक वा दुवै प्रकृति भएको संयुक्त भवन निर्माण गर्दा वा.प्र.मू आवश्यक पर्दछ। प्रस्तावित आयोजनाको Built up Area १७,३७८ वर्ग.मि. रहेकोले यस प्रस्तावको निर्माण तथा कार्यान्वयन पूर्व वा.प्र.मू आवश्यक पर्दछ। प्रस्तावित सूर्यदल गणको भौतिक संरचना निर्माणका लागि करिब १६ हे. वन जग्गाको आवश्यक पर्दछ। तसर्थ, यस प्रस्तावको निर्माण तथा कार्यान्वयन पूर्व वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन गर्न आवश्यक छ।

४. विद्यमान वातावरणीय अवस्था

भौतिक वातावरण

प्रस्तावित आयोजना ललितपुर जिल्लाको गोदावरी नगरपालिकामा अवस्थित छ जुन नेपालको मध्य पूर्वी पहाडी भू-भागमा पर्दछ र समुद्री सतह देखि ४५७ मि. देखि २८३१ मि. उचाईमा रहेको छ। देशको राजधानी काठमाडौंसँग सीमाना जोडिएको जिल्ला भएतापनि यस नगरपालिकाको केन्द्र काठमाडौंबाट करिब १५ कि.मि.मा रहेको। उक्त नगरपालिका पूर्वमा कोन्ज्योसोम गाउँपालिका र ललितपुर जिल्ला, उत्तरमा ललितपुर महानगरपालिका र महालक्ष्मी नगरपालिका, पश्चिममा ललितपुर महानगरपालिका, काठमाडौं र मकवानपुर जिल्ला

तथा दक्षिणमा कोन्ज्योसोम गाउँपालिका र बागमती गाउँपालिकाले घेरिएको छ। आयोजना क्षेत्रको प्राकृतिक ग्रेडियन्ट उच्च भिरालोपन रहेको छ।

जैविक वातावरण

यस जिल्लामा मिश्रीत साल चौडापाते वन, मिश्रीत सल्ला चौडापाते वन र मिश्रीत उत्तिस चिलाउनेको सल्ला चौडापाते वन पाइन्छ। मिश्रीत साल चौडापाते वनमा साल, खयर, वोटधार्डरो, सिसौ, चिलाउने, महुवा, कटुस आदि पाइन्छन्। मिश्रीत सल्ला चौडापाते वनमा सल्लो, उत्तिस, मलाश्रो, गुराँस, वाझ, चिलाउने आदि पाइन्छन् र मिश्रीत उत्तिस चिलाउनेको सल्ला चौडापाते वनमा उत्तिस, कटुस, चिलाउने, तिजु, महुवा, सल्ला आदि पाइन्छन्। चौडापातेमा तलतिर पहाडी साल, बीचमा चिलाउने-कटुस तथा साल मिश्रीत खोटे सल्लाको वन तथा शुद्ध खोटे सल्लाका वन पाइन्छन्। माथितिर चौडापाते बाँझ-गुराँसको वन र मिश्रीत गोब्रेसल्ला तथा ठीग्रे सल्ला एवं गुराँस, खश्रू आदीका चौडापाते वन पाइन्छन्। केही क्षेत्रमा खोटे सल्ला र पाटे सल्लाका वृक्षरोपण गरी हुर्केका वन पनि रहेका छन्। विस्तृत विवरण तलका शीर्षकहरूमा दिइएको छ।

सामाजिक-आर्थिक वातावरण

घरधुरी सर्वेक्षण, २०७५ अनुसार गोदावरी नगरपालिकाको कुल जनसंख्या ११६,०४५ रहेको छ, जसमध्ये पुरुषको जनसंख्या ५७,७४३ (४९.८%) जना र महिलाको जनसंख्या ५८,३०२ (५०.२%) जना रहेको छ। यस जिल्लाको औसत घरधुरी आकार ४.८, जनघनत्व १४६.३ र लैङ्गिक अनुपात १०१ रहेको छ। ललितपुर जिल्लाको कुल जनसंख्या ४,६८,१३२ र घरधुरीहरू १,०९,७९७ रहेका छन्।

५. आयोजनाका प्रभावहरू

सकारात्मक प्रभावहरू

- स्थानीय जनतामा रोजगारीको सिर्जना तथा अवसर
- स्थानीय प्राविधिक सीपमा अभिवृद्धि;
- आर्थिक गतिविधिहरूमा वृद्धि
- जग्गाको मूल्य वृद्धि
- स्थानीय उपभोग्य वस्तुहरूको खपत बढ्ने
- पर्यटकीय गतिविधिमा वृद्धि
- स्थानीय सडकको स्तरोन्नति

नकारात्मक प्रभावहरू

भौतिक वातावरण

- भू-उपयोगमा परिवर्तन, भू-क्षय
- फोहरमैला निष्कासन
- वायु, पानी, ध्वनि प्रदूषण
- पानीका मुहानहरू/ स्रोतहरू प्रदूषित हुन सक्ने
- बिग्रन व्यवस्थापनको समस्या

जैविक वातावरण

- वनको तथा रुख कटानबाट हुने क्षति
- रुख कटान (२५८ रुख)
- वन्यजन्तु, वनस्पतिको चोरी, नोकसानीको सम्भावना

सामाजिक-आर्थिक वातावरण

- स्थानीय बासीको स्वास्थ्यमा प्रभाव; निर्माण चरणमा
- भू-दृश्यको सौन्दर्यमा प्रभाव

६. वैकल्पिक विश्लेषण

प्रस्तावित आयोजनाका उद्देश्य प्राप्त गर्नका लागि यस क्षेत्रका अन्य विकल्पहरू छैनन्। प्रस्तावित क्षेत्र, निर्माण प्रविधि, सञ्चालन विधि, समय तालिका तथा कच्चा पदार्थहरू नै उपयुक्त विकल्प हुन्।

७. सकारात्मक प्रभाव बढोत्तरीका उपायहरू

प्रस्ताव कार्यान्वयन गर्दा रोजगारीका लागि स्थानीयलाई प्राथमिकता दिई उनीहरूलाई प्रशिक्षण दिने र नियमित अनुगमन गर्दा आयोजनाका सकारात्मक प्रभावहरू बढोत्तरी गर्न सकिन्छ।

८. नकारात्मक प्रभाव न्यूनीकरणका उपायहरू

भौतिक वातावरण

जमिन संरक्षणका संरचनाहरू निर्माण गरी उचित फोहोर व्यवस्थापनका नियमहरू लागू गर्दा प्रभाव न्यूनीकरण गर्न सकिन्छ। बिग्रनको व्यवस्थापन तथा निर्माण सामग्रीको भण्डारण गर्दा बस्ती क्षेत्रबाट टाढा, उचित तवरले छोपेर पानीको स्रोतलाई असर नपर्नेगरी राखिनेछ। निर्माणका बेला उत्सर्जन हुने धुलो कम गर्न पानी छर्किने तथा ठूलो आवाजमा काम गर्ने श्रमिकलाई इयर प्लगहरू प्रदान गरिनेछ।

जैविक वातावरण

प्रस्तावित आयोजनाका लागि कटान गर्नुपर्ने २५८ रुखका लागि १:१० को अनुपातमा २५८० वटा रुखहरू क्षतिपूर्ति स्वरूप रोपिनेछन्। परियोजनाले सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति, सम्बन्धित स्थानीय तहको सुपरिवेक्षणमा वृक्षारोपण गर्नेछ। वृक्षारोपणको योजना वन तथा भू-संरक्षण विभाग, डिभिजन वन कार्यालय ललितपुर तथा दम्सीडोल सा.व. उपभोक्ता समूहसँग भएको सम्झौता अनुसार हुनेछ। वन क्षेत्रमा अनावश्यक प्रवेश र पैदावारको अवैध सङ्कलनमा रोक लगाइनेछ।

सामाजिक-आर्थिक वातावरण

निर्माण तथा सञ्चालनका बेला प्रयोग गरिने उपकरणहरू वातावरणमैत्री हुनेछन् र स्थानीय श्रमिकलाई सीप र प्राविधिक प्रशिक्षणको अवसर दिई समान कामका लागि पुरुष र महिलाहरूलाई समान पारिश्रमिक प्रदान गरिनेछ।

९. वातावरणीय व्यवस्थापन कार्ययोजना तथा वातावरणीय अनुगमन योजना

वातावरण संरक्षणका उपायहरू लागू गर्नका निम्ति वातावरण व्यवस्थापन कार्य योजना निर्माण गरिएको छ, जसमा संरक्षणका उपायहरू कार्यान्वयन गर्नका लागि वातावरणीय अनुगमनको प्रस्ताव रहेको छ। यस योजनामा आवश्यक कार्यको विवरण, उपकरण, कार्यान्वयनको जिम्मेवारी र अनुमानित लागत रु. २,०६,२६,१३१.२५ (भ्याट सहित) प्रस्ताव गरिएको छ।

१०. निष्कर्ष

प्रस्तावित आयोजना निर्माणका लागि जम्मा १६ हेक्टर सा. व. को जग्गा २०७२/०८/०५ गतेको दम्सीडोल निर्णय अनुसार प्रस्तावकलाई भोगाधिकार सहित उपलब्ध गराइएको छ। त्यस क्षेत्रमा शैक्षिक तथा प्रशासनिक परिसर, विद्यार्थी आवासीय भवन, संकाय आवासीय भवन, बहुउद्देश्यीय खेल परिसर, सुरक्षा कर्मिका लागि भवन, पानी भण्डारणका लागि टयाङ्की, हेलीप्याड, साँगा गढी, पहुँच मार्ग, चमेनागृह आदि लगायतका संरचनाहरूको निर्माण गरिनेछ। वातावरण व्यवस्थापन योजनामा सुझाइएका उपायहरूको कार्यान्वयनबाट आयोजनाले पार्ने प्रतिकूल प्रभावहरूलाई कम गरी स्वीकारयोग्य बनाउन सकिन्छ, जसलाई सम्बन्धित निकायले अनुगमन गर्नेछ।

संक्षेपीकरणको सूची

$\mu\text{g}/\text{m}^3$	microgram per cubic meter
dBA	A-weighted decibels
KLD	Kilolitres per day
PM	Particulate Matter
RCC	Reinforced Cement Concrete
TSP	Total Suspended Particles
आइ.यु.सि.एन.	अन्तर्राष्ट्रिय प्रकृति संरक्षण संघ
आइ.एल.ओ.	अन्तर्राष्ट्रिय श्रम संगठन
एल.पि. ग्यास	लिक्विफाइड पेट्रोलियम ग्यास
एल.सि.	लिस्ट कन्सर्न (कम चासोका)
एन.टि.	नियर थ्रेटेन्ड (सङ्कटासन्न)
एन.टि.यु.	नेफेलोमेट्रिक टर्बिडिटी युनिट
कि.मि.	किलोमिटर
केजी.	किलोग्राम
के.भी.ए	किलोभोल्ट एम्पियर
क्र.सं.	क्रम संख्या
क्यु.फि.	क्युविक फिट
क्यु.मि.	क्युविक मिटर
घ.मि.	घन मिटर
जि.आइ.एस.	जिओग्राफिक इन्फर्मेसन सिस्टम
जि.पि.एस.	ग्लोबल पोजिसनिङ सिस्टम
जि.स.स.	जिल्ला समन्वय समिति
टि.एस.एस.	टोटल सस्पेन्डेड सोलिड्स
टि.सि.यु.	टु कलर युनिट
डि.डि.	डेटा डेफिसिएन्ट (तथ्याङ्कको कमी)
डि.पि.आर.	डिटेल्ड प्रोजेक्ट रिपोर्ट
डि.बि.ए.	डेसिबल ए.
डि.से.	डिग्री सेल्सियस
न.पा.	नगरपालिका
ने.रु.	नेपाली रुपैया

ने.स.	नेपाल सरकार
पि.एम.	पार्टिकुलेट म्याटर (धुलोको कण)
प्रा.वि.	प्राथमिक विद्यालय
बि.ओ.क्यु	बिल अफ क्वान्टिटी
मा.वि.	माध्यमिक विद्यालय
मि.	मिटर
मि.ग्रा	मिलिग्राम
मि.मि.	मिलिमिटर
मि.लि.	मिलिलिटर
मे.टन	मेट्रिक टन
र.मि.	रनिङ मिटर
लि.	लिटर
व.मि.	वर्ग मिटर
वा.प्र.मू.	वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन
वा.सं.ऐ.	वातावरण संरक्षण ऐन
वा.सं.नि.	वातावरण संरक्षण नियमावली
वि.सं.	विक्रम संवत्
सं.मा.स्था.वि.म.	सङ्घीय मामिला तथा स्थानीय विकास मन्त्रालय
स.वि.	सडक विभाग
सा.व.	सामुदायिक वन
सि.आइ.टि.इ.एस.	कन्भेन्सन अन इन्टरनेसनल ट्रेड अफ इन्डेन्जर्ड स्पेसिस अफ वाइल्ड फ्लोरा एन्ड फौना
से.मि.	सेन्टिमिटर
हे.	हेक्टर

विषयसूची

कार्यकारी सारांश.....	ii
संक्षेपीकरणको सूची.....	vii
तालिकाहरूको सूची.....	xiii
चित्रहरूको सूची.....	xv
परिच्छेद-१.....	१
१. प्रतिवेदन तयार गर्ने व्यक्ति वा संस्थाको नाम र ठेगाना.....	१
१.१ प्रस्तावक.....	१
१.२ परामर्शदाता संस्था.....	१
१.३ वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन अध्ययनको औचित्यता.....	२
१.४ वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन अध्ययनको उद्देश्य.....	२
१.५ अध्ययनको सीमा.....	३
परिच्छेद २.....	५
२. प्रस्तावको परिचय.....	५
२.१ भूमिका.....	५
२.२ प्रस्तावको विवरण.....	५
२.२.१ प्रस्तावको सामान्य परिचय.....	५
२.२.२ आयोजनाको अवस्थिति.....	५
२.२.३ आयोजनाको पहुँच.....	९
२.२.४ प्रकृति/ किसिम.....	१२
२.२.५ संरचनाहरूको जानकारी र अवयवहरू.....	१२
२.२.६ आयोजनाको मुख्य विशेषताहरू.....	१३
२.२.७ आयोजना सम्बन्धी क्रियाकलापहरू.....	१५
२.२.८ निर्माण योजना.....	१७

२.२.९ आवश्यक जग्गाको क्षेत्रफल र जग्गाको प्रकार	१९
२.२.१० प्रस्ताव आयोजनाको लागि आवश्यकता	२०
२.२.११ बहूप्रकोप व्यवस्थापन	२३
२.३ प्रस्तावको उद्देश्य	२४
३. प्रतिवेदन तयार गर्दा अपनाइएको विधि	२५
३.१ सन्दर्भ सामग्रीको पुनरावलोकन	२५
३.२ प्रस्तावको प्रभाव क्षेत्र निर्धारण	२५
३.३ प्रस्ताव कार्यान्वयन हुने क्षेत्रको नक्साको अध्ययन तथा विश्लेषण	२६
३.४ चेकलिस्ट / म्याट्रिक्स तथा प्रस्नावलीको निर्माण गरी आवश्यक तथ्याङ्क सङ्कलन	२६
३.५ स्थलगत अध्ययन	२७
३.५.१ भौतिक वातावरणको तथ्याङ्क संकलन र विश्लेषण	२७
३.५.२ जैविक वातावरणको तथ्याङ्क संकलन र विश्लेषण	२९
३.५.३ सामाजिक-आर्थिक वातावरणको तथ्याङ्क संकलन र विश्लेषण	३०
३.६ प्रभावको पहिचान, आकलन तथा उल्लेखनीय प्रभावको मूल्याङ्कन गर्दा अपनाइएको विधि	३१
३.७ मस्यौदा प्रतिवेदनको तयारी	३३
३.८ परामर्श, छलफल , अन्तरक्रिया र सार्वजनिक सुनुवाई	३३
३.९ सार्वजनिक सूचना टाँस तथा सूचना सम्प्रेषण र सुझाव सङ्कलन	३५
३.१० सुझाव समावेश गरी अन्तिम प्रतिवेदन पेश	३५
परिच्छेद ४	३७
४. प्रस्तावसँग सम्बन्धित नीति, कानून तथा मापदण्ड	३७
४.१ नेपालको संविधान	३७
४.२ आवधिक योजना, नीति तथा रणनीति/ कार्यनीति	३७
४.३ ऐन तथा नियमावली	४४
४.४ मापदण्ड, निर्देशिका, कार्यविधि तथा दिग्दर्शन	६४

४.५ अन्तर्राष्ट्रिय सन्धि सम्झौता	६९
४.५ वातावरणीय मापदण्डहरू	७१
परिच्छेद ५	७७
५. विद्यमान वातावरणीय अवस्था	७७
५.१ भौतिक वातावरण	७७
५.१.१ भू- उपयोग	७७
५.१.२ भूगर्भ	७८
५.१.३ जल तथा मौसम	७९
५.१.४ हाईड्रोलोजी	८२
५.१.५ वायु, जल तथा ध्वनिको गुण	८५
५.२ जैविक वातावरण	८६
५.२.१ आयोजना क्षेत्रको वन सम्पदाको सूची	८६
५.२.२ वनस्पतिको सूची	८७
५.२.३ प्रमुख गैर काष्ठ वनस्पति	९१
५.२.४ वन्यजन्तुको सूची	९३
५.३ सामाजिक, आर्थिक र सांस्कृतिक वातावरण	१००
६. प्रस्तावको विकल्प विश्लेषण	११२
७. प्रस्ताव कार्यान्वयन गर्दा वातावरणमा पर्ने प्रभाव तथा संरक्षणका उपाय	११४
७.१ अनुकूल प्रभाव	११४
७.२ प्रतिकूल प्रभाव	११७
७.२.१ भौतिक प्रभाव	११७
७.२.२ जैविक प्रभाव	१२२
७.२.३ सामाजिक-आर्थिक र सांस्कृतिक क्षेत्रमा पर्ने प्रभाव	१२५
८. अनुकूल प्रभाव अधिकतम अभिवृद्धि गर्ने तथा प्रतिकूल प्रभाव न्यून गर्ने उपाय	१३०
८.१ अनुकूल प्रभावलाई अधिकतम गर्ने उपायहरू	१३०

८.२ नकारात्मक प्रभावलाई न्यूनीकरण गर्ने उपायहरू	१३३
९. वातावरणीय अनुगमन.....	१७१
९.१ अनुगमनका प्रकार.....	१७१
९.१.१ प्रारम्भिक अवस्थाको अनुगमन.....	१७१
९.१.२ प्रभाव अनुगमन	१७३
९.१.३ नियमपालन अनुगमन	१७८
९.२ अनुगमन गर्ने निकाय	१८१
९.३ अनुगमनको लागि अनुमानित रकम	१८१
१०. वातावरणीय परीक्षण	१८२
परिच्छेद ११	१९३
११. निष्कर्ष तथा प्रतिबद्धता.....	१९३
११.१ अध्ययनको निष्कर्ष	१९३
११.२ प्रतिबद्धता	१९३
सन्दर्भ सामग्री	१९४

तालिकाहरूको सूची

तालिका नं. १:	वा.प्र. मू. अध्ययन टोली	२
तालिका नं. २:	आयोजनाको भौगोलिक स्थान	६
तालिका नं. ३:	आयोजना क्षेत्रको पहुँच सडकको विवरण	१०
तालिका नं. ४:	संरचनाहरूको जानकारी र अवयवहरू	१३
तालिका नं. ५:	आयोजना सम्बन्धी क्रियाकलापहरू	१५
तालिका नं. ६:	निर्माण तालिका	१८
तालिका नं. ७:	आयोजनाका आवश्यक जग्गाको क्षेत्रफल	१९
तालिका नं. ८:	खानेपानीको विवरण	२१
तालिका नं. ९:	आयोजना क्षेत्रको चित्रण	२६
तालिका नं. १०:	पानीको गुणस्तर मापन विधि	२८
तालिका नं. ११:	स्ट्यान्ड आकार वर्गीकरण	३०
तालिका नं. १२:	प्रभाव मूल्याङ्कन तालिका	३२
तालिका नं. १३:	प्रभावको महत्त्व मूल्याङ्कन	३२
तालिका नं. १४:	सार्वजनिक सुनुवाई कार्यक्रमको विवरण	३४
तालिका नं. १५:	ध्वनिको गुणस्तर सम्बन्धी राष्ट्रिय मापदण्ड, २०६९	७२
तालिका नं. १६:	नेपाल सवारी प्रदुषण मापदण्ड	७२
तालिका नं. १७:	वायुको गुणस्तर सम्बन्धी राष्ट्रिय मापदण्ड	७३
तालिका नं. १८:	राष्ट्रिय खानेपानी गुणस्तर मापदण्ड	७४
तालिका नं. १९:	गोदावरी न.पा. को भू-उपयोगको विवरण	७७
तालिका नं. २०:	जिल्ला भू-उपयोगिता विवरण	७८
तालिका नं. २१:	प्रस्तावित आयोजना क्षेत्रको जलवायुको विवरण	८१
तालिका नं. २२:	प्रस्तावित आयोजना क्षेत्रको वायुको गुणस्तर	८५
तालिका नं. २३:	प्रस्तावित आयोजना क्षेत्रको ध्वनिको गुणस्तर	८६
तालिका नं. २४:	आयोजना क्षेत्रमा पाइने रूखहरू	९०
तालिका नं. २५:	आयोजना क्षेत्रमा पाइने झार र झाडीहरूको विवरण	९१
तालिका नं. २६:	आयोजना क्षेत्रमा पाइने गैर काष्ठ वनस्पतिहरूको विवरण	९१
तालिका नं. २७:	आयोजना क्षेत्रका कुल काट्नु पर्ने रूखको विवरण	९३
तालिका नं. २८:	आयोजना क्षेत्रमा पाइने स्तनधारीहरूको विवरण	९४
तालिका नं. २९:	आयोजना क्षेत्रमा पाइने चराहरूको विवरण	९५
तालिका नं. ३०:	आयोजना क्षेत्रमा पाइने चराहरूको विवरण	९७
तालिका नं. ३१:	आयोजना क्षेत्रमा पाइने सरीसृपको विवरण	९९
तालिका नं. ३२:	प्रस्तावित आयोजना क्षेत्रको जनसंख्यिक विवरण	१००
तालिका नं. ३३:	गोदावरी न.पा.को जन्म मृत्युको अवस्था	१००

तालिका नं. ३४:	प्रस्तावित आयोजना क्षेत्रको जनसंख्यिक विवरण.....	१०१
तालिका नं. ३५:	गोदावरी न.पा.को जातजातिको विवरण	१०२
तालिका नं. ३६:	गोदावरी नगरपालिकाको धर्म अनुसारको जनसंख्याको विवरण.....	१०३
तालिका नं. ३७:	ललितपुर जिल्लाको रोजगारीको विवरण	१०३
तालिका नं. ३८:	आयोजना क्षेत्रको जनसंख्याको आधारमा रोजगारीको विवरण	१०४
तालिका नं. ३९:	घरधुरीको विवरण	१०४
तालिका नं. ४०:	आयोजना क्षेत्रमा साक्षरताको विवरण.....	१०५
तालिका नं. ४१:	स्वास्थ्य संस्थाहरूको अवस्था	१०६
तालिका नं. ४२:	आयोजना क्षेत्रमा खानेपानीको अवस्था	१०७
तालिका नं. ४३:	आयोजना क्षेत्रमा सरसफाइको अवस्था	१०७
तालिका नं. ४४:	आयोजना क्षेत्रमा ऊर्जाको विवरण	१०८
तालिका नं. ४५:	वातावरणीय प्रभावका तह निर्धारण र न्यूनीकरणका उपाय.....	१४६
तालिका नं. ४६:	अनुकूल प्रभाव अधिकतम तथा प्रतिकूल प्रभाव न्यूनतम गर्ने उपायको कार्यान्वयन तथा लाग्ने अनुमानित रकम र कार्यान्वयनको जिम्मेवारी	१६९
तालिका नं. ४७:	प्रारम्भिक अवस्थाको अनुगमन.....	१७१
तालिका नं. ४८:	प्रभाव अनुगमन	१७४
तालिका नं. ४९:	नियमपालन अनुगमन	१७८
तालिका नं. ५०:	वातावरण परीक्षण प्रतिवेदनको ढाँचा.....	१८४
तालिका नं. ५१:	वातावरणीय परीक्षणको समय तालिका.....	१८५
तालिका नं. ५२:	वातावरणीय परीक्षणको बजेट.....	१९१

चित्रहरूको सूची

चित्र नं. १: नेपालको नक्शामा आयोजना क्षेत्र.....	६
चित्र नं. २: ललितपुर जिल्लाको नक्शामा आयोजना क्षेत्र.....	७
चित्र नं. ३: आयोजना क्षेत्र.....	८
चित्र नं. ४: गोदावरी नगरपालिकाको वडा नं. ६ को नक्सा.....	९
चित्र नं. ५: कान्ति राजमार्गबाट आयोजना क्षेत्रको पहुँच मार्ग.....	१०
चित्र नं. ६: आयोजना क्षेत्रको गुगल अर्थ नक्शा.....	११
चित्र नं. ७: प्रस्तावित आयोजना क्षेत्रको भौगर्भिक विवरण.....	७९
चित्र नं. ८: प्रस्तावित आयोजना क्षेत्रको तापक्रमको विवरण.....	८०
चित्र नं. ९: प्रस्तावित आयोजना क्षेत्रको वर्षाको विवरण.....	८१
चित्र नं. १०: नेपालको हिमालयको भूकम्पीय केन्द्रविन्दुको नक्सामा प्रस्तावित आयोजना क्षेत्र....	८३
चित्र नं. ११: नेपालको भूकम्पीय जोखिमको नक्सामा प्रस्तावित आयोजना क्षेत्र.....	८४

परिच्छेद-१

१. प्रतिवेदन तयार गर्ने व्यक्ति वा संस्थाको नाम र ठेगाना

१.१ प्रस्तावक

सूर्यदल गणको लागि दम्सीडोल सामुदायिक वनको जग्गा प्राप्ति गर्ने कार्यको प्रस्तावक सूर्यदल गण रहेको छ। प्रस्तावकको सम्पर्क ठेगाना तल उल्लेख गरिएको छ।

प्रस्तावकको सम्पर्क ठेगाना

नाम: सूर्यदल गण

ठेगाना: गोदावरी-६, देवीडांडा, ललितपुर

इमेल: bn-suryadal@nepalarmy.mil.np

टेलिफोन: ०१-६२२७०१७

१.२ परामर्शदाता संस्था

सूर्यदल गणद्वारा पारागन इन्जिनियरिङ कन्सल्टेन्सी एण्ड रिसर्च सेन्टर प्रा.लि. लाई वातावरण संरक्षण ऐन, २०७६, वातावरण संरक्षण नियमावली, २०७७ अनुसार वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कनको लागि वातावरण प्रभाव मूल्यांकन प्रतिवेदन तयार गर्न दिइएको छ। परामर्शदाताको सम्पर्क ठेगाना तल उल्लेख गरिएको छ।

परामर्शदाताको सम्पर्क ठेगाना

नाम : पारागन इन्जिनियरिङ कन्सल्टेन्सी एण्ड रिसर्च सेन्टर प्रा.लि.

ठेगाना : ललितपुर महानगरपालिका, वडा नं १, बखुन्दोल, ललितपुर, नेपाल।

इमेल : info@paragon.com.np

फोन नं : ०१-५४३०६००

तालिका नं. १: वा.प्र. मू. अध्ययन टोली

क्र.सं	विज्ञहरूको नाम	पद	योग्यता	अनुभव
१	महेन्द्र भट्टराई	वा. प्र. मू. विज्ञ	स्नातकोत्तर, वातावरण विज्ञान	२० वटा वातावरणीय अध्ययनमा संलग्न
२	नारायणहरि रिजाल	सिभिल इन्जिनियर	स्नातकोत्तर जलविद्युत विकास, स्नातक सिभिल इन्जिनियरिङ	१० वटा वातावरणीय अध्ययनमा संलग्न
३	डा. चित्र बहादुर बानियाँ	वनस्पति विज्ञ	पि.एच.डी जैविक विविधता तथा वातावरण व्यवस्थापन, स्नातकोत्तर वनस्पति विज्ञान	१५ वटा वातावरणीय अध्ययनमा संलग्न
४	बिराज गौतम	भूगर्भविद्	स्नातकोत्तर, भूविज्ञान	८ वटा योजनामा संलग्न
५	शोभा अधिकारी	वातावरणविद्	स्नातकोत्तर वातावरण विज्ञान	५ वटा वातावरणीय अध्ययनमा संलग्न
६	उमेश अधिकारी	समाजशास्त्री	स्नातकोत्तर समाजशास्त्र	८ वटा वातावरणीय अध्ययनमा संलग्न
७	रवि गौतम	वातावरण विज्ञ	स्नातकोत्तर वातावरण विज्ञान	९ वटा वातावरणीय अध्ययनमा संलग्न
८	सितल रिजाल	समाजशास्त्री	स्नातकोत्तर दिगो विकास	३ वटा वातावरणीय अध्ययनमा संलग्न

१.३ वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन अध्ययनको औचित्यता

वातावरण संरक्षण नियमावली, २०७७ नियम ३ सँग सम्बन्धित अनुसूची ३ को खण्ड (क) “वन क्षेत्र”, उपखण्ड (५) अनुसार विद्युत प्रसारण लाइन निर्माण बाहेक अन्य प्रयोजनको लागि ५ हेक्टरभन्दा बढी वन क्षेत्र, वन संरक्षण क्षेत्र, संरक्षण क्षेत्र, मध्यवर्ती क्षेत्र तथा वातावरण संरक्षण क्षेत्रको वन जग्गा प्रयोग गर्ने आयोजनाका लागि वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन गर्न आवश्यक हुन्छ। विद्युत प्रसारण लाइन निर्माण वा ५० किलोमिटर सम्म लम्बाईको राष्ट्रिय राजमार्ग वा सहायक सडकको चौडाई वृद्धि हुनेगरी स्तरवृद्धि, पुनर्स्थापना वा पुनर्निर्माण गर्ने बाहेक अन्य प्रयोजनको लागि ५ हेक्टरभन्दा बढी वन क्षेत्र, वन संरक्षण क्षेत्र, संरक्षण क्षेत्र, मध्यवर्ती क्षेत्र

तथा वातावरण संरक्षण क्षेत्रको वन जग्गा प्रयोग गर्ने आयोजनाका लागि वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन गर्न आवश्यक हुन्छ।

यसका साथै वातावरण संरक्षण ऐन(२०७७), को अनुसूची ३, खण्ड(ज) आवास, भवन तथा बस्ती विकास शहरी विकास क्षेत्रको उपखण्ड(२)अनुसार १०,००० वर्ग मिटर क्षेत्रफल भन्दा बढीको Built up Area वा Floor area भएको आवासीय, व्यवसायिक वा दुवै प्रकृति भएको संयुक्त भवन निर्माण गर्दा वा.प्र.मू आवश्यक पर्दछ। प्रस्तावित आयोजनाको Built up Area १७,३७८ वर्ग.मि. रहेकोले यस प्रस्तावको निर्माण तथा कार्यान्वयन पूर्व वा.प्र.मू आवश्यक पर्दछ। प्रस्तावित सूर्यदल गणको भौतिक संरचना निर्माणका लागि करिब १६ हे. वन जग्गाको आवश्यक पर्दछ। तसर्थ, यस प्रस्तावको निर्माण तथा कार्यान्वयन पूर्व वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन गर्न आवश्यक छ।

१.४ वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन अध्ययनको उद्देश्य

सूर्यदल गणको लागि सामुदायिक वनको जग्गा प्राप्ति गर्ने कार्यको वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन अध्ययनको मुख्य उद्देश्यहरू निम्न लिखित छन्:

- आयोजना प्रभावित क्षेत्रको चित्रण गर्ने;
- विद्यमान भौतिक, जैविक, सामाजिक, आर्थिक तथा सांस्कृतिक वातावरणको अवस्थाको जानकारी संकलन गर्ने;
- सकारात्मक तथा नकारात्मक प्रभावहरूको पहिचान गर्ने;
- उपयुक्त, व्यावहारिक न्यूनीकरणका उपायहरू तथा अभिवृद्धिका उपायहरू सिफारिस गर्ने;
- प्रस्तावकहरू, परामर्शदाताहरू, सम्बन्धित अधिकारीहरू, इच्छुक तथा प्रभावित पक्षहरूसँग जानकारी आदान प्रदान गर्ने र प्रस्ताव सम्बन्धी आफ्नो विचार तथा सरोकार व्यक्त गर्ने;
- सम्भावित विकल्पहरूको विश्लेषण तथा उपयुक्त विकल्पहरूको सिफारिस गर्ने;
- मस्यौदा वातावरणीय व्यवस्थापन योजनाको तयारीका लागि वातावरणीय प्रभाव न्यूनीकरण उपाय, वातावरणीय व्यवस्थापन, अनुगमन तथा लेखा परीक्षणहरूको रूपरेखा निश्चित गर्ने;

१.५ अध्ययनको सीमा

वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन अध्ययन सूर्यदल गणको जग्गा अधिग्रहणका लागि फायरिङ रेन्ज र आवश्यक भौतिक संरचना निर्माणको लागि मात्र सिमित रहेको छ। यस अध्ययनले प्रस्तावको कार्यान्वयन संग सम्बन्धित प्रभाव र सवालहरूलाई समावेश गर्नेछ। पहुँच मार्ग निर्माण, शिविर क्षेत्रहरू, अस्थायी भण्डारण क्षेत्रहरू, अस्थायी डिसपोजल क्षेत्रहरूसँग सम्बन्धित प्रभावहरू यस वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन अध्ययनको दायरामा पर्दछन्। साथै, प्रत्यक्ष प्रभाव पार्ने क्षेत्रका

समुदायहरु र आयोजना प्रभावित परिवारसँग सम्बन्धित सवाल तथा प्रभावहरु पनि यस वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन अध्ययनको दायरामा पर्दछन्।

परिच्छेद २

२. प्रस्तावको परिचय

२.१ भूमिका

सूर्यदल गणले आर्थिक वर्ष २०७८/७९ सालको कार्यक्रममा गणका लागि आवश्यक भौतिक संरचनाहरू तथा फायरिड रेन्ज निर्माण गर्ने उद्देश्यले गुरुयोजना तयार गर्ने कुरा उल्लेख गरेको छ। गुरुयोजना बमोजिम आवश्यक संरचनाहरू निर्माण गर्नको लागि करिब १६ हेक्टर जग्गा भोगाधिकार गर्नु पर्ने हुन्छ। सूर्यदल गण ललितपुर जिल्लाको गोदावरी न.पा. मा अवस्थित छ। यस गण सो स्थानमा विगत लामो समयदेखि बस्दै आइरहेको तथा आवश्यक पूर्वाधारहरू निर्माणका लागि दम्सीडोल सामुदायिक वनको जग्गा आपसी सहमतिमा प्रयोग गर्दै आइरहेको छ।

यस सन्दर्भमा प्रस्तावक सूर्यदल गणले बागमती प्रदेश, ललितपुर जिल्लाको गोदावरी नगरपालिका वडा नं. ६ मा अवस्थित देवीडाँडा क्षेत्रमा गणको लागि आवश्यक भौतिक पूर्वाधार निर्माणको निम्ति चाहिने करिब १६ हेक्टर जग्गा भोगाधिकार लिने योजना बनाएको छ।

२.२ प्रस्तावको विवरण

२.२.१ प्रस्तावको सामान्य परिचय

सूर्यदल गण ललितपुर जिल्लाको गोदावरी नगरपालिकाको वडा नं. ६ मा अवस्थित छ। यस गणको प्रस्तावित गुरुयोजना अनुसार फायरिड रेन्ज तथा अन्य भौतिक पूर्वाधारहरू जस अन्तर्गत पार्किङ्ग, वर्कसप, खेलमैदान, परेड मैदान, क्वार्टरगार्ड, सैनिक आवास, केन्द्रीय सह भोजनालय, पौडी पोखरी, मनोरञ्जन हल, बाधापार इलाका, पाहुना घर, स्टोर र हेलिप्याड लगायत अन्य विभिन्न संरचनाहरू पर्दछन्।

२.२.२ आयोजनाको अवस्थिति

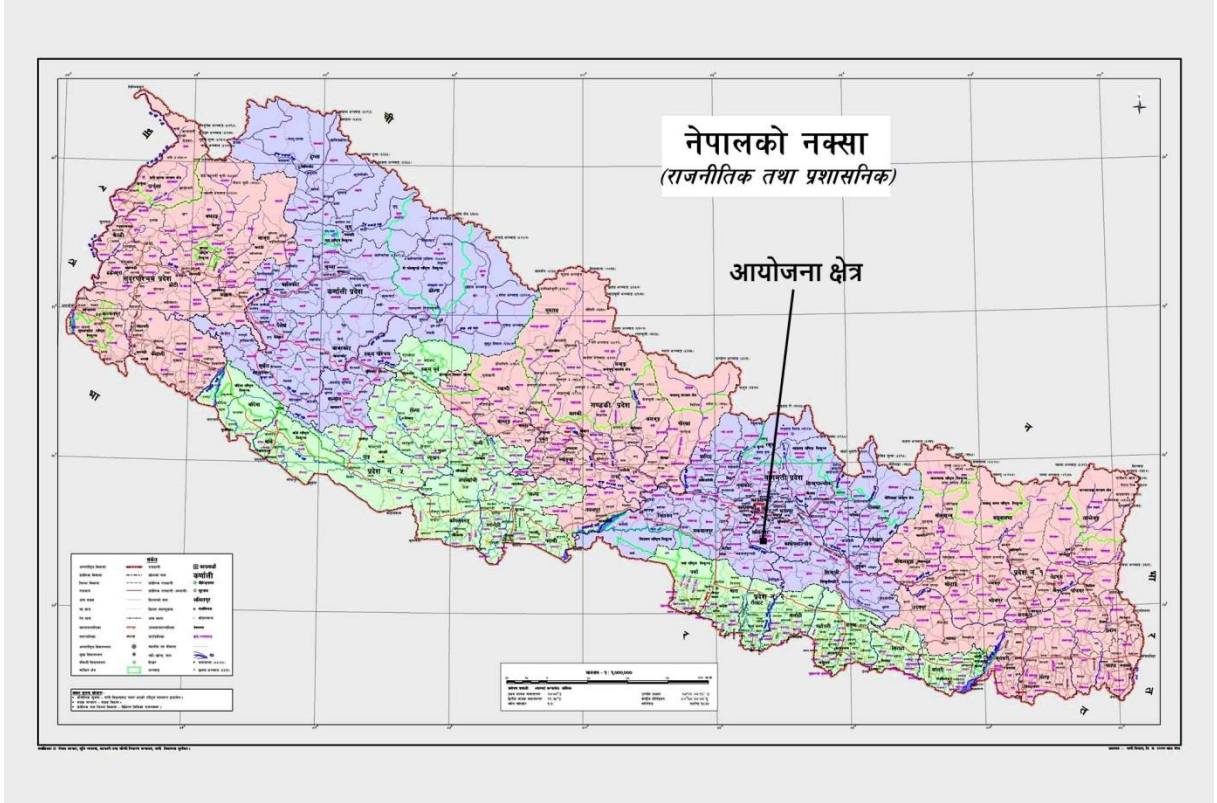
आयोजना क्षेत्र बागमती प्रदेश, ललितपुर जिल्लाको गोदावरी नगरपालिकाको वडा नं. ६, देवीडाँडामा अवस्थित छ जुन चक्रपथको सातदोबाटो चोकबाट करिब १६.७ कि.मि. दूरीमा पर्दछ। आयोजना समुन्द्री सतहबाट १९६० मिटरको उचाईमा अवस्थित छ। भौगोलिक रूपमा आयोजनाका संरचनाहरू उत्तरी अक्षांश २७°३३'१०.७४" तथा देशान्तर ८५°१८'२९.९४" पूर्व सम्म अवस्थित छ।

आयोजनाको भौगोलिक स्थानको विवरण निम्न तालिका २ मा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका नं. २: आयोजनाको भौगोलिक स्थान

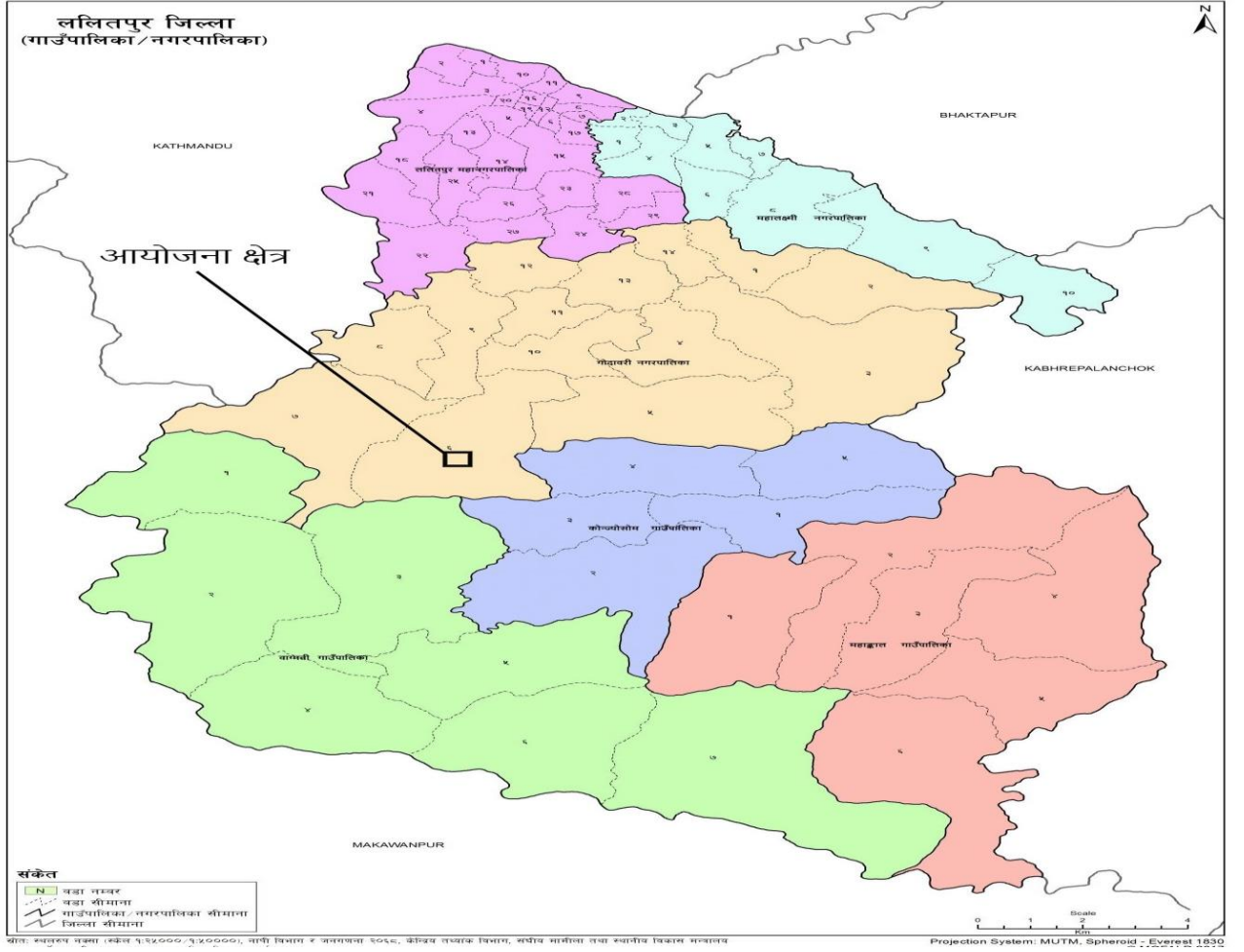
क्र.म	जिल्ला	प्रशासनिक स्थान	भौगोलिक स्थान	टिप्पणीहरू
१	ललितपुर	गोदावरी वडा नं. ६	अक्षांश २७°३३'१०.७४" उत्तर तथा देशान्तर ८५°१८'२९.९४" पूर्व	

श्रोत: आयोजना क्षेत्रको गुगल अर्थ नक्शा

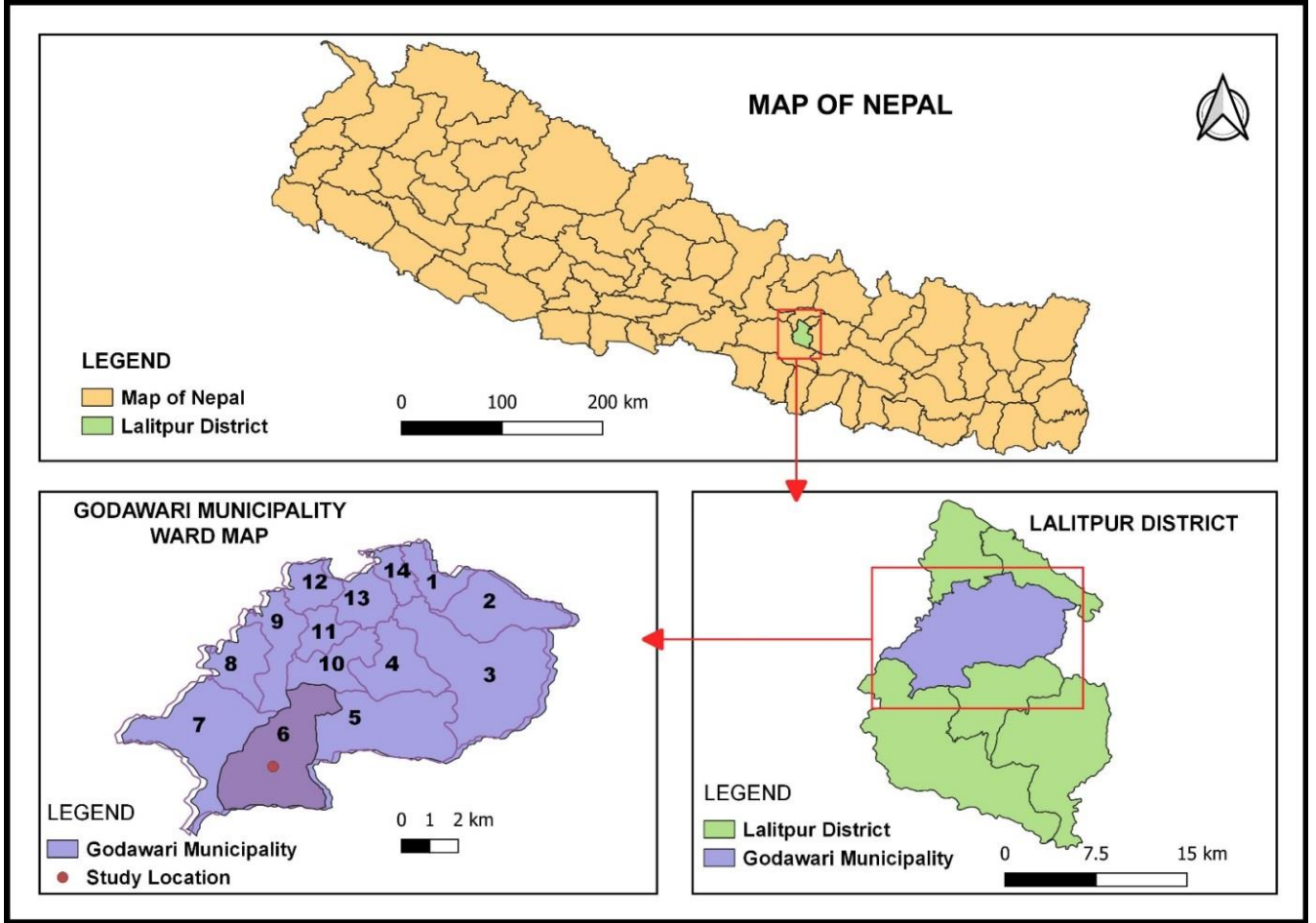
चित्र नं. १: नेपालको नक्शामा आयोजना क्षेत्र

श्रोत: सर्वेक्षण विभाग (२०७७) बाट संशोधित

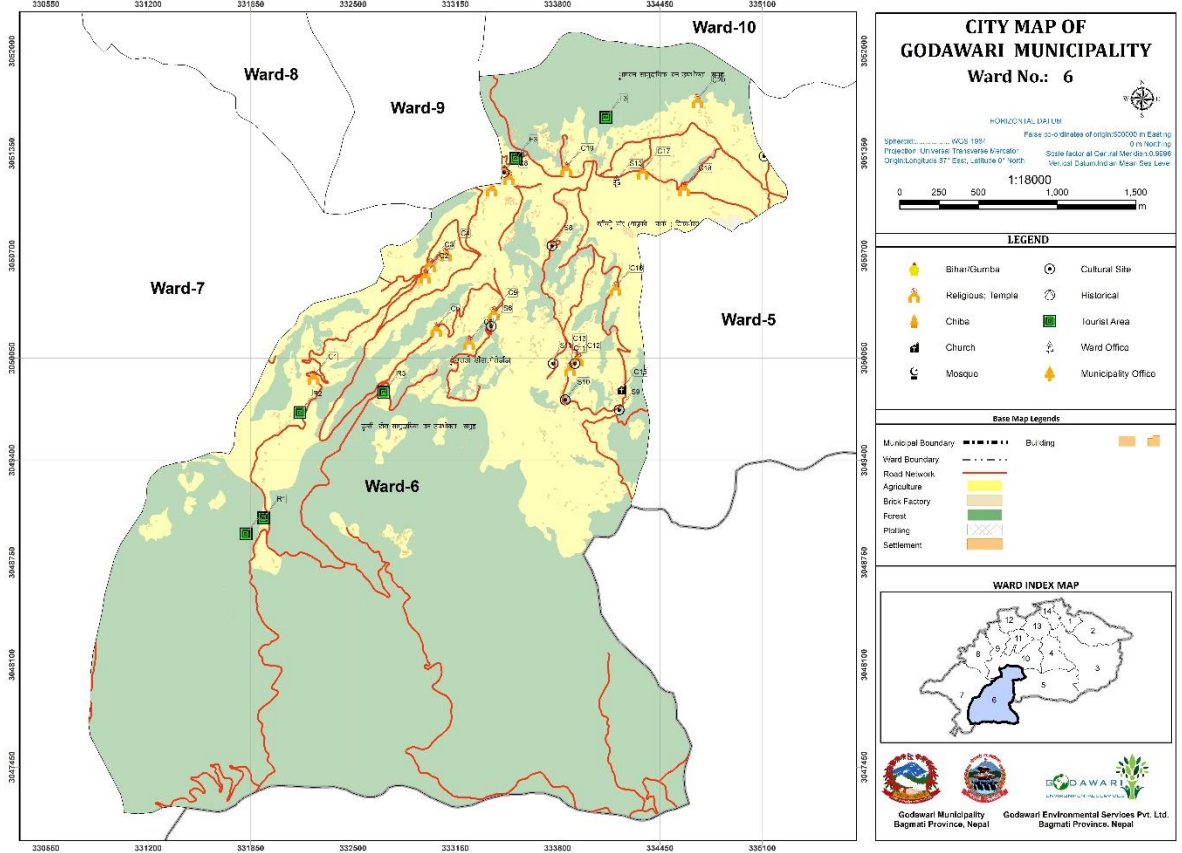
चित्र नं. २: ललितपुर जिल्लाको नक्शामा आयोजना क्षेत्र

श्रोत: सङ्घीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय (२०२०) बाट संशोधित

चित्र नं. ३: आयोजना क्षेत्र

श्रोत: नापी विभागको जी. आई. एस. नक्साबाट संशोधित

चित्र नं. ४: गोदावरी नगरपालिकाको वडा नं. ६ को नक्सा

श्रोत: गोदावरी न.पा.को पार्षचित्रबाट संशोधित

२.२.३ आयोजनाको पहुँच

आयोजना क्षेत्र चक्रपथको सातदोबाटो चोकबाट करिब १६.७ कि.मि. दक्षिणमा पर्दछ जुन, कान्ति लोकपथले जोडिएको छ। आयोजना क्षेत्र टिकाभैरव बाट दक्षिण तिर पर्दछ र आयोजनाको प्रवेशद्वार टिकाभैरवबाट करिब ५.२ कि.मि. मा पर्दछ। उक्त क्षेत्र बिर्खे धारा बाट कच्ची बाटो हुँदै उत्तर पूर्वमा अवस्थित छ र करिब १.२ कि.मि. मा अवस्थित छ। यस आयोजना क्षेत्रको पहुँच मार्गको लम्बाई करिब १,२०० मि. रहेको छ र चौडाई ४ मि. रहेको छ। आयोजना क्षेत्रको पहुँच सडकको विवरण निम्न तालिका ३ मा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका नं. ३: आयोजना क्षेत्रको पहुँच सडकको विवरण

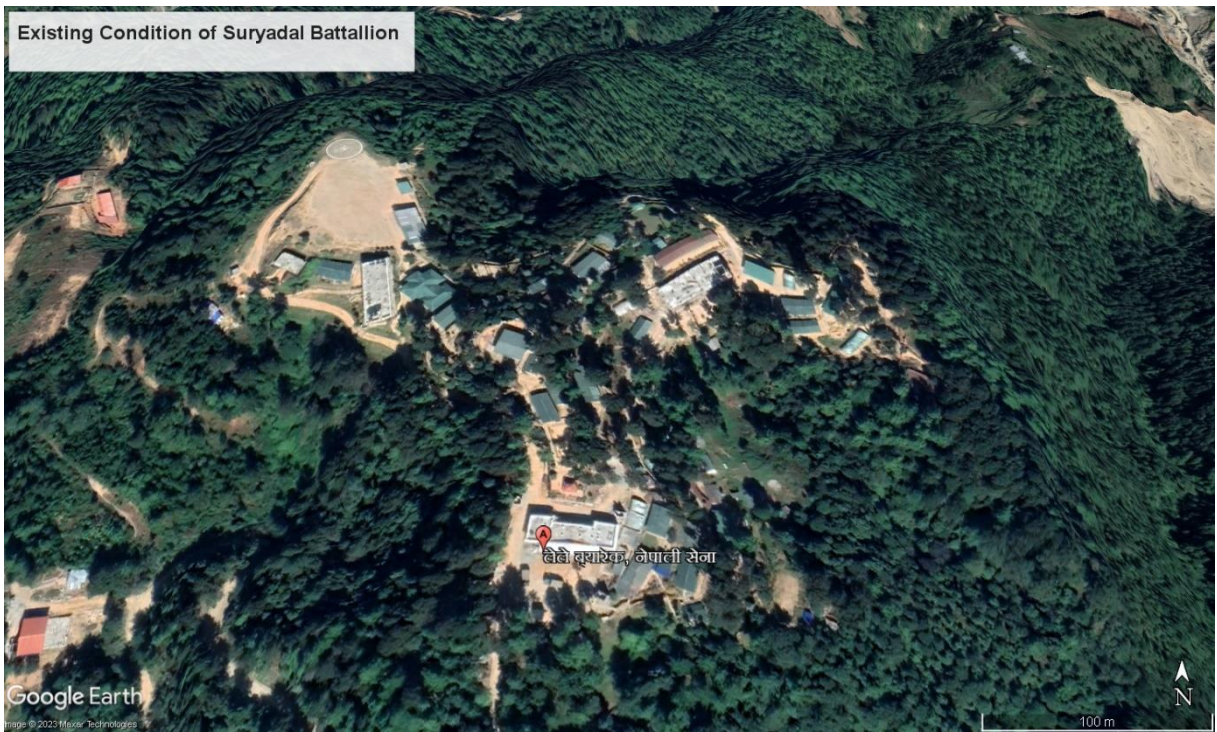
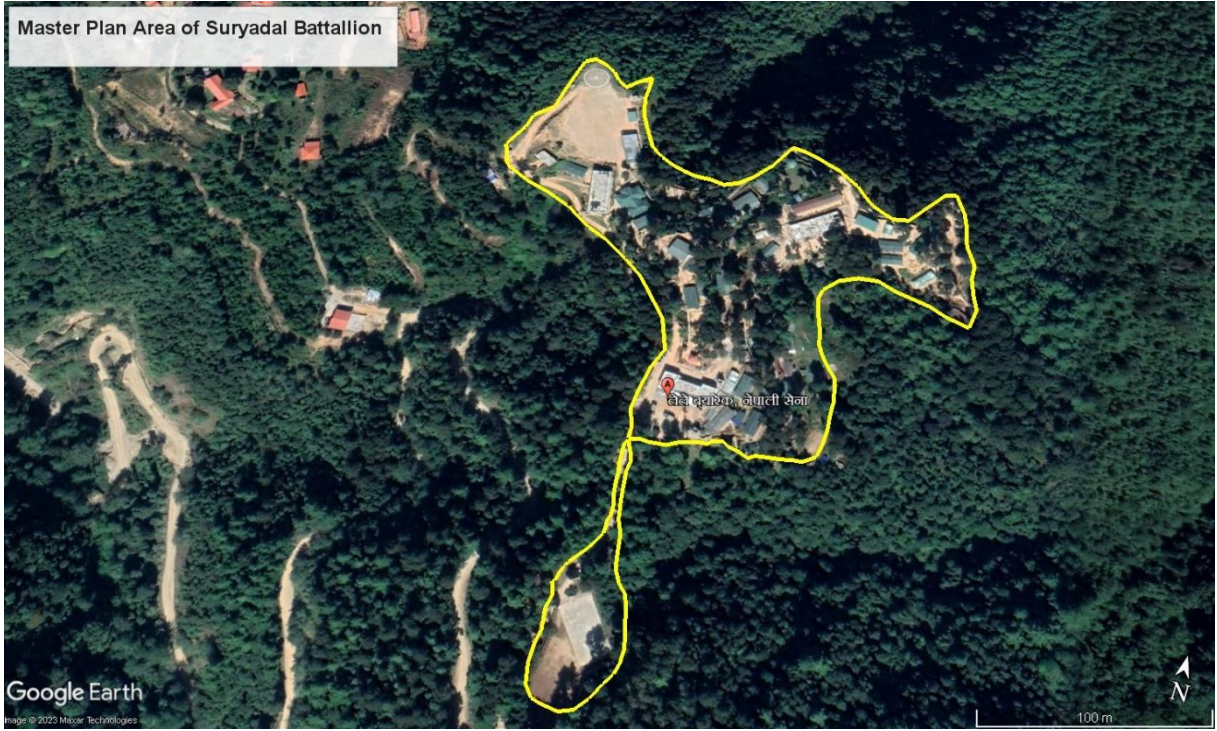
क्र.सं.	मार्ग	दुरी (कि.मि)	मार्गको प्रकार
१	सातदोबाटो देखि चापागाँउ	८.२	कालो पत्रे
२	चापागाँउ देखि टीकाभैरव	३.३	ग्राभेल बाटो
३	टीकाभैरव देखि बिर्खे धारा	४	कालो पत्रे
४	पहुँच मार्ग (बिर्खे धारा देखि आयोजना क्षेत्रसम्म)	१.२	कच्ची बाटो
कूल सडकको लम्बाई		१६.७	

गुगल अर्थ नक्सामा प्रस्तावित आयोजना क्षेत्रसम्मको पहुँच तलको नक्सामा देखाइएको छ।

चित्र नं. ५: कान्ति राजमार्गबाट आयोजना क्षेत्रको पहुँच मार्ग

(श्रोत: गुगल अर्थ नक्साबाट संशोधित)

चित्र नं. ६: आयोजना क्षेत्रको गुगल अर्थ नक्शा

(श्रोत: गुगलअर्थ बाट परिमार्जित)

२.२.४ प्रकृति/किसिम

यस आयोजनाको क्षेत्रफल १६ हेक्टर रहेको छ। आयोजनाको भौतिक पूर्वाधारहरू जस अन्तर्गत पार्किङ्ग, वर्कसप, खेलमैदान, परेड मैदान, क्वार्टरगार्ड, सैनिक आवास, केन्द्रीय सह भोजनालय, पौडी पोखरी, मनोरञ्जन हल, बाधापार इलाका, पाहुना घर, स्टोर र हेलिप्याड लगायतका संरचनाहरू पर्दछन्।

२.२.५ संरचनाहरूको जानकारी र अवयवहरू

क. मेडिकल सुविधा

प्रस्तावित मेडिकल सुविधा आयोजना क्षेत्रको प्रवेश मार्ग हुँदै क्वार्टर गार्ड नजिक पूर्वमा अवस्थित छ। उक्त क्षेत्रको जम्मा क्षेत्रफल ४९२ वर्ग मिटर रहनेछ।

ख. बहुउद्देश्यीय खेलकुद हल

आयोजनाको गुरुयोजना अनुसार ७४१ वर्ग मिटर क्षेत्रफल भएको बहुउद्देश्यीय खेलकुद हल निर्माण हुनेछ।

ग. अधिकृत आवास

४ तल्लाको अधिकृत आवास आयोजना क्षेत्रको उत्तर दिशामा प्रस्ताव गरिएको छ जसको क्षेत्रफल ८६४ वर्ग मिटर रहनेछ।

घ. गणपति आवास

प्रस्तावित गणपति आवास ११४ वर्ग मिटर को हुनेछ र आयोजनाको उत्तर पूर्वमा रहनेछ।

ड. सभाहल

प्रस्तावित सभाहल ५५५ वर्ग मिटर को हुनेछ।

च. केन्द्रीय सहभोजनालय

सूर्यदल गणको लागि प्रस्ताव गरिएको केन्द्रीय सहभोजनालय २ तल्लाको हुनेछ र क्षेत्रफल १,१११ वर्ग मिटर को हुनेछ।

यससंगै आयोजनाका लागि आवश्यक अन्य संरचनाहरू तलका पृष्ठहरूमा उल्लेख गरिएको छ

२.२.६ आयोजनाको मुख्य विशेषताहरू

सूर्यदल गणको प्रस्तावित गुरुयोजना अनुसार विभिन्न संरचनाहरू र मुख्य विशेषताहरू निम्न तालिका ४ मा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका नं. ४: संरचनाहरूको जानकारी र अवयवहरू

क्र.सं.	विवरणहरू	विशेषताहरू
१	आयोजनाको नाम	सूर्यदल गणको भौतिक पूर्वाधार निर्माण आयोजना
२	आयोजना स्थल	
	प्रदेश	बागमती
	जिल्ला	ललितपुर
	स्थान	गोदावरी नगरपालिका वडा नं. ६
३	भौगोलिक स्थान	
	अक्षांश	२७°३३'१०.७४" उत्तर
	देशान्तर	८५°१८'२९.९४" पूर्व
४	आयोजना क्षेत्रको पहुँच	
	मुख्य सडक	७ मि.
	आन्तरिक सडक	४ मि.
५	आयोजनाको क्षेत्रफल	
	जम्मा क्षेत्रफल	१६ हेक्टर
	निर्माण हुने क्षेत्रफल	८६८८ वर्ग मिटर
६	भू-उपयोग प्रकार	दम्सीडोल सामुदायिक वन
	पूर्वाधार (निर्माण क्षेत्र)	Built-up Area (वर्ग मिटर मा)
	बहुउद्देश्यीय खेलकुद हल	७४१
	अधिकृत आवास	८६४
	मेडिकल सुविधा	४९२
	गणपति आवास	११४
	शौचालय	३१९

क्र.सं.	विवरणहरू	विशेषताहरू
	जे.सी.ओ. आवास	४७६
	सभाहल	५५५
	जवान लाइन	३२२०
	लजिष्टिक सहायता लाइन	३६८
	रासन भण्डार	७४
	बङ्कर	७४
	क्वार्टर गार्ड	२८१
	केन्द्रीय मेस	११११
	गोदावरी न.पा. को प्रस्तावित आयोजना क्षेत्रका लागि FAR	२(जसअनुरूप कुल निर्मित क्षेत्रफल १७,३७८ वर्ग मिटर सम्म हुन सक्ने)
	Setback	आयोजनाका सम्पूर्ण संरचनाहरू Boundary भन्दा धेरै भित्र पर्ने हुनाले Setback को मुद्दा लागु हुदैन
	अन्य सुविधाहरू	पहुँच मार्ग, हेलीप्याड, ढल निर्माण, पार्किङ्ग, अस्थायी शिविर क्षेत्र, आदि ।
७	आपतकालीन तयारीका व्यवस्था (Emergency Preparedness)	
	अग्नि नियन्त्रणको व्यवस्था	
	निर्माण स्थलसम्म सडकको पहुँच	
	आपतकालीन भन्याड	
	खुला क्षेत्र	
८	जनसंख्या विवरण	
	ललितपुर जिल्लाको जनसंख्या	४,६८,१३२
	गोदावरी नगरपालिकाको जनसंख्या	१,१६,०४५
	वडा नं. ६ को जनसंख्या	७,५७८
	सुर्यदल गणमा रहने सैनिक संख्या	जम्मा:६७५ महिला:५० पुरुष :६२५
९	पानीको आवश्यकता	

क्र.सं.	विवरणहरू	विशेषताहरू
	अनुमानित आवश्यक पानी	२,००,००० लि. प्रति दिन
	पानीको स्रोत	मूलको पानी
१०	ऊर्जाको स्रोत	
	ऊर्जाको स्रोत	११ के.भी./२२० भोल्टको बिजुली वितरण
	ऊर्जाको स्रोत (आकस्मिक तथा ब्याकअप)	५०० के.भी.ए. को जेनेरेटर
११	अनुमानित फोहरमैला उत्पादन	करिब २००-३०० के.जी. प्रति दिन
	ढल निकासी	सेप्टिक ट्यांक
१२	जग्गा आवश्यकता	
	संरचना निर्माण प्रतिशत	५.४३ %
	अन्य खाली जग्गा तथा वन	९४.५७%
१३	आयोजना क्षेत्रमा पाइने मुख्य प्रजातिहरू	सल्ला, चिलौने, गुराँस, अम्रिसो, कुटमेरो सालक, चितुवा, बँदेल, लोखर्के, न्याउरी मुसा
१४	आयोजनाको कूल लागत (अनुमानित)	रु. ४७,८८,०५,०००.००
१५	आयोजनाको समय (अनुमानित)	३ वर्ष

श्रोत: सूर्यदल गणको निर्माणाधीन गुरुयोजना (२०७८)

२.२.७ आयोजना सम्बन्धी क्रियाकलापहरू

पूर्व निर्माण, निर्माण चरण र सञ्चालन तथा मर्मत सम्भारको चरणमा आयोजना सम्बन्धी क्रियाकलापहरू निम्न तालिकामा दिइएको छः

तालिका नं. ५: आयोजना सम्बन्धी क्रियाकलापहरू

आयोजनाको चरण	आयोजनाको क्रियाकलापहरू	विवरण
पूर्व निर्माण चरण	जग्गा प्राप्ति	निर्माण चरण सुरु हुनु अघि जग्गा प्राप्ति सम्बन्धी सबै प्रक्रिया जस्तै सामुदायिक वनसँग सम्झौता गरिनेछ।
	विस्तृत परियोजना प्रतिवेदन/ गुरुयोजना	निर्माण सुरु हुनु अघि यस आयोजनाको विस्तृत परियोजना प्रतिवेदन तयार गरिनेछ र स्थानीय

आयोजनाको चरण	आयोजनाको क्रियाकलापहरू	विवरण
		निकायबाट नक्सा पास/निर्माण अनुमति लिईनेछ।
	वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन प्रतिवेदन तथा स्वीकृति	वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन प्रतिवेदन तयार गरी वन तथा वातावरण मन्त्रालयबाट स्वीकृत गरिनेछ। त्यसै गरी निर्माण व्यवसायी छनोट तथा परिचालन, सरकारी तथा गैर सरकारी कार्यालयबाट स्वीकृत लिनुपर्ने।
	वनस्पतिहरू हटाइने	आयोजनाका संरचनामा पर्ने वनस्पतिहरू हटाइने छ।
	सहायक सुविधाहरू	पहुँच मार्ग, भण्डारण क्षेत्र, कामदार शिविर, शिविर क्षेत्रमा शौचालय, पानी आपूर्ति तथा अन्य सुविधाहरू संलग्न रहने छन्।
निर्माण चरण	सिभिल कार्यहरू	आयोजनाका संरचनाहरू जस्तै गणको भवन, आवासीय भवन, खेलकुद मैदान, मेडिकल वार्ड, गोष्ट हाउस, पानी भण्डारण ट्याङ्की, पहुँच मार्ग, क्यान्टीन, स्टोर, शिविर क्षेत्र, तथा सुरक्षा क्षेत्र सिभिल निर्माण तथा आर्किटेक्ट डिजाइन अन्तर्गत संलग्न रहने छन्।
	जग तयार गर्ने कार्यहरू	आयोजना निर्माण गर्दा उत्सर्जित माटोको उत्खनन तथा भरण गरिनेछ। जग निर्माण गर्दा कम्प्याक्सन, सोलिड कार्य, ढलान, आदि गरिनेछ। संरचना निर्माणका लागि फलामे डण्डी र ढलानको प्रयोगले सुदृढीकरण गरिनेछ। साथै, जमिन संरक्षण, पुनर्निर्माण कार्य गरिनेछ।
	निर्माण सामग्री भण्डारण, तथा सामग्रीहरू ओसारपसार फाल्नुपर्ने	आयोजनालाई आवश्यक निर्माण सामग्री जस्तै सिमेन्ट, ईट्टा, बालुवा, फलामे डण्डी, माटोलाई भण्डारण गरिनेछ र ओसारपसार गरिनेछ। निर्माण चरणमा निस्कने हटाउनुपर्ने सामग्रीहरूलाई हटाइने तथा निर्माण क्षेत्रलाई पुनः स्थापना गरिनेछ।

आयोजनाको चरण	आयोजनाको क्रियाकलापहरू	विवरण
	उपकरणहरूको स्थापना	आयोजना सञ्चालन गर्न आवश्यक उपकरणहरू स्थापना गरिने छ, जस अन्तर्गत विद्युतीकरण, आकस्मिक ऊर्जा वितरण जस्तै जेनेरेटर तथा अन्य आन्तरिक कार्यहरू पर्दछन्।
सञ्चालन तथा मर्मत संभार चरण		प्रशासनिक भवन, आवासीय भवन, खेल मैदान, मेडिकल वार्ड, गेष्ट हाउस, पानी भण्डारण ट्याङ्की, पहुँच मार्ग, चमेनागृह, भण्डार, शिविर तथा सुरक्षा शिविरको सञ्चालन, ठोस, तरल पदार्थ, खतरनाक, मेडिकल क्षेत्रबाट निस्कने फोहोरको व्यवस्थापन, खानेपानी वितरण तथा सरसफाइ, आकस्मिक ऊर्जा वितरण जस्तै जेनेरेटर, सुरक्षा व्यवस्थापन, दैनिक उपभोग्य वस्तुहरूको आपूर्ति तथा बगैँचा, पार्किङ्ग तथा अन्य सुविधाहरूको मर्मत संभार र वृक्षारोपणको कार्य गर्ने।

श्रोत: सूर्यदल गणको निर्माणाधीन गुरुयोजना (२०७८)

२.२.८ निर्माण योजना

आयोजनाका लागि आवश्यक योजना तथा डिजाइन तयार भइरहेको छ। डिजाइन कार्य सकिएपछि निर्माणका लागि आवश्यक सामग्री टेन्डर कागजपत्र, भवन निर्माण अनुमति, शिविर तथा स्थलगत कार्यालयको स्थापना, माटोको उत्खनन तथा भरण कार्य गरिने छ। भिरालोपन भएको जग्गामा आवश्यक परे माटो तथा पहिरोबाट बच्न पक्की पर्खालको निर्माण गर्नुका साथै वायोईन्जीनियरिङ्ग कार्य समेत पनि गरिने छ। खानेपानी सुविधा, सरसफाइ, ढल निकासी, फोहोर व्यवस्थापनको कार्य आयोजना निर्माण संगसंगै गरिने छ।

आयोजनाको निर्माण सम्झौता भएको अवधिबाट निर्माणका लागि करिब ३ वर्ष लाग्ने अनुमान गरिएको छ।

प्रस्तावित आयोजनाको निर्माण योजना निम्न बमोजिम रहेको छ।

तालिका नं. ६: निर्माण तालिका

क्र.स	गतिविधि/कार्यहरू	अवधि	वर्ष १	वर्ष २	वर्ष ३	वर्ष ४	वर्ष ५	कैफियत	
१	योजना तथा डिजाइन		■						
	डि.पि.आर तयारी			■					
	वातावरण प्रभाव मूल्याङ्कन अध्ययन		■						
	जग्गा प्राप्ति तथा अन्य स्वीकृत कार्य		■						
२	निर्माण बोलबन्दी								
	निर्माण सम्बन्धित नक्शाको स्वीकृत तथा बोलपत्र कागजात			■					
	ठेक्का पट्टा आमन्त्रण				■				
	ठेक्का पट्टा छनोट, मूल्याङ्कन तथा सम्झौता				■				
३	निर्माण								
	भवन निर्माण अनुमति			■					
	स्थल कार्यालयको निर्माण तथा कामदार शिविर					■			
	स्थलमा रुख कटान तथा माटोको उत्सर्जन						■		
	सामग्री खरीद, यातायात तथा भण्डारण					■			
	मुख्य संरचनाहरूको निर्माण (मेडिकल वार्ड, आवासीय भवन, प्रशासनिक भवन, सभा हल, पुस्तकालय आदि)					■			
	सहायक संरचनाहरूको निर्माण (खेलकुद मैदान, क्याफेटेरिया, सुरक्षा गार्ड, स्टोर, पार्किङ्ग हेलिप्याड, केन्द्रीय मेस आदि)						■		

श्रोत: सूर्यदल गणको निर्माणाधीन गुरुयोजना (२०७८)

२.२.९ आवश्यक जग्गाको क्षेत्रफल र जग्गाको प्रकार

प्रस्तावित आयोजना निर्माणका लागि दम्सीडोल सामुदायिक वनको स्वामित्वमा रहेको जम्मा क्षेत्रफल ४६९ हेक्टर मध्ये आयोजना निर्माणका लागि १६ हेक्टर जग्गा आवश्यक पर्दछ। जसमध्ये, ०.८६८८ हेक्टरमा संरचनाहरू निर्माण गरिने छन्। बाँकी १५.१३ हेक्टर खुल्ला क्षेत्र तथा वन क्षेत्र हुने छ। आयोजनालाई आवश्यक अस्थायी संरचनाहरू जस्तै शिविर क्षेत्र, भण्डारण क्षेत्र तथा विग्रन व्यवस्थापन क्षेत्र आयोजना परिसर भित्र निर्माण गरिने छ। आयोजनाका संरचनाहरूलाई आवश्यक जग्गाको क्षेत्रफल देहाय बमोजिमको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका नं. ७: आयोजनाका आवश्यक जग्गाको क्षेत्रफल

क्र.सं.	आयोजनाको अवयव	जम्मा जग्गाको क्षेत्रफल (हेक्टर मा)	ग्राउण्ड कभरेज (हेक्टर मा)	जग्गाको प्रकार	जग्गाको स्वामित्व
१	मुख्य तथा सहायक संरचनाहरू (मेडिकल वार्ड, प्रशासनिक भवन, सभाहल, पुस्तकालय, चमेनागृह, भण्डार, पार्किङ्ग, हेलिप्याड,)		०.८६८८ (५.४३ %)	सामुदायिक वन	दम्सीडोल सामुदायिक वन
२	खुल्ला क्षेत्र तथा वन क्षेत्र	१५.१३ (९४.५७%)			दम्सीडोल सामुदायिक वन

(स्रोत: सूर्यदल गणको निर्माणाधीन गुरुयोजना, २०७९)

जग्गाको प्रकार

आयोजना निर्माण गरिने जग्गा दम्सीडोल सामुदायिक वनको स्वामित्वमा रहेको छ। सूर्यदल गणको लागि प्राप्ति गर्नुपर्ने जग्गा दम्सीडोल सामुदायिक वनको स्वामित्वमा रहेको १६ हे. क्षेत्रफल रहेको छ।

दम्सीडोल सामुदायिक वनको संक्षिप्त परिचय

ललितपुर जिल्लाको गोदावरी नगरपालिकाको वडा नं.-६ मा अवस्थित दम्सीडोल सामुदायिक वनको स्थापना २०५१/३/२७ गतेका दिन भएको हो। यसको क्षेत्रफल ४९६ हेक्टर रहेको छ। यस क्षेत्रमा विभिन्न किसिमका जीवजन्तुहरू, वोटविरुवाहरू रहेको पाइन्छ। यो सामुदायिक वनमा विभिन्न

क्षेत्रहरूमा उचाई र मोहडाको अनुसार मिश्रित प्रजातिहरूको समिश्रण भएको रुखहरू पाइन्छ। यो वनले गोदावरी न.पा. वडा नं.-६का स्थानीयवासीले प्रत्यक्ष रूपमा लाभान्वित भएको पाइन्छ। दम्सीडोल सामुदायिक वनबाट उपभोक्ता समुहले विभिन्न आयआर्जनका क्रियाकलापहरू संचालन गरी स्थानीय अर्थतन्त्रमा टेवा पुगेको पाइन्छ।

२.२.१० प्रस्ताव आयोजनाको लागि आवश्यकता

आवश्यक जनशक्ति

आयोजना निर्माणको लागि करिब १०० जना दैनिक दक्ष तथा अदक्ष जनशक्तिहरूको आवश्यकता पर्नेछ। आयोजना सञ्चालनका लागि दैनिक करिब १० जना कर्मचारीहरूको आवश्यकता पर्दछ। निर्माण तथा सञ्चालन चरणमा स्थानीयलाई रोजगारीको प्राथमिकता दिइने छ।

निर्माण सामग्री, परिमाण र स्रोत

आयोजना निर्माणका लागि स्थानीय माटो तथा अन्य आयातित निर्माण सामग्रीहरूको आवश्यक पर्दछ। निर्माण सामग्रीहरू जस्तै सिमेन्ट, गिट्टी-बालुवा, ढलान, मिश्रित परिमाण, रड, पाइप, जेनेरेटर, एसिड, ट्रान्सफर्मर तथा लुब्रिकेन्ट आदि चापागाउँबाट ल्याइने छ। पेट्रोलियम पदार्थको लागि नेपाल आयल निगमसंग समन्वय गरी आपूर्ति गरिने छ। आयोजना निर्माणका लागि आवश्यक निर्माण सामग्रीको विस्तृत विवरण वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन अध्ययन प्रतिवेदनमा तयार गरिने छ।

प्रयोग हुने ऊर्जाको किसिम (स्रोत, खपत हुने परिमाण)

आयोजना निर्माण स्थलमा नेपाल विद्युत प्राधिकरणबाट ११ के.भी./२२० भोल्टको विजुली वितरण गरिनेछ। आयोजना निर्माण तथा संचालनका लागि विजुली ऊर्जाको मुख्य स्रोत हो। लोडसेडिङको अवधिमा कम ध्वनि उत्पादन हुने ५०० के.भी.ए. को जेनेरेटरको प्रयोग गरिनेछ। खाना पकाउनका लागि विजुली तथा अन्य इन्धनको प्रयोग गरिनेछ। आयोजना संचालनका लागि सम्भाव्यता हेरेर नवीकरणीय ऊर्जाको प्रयोग गरिनेछ।

अनुमानित फोहोरमैला उत्पादन तथा व्यवस्थापन

प्रस्तावित आयोजना निर्माण तथा सञ्चालन गर्दा प्रति दिन करिब २००-३०० के.जी. ठोस फोहोर उत्पादन हुने अनुमान गरिएको छ। निर्माण चरणमा करिब २५० के.जी. फोहोर प्रतिदिन तथा सञ्चालन चरणमा करिब १०० के.जी. फोहोर प्रतिदिन उत्पादन हुने अनुमान गरिएको छ।

आयोजना सञ्चालन गर्दा निस्कने साधारण फोहरमैलाहरूलाई ३ आरको सिद्धान्त अनुसार व्यवस्थापन गरिनेछ। प्रस्तावित आयोजना क्षेत्रमा फोहरमैलाहरूलाई छुट्याइने छ, सङ्कलन तथा उपयुक्त व्यवस्थापन गरिने छ। कुहिने, नकुहिने तथा हानिकारक फोहोरहरूलाई विभिन्न रङ्गको भाँडोमा छुट्याइने तथा सङ्कलन गरिने छ। स्वास्थ्यमा हानिकारक फोहोरहरू जस्तै मेडिकल वार्डबाट निस्किएको फोहोर, पेट्रोलियम पदार्थहरूलाई फोहरमैला व्यवस्थापन नियमावली, २०७० अनुसार शुद्धीकरण पद्धति (Treatment Technology) प्रयोग गरेर त्यसमा रहेका हानिकारक तत्व नष्ट गरी सामान्य फोहरमैला सरह भएपछि मात्र त्यसको अन्तिम निष्कासन तथा विसर्जन गरी उचित स्थानमा व्यवस्थापन गरिने छ। अन्य उत्पादित फोहोरहरूलाई सम्बन्धित नगरपालिकासँग समन्वय गरी व्यवस्थापन गरिने छ। फोहरमैला व्यवस्थापनसँग सम्बन्धित विस्तृत कार्ययोजना निर्माण वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कनका क्रममा गरिने छ।

खानेपानी वितरण

प्रस्तावित आयोजना सञ्चालनका क्रममा आवश्यक पर्ने पानी नजिकैको स्रोतहरूबाट अनुमान गरिएको छ। राष्ट्रिय भवन संहिता अनुसार प्रति व्यक्ति प्रति दिन न्यूनतम खानेपानीको माग निम्न तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ। खानेपानी व्यवस्थापनका लागि डिप बोरिङ तथा खानेपानीको मूलबाट लिफ्टिङ प्रक्रियाबाट आपूर्ति गरिनेछ। भूमिगत पानीको उत्खनन तथा उपभोग गर्दा स्थानीय सरकारको नीति, नियम अनुसार गरिनेछ। यसको विस्तृत विवरण देहाय बमोजिमको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका नं. ८: खानेपानीको विवरण

क्र.सं.	भवनका प्रकार	प्रति व्यक्ति प्रति दिन न्यूनतम खानेपानीको माग (लिटर)
१	सभा गृह (प्रति सिट)	१५
२	मेडिकल वार्ड प्रति बेड	
	बेडको संख्या < १००	३४०
	बेडको संख्या > १००	४५०
३	चार तल्ला भन्दा माथि भवन (औद्योगिक तथा वाणिज्य)	४५
४	आवासीय भवन	१००
५	प्रशासनिक कार्यालय	४५
६	छात्रावास (प्रति बेड)	१००
७	चमेनागृह (प्रति सिट)	५०

क्र.सं.	भवनका प्रकार	प्रति व्यक्ति प्रति दिन न्यूनतम खानेपानीको माग (लिटर)
८	कलेज	१५

श्रोत: राष्ट्रिय भवन संहिता, २०६० (एन. बि. सि., २०८-२००३)

ढल व्यवस्थापन

प्रस्तावित आयोजना क्षेत्रमा भू-क्षयको जोखिम न्यून गर्न पानीको प्रवाह तथा उचित ढलको निकासीको व्यवस्था गर्नु पर्दछ। विभिन्न संरचना निर्माणले प्राकृतिक सतहलाई पानी नसोस्ने (Impervious) सतहमा परिवर्तन गर्दछ। प्रस्तावित आयोजनामा फोहोर पानीको व्यवस्थापनको लागि सेप्टिक ट्यांक (Septic tank) निर्माण गरिनेछ जसको पानी भूमिगत ढल नेटवर्क बाट निकास गरिनेछ। सडक तथा बर्सादको पानीको व्यवस्थापनका लागि छुट्टै नालाको निर्माण गरिने छ।

निर्माण सामग्रीको भण्डारण

प्रस्तावित आयोजनाका पूर्वाधार तथा संरचना निर्माण गर्दा विभिन्न निर्माण सामग्रीहरू तथा औजार तथा उपकरणहरूको आवश्यकता पर्दछ। सिमेन्ट, ईट्टा, ढुङ्गा आदि लोड गर्नका लागि विभिन्न उपकरण तथा घिर्नी (Pulley) प्रयोग गरिनेछ तथा कन्क्रिट मिक्चर (Concrete Mixture) सिमेन्ट, बालुवा तथा पानीको मिश्रणका लागि प्रयोग गरिनेछ। वातावरणमा प्रभाव नपर्ने तरिकाले निर्माण सामग्रीको भण्डारण आयोजना क्षेत्र भित्र नै व्यवस्थापन गरिने छ।

अस्थायी शिविर क्षेत्र

प्रस्तावित आयोजना निर्माणका लागि जनशक्तिहरूको आवश्यक पर्ने हुँदा आयोजना क्षेत्र भित्र अस्थायी शिविर क्षेत्र निर्माण आवश्यक पर्दछ। शिविर स्थलमा खानेपानी, सरसफाइ तथा फोहोरमैला व्यवस्थापन गरिनेछ। निर्माण कार्य सम्पन्न भएपछि अस्थायी शिविरलाई पहिलेको अवस्थामा ल्याइनेछ तथा आयोजना अवधिमा सुरक्षा व्यवस्थापनका लागि सुरक्षा गार्डको व्यवस्था गरिने छ।

निर्माण गर्दा निस्कने फोहोरको व्यवस्थापन

प्रस्तावित आयोजना निर्माण गर्दा भत्काइएको निर्माण सामग्रीहरू, काम नलाग्ने निर्माण सामग्रीहरू, रडको टुक्राहरू, ईट्टा, सिमेन्ट तथा डोरीहरू आदि निष्कासन गरिनेछ। यस्ता सामग्रीहरूलाई आयोजना क्षेत्र भित्रै व्यवस्थापन गरिनेछ र आवश्यक परेमा अरू कसैलाई बेचन सकिनेछ तथा अन्य निर्माण कार्यमा पूर्ण प्रयोगमा ल्याउन सकिने छ।

२.२.११ बहूप्रकोप व्यवस्थापन

आगलागी

प्रस्तावित आयोजना निर्माण चरणमा हुन सक्ने आगलागी नियन्त्रणका लागि आयोजनाका कर्मचारी तथा श्रमिकहरूलाई सो सम्बन्धी प्रशिक्षण दिइनेछ र अग्नि नियन्त्रणका उपकरणहरू पनि निर्माण स्थलमा उपलब्ध गराइनेछ।

आयोजना सञ्चालन चरणमा अग्नि व्यवस्थापनका लागि हरेक भवनमा अग्नि नियन्त्रक उपकरण (Fire Extinguisher) तथा घण्टी राखिनेछ। आगलागी भइसकेको हकमा भवनबाट निस्कनका लागि प्रष्ट रूपमा देखिने चिन्हहरू राखी आपतकालीन ढोकाहरू हरेक भवनमा हुनेछन्।

भूकम्प

प्रस्तावित आयोजना निर्माण गर्दा हरेक भवनहरू राष्ट्रिय भवन संहिता, २०६० तथा नेपाल राष्ट्रिय भवन संहिता एन.बि.सी. १०५:२०७७ को अवधारणा अनुसरण गरी भूकम्प प्रतिरोधात्मक संरचनाहरू निर्माण गरिनेछ। आयोजना स्थलमा प्रशस्त रूपमा खुला स्थल पनि रहनेछन्, जुन प्रकोपको बेला प्रयोग गर्न सकिनेछ। त्यसका साथै भूकम्पको समयमा भवनबाट निस्कनुपर्ने अवस्थामा हरेक भवनमा प्रष्ट रूपमा देखिने आपतकालीन ढोकाहरू हुनेछन्।

स्लोप स्थिरता/पहिरो

प्रस्तावित आयोजना स्थलमा भिरालो जमिनहरू पनि रहेकाले सो स्थलहरूको उचित व्यवस्थापन गर्न जरुरी हुन्छ। भिरालो जमिनलाई स्थिर बनाउन बायोइन्जिनियरिङको उपयोग गरी विभिन्न तह हुने गरी रिटेनिड पर्खाल लगाइनेछ र त्यस स्लोपमा दुवो, अम्लिसो, खर, चिलाउने, उत्तिस जस्ता वनस्पति लगाइनेछ। थप संरचनाहरू निर्माण गर्नु परेमा आवश्यक अध्ययन गरी ती संरचनाहरूको डिजाइन, ड्रइङ तथा लागत अनुमान समेत तयार गरी निर्माण कार्यलाई अगाडि बढाइनेछ।

दुर्घटना व्यवस्थापन

निर्माण चरणमा हुन सक्ने दुर्घटनालाई व्यवस्थापन गर्नका लागि निर्माण स्थलमा प्राथमिक उपचारको व्यवस्था हुनेछ। सञ्चालन चरणमा भने दुर्घटना व्यवस्थापनका लागि मेडिकल सुविधा प्रस्ताव गरिएको छ।

ट्राफिक व्यवस्थापन

निर्माण चरणमा हुन सक्ने ट्राफिक व्यवस्थापनका चुनौतीका लागि आयोजना स्थलको खाली जग्गा उपयोग गरिनेछ।

२.३ प्रस्तावको उद्देश्य

प्रस्तावको उद्देश्य ललितपुर जिल्लाको ललितपुर नगरपालिका वडा नं. ६ मा अवस्थित, दम्सिदोल सामुदायिक वन क्षेत्रमा सुर्यदल गणको पूर्वाधार निर्माण आयोजना विकास गर्नु हो।

परिच्छेद ३

३. प्रतिवेदन तयार गर्दा अपनाइएको विधि

प्रस्तावित आयोजनाको वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन (वा.प्र.मू.) प्रतिवेदन तयार गर्दा वातावरण संरक्षण ऐन २०७६, वातावरण संरक्षण नियमावली २०७७ (पहिलो संसोधन, २०७८) ले उल्लेख गरेका निर्देश अनुसार तयार गरिएको छ। अध्ययनको लागि आवश्यक तथ्याङ्कहरू विभिन्न सामग्रीको पुनरावलोकन तथा स्थलगत कार्यहरूको मार्फत प्राप्त गरिएको थियो। स्थलगत भ्रमणको क्रममा स्थलगत अध्ययन टोलीद्वारा आयोजनाका क्रियाकलापहरूसँग सम्बन्धित सवालहरू र प्रभावहरू पहिचान, अनुमान, निरीक्षण, प्राथमिकीकरण, अवलोकन गरी स्थानीय बासिन्दाहरू र सरोकारवालाहरूसँग छलफल गरिएको थियो। स्थलगत भ्रमण मिति २०८०/०३/०४ गते गरिएको थियो र चेकलिस्ट, प्रश्नावली, लक्षित समूह छलफल, मुख्य सूचनादाता अन्तर्वार्ता मार्फत प्राथमिक जानकारी सङ्कलन गरिएको थियो। वा.प्र.मू. प्रतिवेदन तयार गर्दा अपनाइएको विधि निम्न अनुसार रहेको छ।

३.१ सन्दर्भ सामग्रीको पुनरावलोकन

यस प्रतिवेदन तयार गर्दा विभिन्न निकायहरू जस्तै वन तथा वातावरण मन्त्रालय, शहरी विकास मन्त्रालय, संघीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय, केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग, जल तथा मौसम विज्ञान विभाग, डिभिजन वन कार्यालय गोदावरी, गोदावरी नगरपालिका वडा ६ तथा अन्य विभिन्न निकायका प्रकाशित तथा अप्रकाशित सामग्रीहरूको अध्ययन गरिएको थियो। अध्ययन गरिएका प्रकाशित सामग्रीहरू राष्ट्रिय वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन निर्देशिका, २०५०, राष्ट्रिय आर्थिक जनगणना, २०७५, राष्ट्रिय जनसङ्ख्या तथा आवास गणना, २०६८, वातावरण संरक्षण ऐन, २०७६, वातावरण संरक्षण नियमावली २०७७ आदि हुन्। त्यसका साथै अध्ययन गरिएका अप्रकाशित सामग्रीहरू ललितपुर जिल्लाको विवरण, ललितपुर न.पा.को विवरण, टोपोग्राफिक तथा गुगल नक्साहरू आदि हुन्।

३.२ प्रस्तावको प्रभाव क्षेत्र निर्धारण

यस आयोजनाले प्रभाव पार्ने क्षेत्रमा ललितपुर जिल्लाको गोदावरी नगरपालिका पर्दछ। आयोजना प्रभावित क्षेत्रलाई प्रत्यक्ष प्रभाव क्षेत्र, अप्रत्यक्ष प्रभाव क्षेत्र र समग्र प्रभाव क्षेत्रमा विभाजन गरिएको छ।

प्रत्यक्ष प्रभाव क्षेत्र (प्र.प्र.क्षे.)

प्रस्तावित आयोजनाका संरचनाहरू निर्माण हुने क्षेत्रबाट १०० मि. को अर्ध व्यास भित्र पर्ने क्षेत्रलाई आयोजनाबाट प्रत्यक्ष प्रभावित क्षेत्रको रूपमा लिइएको छ।

अप्रत्यक्ष प्रभाव क्षेत्र (अ.प्र.क्षे.)

अप्रत्यक्ष प्रभावित क्षेत्र भन्नाले प्रत्यक्ष प्रभाव क्षेत्रभन्दा बाहिरको वरपर क्षेत्र पर्दछन्, जस अन्तर्गत गोदावरी नगरपालिकाको वडा नं. ६ पर्दछ। यस क्षेत्रमा आयोजनाका क्रियाकलापले अप्रत्यक्ष रूपमा असर पुऱ्याउँछ भनी अनुमान गरिएको छ।

तालिका नं. ९: आयोजना क्षेत्रको चित्रण

किसिम	चित्रण गरिएको क्षेत्र	प्रभावित क्षेत्र
प्रत्यक्ष प्रभावित आयोजना क्षेत्र	प्रस्तावित आयोजना क्षेत्रको सिमाना भन्दा १०० मि. भित्रको व्यास	आयोजना क्षेत्र तथा वरपरका बस्तीहरू र सामुदायिक वन उपभोक्ताहरू
अप्रत्यक्ष प्रभावित आयोजना क्षेत्र	आयोजना प्रभावित वडाहरू	वडा नं: ६
प्रभाव पर्ने क्षेत्र	आयोजना प्रभावित नगरपालिका	गोदावरी नगरपालिका

श्रोत: सूर्यदल गणको निर्माणाधीन गुरूयोजना (२०७८)

३.३ प्रस्ताव कार्यान्वयन हुने क्षेत्रको नक्साको अध्ययन तथा विश्लेषण

यस प्रतिवेदन तयारीका क्रममा प्रस्तावित आयोजना क्षेत्रको गुगल नक्सा, जि.आइ.एस. नक्सा, टोपोग्राफिक नक्सा तथा संघीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालयले प्रकाशन गरेका नक्साहरूको अध्ययन गरिएको थियो।

३.४ चेकलिस्ट/म्याट्रिक्स तथा प्रश्नावलीको निर्माण गरी आवश्यक तथ्याङ्क सङ्कलन

प्रस्तावित आयोजनाको भौतिक, जैविक, सामाजिक-आर्थिक तथा सांस्कृतिक वातावरणको तथ्याङ्क सङ्कलन गर्नका लागि कार्यसूचीसँगै स्वीकृत भएको चेकलिस्ट तथा प्रश्नावलीको प्रयोग गरिएको थियो। प्रयोग गरिएको चेकलिस्ट र प्रश्नावलीको नमूना अनुसूचीमा राखिएको छ।

३.५ स्थलगत अध्ययन

प्रस्तावित आयोजनाको क्षेत्र निर्धारण तथा कार्यसूची वन तथा वातावरण मन्त्रालयले स्वीकृत गरेपछि प्रस्तावित आयोजनाको वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन प्रतिवेदन अध्ययन टोलीद्वारा मिति २०८०/०२/३१ गते र मिति २०८०/०३/०४ मा स्थलगत सर्वेक्षण गरिएको थियो। अध्ययन टोलीमा वातावरणविद्, सिभिल ईन्जिनियर, आर्किटेक्ट, वनस्पति विज्ञ, समाजशास्त्री, भूगर्भविद्लाई समावेश गरिएको थियो। प्रस्ताव कार्यान्वयन हुने क्षेत्रहरूमा स्थलगत भ्रमण गरी भौतिक, जैविक, आर्थिक, सामाजिक र सांस्कृतिक वातावरण र प्रस्ताव कार्यान्वयनबाट पर्न सक्ने असरहरू सम्बन्धी आवश्यक जानकारी चेकलिष्ट, प्रमुख सूचनादाता अन्तर्वार्ता र लक्षित समूह छलफल बाट लिइएको छ र सोही बमोजिम आयोजना क्षेत्रको अवलोकन, अध्ययन र तथ्याङ्क संकलन निम्न बमोजिम गरिएको थियो।

३.५.१ भौतिक वातावरणको तथ्याङ्क संकलन र विश्लेषण

स्थलगत अध्ययन र अवलोकन

मिति २०८०/०२/३१ र २०८०/०३/०४ मा गरिएको स्थलगत अध्ययनको क्रममा सूर्यदल गणमा अवस्थित नदी/खोला/खोल्सीका विशेषताहरू, माटोको प्रकार, चट्टानको प्रकार, भौगर्भिक संरचनाहरू, पहिरो तथा अस्थिर स्थानहरू, सार्वजनिक सम्पत्तिहरू, वायु, पानी र ध्वनिको गुणस्तर र भू-उपयोगको विवरण क्षेत्र सर्वेक्षण र प्रत्यक्ष अवलोकनबाट चेकलिस्टको प्रयोग गरी सङ्कलन गरिएको थियो।

हावा र पानीको नमुना सङ्कलन

मिति २०८०/०३/०४ मा स्थलगत टोलीले सूर्यगण, देविडाँडामा वायुको गुणस्तर मापन स्थलगत अध्ययन तथा अवलोकनबाट गरिएको थियो र प्रस्तावित क्षेत्रमा CEM DT-९, ८८० बाट पि.एम.२.५, पि.एम. १० र टोटल सम्पेन्डेड कणको तथ्याङ्क सङ्कलन गरिएको थियो।

पानीको गुणस्तर स्थलगत अध्ययन तथा अवलोकनबाट गरिएको थियो। सो क्षेत्रका दुई प्राकृतिक मुहानहरूको पानीको नमुना सङ्कलन र मान्यता प्राप्त प्रयोगशालामा परीक्षण गरी विश्लेषण गरिएको छ। सो प्रयोगशालाबाट प्राप्त भएको पानीको गुणस्तरको रिपोर्ट अनुसूचीमा राखिएको छ।

तालिका नं. १०: पानीको गुणस्तर मापन विधि

क्र.स.	प्यारामिटर	एकाई	राष्ट्रिय खानेपानी गुणस्तर मापदण्ड	परीक्षण विधिहरू
भौतिक				
क	पि एच		६.५ - ८.५	इलेक्ट्रोमेट्रिक
ख	रङ्ग		५-१० (अधिकतम)	स्पेक्ट्रोफोटोमेट्रिक
ग	टरबिडीटी		५-१० (अधिकतम)	स्पेक्ट्रोफोटोमेट्रिक
घ	तापमान		-	थर्मोमिटर
रासायनिक				
क	CaCO ₃ को कुल अल्कलानीटि	मिलीग्राम प्रति लिटर	-	एसिड टाइट्रेसन (इलेक्ट्रोमेट्रिक)
ख	क्यालसियम	मिलीग्राम प्रति लिटर	२०० (अधिकतम)	Na _२ EDTA टाइट्रेसन
ग	म्यागनिसियम	मिलीग्राम प्रति लिटर	-	टाइट्रेसन ,क्यालकुलेसन
घ	फोस्फेट	मिलीग्राम प्रति लिटर	-	स्पेक्ट्रोफोटोमेट्रिक (Ant.tar-Ammo molybdate)
ङ	नाइट्राइट	मिलीग्राम प्रति लिटर	-	स्पेक्ट्रोफोटोमेट्रिक (Diazotization)
च	नाइट्रेट	मिलीग्राम प्रति लिटर	५० (अधिकतम)	स्पेक्ट्रोफोटोमेट्रिक (Sulfosalicylic acid)
छ	कुल कडापन CaCO ₃	मिलीग्राम प्रति लिटर	५०० (अधिकतम)	Na _२ EDTA टाइट्रेसन
ज	फलाम	मिलीग्राम प्रति लिटर	१	स्पेक्ट्रोफोटोमेट्रिक (Bipyridine)
झ	केमिकल अक्सिजन डिमान्ड	मिलीग्राम प्रति लिटर	-	K ₂ Cr ₂ O ₇ डाइजेसन

श्रोत: राष्ट्रिय खानेपानी गुणस्तर मापदण्ड, २०७९

ध्वनिको तह मापन

मिति २०८०/०३/०४ मा स्थलगत टोलीले सूर्यगण, देविडाँडामा ध्वनिको गुणस्तर स्थलगत अध्ययनका बेला अवलोकन गरिएको थियो। ध्वनिको तह $GM\ 93.6$ ध्वनि मिटर (साउण्ड लेभल मिटर) को प्रयोग गरी त्यस क्षेत्रमा तह मापन गरी ध्वनिको Leq विश्लेषण गरिएको थियो।

आयोजनाका सहायक सुविधाहरू

आयोजनाका सहायक सुविधाहरू जस्तै कामदार शिविर, खानी उत्खनन स्थल, निर्माण सामग्री भण्डारण स्थल, बिग्रन व्यवस्थापन क्षेत्र, आदिको लागि सम्भाव्य स्थलहरूको पहिचान स्थलगत अध्ययनका बेला अवलोकन गरिएको थियो।

भू-उपयोग

आयोजना स्थलमा जग्गाको प्रकार तथा उपयोग जस्तै सरकारी जग्गा, निजी जग्गा, वन क्षेत्र, कृषियोग्य जमिन, नदी उकासको जग्गा, खाली जग्गा सम्बन्धी विवरण स्थलगत अध्ययन तथा अवलोकनका साथै स्थानीयसँगको छलफलबाट सङ्कलन गरिएको थियो।

३.५.२ जैविक वातावरणको तथ्याङ्क संकलन र विश्लेषण

नमुना संकलन गरेको रुखका प्रजातिहरूको बेसल क्षेत्र र काठको आयतन गणना निम्न अनुसार रहेको छ।

बेसल क्षेत्र र काठको आयतन गणना

वन नियमावली, २०७९ को अनुसूची-९ को नियम १९ को उपनियम (२) र नियम १३१ को खण्ड (क) र (घ) सँग सम्बन्धित रहेर रुख तथा काठको मापन, आयतन निकाल्ने र मूल्याङ्कन गर्ने विधिहरूको प्रयोग गरेर गरिने छ।

काण्डको आयतन (Stem Volume): $Ln(V) = a + b * Ln(d) + c * Ln(h)$ वा

$$V = EXP[a + b * Ln(d) + c * Ln(h)]$$

जहाँ,

V= रुखको काण्डको आयतन; डेका मिटरमा

a, b, c: रुखको प्रजाति अनुसारको नियमावलीमा दियएका मानहरू

d: जमिनबाट रुखको १.३ मि. उचाइमा नापिएको डायमिटर(dbh)

h: रुखको फेददेखि टुप्पोसम्म नापिएको रुखको उचाइ, मिटरमा

तालिका नं. ११: स्ट्यान्ड आकार वर्गीकरण

क्र.सं.	स्ट्यान्ड आकार	छातिको उचाइमा रहेको व्यास सेन्टीमिटर
१	पोल	१०- ३० से.मि.
२	रुख	>३० से.मि.

श्रोत: सामुदायिक वन सर्वेक्षण मार्गदर्शन, २०६१

वन्यजन्तु

प्रस्तावित आयोजना क्षेत्रमा पाइने वन्यजन्तुको विवरण सङ्कलनका लागि पैदल सर्वेक्षण गरी वन क्षेत्र, वन्यजन्तुको वासस्थान, विचरण क्षेत्र तथा जैविक मार्गको समेत अवलोकन गरिएको थियो। स्थलगत अध्ययन, अवलोकन तथा स्थानीयहरूसँग छलफल गरी चेकलिस्टको प्रयोगद्वारा वन्यजन्तु सम्बन्धी तथ्याङ्क टिपोट गरिएको थियो र तयार गरिएको जिवजन्तुहरूको अन्तर्राष्ट्रिय प्रकृति संरक्षण संघ, रेड डाटा बुक र साईटिस सूचीमा आधारित दुर्लभ, संकटापन्न, खतरा र लोपोन्मुख अवस्थामा छुट्याइएको छ।

३.५.३ सामाजिक-आर्थिक वातावरणको तथ्याङ्क संकलन र विश्लेषण

पैदल सर्वेक्षण/प्रत्यक्ष अवलोकन

मिति २०८०/०३/०४ गते वातावरण अध्ययन टोलीले आयोजना प्रभावित क्षेत्रको सामाजिक-आर्थिक तथा सांस्कृतिक वातावरण पैदल सर्वेक्षण गरी विवरण सङ्कलन गरिएको थियो। साथै आयोजना स्थलको नजिक पर्ने बस्ती तथा घरधुरीमा गई सामाजिक-आर्थिक अवस्थाको बारेमा स्थानीयवासीहरूसँग छलफल तथा परामर्श गरी प्राथमिक तथ्यांकहरू चेकलिस्ट अनुसार सङ्कलन गरियो।

सरोकारवालासँग छलफल

आयोजना कार्यान्वयनबाट प्रभावित हुने स्थानीय व्यक्ति, सरोकारवाला, बुद्धिजीवी वर्ग, वडा, नगरपालिकाका प्रतिनिधिहरूसँग आवश्यकता अनुसार परामर्श तथा छलफल गरिएको थियो।

लक्षित समूह छलफल (Focus Group Discussion)

आयोजना प्रभावित क्षेत्रका सामुदायिक वन उपभोक्ता समूह, आदिवासी तथा महिलाहरूको उपस्थितिमा सामूहिक छलफल गरी बैठक अभिलेख तयार गरिएको थियो।

मुख्य सूचनादाता अन्तर्वार्ता (Key Informant Interview)

प्रमुख सूचनादातासँगको अन्तर्वार्ता मार्फत सामाजिक पूर्वाधारको जानकारी प्राप्त गरी त्यहाँको सुविधाहरूको वर्तमान स्थिति, लाभान्वित जनसंख्या तथा धार्मिक, सांस्कृतिक र ऐतिहासिक स्थलहरूको तथ्याङ्क सङ्कलन गरिएको थियो। यस आयोजनाका लागि मुख्य जानकार व्यक्तिहरू गोदावरी न. पा. वडा नं. ०६ का अध्यक्ष श्री विष्णुमान महर्जन तथा दम्सीडोल सा.व.का अध्यक्ष श्री राजु तामाङ रहनुभएको थियो।

सामूहिक छलफल (Group Discussion)

आयोजना स्थलका सबै सरोकारवाला व्यक्तिको उपस्थितिमा अध्ययन टोलीले आवश्यक विषयवस्तुमा छलफल गरी प्रतिवेदनका लागि आवश्यक तथ्याङ्क सङ्कलन गरेको थियो।

३.६ प्रभावको पहिचान, आकलन तथा उल्लेखनीय प्रभावको मूल्याङ्कन गर्दा अपनाइएको विधि

प्रस्तावित आयोजना निर्माण गर्दा वातावरणमा पर्न सक्ने प्रत्यक्ष तथा अप्रत्यक्ष प्रभावहरूको अध्ययन तथा मूल्याङ्कन गरिएको छ। उक्त कार्यबाट हुने सकारात्मक तथा नकारात्मक प्रभावहरूको विश्लेषण पनि गरिएको छ। सम्भावित प्रभाव, प्रकृति, आकार, विस्तार र अवधिका आधारमा विभाजन गरि प्रभावको पहिचान गरिएको छ। राष्ट्रिय वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन निर्देशिका, २०५० बमोजिम यस प्रस्तावको प्रभाव मूल्याङ्कनका लागि निम्न तालिकामा उल्लिखित आधारहरू तय गरिएको छ। प्रभाव मूल्याङ्कन सम्बन्धी विवरण निम्न अनुसार रहेको छ।

प्रभावको प्रकृति

प्रत्यक्ष: आयोजनाका क्रियाकलापले विद्यमान वातावरणीय अवस्थामा प्रत्यक्ष रूपमा असर गर्ने प्रभावहरूलाई प्रत्यक्ष प्रभाव मानिएको छ।

अप्रत्यक्ष: आयोजनाका क्रियाकलापले विद्यमान वातावरणीय अवस्थामा अप्रत्यक्ष रूपमा असर गर्ने प्रभावहरूलाई अप्रत्यक्ष प्रभाव मानिएको छ।

प्रभावहरूको परिमाण, सीमा र अवधि सम्बन्धी विवरण तल तालिकामा दिइएको छ।

तालिका नं. १२: प्रभाव मूल्याङ्कन तालिका

परिमाण		सीमा		अवधि			
उच्च	६०	क्षेत्रीय	६०	स्थानीय तह भन्दा बाहिर सम्म हुने असर	लामो समय	२०	२० वर्ष भन्दा बढि असर अवधि भएको
मध्यम	२०	स्थानीय	२०	स्थानीय तहमा सीमित हुने असर	मध्यम समय	१०	३ देखि २० वर्ष असर अवधि भएको
न्यून	१०	तोकिएको क्षेत्र	१०	प्रस्तावित क्षेत्र भित्र मात्र हुने असर	छोटो समय	५	३ वर्ष सम्म असर अवधि भएको

(श्रोत: राष्ट्रिय वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन निर्देशिका, २०५०)

प्रभावको महत्त्व

माथिको तालिका अनुसार प्रभावको मूल्याङ्कन गर्दा प्रभावको परिमाण, सीमा र अवधिको मानलाई जोड्दा आउने जम्मा मानबाट प्रभावको महत्त्व के कति हो निम्न तालिका अनुसार निक्क्यौल गरिएको छ।

तालिका नं. १३: प्रभावको महत्त्व मूल्याङ्कन

क्र.सं.	जम्मा मान	प्रभावको महत्त्व
१	<४५	न्यून महत्त्वपूर्ण
२	४५-७५	मध्यम महत्त्वपूर्ण
३	>७५	उच्च महत्त्वपूर्ण

(श्रोत: राष्ट्रिय वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन निर्देशिका, २०५०)

पहिचान गरिएका प्रभावहरूको माथिको विधिबाट उल्लेखनीयता मापन गरी महत्त्वपूर्ण प्रभावहरूको मात्र सोही बमोजिम बढोत्तरी तथा न्यूनीकरणका उपायहरू सुझाइएको छ। त्यस्ता उपायहरूको प्रभावकारिता र कार्यान्वयनको मूल्याङ्कन गर्न अनुगमन योजना तयार गरी परिच्छेद नौ मा प्रस्तुत गरिएको छ।

३.७ मस्यौदा प्रतिवेदनको तयारी

प्रस्तावित आयोजनाको निर्माण पूर्वको चरण, निर्माण चरण र सञ्चालन चरणमा देखिने प्रभावको विश्लेषण र प्रकृतिको आधारमा उपयुक्त सकारात्मक प्रभावहरू बढोत्तरीका उपायहरू र नकारात्मक प्रभावहरूको न्यूनीकरणका उपायहरू तयार गरी मस्यौदा प्रतिवेदन तयार पारिएको हो। प्रस्तावित उपायहरूको क्षेत्रगत विशिष्ट समस्याहरू, समान आयोजनाहरूमा विगतको अनुभव, परामर्श बैठक, सार्वजनिक सुनुवाईमा उठेका प्रस्तावित गतिविधिहरू समावेश गरिएको छ। न्यूनीकरणका उपायहरूको कार्यान्वयन गर्नका लागि अनुगमन योजना तयार गरिएको छ। वातावरणीय व्यवस्थापन योजना सहित प्रस्तावित गतिविधिहरू, तिनीहरूको प्रभाव, न्यूनीकरणका उपायहरू, त्यसको विधि कार्यान्वयन तालिका, जिम्मेवार र परिवेक्षण निकाय, उपायहरू कार्यान्वयन र खर्चहरूको न्यूनीकरणका साथै अनुगमन पनि समावेश गरिएको छ। वातावरण संरक्षण नियमावली, २०७७ नियम ७, को उपनियम ५(ग) सँग सम्बन्धी अनुसूची १२ मा उल्लेखित सबै विवरण सहित वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन प्रतिवेदन तयार गरिएको हो।

३.८ सार्वजनिक परामर्श, छलफल, अन्तरक्रिया र सुनुवाई

सूर्यदल गणको पूर्वाधार निर्माण आयोजनालाई कार्यान्वयन गर्न र यससँग सम्बन्धित सरोकारवालाहरूको सुझाव संकलन गर्नको लागि वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कनको प्रतिवेदन तयार गर्ने क्रममा सार्वजनिक सुनुवाई कार्यक्रम आयोजना गरिएको थियो। सुनुवाई गर्नु अघि गोदावरी न.पा. वडा नं ६ का वडा अध्यक्षहरू मार्फत सरोकारवालाहरूसम्म सूचना प्रवाह गरिएको थियो। वातावरण संरक्षण ऐन २०७६ र वातावरण संरक्षण नियमावली, २०७७ को नियम ६ बमोजिम प्रभावित स्थानीय तहमा सरोकारवालाहरूको उपस्थितिमा सार्वजनिक सुनुवाई गरिएको हो। सार्वजनिक सुनुवाई कार्यक्रम मिति २०८०/०४/१४ बिहानको ११ बजे गोदावरी नगरपालिका वडा नं ०६ मा पर्ने सूर्यदल गणमा गोदावरी न.पा. वडा नं ६ का अध्यक्ष, गोदावरी न.पा. का प्रतिनिधि, सब डिभिजन वन कार्यालयका प्रतिनिधि लगायत स्थानीय बासी तथा सरोकारवालाहरूको उपस्थितिमा सम्पन्न गरिएको थियो। उक्त कार्यक्रमको अभिलेख तथा त्यसबाट प्राप्त भएका राय सुझावहरू टिपोट गरिएको थियो। सो को एक प्रति अनुसूचीमा संलग्न गरिएको छ।

तालिका नं. १४: सार्वजनिक सुनुवाई कार्यक्रमको विवरण

छलफलका प्रकारहरू	मिति	छलफलको उद्देश्य र प्राप्त राय, सल्लाह र सुझावहरू	स्थान	सहभागीको संख्या
सार्वजनिक सुनुवाई	२०८०/०४/१४	प्रस्तावित आयोजनाको बारेमा राय/सुझावहरू संकलन गर्न।	सूर्यदल गण	२०
सार्वजनिक सुनुवाईमा उठाएको सवालहरू र सुझावहरू	२०८०/०४/१४	<p>प्रस्तावित आयोजनाको बारेमा राय, सल्लाह, सुझावहरू संकलन गरी त्यहाँको वर्तमान भौगोलिक, सामाजिक, वातावरण, आर्थिक क्षेत्रमा पर्न जाने प्रभावहरू र समग्रमा स्थानीयहरू तथा भौतिक, आर्थिक, जैविक, सामाजिक पक्षलाई सकारात्मक बिधिहरू अपनाई नकारात्मक पक्षलाई न्यूनीकरण गरी सबै निर्माण, संचालन चरणमा निर्माण प्रक्रियाहरू अगाडी बढाउनु पर्ने।</p> <p>स्थानीयहरू लाई रोजगारको साथै आयोजना निर्माण चरणमा खानेपानीको मुहानहरूलाई असर नपर्ने गरी कार्यसम्पादन गरिनु पर्ने, स्थानीय समुदायबाट निर्माण भएको नया खानेपानी ट्यांकीलाई उचित संरक्षण प्रदान गरिनु पर्ने र निर्माण कार्यको क्रममा कामदारहरूको सरसफाई तथा शौचालयको उचित व्यवस्थापन गरिनु पर्ने।</p> <p>स्थानिय बुद्धिजीवी, अगुवा, जनप्रतिनिधि, वडा कार्यालय, पालिकाहरूसंग परामर्श गरेर मात्र आयोजनाको निर्माण प्रक्रिया सुरु गरिनु पर्ने।</p>	सूर्यदल गण	२०

स्रोत: सार्वजनिक सुनुवाई कार्यक्रम २०७९

सार्वजनिक सुनुवाइको कार्यक्रममा उठेका राय तथा सुझावहरू

सार्वजनिक सुनुवाइको कार्यक्रममा उठेका राय सुझावहरू निम्नानुसारको रहेका छन्:

- खानेपानीको मुहानलाई असर नपुग्ने गरी कार्य सम्पादन गर्दा उपयुक्त हुने।
- स्थानीय जनसमुदायबाट निर्माण भएको नयाँ खानेपानी ट्यांकीलाई उचित संरक्षण प्रदान गरिनु पर्ने।
- निर्माण कार्यको दौरान खटिने कामदारहरूको सरसफाई तथा शौचालयको उचित व्यवस्थापन गर्नु पर्ने।

उक्त कार्यक्रमको अभिलेख तथा त्यसबाट प्राप्त भएका राय सुझावहरू टिपोट गरिएको थियो र सो को एक प्रति अनुसूचीमा संलग्न गरिएको छ।

३.९ सार्वजनिक सूचना टाँस तथा सूचना सम्प्रेषण र सुझाव सङ्कलन

वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन प्रक्रियालाई पारदर्शी बनाउन र प्रस्ताव कार्यान्वयन क्षेत्र वरिपरि समुदायमा पर्न सक्ने सकारात्मक तथा नकारात्मक वातावरणीय प्रभावहरूको लेखाजोखा गर्न उक्त क्षेत्रबाट नै राय सुझाव सङ्कलन गरी सार्वजनिक सहभागिता गराउन जरुरी हुन्छ। प्रतिवेदन तयारीका विभिन्न चरणहरूमा जरुरी भए अनुसार जनपरामर्श गरिएको छ। सार्वजनिक सुनुवाइ भने स्थलगत सर्वेक्षण गरी मस्यौदा प्रतिवेदन तयार भइसकेपछि गरिएको छ। वा.प्र.मू.गर्दा सार्वजनिक संलग्नताका लागि निम्न बमोजिमका प्रक्रियाहरू अपनाइएको छ।

वातावरण संरक्षण ऐन, २०७६ को दफा ३ (५) तथा वातावरण संरक्षण नियमावली, २०७७ को नियम ६ (५) बमोजिम सार्वजनिक सुनुवाइमा भएको उपस्थिति, सुनुवाइबाट प्राप्त सुझाव, तस्वीर तथा श्रव्य-दृश्य सामग्री सङ्कलन गरी प्रतिवेदनमा समावेश गरिएको छ।

सूचना प्रकाशन: वातावरण संरक्षण नियमावली, २०७७ को नियम ७ (२) बमोजिम सार्वजनिक सुनुवाइ गरिसकेपछि प्रतिवेदन तयार गर्दा प्रस्ताव कार्यान्वयन हुने स्थानीय तह तथा त्यस क्षेत्रमा रहेका सम्बन्धित सरोकारवाला निकाय, व्यक्ति वा संस्थालाई सो प्रस्तावको कार्यान्वयनबाट वातावरणमा पर्न सक्ने प्रभावको सम्बन्धमा सात दिनभित्र लिखित सुझाव उपलब्ध गराउन अनुसूची-९ बमोजिम ढाँचामा स्थानीय तहको कार्यालय, सो क्षेत्रमा रहेको शैक्षिक संस्था, स्वास्थ्य संस्था तथा कुनै सार्वजनिक स्थलमा प्रमाणित सूचना टाँस गरी मुचुल्का तयार गरिएको छ।

सिफारिस पत्र: वातावरण संरक्षण नियमावली, २०७७ को नियम ८ (९) बमोजिम सम्बन्धित स्थानीय तह र सम्बन्धित विषयगत कार्यालय समक्ष निवेदन पेश गरेको १५ दिनभित्र अनुसूची-१४ बमोजिमको ढाँचामा सिफारिस पत्र सङ्कलन गरिएको छ।

३.१० सुझाव समावेश गरी अन्तिम प्रतिवेदन पेश

सार्वजनिक सुनुवाई र सूचना प्रकाशन गरेपछि प्रतिवेदन भू-वातावरण तथा सामाजिक शाखा मार्फत विज्ञाट प्राप्त थप सुझाव समावेश गरी वन तथा वातावरण मन्त्रालयमा अन्तिम प्रतिवेदन पेश गर्ने तयारी वातावरण संरक्षण नियमावली, २०७७ अनुसूची १२ मा उल्लेखित सबै विवरण सहित वातावरणीय प्रभाव मूल्यांकन प्रतिवेदन तयार गरिएको छ।

परिच्छेद ४

४. प्रस्तावसँग सम्बन्धित नीति, कानून तथा मापदण्ड

सूर्यदल गण निर्माण आयोजनाको सञ्चालन तथा कार्यान्वयनका उद्देश्य पूरा गर्न प्रस्तावकले प्रकृति र त्यससँग सम्बन्धित क्षेत्र हेरी निम्न उल्लेखित नीति, ऐन, नियम, निर्देशिका, मापदण्ड, सन्धि, सम्झौताहरूमा पुनरावलोकन गरिएको छ। नीति, ऐन, नियम, निर्देशिका, मापदण्ड, सन्धि, सम्झौताहरूमा सान्दर्भिक र अनिवार्य प्रावधानहरू, न्यूनीकरणका उपाय/योजनाहरूलाई अध्ययन गरी प्रतिवेदनमा उल्लेख गरिएको छ। प्रस्तावकको तर्फबाट प्रस्ताव कार्यान्वयनको क्रममा विद्यमान वातावरणीय अवस्थामा पर्न सक्ने प्रतिकूल प्रभावहरू न्यूनीकरणका लागि निम्न बमोजिम ऐन, नियम, नियमावली, मापदण्ड तथा कानूनमा उल्लेख गरिएका आकर्षक दफा, नियमावली या बुँदाहरूको पूर्ण पालनाको प्रतिवद्धता जाहेर गर्दै आवश्यक कदमहरू चालिनेछ।

४.१ नेपालको संविधान

प्रत्येक नागरिकलाई स्वच्छ र स्वस्थ वातावरणमा बाँच्न पाउने हक हुनेछ। वातावरणीय प्रदूषण वा हासबाट हुने क्षतिबाट पीडितलाई प्रदूषकबाट कानून बमोजिम क्षतिपूर्ति पाउने हक हुनेछ। राष्ट्रको विकाससँग सम्बन्धित कार्यमा वातावरण र विकास बीच समुचित सन्तुलनका लागि आवश्यक कानूनी व्यवस्था गर्न यस संविधानले बाधा पुर्याएको मानिने छैन।

४.२ आवधिक योजना, नीति तथा रणनीति/ कार्यनीति

पन्ध्रौँ योजना (आर्थिक वर्ष २०७६/७७-२०८०/८१)

पन्ध्रौँ योजना एक राष्ट्रिय विकास योजना हो, जुन राष्ट्रिय योजना आयोगले तयार गरेको हो। यस १५ औँ योजनाको दिर्घकालीन सोच भनेको समृद्ध र समाज उन्मुख राष्ट्रिय अर्थव्यवस्था र समृद्ध नेपालको निर्माण गर्नु हो। १५ औँ योजनाले वार्षिक औसत अर्थव्यवस्थाको वृद्धि र समृद्ध नेपालको लक्ष्य राखेको छ। १५ औँ योजनाले आर्थिक वर्ष २०७६/७७ का लागि ७.२ % को वार्षिक औषत आर्थिक वृद्धि दर कायम गर्ने लक्ष्य राखेको छ। १५ औँ योजनाले देश विकासका लागि ३९.४ % सार्वजनिक लगानी, ५४.७ % निजी लगानी, ५.९% सहकारीको लगानी तयार गरेको छ। १५ औँ योजनाको सडक सम्बन्धि राष्ट्रिय लक्ष्य अन्तर्गत दुई लेनसम्मका राष्ट्रिय तथा प्रादेशिक लोकमार्ग हाल ७,७९४ कि.मि.बाट २०,२०० कि.मि. र दुई लेन भन्दा माथि, द्रुतमार्ग समेतका राष्ट्रिय लोकमार्ग हाल ९६ कि.मि.बाट १,१७४ कि.मि. थप सडक निर्माण गर्ने योजना रहेको छ। १५ औँ योजना (आर्थिक वर्ष २०७६/ ७७-२०८०/ ८१) का रणनीतिहरू यस प्रकार छन्:

- प्रादेशिक सन्तुलन समेत कायम हुने गरी उच्च क्षमताका द्रुतमार्ग, भूमिगत मार्ग लगायतका आधुनिक संरचना सहितको गुरुयोजनामा आधारित सडक संजालको विकास गर्ने,
- संस्थागत क्षमताको विकासलाई उच्च प्राथमिकता दिई आधुनिक उपयोग गर्ने,
- परम्परागत सरकारी स्रोत माथिको निर्भरता लगानीका वैकल्पिक स्रोतहरू जुटाउने,
- सडक डिजाइन निर्माण मर्मत सम्भार तथा सडक सुरक्षाका लागि आधुनिक प्रविधिको उपयोग तथा यान्त्रिकरणमा जोड दिने,
- प्राकृतिक प्रकोप तथा जलवायु प्रतिकूलका कारक वा हानिनोक्सानीलाई न्युनीकरण गर्न।

नेपाल वातावरणीय नीति तथा कार्ययोजना, २०५०

विकास प्रक्रियामा वातावरणीय संरक्षणलाई संस्थागत गर्न नेपाल वातावरणीय नीति तथा कार्ययोजना स्वीकृत गरिएको हो। यस नीति तथा कार्ययोजनाले उद्योगहरूबाट बढ्दो जनसंख्यामा प्रदूषणको असर बढ्दै गएको पहिचान गरेको छ। यस नीति तथा कार्ययोजना प्रक्रियामा योगदान पुऱ्याउने निम्न कारकहरू पहिचान गरिएको छ। अनपयुक्त तरिकाले जनसंख्या केन्द्रहरूमा औद्योगिक योजनाहरूको विकास। ईन्धन उत्पादन क्षमतामा कम जोड। उत्सर्जन घटाउने, प्रदूषण कमी गर्ने उपकरणको थोरै मात्रामा प्रयोग।

लैङ्गिक समानता र सामाजिक समावेशी नीति, २०६६

नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ मा राज्यको दायित्व, निर्देशक सिद्धान्त तथा नीति अन्तर्गत महिला, दलित, आदिवासी, जनजाति, मधेसी, उत्पीडित, उपेक्षित र अल्पसंख्यक समुदाय, पिछडिएका क्षेत्र लगायतका समस्यालाई सम्बोधन गर्न राज्यको समावेशी, लोकतान्त्रिक र अग्रगामी पुनःसंरचना गर्ने छ। साथै राज्य संरचनाका सबै अंगहरूमा मधेसी, दलित, आदिवासी, जनजाति, महिला, मजदुर, किसान, अपांगता भएका व्यक्ति, पिछडिएका वर्ग र क्षेत्र सबैलाई समानुपातिक, समावेशीका आधारमा सहभागी गराउने व्यवस्था यो नीतिमा गरिएको छ। विकेन्द्रिकरण, सहभागितात्मक विकास र सामाजिक बहसकै माध्यमबाट लैंगिक समानता तथा समावेशीकरणको सवालहरूलाई सम्बोधन गर्ने नीति तथा रणनीतिको आवश्यक व्यवस्था गरेको छ।

राष्ट्रिय सिमसार नीति, २०६९

सिमसारलाई जैविक, सामाजिक, पर्यावरणीय र आर्थिक दृष्टिकोणले अति मुल्यवान प्रकृतिको अंश मानिनुक साथै दुर्लभ र विभिन्न प्रजातिका जीवजन्तु तथा वनस्पतिहरूलाई वासस्थान प्रदान गरेको पाइन्छ। सिमसार संरक्षण तथा सदुपयोगका लागि २०५९ सालमा राष्ट्रिय सिमसार स्वीकृत भइ केही क्षेत्रगत नीतिहरू निर्माण गरिएको भएतापनि ति नीतिहरूमा सिमसार क्षेत्रसँग समस्या तथा सवालहरूलाई एकाकार गरी समन्वयात्मक ढंगले कार्यन्वयन गर्न नसकिएकाले नयाँ नीतिको आवश्यकता महसुस भयो। सिमसार क्षेत्रको हास तथा लोप, प्रजाति विविधता तथा प्रचुरतामा हास, सिमसारबाट प्राप्त हुने वस्तु तथा सेवाको अत्याधिक दोहन, स्वामित्वको अन्याय, नीतिगत तथा कानुनी असमञ्जस्यता, सरोकारवालाहरू विच समन्वयको अभाव जस्ता सिमसार क्षेत्रको संरक्षण तथा सदुपयोगमा देखिएका प्रमुख चुनौतीहरूलाई समाधान गर्दै सरोकारवालाहरू विच सहकार्य र समन्वय कायम गरी सिमसार क्षेत्रको संरक्षण तथा दिगो सदुपयोगलाई प्रभावकारी बनाउन राष्ट्रिय सिमसार नीतिको आवश्यक पर्न गई राष्ट्रिय सिमसार नीति, २०६९ ल्याइएको हो।

पूर्वाधार विकास आयोजनाका लागि जग्गा प्राप्ति, पुनर्वास तथा पुनर्स्थापना सम्बन्धी नीति, २०७१

यस नीतिले मूल्याङ्कन र विकास आयोजनाहरूमा जग्गा अधिग्रहण र पुनर्स्थापना पक्षहरूको लागि स्पष्ट निर्देशिका प्रदान गरेको छ। सार्वजनिक हित र पूर्वाधार विकास आयोजना सञ्चालन का लागि आवश्यक पर्ने जग्गा प्राप्ति, न्यायोचित मुआब्जा, क्षतिपूर्ति, उपयुक्त पुनर्वास तथा पुनर्स्थापनाको व्यवस्था गर्दै आयोजनाबाट प्रभावित परिवारहरूको सामाजिक र आर्थिक अवस्था सुदृढ गर्नु हो। आयोजनाको कार्यान्वयनबाट स्थानीय व्यक्ति, परिवार वा समुदाय विस्थापन नै नहुने वा सकेसम्म न्यून विस्थापनको अवस्था सृजना गर्न देहाय अनुसारका नीतिहरू हुने छन्।

- आयोजना छनौट गर्दा सोबाट हुन सक्ने भौतिक, आर्थिक र सामाजिक विस्थापनलाई न्यूनीकरण गर्ने गरी तयार गरिएको विकल्पलाई प्राथमिकता दिने।
- आयोजना सञ्चालन बाट प्रभावित व्यक्ति, समुदाय तथा संवेदनशील समूहमा पर्न जाने प्रभाव पहिचान गर्न सामाजिक प्रभाव मूल्याङ्कन गर्ने।
- भौतिक रूपमा विस्थापित व्यक्तिहरूलाई स्कूल, स्वास्थ्य चौकी, खानेपानी, सुरक्षा आदि जस्ता सुविधाहरू सहित पुनर्वास गर्ने।

- सुविधाहीन, जनजाति र आदिवासी, दलित, भूमिहीन, महिला, विशेष गरी महिलाले नेतृत्व गरेका घरपरिवार, गरिब समूह र जेष्ठ नागरिकहरूलाई क्षतिपूर्ति र पुनर्वासको अतिरिक्त विशेष सुविधा र सहयोग प्याकेजको हकदार छान्ने।
- आफ्नो स्वामित्वको जग्गा कतै पनि नभएका वा आफू बसोबास गरेको जग्गाको स्वामित्वको कुनै पहिचान योग्य कानूनी आधार नभएका विस्थापित व्यक्तिहरूलाई जग्गा बाहेकका अन्य सम्पत्तिको क्षतिपूर्ति तथा पुनर्स्थापना सहायता पाउने वातावरण सुनिश्चित गर्ने।

भू- उपयोग नीति, २०७२

तहगत भू-उपयोग योजना अनुकूल हुने गरी भौतिक पूर्वाधार विकासका आयोजनाहरूको तर्जुमा र कार्यान्वयन गरिने छ। वन तथा अन्य प्राकृतिक सम्पदाको संरक्षण एवं समुचित प्रयोग गरिनेछ। प्राकृतिक र मानव सिर्जित प्रकोपहरूको जोखिम न्यूनीकरणको लागि विकास र वातावरण बीच सन्तुलन कायम गर्न जोखिमयुक्त क्षेत्रहरूको पहिचान गरी ती क्षेत्रहरूमा निश्चित क्रियाकलापहरू मात्र सञ्चालन गर्न पाउने व्यवस्था सुनिश्चित गरिनेछ। प्राकृतिक सम्पदा, पर्यटकीय, ऐतिहासिक, सांस्कृतिक, धार्मिक, पुरातात्विक क्षेत्र, सरकारी, सार्वजनिक र गुठी जग्गाहरूको संरक्षण तथा समुचित प्रयोग सुनिश्चित गरिने छ।

राष्ट्रिय सुरक्षा नीति, २०७३

नेपालको बहुजातीय बहुसांस्कृतिक, बहुभाषिक, बहुधार्मिक तथा भौगोलिक विविधतायुक्त विशेषताको परिवेशमा राष्ट्रिय एकता, सामाजिक एवम् सांस्कृतिक ऐक्यबद्धता, सहिष्णुता र सद्भावको संरक्षण एवम् प्रवर्द्धन आवश्यक छ। नेपालको संविधानले नेपालको स्वतन्त्रता, सार्वभौमिकता, भौगोलिक अखण्डता, राष्ट्रिय एकता, स्वाधीनता र स्वाभिमानलाई अक्षुण्ण राखी जनताको सार्वभौम अधिकार, स्वायत्तता र स्वशासनको अधिकारलाई आत्मसात् गरेको छ। नेपालको संविधानले वर्गीय, जातीय, क्षेत्रीय, भाषिक, धार्मिक, लैङ्गिक लगायत सबै प्रकारका विभेद र छुवाछुतको अन्त्य गरी आर्थिक समानता, समृद्धि र सामाजिक न्याय सुनिश्चित गर्न समानुपातिक सम्वेशी र सहभागितामूलक सिद्धान्तका आधारमा समतामूलक समाजको निर्माण गर्ने सङ्कल्प गरेको छ।

१) देशको स्वतन्त्रता, सार्वभौमिकता, भौगोलिक अखण्डता, राष्ट्रिय एकता, स्वाधीनता, स्वाभिमान र सामाजिक सद्भावलाई अक्षुण्ण राख्दै राष्ट्रिय स्रोत-साधनहरूको समुचित उपयोग गर्न सक्ने वातावरण कायम राख्,

२) राज्यले सबै प्रकृतिका खतरा र जोखिमलाई सम्बोधन गर्दछ भन्ने कुराको विश्वसनीयता स्थापित गर्न,

- ३) सुरक्षा संयन्त्र र संरचनालाई आधुनिक प्रविधि र उपकरणले सुसज्जित गरी सुदृढ तथा सक्षम तुल्याउँदै यस क्षेत्रमा कार्यरत सबैको सक्रिय सहभागिता र योगदानमा अभिवृद्धि गरी सुरक्षा क्षेत्रको प्रभावकारिता बढाउन,
- ४) राज्यद्वारा प्रतिपादित नीतिहरूको कार्यान्वयनलाई निर्देशित गर्न,
- ५) देशका सबै वर्ग, क्षेत्र, समुदाय र पक्षबीच आन्तरिक समझदारी निर्माण गर्न,
- ६) राष्ट्रिय सुरक्षा र विश्व शान्तिका लागि क्षेत्रीय तथा अन्तर्राष्ट्रिय विश्वास र सहयोग अभिवृद्धि गर्न,
- ७) नेपालका सबै साँस्कृतिक, धार्मिक, भाषिक तथा भौगोलिक समुदायको बीचमा सह-अस्तित्व, सहिष्णुता र सद्भाव प्रवर्द्धन गर्न,
- ८) विश्वमा भइरहेको प्रविधि र सञ्चारको तिब्र विकासको उपयोग गरी राष्ट्रिय सुरक्षा क्षमता बढाउन,
- ९) सम्भावित सुरक्षा खतरालाई रोक्न र पराजित गर्न तथा एकरूपता, समन्वय र योजनाबद्ध रूपमा राज्यको सुरक्षा प्रणालीलाई सञ्चालन गर्न,
- १०) शान्ति र द्वन्द्व दुवै समयमा राष्ट्रिय सुरक्षा संयन्त्रलाई क्षमताका साथ परिचालित हुनसक्ने अवस्था निर्माण गर्न र यसमा सबैको समर्थन रहने वातावरण सिर्जना गर्न, र
- ११) बदलिँदो अन्तर्राष्ट्रिय, क्षेत्रीय तथा राष्ट्रिय सुरक्षा वातावरण, भू-राजनीतिक अवस्था, सुरक्षा चुनौती तथा सम्भावनालाई सम्बोधन गरी राष्ट्रिय हितको संरक्षण, संवर्द्धन र प्रवर्द्धन गर्दै राष्ट्रिय उद्देश्य र लक्ष्य हासिल गर्न।

राष्ट्रिय वन नीति, २०७६

- जैविक विविधता र स्रोतको संरक्षण लगायत वातावरणीय सेवा बाट प्राप्त हुने लाभ वृद्धि गर्दै न्यायोचित वितरण सुनिश्चित गर्ने
- जल तथा भूमिको संरक्षणबाट भूमिको उत्पादकत्व वृद्धि गर्न जलाधार क्षेत्रको एकीकृत संरक्षण र व्यवस्थापन गर्ने
- निजी क्षेत्रलाई वन विकास तथा विस्तारमा संलग्न गराउँदै वन्य उद्यमको प्रवर्द्धन र उत्पादनको विविधीकरण र बजारीकरणबाट मूल्य अभिवृद्धि र हरित रोजगारी सिर्जना गर्ने
- जलवायु परिवर्तनका नकारात्मक प्रभाव न्यूनीकरण तथा अनुकूलनका उपाय अवलम्बन गर्ने

राष्ट्रिय जलवायु परिवर्तन नीति, २०७६

जलवायु परिवर्तनको प्रतिकूल प्रभाव न्यूनीकरण गर्दै, जलवायु अनुकूलित हुँदै, न्यून कार्बन—उन्मुख सामाजिक—आर्थिक विकास पथलाई अवलम्बन गर्दै जलवायु परिवर्तन सम्बन्धी राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय संयन्त्रमा भएको प्रतिबद्धता अनुरूप सहयोग तथा सहकार्यको प्रवर्द्धन गरी जीवनस्तरमा सुधार ल्याउनु यस नीतिको प्रमुख लक्ष्य रहेको छ।

राष्ट्रिय वातावरण नीति, २०७६

- जल, वायु, माटो, ध्वनि, विद्युत, रासायनिक तथा रेडियोधर्मी लगायत सबै प्रकारका प्रदूषणको रोकथाम, नियन्त्रण र न्यूनीकरण गर्ने।
- घरेलु, औद्योगिक तथा सेवा क्षेत्र लगायत सबै स्रोतबाट उत्पादित फोहरमैला व्यवस्थापन गर्ने।
- शहरी तथा नगर क्षेत्रमा हरियाली तथा उद्यान विकास विस्तार गर्ने।
- प्रदूषण पीडितलाई वातावरणीय न्यायको सुनिश्चितता गर्ने।
- वातावरण संरक्षण र व्यवस्थापनका लागि अनुसन्धान र क्षमता अभिवृद्धि गर्ने।
- जमिनको प्रयोग भू-उपयोग योजना बमोजिम गर्ने।
- सम्भव भए सम्म उपलब्ध स्रोत साधनको पुनःप्रशोधन तथा प्रयोग गर्ने।

राष्ट्रिय जैविक विविधता संरक्षण रणनीति तथा कार्ययोजना (२०१४-२०२०)

वर्तमान तथा भविष्यका पुस्ताहरूको लाभको लागि दिगो आधारमा जैविक विविधता व्यवस्थापन र अन्तर्राष्ट्रिय बाध्यतालाई पूर्णता दिन यो कार्ययोजना तयार पारिएको हो। राष्ट्रिय जैविक विविधता संरक्षण रणनीति तथा कार्ययोजना सहजीकरणको लागि ३५ वर्षको अवधि निर्धारण गरिएको छ। यसको मुख्य लक्ष्य भनेको २०७७ सम्म नेपालको परिस्थितिकी प्रणालीहरूको अखण्डतालाई उल्लेखनीय रूपमा वृद्धि गर्नु हो, जसले गर्दा मानव कल्याण र देशको दिगो विकासमा योगदान पुऱ्याउँछ। यस रणनीति तथा कार्ययोजनाले वन क्षतिको दरलाई घटाउने, जैविक संलग्नतामा सुधार, प्रजातिहरूको वंशिक विविधता संरक्षण, वनमा आधारित जीविकोपार्जनमा वृद्धि, विकेन्द्रित क्षेत्रहरूको व्यवस्थापन गर्नु तथा राष्ट्रिय जैविक विविधता संरक्षण गर्नु हो।

फोहरमैला व्यवस्थापन राष्ट्रिय नीति, २०७९

यस नीतिका उद्देश्यहरू घरेलु औद्योगिक र सेवा क्षेत्रबाट उत्पादन हुने फोहरमैलाको व्यवस्थापन सम्बन्धी कानून तथा मापदण्डलाई मार्गदर्शन गर्नु, फोहरमैलाबाट हुने वातावरणीय प्रदूषण र जनस्वास्थ्यमा पर्ने नकारात् असर न्यूनीकरण गर्नु, फोहरमैला व्यवस्थापनमा सङ्घीय एकाइहरूको भूमिका स्पष्ट पार्नु र फोहरमैला व्यवस्थापनमा नवीनतम प्रविधिको उपयोग र लगानी प्रवर्द्धन प्रोत्साहन गर्दै फोहरलाई स्रोतको रूपमा परचालन गरी अर्थतन्त्रमा योगदान गर्नु रहेका छन्।

वन क्षेत्र रणनीति (२०१६-२०२५)

वन क्षेत्र रणनीतिको प्राथमिक दृष्टिकोण भनेको राष्ट्रिय समृद्धिको लागि अनुकूलित हुन वन पारिस्थितिकीय प्रणाली, जैविक विविधता र जलाधारको दिगो व्यवस्थापन गर्नु हो। वन, जैविक विविधता, वनस्पति स्रोत, वन्यजन्तु, जलाधार र अन्य सुरक्षित पारिस्थितिकीय प्रणालीहरू, जलवायु अनुकूलन, विकेन्द्रीकरण, प्रतिस्पर्धी र सुशासित वन क्षेत्रको माध्यमबाट सम्मान, रोजगार, आय तथा जीविकोपार्जनमा अवसर प्रदान गर्ने।

राष्ट्रिय वन नीति, २०७६

यस नीतिका प्रमुख उद्देश्यहरू यस प्रकार रहेका छन् :

- जैविक विविधता र स्रोतको संरक्षण लगायत वातावरणीय सेवा बाट प्राप्त हुने लाभ वृद्धि गर्दै न्यायोचित वितरण सुनिश्चित गर्ने।
- जल तथा भूमिको संरक्षणबाट भूमिको उत्पादकत्व वृद्धि गर्न जलाधार क्षेत्रको एकीकृत संरक्षण र व्यवस्थापन गर्ने।
- निजी क्षेत्रलाई वन विकास तथा विस्तारमा संलग्न गराउदै वन्य उद्यमको प्रवर्धन र उत्पादनको विविधिकरण र बजारीकरणबाट मूल्य अभिवृद्धि र हरित रोजगारी सिर्जना गर्ने।
- जलवायु परिवर्तनका नकरात्मक प्रभाव न्यूनीकरण तथा अनुकूलनका उपाय अवलम्बन गर्ने।

प्रस्तावित आयोजना निर्माण तथा सञ्चालनका बेला यस नीतिले उद्धृत गरेका बुँदाहरू अवलम्बन गरिनेछ ।

४.३ ऐन तथा नियमावली

जलचर संरक्षण ऐन, २०१७

शान्ति र व्यवस्था एवं सर्वसाधारण जनताको सुविधा र आर्थिक हित कायम राख्न जलचरहरूको संरक्षण र तत्सम्बन्धी अरु कुराहरूको व्यवस्था गर्नको लागि जलचर संरक्षण ऐन, २०१३ ल्याईएको हो। प्रदेश र स्थानीय तहले आफ्नो क्षेत्रभित्र जलचरको संरक्षण गर्नु पर्नेछ। दफा (४) तथा दफा (५) बमोजिम निकालिएका आदेशले मनाही गरेको ऋतु अवस्था तथा ठाउँमा बाहेक दफा ३ को अधिनमा रही अन्य जलमा जलचर मार्न वा समात्र यस ऐनको कुनै कुराले कुनै नागरिकलाई मनाही गरेको मानिने छैन। नेपाल सरकारले आफ्नो नियन्त्रणमा रहेको जुनसुकै जलमा कुनै एक वा एक भन्दा प्रकारका जलचरहरू समात्रे तथा मार्ने कामको ठेक्का बन्दोबस्त गर्न सक्नेछ।

सक्रामक रोग ऐन, २०२०

नेपाल भर वा त्यसको कुनै भागमा कुनै सक्रामक रोग फैलिने सम्भावना देखिएमा त्यस्तो रोगले उग्ररूप लिन नपाउने गरी रोगको निर्मुल गर्न वा रोकथाम गर्नको लागि व्यवस्था गर्न वाञ्छनीय भएकाले यो ऐन बनाईएको हो। दफा २ र २(क) को उपदफा १ वा २ सर्वसामान्यतामा प्रतिकुल असर नपर्ने गरी संघ वा प्रदेश सरकारले पैदल वा जुनसुकै सवारीको साधन बाट यात्रा गर्ने यात्रुको जांचबुझ गर्न र त्यस्ता यात्रु लाई कुनै सक्रामक रोग लागेको छ भन्ने शंका लागेमा जांचबुझ गर्न खटिएको कर्मचारीले त्यस्तो यात्रुलाई अस्पताल तथा अन्य स्थानमा अलग गरी राख्दा कुनै किसिमबाट ल्याउने लैजान समेत निरीक्षण र नियन्त्रण गर्नको लागि आवश्यक आदेशहरू जारी गर्न सक्ने छ।

भूमि सम्बन्धी ऐन, २०२१

तोकिएको अधिकारीले तोकिए बमोजिम सूचना जारी गरी अधिकतम हदभन्दा बढी जग्गा हुने जग्गवालाहरूलाई सो सूचना जारी भएको मितिले ३५ दिन भित्र तोकिए बमोजिमको फाँटवारी दाखिल गर्न गराउन आदेश दिन सक्नेछ। कुनै व्यक्ति वा निजको परिवारले जग्गवालाको हैसियतले नेपालमा जम्मा १० बिघामा नबढ्ने गरी भित्री मधेश समेत सम्पूर्ण तराई क्षेत्रमा १० बिघा, काठमाडौँ उपत्यकामा २५ रोपनी, काठमाडौँ उपत्यका बाहेक सम्पूर्ण पहाडी क्षेत्रमा ७० रोपनी मात्र राख्न पाइनेछ।

भू-उपयोग ऐन, २०७६

भूमिको वर्गीकरण, समुचित उपयोग र प्रभावकारी व्यवस्थापनको माध्यमबाट अधिकतम र दिगो लाभ हासिल गर्ने सम्बन्धमा आवश्यक व्यवस्था गर्न वाञ्छनीय भएकोले संघीय संसदले यो ऐन बनाएको छ। यस ऐन बमोजिम नेपालको भू बनौट, भूमिको क्षमता तथा उपयुक्तता, भूमिको मौजुदा उपयोग र आवश्यकता समेतका आधारमा भूमिलाई कृषि क्षेत्र, आवासीय क्षेत्र, व्यावसायिक क्षेत्र, औद्योगिक क्षेत्र, खानी तथा खनिज क्षेत्र, वन क्षेत्र, नदी, खोला, ताल, सिमसार क्षेत्र, सार्वजनिक उपयोगको क्षेत्र, सांस्कृतिक तथा पूरातात्त्विक महत्त्वको क्षेत्र तथा नेपाल सरकारबाट आवश्यकता अनुसार तोकिएका अन्य क्षेत्रमा वर्गीकरण गरिने छ।

राष्ट्रिय निकुन्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण ऐन, २०२९

राष्ट्रिय निकुञ्जको व्यवस्था, वन्यजन्तु र यसको वासस्थानको संरक्षण, शिकारमा नियन्त्रण र प्राकृतिक सौन्दर्यको दृष्टिकोणबाट विशेष महत्त्व राख्ने ठाउँहरूको संरक्षण, सम्बर्धन, विकाश तथा उचित व्यवस्था र उपयोग गरी सर्वसाधारण जनताको सदाचार र सुविधा कायम राख्न वाञ्छीय भएकोले यो ऐन लागु गरिएको हो।

सार्वजनिक सडक ऐन, २०३१

सार्वजनिक सडक ऐन नेपालमा सडकहरूको निर्माण र सञ्चालन को लागि शासित कानून हो। ऐनले ग्रामीण सडक (ग्रामीण क्षेत्रमा पर्ने सडक)बाट दायँ-वायाँको निश्चित दूरीको सीमासम्म स्थायी किसिमका कुनै संरचना (जस्तै भवन) बनाउन निषेध गरेको छ अर्थात् सडक सीमाभित्रको जग्गाको सबै किसिमको अधिकार सडकसम्बन्धी निकायलाई उपलब्ध छ। दफा २९ बमोजिम, नेपाल सरकारको कुनै कार्यालयले कुनै कामको लागि सार्वजनिक सडक वा सडक सिमा खन्ने पदा सडक विभागको पूर्ण स्वीकृत लिई खन्ने पछि र त्यसरी सडक वा सडक सिमा खन्ने सम्बन्धमा सडक विभागले कुनै तारिका वा शर्त तोकेको भए सो समेत पालना गर्नु पर्नेछ। यस ऐनले सडक निर्माण, पुनर्स्थापना र मर्मत संभार गर्नु पदा कुनै जग्गा वा जग्गामा निर्मित सम्पति अस्थायी रूपमा अधिग्रहण गर्नु परेमा त्यसका लागि पनि प्रावधान राखेको छ।

भू तथा जलाधार संरक्षण ऐन, २०३९

भू-जलाधार तथा संरक्षण ऐन नेपाल जलाधार क्षेत्रहरूलाई व्यवस्थित गर्नका लागि जारी गरिएको हो। सरकारलाई जुनसुकै क्षेत्रलाई संरक्षित जलाधार क्षेत्र (जलाधार आरक्ष) भनेर घोषणा गर्न सक्ने ऐनको दफा ३ ले अधिकार दिएको छ। जलाधार संरक्षण अधिकृतलाई संरक्षित जलाधार क्षेत्रभित्र निम्न बमोजिमको काम गर्न सक्ने अधिकार ऐनको दफा ४ ले दिएको छ :

- टारहरूको सुधारको काम, बाँध, सडक-इम्बैकमेण्ट, डाईभर्जन च्यानल र रिटेनिगड वाल निर्माण र मर्मत गर्ने काम।
- पहिरो जान सक्ने क्षेत्रका वनस्पतिको संरक्षण गर्ने र यस्ता वृक्षारोपण गर्न काम।
- भू तथा जलाधार संरक्षणसँग सम्बन्धित कृषि क्षेत्रका विद्यमान अभ्यासहरूलाई नियमन गर्ने काम।

खानी तथा खनिज पदार्थ ऐन, २०४२

सर्वसाधारण जनताको सुविधा र आर्थिक हित कायम राख्न र देशको द्रुततर आर्थिक विकासको लागि देशमा भईरहेको खानी तथा खनिज श्रोतहरूको विकास गर्न जरुरी भएकोले खानी तथा खनिज पदार्थ ऐन, २०४२ ल्याईएको हो। निजी वा सरकारी स्वामित्वमा रहेको जुनसुकै जमिनको सतह वा भूगर्भभित्र रहेको वा पाइएको सम्पूर्ण खनिज पदार्थ नेपाल सरकारको सम्पत्ति हुनेछ। यो ऐन र यस ऐनअन्तर्गत बनेको नियमहरूको अधिनमा रही खनिज पदार्थको हकमा सर्वप्रथम खोजतलास कार्य गर्ने अनुमतिको लागि र गुणस्तर तथा परिमाण यकीन भई सकेको खनिज पदार्थको हकमा उत्खनन् कार्यको प्रस्तावित योजनासमेत संलग्न गरी उत्खनन् कार्य गर्ने अनुमतिको लागि तोकिएको ढाँचामा विभागमा निवेदन दिनु पर्नेछ। कुनै क्षेत्रमा कुनै खनिज पदार्थको खोज तलास कार्य गर्ने अनुमति प्राप्त व्यक्तिलाई सो क्षेत्रमा सोही खनिज पदार्थको उत्खनन् कार्य गर्न अनुमति पाउने अधिकार हुनेछ।

जलश्रोत ऐन, २०४९

जलश्रोत ऐन, २०४९ को दफा ४० बमोजिम नेपाल भित्रको भू-सतहमा वा अन्य कुनै अवस्थामा रहेको जलश्रोतको समुचित उपयोग, संरक्षण, व्यवस्थापन र विकास गर्न एवं जलश्रोतको लाभदायक उपयोगहरूको निर्धारण गर्ने, त्यस्तो उपयोगबाट हुने वातावरणीय तथा अन्य हानिकारक प्रभावको रोकथाम गर्न एवं जलश्रोतलाई प्रदुषण मुक्त राख्ने सम्बन्धमा कानूनी व्यवस्था बनेको छ।

सवारी तथा यातायात व्यवस्था ऐन, २०५० (पहिलो संशोधन)

प्रस्तावना: सवारी दुर्घटनाको रोकथाम गर्न, दुर्घटनाबाट पीडित पक्षलाई क्षतिपूर्ति दिलाउन, बीमा व्यवस्था गर्न र सर्वसाधारण जनतालाई सरल एवं सुलभ ढंगबाट यातायात सुविधा उपलब्ध गराउन यातायात सेवालाई सुदृढ, सक्षम तथा प्रभावकारी बनाउन वाञ्छनीय भएकोले सवारी तथा यातायात व्यवस्था ऐन, २०५० बनाइएको हो। दफा १३, १५ वा २० बमोजिम कुनै सवारी दर्ता गर्न दफा ३७ बमोजिम सवारी नामसारी गर्न र दफा ३९ बमोजिम सवारीको कुनै कुरा हेरफेर गर्नको लागि दरखास्त दिँदा त्यस्तो दरखास्त दिने व्यक्ति, फर्म वा कम्पनीले त्यसरी दर्ता, नामसारी वा कुनै कुरा हेरफेर गराउन चाहेको सवारी समेत साथै ल्याउनु पर्छ।

(१) कुनै सवारी दर्ता गर्नका लागि दरखास्त परी सो सवारी दर्ता गर्ने सम्बन्धमा अधिकार प्राप्त अधिकारीले सो सवारीलाई दफा २३ मा तोकिएका मापदण्डका अधीनमा रही जाँचबुझ गर्दा त्यस्तो सवारी चलाउन सकिने स्थितिमा रहेको नदेखिएमा त्यस्तो सवारी दर्ता गर्न इनकार गर्न सक्नेछ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम कुनै सवारी दर्ता गर्न इनकार गरिएमा अधिकार प्राप्त अधिकारीले सोको कारण खुलाई दरखास्तवालालाई सूचना दिनु पर्छ।

(३) उपदफा (१) र (२) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि वातावरणको प्रदूषण, सवारीको चाप, सडकको स्थिति, सवारी आवगमनमा पर्ने कठिनाई वा यस्तै अन्य कारणले गर्दा सार्वजनिक हितको लागि कुनै किसिमको सवारी साधनको दफा १४ बमोजिम गरिने दर्ता रोक्का गर्न मनासिब देखेमा विभागले कुनै वा सबै यातायात व्यवस्था कार्यालयलाई त्यस्तो सवारीको दर्या रोक्का गर्ने आदेश दिन सक्नेछ।

दफा २५ को उपदफा (२) मा लेखिएको भन्दा बढी अवधिको लागि एक क्षेत्रमा दर्ता भएको सवारी अर्को क्षेत्रमा चलाउन परेमा सवारी धनीले दर्ताको प्रमाणपत्रसाथ आफ्नो हालसालै खिचेको तीन प्रति पासपोर्ट साइजको फोटो र तोकिएको दस्तुर समेत संलग्न राखी तोकिएको ढाँचामा अधिकार प्राप्त अधिकारी समक्ष सरुवा दर्ताको लागि दरखास्त दिनु पर्छ।

बाल श्रम (निषेध र नियमित गर्ने) ऐन, २०५६

यस ऐन अन्तर्गत कसैले पनि चौध वर्ष उमेर पूरा नगरेका बालकलाई श्रमिकको रूपमा काममा लगाउनु हुँदैन। कसैले बालकलाई अनुसूचीमा उल्लिखित जोखिमपूर्ण व्यवसाय वा काममा लगाउनु हुँदैन। कसैले पनि बालकलाई ललाई, फकाई वा झुक्याएर वा कुनै प्रलोभनमा वा डर, त्रास वा दबावमा पारी वा अन्य कुनै तरिकाले निजको इच्छा विरुद्ध श्रमिकको रूपमा काममा लगाउनु हुँदैन। व्यवस्थापकले बालकलाई लगाउन नहुने काम, बालकले पाउने पारिश्रमिक, सुविधा तथा साप्ताहिक बिदाको दिन र बालकलाई यस ऐन विपरीत काममा लगाएमा हुने सजाय सम्बन्धी कुराहरू प्रतिष्ठानको सूचना पाटीमा अनिवार्य रूपमा टाँस्नु पर्नेछ।

सार्वजनिक खरिद ऐन, २०६३

सार्वजनिक खरिद सम्बन्धी कार्यविधि प्रक्रिया तथा निर्णयलाई अझ बढी खुल्ला पारदर्शी, वस्तुनिष्ठ र विश्वसनीय बनाउन, सार्वजनिक खरिद प्रक्रियामा प्रतिस्पर्धा, स्वच्छता, इमान्दारिता जवाफदेहिता र विश्वसनीयता प्रवर्द्धन गरी मितव्ययी तथा विवेकपूर्ण ढंगबाट सार्वजनिक खर्चको अधिकतम प्रतिफल हासिल गर्न र सार्वजनिक निकायले निर्माण कार्य गर्दा गराउँदा, मालसमान, परामर्श सेवा तथा अन्य सेवा खरिद गर्दा बिना भेदभाव सार्वजनिक खरिद प्रक्रियामा सहभागी हुने समान अवसर सुनिश्चित गरी सुशासनको प्रत्याभूति गर्ने सम्बन्धमा कानुनी व्यवस्था गर्न वान्छनीय देखिएकाले यो ऐन बनाइएको हो।

फोहरमैला व्यवस्थापन ऐन, २०६८

फोहरमैलाको व्यवस्थापन गर्न स्थानान्तरण केन्द्र (ट्रान्सफर स्टेशन), ल्याण्डफिल साइट, प्रशोधन प्लाण्ट, कम्पोष्ट प्लाण्ट, बायो ग्यास प्लाण्ट लगायत फोहरमैलाको सङ्कलन, अन्तिम विसर्जन तथा प्रशोधनका लागि आवश्यक पर्ने पूर्वाधार तथा संरचनाको निर्माण तथा सञ्चालन गर्ने जिम्मेवारी स्थानीय तहको हुनेछ। कुनै उद्योग वा स्वास्थ्य संस्थाले हानिकारक फोहरमैला, स्वास्थ्य संस्था जन्य फोहरमैला, रासायनिक फोहरमैला तथा औद्योगिक फोहरमैला प्रशोधन गरी बाँकी रहेको फोहरमैला तथा अन्य फोहरमैलाको व्यवस्थापन गरिदिन स्थानीय तहलाई अनुरोध गरेमा वा स्थानीय तहले निर्माण गरेको फोहरमैला व्यवस्थापन स्थल प्रयोग गर्न माग गरेमा स्थानीय तहले निर्धारण गरे बमोजिमको सेवा शुल्क लिई फोहरमैलाको व्यवस्थापन गरिदिन वा फोहरमैला व्यवस्थापन स्थल प्रयोग गर्न दिन सक्नेछ।

संकटापन्न वन्यजन्तु तथा वनस्पतिको अन्तर्राष्ट्रिय व्यापार नियमन तथा नियन्त्रण ऐन, २०७४

दुर्लभ वा लोपोन्मुख वन्यजन्तु वा वनस्पति वा सो को नमुनाको कारोबार वा व्यापार गर्न वा गराउन हुँदैन। कसैले पनि दुर्लभ वा लोपोन्मुख वन्यजन्तु वा वनस्पति वा सो को नमुना खरिद बिक्री गर्न, आफूसँग राख्न, प्रयोग गर्न, रोप्न, हुर्काउन, नियन्त्रित प्रजनन गर्न, ओसारपसार गर्न वा निकासी वा पैठारी गर्न वा गराउन हुँदैन। अनुमतिपत्र प्राप्त व्यक्तिले सङ्कटापन्न वन्यजन्तु वा वनस्पति वा सो को नमुनाको निकासी गरेको भएमा व्यवस्थापन निकाय वा सो निकायले अख्तियारी दिएको निकायले निकासी गरिएको मुलुकको अधिकार प्राप्त अधिकारीसँग यस दफाको प्रयोजनका लागि नियमित रूपमा तोकिए बमोजिम सम्पर्क गर्नु पर्नेछ।

भवन ऐन, २०५५

कुनै व्यक्ति, संस्था वा सरकारी निकायले भवन संहितामा तोकिएको स्तर अनुरूप भवन निर्माण गरे नगरेको सम्बन्धमा नगरपालिका क्षेत्रभित्रको हकमा नगरपालिकाले र गाउँपालिका क्षेत्रभित्रको हकमा शहरी विकास कार्यालयले सुपरिवेक्षण गर्न सक्नेछ। उपदफा (१) बमोजिम सुपरिवेक्षण गर्दा नगरपालिका वा शहरी विकास कार्यालयले कुनै भवनको निर्माण भवन संहितामा तोकिएको स्तर अनुरूप नभएको पाएमा भवन निर्माण गर्ने सम्बन्धित व्यक्ति, संस्था वा सरकारी निकायलाई आवश्यक निर्देशन दिन सक्नेछ र त्यस्तो निर्देशन पालन गर्नु सम्बन्धित व्यक्ति, संस्था वा सरकारी निकायको कर्तव्य हुनेछ। कुनै व्यक्ति, संस्था वा सरकारी निकायले भवन निर्माण गर्दा भवन संहितामा तोकिएको स्तर अनुरूप बनाउनु पर्नेछ। त्यसरी भवन निर्माण गर्दा सो भवनको नक्सा र डिजाइन जुन स्तरको डिजाइनकर्ता, इञ्जिनियर वा आर्किटेक्टबाट प्रमाणित गराइएको हो कम्तीमा सोही स्तरको डिजाइनकर्ता वा निजको प्रतिनिधि, इञ्जिनियर वा आर्किटेक्टको रेखदेखमा निर्माण गर्नु पर्नेछ।

मुलुकी देवानी संहिता ऐन, २०७४

उल्लिखित सिद्धान्त तथा व्यवस्थाहरू सामान्यतः देवानी कानूनका विषयमा लागू हुनेछन्। कानूनको अज्ञानता क्षम्य नहुने: कानूनको अज्ञानता क्षम्य हुने छैन। कानून सबैले जानेको अनुमान गरिनेछ। सार्वजनिक हित विपरीत हुने गरी काम गर्न नपाउने: कसैले पनि सार्वजनिक हित विपरीत हुने गरी कुनै काम कारबाही गर्न पाउने छैन। कानून विपरीतको काम अमान्य हुनेछ। विदेशीको हकमा पनि लागू हुने: विषय, प्रसङ्ग वा प्रकृतिले कुनै कानूनी व्यवस्था नेपाली नागरिकलाई मात्र लागू हुने अवस्थामा बाहेक यो संहिता देवानी कानून सम्बन्धी अन्य प्रावधान विदेशीको हकमा पनि समान रूपमा लागू हुनेछ।

सार्वजनिक सडक ऐन, २०३१

नेपाल सरकारले नेपाल राजपत्रमा सूचना प्रकाशित गरी सार्वजनिक सडकलाई देहाय बमोजिम वर्गीकरण गरी त्यस्तो सडकको केन्द्र रेखादेखि दायाँ बायाँ दुवैतिर पन्ध्र मीटरमा नबढाई सडक सीमा तोक्नेछ। दफा ३ बमोजिम सडकसीमा तोकिएकोमा सडकसीमाको र सडकसीमा नतोकिएकोमा सार्वजनिक सडकको किनाराबाट ६/६ मिटरमा नबढ्ने गरी नेपाल सरकारले नेपाल राजपत्रमा सूचना प्रकाशित गरी तोकेको सीमा भित्र पर्खाल बाहेक अन्य कुनै किसिमको स्थायी बनौट (स्ट्रक्चर) वा भवन कसैले निर्माण गर्न नपाउने गरी निषेध गर्न सक्नेछ। उपदफा (१) बमोजिम निषेध गरिएको फासलाभित्र कसैले कुनै किसिमको स्थायी बनौट वा भवन निर्माण गरेमा त्यस्तो

बनौट वा भवन सडक विभागको आदेशले भत्काउन सकिनेछ। सडक विभागले त्यस्तो बनौट वा भवन भत्काउँदा लागेको खर्चसमेत सम्बन्धित व्यक्तिबाट भराउन सक्नेछ।

विपद जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन ऐन, २०७४

विपद व्यवस्थापनका सबै क्रियाकलापको समन्वयत्मक र प्रभावकारी रूपमा व्यवस्थापन गरी प्राकृतिक तथा गैरप्राकृतिक विपदबाट सर्वसाधारणको जीउज्यान र सार्वजनिक, निजी व्यक्तिगत सम्पत्ति, प्राकृतिक एवं साँस्कृतिक सम्पदा र भौतिक संरचनाको संरक्षण गर्न विपद जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापनसँग सम्बन्धित प्रचलित कानूनलाई संशोधन र एकिकरण गर्नको लागि यो ऐन बनाइएको हो।

श्रम ऐन, २०७४

यो ऐन श्रमिक र श्रमिकसँग सम्बन्धित विषयमा न्यूनतम मापदण्ड रहनेछ। यस ऐन अन्तर्गत बनेको नियममा उल्लिखित पारिश्रमिक वा सुविधाभन्दा कम पारिश्रमिक वा सुविधा लिने दिने गरी वा यस ऐनमा उल्लिखित शर्त विपरीत हुने गरी रोजगारदाता तथा श्रमिकबीच रोजगार सम्झौता भएको रहेछ भने त्यस्तो रोजगार सम्झौता यो ऐन विपरीत भएको मानिनेछ र सो हदसम्म त्यस्तो रोजगार सम्झौता बदर हुनेछ। रोजगारदाताले श्रमिकलाई धर्म, वर्ण, लिङ्ग, जात जाति, उत्पत्ति, भाषा वा वैचारिक आस्था वा अन्य त्यस्तै आधारमध्ये कुनै कुराको आधारमा भेदभाव गर्न पाइने छैन।

अन्तर-सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४

नेपाल सरकारले सङ्घीय कानून बमोजिम अनुसूची १ मा उल्लिखित कर तथा गैर कर लगाउन र उठाउन सक्नेछ। प्रदेशले प्रदेश कानून बमोजिम अनुसूची-२ मा उल्लिखित कर तथा गैर कर लगाउन र उठाउन सक्नेछ। उठेको करको प्रशासनिक खर्च बापत बढीमा दुई प्रतिशत रकम त्यस्तो कर उठाउने तहले आफ्नो संचित कोषमा जम्मा गरी बाँकी रकम जुन तहको कर उठाएको हो सोहि तहको संचित कोषमा जम्मा गर्नुपर्नेछ।

अपाङ्गता भएका व्यक्तिको अधिकार सम्बन्धी ऐन, २०७४

अपाङ्गता भएका व्यक्ति विरुद्ध हुने भेदभाव अन्त्य गरी उनीहरूको नागरिक, राजनीतिक, आर्थिक, सामाजिक, तथा साँस्कृतिक अधिकारको सम्मान गर्न तथा अपाङ्गता भएका व्यक्तिलाई सशक्तिकरण

गरी नीति निर्माण र विकास प्रक्रियामा सहभागी गराई स्वावलम्बी र सम्मानजनक जीवनयापनको वातावरण सुनिश्चित गर्ने सम्बन्धमा अपाङ्गता भएका व्यक्तिको अधिकार सम्बन्धी कानूनलाई संशोधन र एकीकरण गर्न आवश्यकता भएकोले अपाङ्गता भएका व्यक्तिको अधिकार सम्बन्धी ऐन, २०७४ ल्याइएको हो। अपाङ्गता भएका व्यक्तिले अपाङ्गताको परिचयपत्र प्राप्त गर्न निज आफैले वा निजको परिवारको कुनै सदस्य वा संरक्षकले सम्बन्धित वडा स्थानीय तहको सिफारिस सहित स्थानीय तहमा निवेदन दिनु पर्नेछ। अपाङ्गता भएका व्यक्तिलाई यस ऐनद्वारा प्रदत्त अधिकारको उपभोग गर्न पाउने अधिकार हुनेछ। अपाङ्गता भएका व्यक्तिलाई अन्य व्यक्ति सरह समान रूपमा आफ्नो परिवार वा संरक्षकसँग वा आफूले छुनौट गरेको बासस्थानमा बस्ने अधिकार हुनेछ र निजलाई कुनै खास स्थानमा बस्नका लागि बाध्य पारिने छैन। अपाङ्गता भएका व्यक्तिलाई परिवार, संरक्षक वा अन्य व्यक्तिबाट हुने हरेक किसिमका अमानवीय वा अपमानजनक व्यवहार, शारीरिक वा मानसिक हिंसा, लैङ्गिक हिंसा, घरेलु हिंसा, यौनजन्य दुर्व्यवहार र शोषण विरुद्ध संरक्षण प्राप्त गर्ने अधिकार हुनेछ। अपाङ्गता भएका व्यक्तिलाई सशस्त्र संघर्ष, संकटकाल वा विपद् परेको अवस्थामा प्राथमिकताका साथ सुरक्षा, उद्धार तथा संरक्षण पाउने अधिकार हुनेछ। नेपाल सरकारले अपाङ्गता भएका व्यक्तिलाई लैङ्गिक हिंसा लगायत सबै प्रकारका शोषण, हिंसा र दुर्व्यवहारबाट, संरक्षण गर्नको लागि देहाय बमोजिमको व्यवस्था गर्नेछः

- अपाङ्गता भएका व्यक्ति विरुद्ध भएका शोषण, हिंसा र दुर्व्यवहारजन्य, लैङ्गिक तथा यौनजन्य हिंसाका घटनाको जानकारी लिने तथा अभिलेख राख्ने,
- खण्ड (क) बमोजिमको शोषण, हिंसा तथा घटनाका विरुद्धमा यस ऐन तथा प्रचलित कानून बमोजिम प्रभावकारी कानूनी कारबाही गर्ने,
- त्यस्ता घटनाबाट पीडितको तत्काल र प्रभावकारी रूपमा सुरक्षा, उद्धार, संरक्षण तथा पुनर्स्थापना गर्ने,
- त्यस्ता घटना हुन नदिनका लागि उपयुक्त व्यवस्था गर्ने,
- त्यस्ता घटनाका विरुद्धमा सामुदायिक स्तरमा सचेतना तथा परामर्श कार्यक्रम संचालन गर्ने।

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४

गाउँपालिका तथा नगरपालिकाको सङ्ख्या र चारकिल्ला खुलेको सिमानाको निर्धारण संविधानको धारा २९५ को उपधारा (३) बमोजिम हुनेछ। नेपाल सरकारले उपदफा (१) बमोजिम निर्धारण भएको गाउँपालिका तथा नगरपालिकाको सङ्ख्या वा सिमाना जनसङ्ख्या, भूगोल, प्रशासनिक सुगमता, पूर्वाधार विकासको अवस्था, आर्थिक सक्षमता, प्राकृतिक स्रोत साधनको उपलब्धता, भाषिक, सांस्कृतिक तथा सामुदायिक बनौटको आधारमा उपदफा (३) र (४) को अधीनमा रही हेरफेर गर्न सक्नेछ तर एक जिल्लाको गाउँपालिका वा नगरपालिकालाई अर्को जिल्लामा पर्ने गरी सङ्ख्या र सिमाना हेरफेर गरिने छैन। गाउँपालिका वा नगरपालिकाको सङ्ख्या र सिमाना हेरफेर गर्नु पर्ने भएमा गाउँपालिका तथा नगरपालिकाको निर्वाचन हुने मितिभन्दा कम्तीमा एक वर्ष अगावै गरी सक्नु पर्नेछ।

उपभोक्ता संरक्षण ऐन, २०७५

गुणस्तरीय वस्तु तथा सेवा प्राप्त गर्ने उपभोक्ताको संवैधानिक अधिकारको संरक्षण तथा सम्बर्द्धन गर्न, उपभोक्तालाई प्राप्त हकको प्रचलनका लागि न्यायिक उपचार प्रदान गर्न र उपभोक्तालाई हुन सक्ने हानि, नोक्सानी बापत क्षतिपूर्ति उपलब्ध गराउन उपभोक्ता संरक्षण सम्बन्धी कानूनी व्यवस्थालाई संशोधन र एकीकरण गर्न आवश्यक भएकोले उपभोक्ता संरक्षण ऐन, २०७५ ल्याइएको हो। (१) प्रत्येक उपभोक्तालाई गुणस्तरीय वस्तु वा सेवा प्राप्त गर्ने अधिकार हुनेछ। कुनै वस्तुमा अन्तरनिहित कुनै पदार्थको गुणस्तर वा मापदण्ड निर्धारण भएको रहनेछ भने नेपाल सरकारले त्यस्तो वस्तु वा सेवाको गुणस्तरको मापदण्ड तोकिए बमोजिमको प्रक्रिया पूरा गरी निर्धारण गर्नेछ। उपदफा (१) को सर्वासामान्यतामा प्रतिकूल प्रभाव नपर्ने गरी उपभोक्ताको हक, हित र सरोकार संरक्षण गर्ने प्रयोजनको लागि प्रत्येक उपभोक्तालाई देहायको अधिकार हुनेछ:

- वस्तु वा सेवामा सहज पहुँचको अधिकार,
- स्वच्छ प्रतिस्पर्धात्मक मूल्यमा गुणस्तरीय वस्तु वा सेवाको छनौट गर्न पाउने अधिकार,
- वस्तु वा सेवाको मूल्य, परिमाण, शुद्धता, गुणस्तर आदि बारे सूचित हुने अधिकार,

- दुई वा दुईभन्दा बढी पदार्थको समिश्रणबाट बनेको वा उत्पादित वस्तुमा रहेका त्यस्ता पदार्थको मात्रा, तत्व वा प्रतिशतको सम्बन्धमा उत्पादक, पैठारीकर्ता वा बिक्रेताबाट जानकारी पाउने अधिकार,
- अनुचित व्यापारिक तथा व्यवसायजन्य क्रियाकलाप विरुद्ध उचित कानूनी कारबाही गराउन पाउने अधिकार,
- वस्तु वा सेवाको प्रयोगबाट भएको हानि, नोक्सानी विरुद्ध क्षतिपूर्ति पाउने अधिकार,
- उपभोक्ताको हक, हितको संरक्षणका सम्बन्धमा अधिकारप्राप्त अधिकारी वा निकायबाट उपचार पाउने वा सुनुवाई हुने अधिकार,
- उपभोक्ता शिक्षा पाउने अधिकार।

वन ऐन, २०७६

राष्ट्रिय वनक्षेत्रको भू-स्वामित्व नेपाल सरकारमा रहनेछ। नेपाल सरकार मन्त्रिपरिषदको निर्णय बिना राष्ट्रिय वनक्षेत्रको भू-उपयोग परिवर्तन गर्न, राष्ट्रिय वनको भोगाधिकार कसैलाई उपलब्ध गराउन, धितो बन्धकी, सट्टापट्टा वा अन्य किसिमले हक हस्तान्तरण गर्न सकिने छैन। वन सिमानाभित्र परेको जग्गाको प्राप्ति सम्बन्धी प्रचलित कानून बमोजिम हुनेछ। लागत कट्टा भएको विवरण डिभिजन वन कार्यालयले मन्त्रालय र प्रदेश मन्त्रालयमा पठाउनु पर्नेछ। राष्ट्रिय वनभित्रको जग्गा कसैले पनि दर्ता गर्न वा गराउन हुँदैन। वन संरक्षणको दृष्टिकोणबाट आवश्यक देखिएमा डिभिजन वन अधिकृतले सार्वजनिक सूचना प्रकाशन गरी राष्ट्रिय वनको पूरै वा केही भागमा निश्चित समयको लागि प्रवेश निषेध गर्न सक्नेछ।

वातावरण संरक्षण ऐन, २०७६

राष्ट्रिय प्राथमिकता प्राप्त विकास आयोजना, राष्ट्रिय गौरवका आयोजना तथा एक भन्दा बढी प्रदेशमा निर्माण कार्य गर्नु पर्ने प्रस्तावको हकमा संक्षिप्त वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन वा प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण भए तोकिएको निकाय समक्ष र वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन भए मन्त्रालय समक्ष तथा स्थानीय तहको अधिकार क्षेत्र भित्र पर्ने प्रस्तावको हकमा संक्षिप्त वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन वा प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण भए तोकिएको निकाय समक्ष र वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन भए प्रदेश कानूनले तोकेको प्रदेश सरकार को निकाय समक्ष पेस गर्नु पर्नेछ।

बालबालिका सम्बन्धी ऐन, २०७५

बालबालिकाको अधिकारको सम्मान, संरक्षण, प्रवर्द्धन र परिपूर्ति गरी बालबालिकाको सर्वोत्तम हित कायम गरी बालबालिका सम्बन्धि प्रचलित कानूनलाई संशोधन र एकिकरण गर्नको लागि यो ऐन बनाइएको हो। यो ऐनको दफा ६६ को उपदफा २ र ३ बमोजिम बालबालिकाहरूलाई कुनैपनि हिंसा र यौनजन्य दुर्व्यवहार गर्ने र गराउने कार्यलाई निरुत्साहित गर्ने गर्दछ।

संघ, प्रदेश, स्थानीय तह (समन्वय तथा अन्तरसम्बन्ध) ऐन, २०७७

मुलुकले अङ्गिकार गरेको बहुलवादमा आधारित बहुदलीय प्रतिस्पर्धात्मक संघीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्रात्मक शासन प्रणालीको सुदृढिकरणका लागि नेपालको संबिधान बमोजिम राज्यशक्तिको प्रयोग गर्ने संघ, प्रदेश, स्थानीय तहबीच समन्वय तथा अन्तरसम्बन्ध, सहकारिता सहअस्तित्व र पारस्परिक सहयोगको आधारमा व्यवस्थित गर्न वाञ्छनीय भएकोले यो ऐन बनाईएको हो।

तथ्याङ्क ऐन, २०७९

तथ्याङ्क उत्पादन, प्रशोधन, भण्डारण, प्रकाशन र वितरणलाई विश्वसनीय, व्यवस्थित र समय सापेक्ष बनाई सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहको नीति निर्माण, नीति कार्यान्वयन, श्रोत व्यवस्थापन र सेवा प्रवाहलाई थप प्रभावकारी बनाउन तथ्याङ्क सम्बन्धी कानूनलाई संशोधन र एकीकरण गर्न वाञ्छनीय भएकोले सङ्घीय संसदले तथ्याङ्क ऐन, २०७९ बनाएको छ। यस ऐन तथा प्रचलित कानून बमोजिम कार्यालय, सरकारी निकाय तथा सार्वजनिक संस्थाले सङ्कलन गरेको तथ्याङ्क प्रणालीको स्थापना गरिनेछ।

उपदफा (१) र (२) बमोजिम निर्धारण गरिने तथ्याङ्क सम्बन्धी राष्ट्रिय मानक र गुणस्तरमा देहायका विषय समावेश गर्नु पर्नेछ:

- (क) प्रशासनिक अभिलेखबाट प्राप्त विवरणको स्तरीकृत अभिलेख ढाँचा,
- (ख) तथ्याङ्क सङ्कलन, प्रशोधन, विश्लेषण र नतिजा प्रकाशनको विधि,
- (ग) नमूना छनोट प्रक्रिया र विधि,
- (घ) तथ्याङ्क वा सूचक आँकलन प्रक्रिया (मेटाडाटा),
- (ङ) प्रदेश, जिल्ला तथा स्थानीय तहको भू-पहिचान सङ्केत नम्बर (जियो कोड), र
- (च) तोकिए बमोजिमका अन्य विषय।

यस ऐन बमोजिम तथ्याङ्क सङ्कलन, प्रशोधन, विश्लेषण, प्रकाशन, वितरण र भण्डारण गर्दा यस दफा बमोजिम निर्धारण भएको मानक र गुणस्तर बमोजिम गर्नु पर्नेछ।

विरुवा संरक्षण ऐन, २०६४

विरुवा तथा विरुवाजन्य उपजको निकासी, पैठारी र ओसारपसार गर्दा शत्रुजीवको प्रवेश स्थापना, फैलावट रोक्न, तिनीहरूको प्रभावकारी नियन्त्रणको लागि उपयुक्त तरिकाहरू अवलम्बन गरी विरुवा तथा विरुवाजन्य उपजहरूको व्यापार प्रवर्धन गर्ने सम्बन्धमा कानूनको व्यवस्था गर्न यो ऐन बनेको हो।

विस्फोटक पदार्थ नियम, २०२०

विस्फोटक पदार्थ ऐन, २०१८ को दफा १४ ले दिएको अधिकार प्रयोग गरी नेपाल सरकारले विस्फोटक पदार्थ नियम, २०२० ल्याएको हो। यस नियम बमोजिम निम्न लिखित ६ प्रकारका इजाजतपत्रहरू दिन सकिनेछः

- क) “बिक्री गर्ने इजाजतपत्र” पाएका व्यक्तिले विस्फोटक पदार्थ किन्न, राख्न र बिक्री गर्न सक्नेछ।
- ख) “प्रयोग गर्ने इजाजतपत्र” व्यक्तिले विस्फोटक पदार्थ किन्न, राख्न र आफै प्रयोग गर्न सक्नेछ।
- ग) “नाइके” (फोरम्यान) को इजाजतपत्र पाएका व्यक्तिले इजाजतपत्र पाएका व्यक्तिले इजाजतपत्रवाला मालिकको कामको निमित्त विस्फोटक पदार्थको हेरचाह गर्न, सो मालिकको अरु कर्मचारीहरूलाई विस्फोटक पदार्थ वितरण गर्न वा प्रयोग गर्न सक्नेछ।
- घ) “लाबोरेटरीमा विस्फोटक पदार्थ विषय अनुसन्धान गर्न इजाजतपत्र” पाएका व्यक्ति वा संस्थाले विस्फोटक पदार्थको परिक्षण गर्न, अनुसन्धान गर्न र त्यस्तो कामको निमित्त चाहिने विस्फोटक पदार्थ किन्न र राख्न सक्नेछ।
- ङ) “पैठारी गर्ने इजाजतपत्र” पाएका व्यक्तिले विस्फोटक पदार्थ पैठारी गर्न र राख्न सक्नेछ।
- च) “परिवहन गर्ने इजाजतपत्र” पाएका व्यक्तिले माथिको खण्ड (क), (ख), (ग), (घ) र (ङ) मा उल्लिखित इजाजतपत्र पाएका व्यक्तिहरूको लागि विस्फोटक पदार्थ वसार-पसार गर्न सक्नेछ।

भू-जलाधार तथा संरक्षण नियमावली, २०४२

भू-जलाधार तथा संरक्षण ऐन, २०३९ को दफा २५ ले दिएको अधिकार प्रयोग गरी नेपाल सरकारले यस नियमावलीको नियमहरू बनाएको छ। यस नियमावलीको नियम ४ (१) बमोजिम संरक्षित जलाधार क्षेत्रमा भू तथा जलाधार संरक्षणको लागि ऐनको दफा ४ मा उल्लेख भए बमोजिमका कामहरूको प्रयोजनको लागि संरक्षित जलाधार संरक्षण अधिकृतले सिमाना। क्षेत्रफल र त्यस्तो जग्गामा गरिने कार्यहरू समेत खुलाई वर्गीकरण गर्नु पर्नेछ। यस नियमावलीको नियम १२

(१) बमोजिम जलाधार अधिकृतले ऐनको दफा ४ अन्तर्गतको कुनै काम भएको जग्गामा जग्गाको वरपरको भू-क्षय वा भू-कटान हुन सक्ने कामहरू गर्न नपाउने गरी निषेध गर्न सक्नेछ।

जलस्रोत नियमावली, २०५०

यस नियमावलीको नियम १७ उपनियम १(ड) बमोजिम आयोजनाले वातावरणमा पार्ने उल्लेखनीय नकारात्मक प्रभावलाई न्यूनतम गर्न अपनाउने उपायहरू तथा जलश्रोतमा रहने जलचर एवं जल वातावरण संरक्षणको लागि अपनाउने उपायहरू, आयोजनाले सम्बन्धित क्षेत्रमा पार्न सक्ने सामाजिक तथा आर्थिक प्रभावको अतिरिक्त विद्वमान स्थानीय श्रम तथा श्रोत र साधनको उपयोग, आयोजना सम्बन्धी कार्य पूरा भएपछि त्यस क्षेत्रका व्यक्तिहरूले पाउने लाभ, निर्माण तथा संचालन सम्भार सम्बन्धमा स्थानीय जनतालाई दिइने तालिम, निर्माण शिविरको लागि आवश्यक पर्ने सुविधाहरू, सुरक्षात्मक व्यवस्थाहरू तथा आयोजना संचालनबाट सम्बन्धित जग्गा धनीहरूलाई पर्न सक्ने असर, विस्थापित जनसंख्याको लगत र तिनीहरूको पुनर्वासको लागि अपनाउने आवश्यक व्यवस्था समेत स्पष्ट रूपमा खुलाउनु पर्छ। यस नियमावलीको नियम ३३ उपनियम (१) बमोजिम ऐनको दफा १६ को उपदफा (३) को प्रयोजनको लागि नेपाल सरकारले जलश्रोतको उपयोग सम्बन्धी आयोजनाको किसिम, बनोट, क्षमता आदि कुराहरूलाई ध्यानमा राखी त्यस्तो आयोजना क्षेत्रभित्रका घरजग्गा कुनै खस कामको लागि अरु कसैले प्रयोग गर्न नपाउने गरी निश्चित दूरी तोकी निषेध गर्न सक्नेछ।

खानी तथा खनिज पदार्थ नियमावली, २०५६

खानी तथा खनिज पदार्थ ऐन, २०४२ को दफा २८ ले दिएको अधिकार प्रयोग गरी नेपाल सरकारले देहायका नियमहरू बनाएको छ। ऐनको दफा ३ क. को उपदफा (१) मा उल्लिखित खनिज पदार्थका वर्गहरू भित्र अनुसूची-१ मा उल्लेख भए बमोजिमका खनिज पदार्थ रहनेछन्। यस नियमावलीको प्रयोजनको लागि दैनिक उत्पादनको आधारमा धातु तथा अधातु खनिज पदार्थ सम्बन्धी खनिज कार्यलाई देहाय बमोजिमको स्तरमा विभाजन गरिएको छ:

- अति साना स्तर
- साना स्तर

अति महत्वपूर्ण खनिज भित्र पर्ने खनिज पदार्थको खनिज कार्यका लागि अनुमतिपत्र लिन चाहने व्यक्तिको योग्यता देहाय बमोजिम हुनेछ:

- सम्बन्धित खनिज कार्य सम्बन्धी कामको दुई वर्षको अनुभव भएको वा तत्सम्बन्धी खनिज कार्यको विशेषज्ञलाई काममा लगाउन सक्ने हैसियत भएको।
- खोजतलास कार्यको लागि खनिज कार्य गर्न चाहेको कुल खनिज क्षेत्रको लागि प्रति वर्ग किलोमिटर चार लाख रुपैया र उत्खनन् कार्यको लागि खनिज कार्य गर्न चाहेको कुल खनिज क्षेत्रको लागि प्रति वर्ग किलोमिटर तीस लाख रुपैयाको आर्थिक हैसियत भएको।

महत्वपूर्ण तथा बहुमूल्य खनिजभिन्न पर्ने खनिज पदार्थको खनिज कार्यका लागि अनुमतिपत्र लिन चाहने व्यक्तिको योग्यता देहाय बमोजिम हुनेछः

- सम्बन्धित खनिज कार्य सम्बन्धी कामको दुई वर्षको अनुभव भएको वा तत्सम्बन्धी खनिज कार्यको विशेषज्ञलाई काममा लगाउन सक्ने हैसियत भएको।
- खोज तलास कार्यको लागि खनिज कार्य गर्न चाहेको कुल खनिज क्षेत्रको लागि प्रति वर्ग किलोमिटर दुई लाख रुपैया र उत्खनन् कार्यको लागि खनिज कार्य गर्न चाहेको कुल खनिज क्षेत्रको लागि प्रति वर्ग किलोमिटर बीस लाख रुपैयाको आर्थिक हैसियत भएको।

यस नियमको प्रयोजनको लागि खनिज कार्य सम्बन्धी विशेषज्ञलाई काममा लगाउने गरी अनुमतिपत्रको लागि निवेदन दिनेले त्यस्तो विशेषज्ञले खनिज कार्यको लागि आवश्यक प्राविधिक सेवा उपलब्ध गराउन मन्जूर गरेको प्रतिबद्धता पत्र, विशेषज्ञले प्राप्त गरेको विशेषज्ञको दर्ता प्रमाणपत्रको प्रतिलिपि र त्यस्तो विशेषज्ञको कर चुक्ता भएको निस्सा पेश गर्नु पर्नेछ।

यस नियमावलीको प्रयोजनको लागि आर्थिक हैसियत भएको कुराको प्रमाण स्वरूप निवेदकले जग्गा, घर वा अन्य कुनै चल, अचल सम्पत्ति सम्बन्धित गाउँ विकास समिति वा नगरपालिकाबाट मूल्यांकन गराएको कागजात वा बैंकमा निजको नाममा रहेको निक्षेपको निस्सा वा विवरण वा निवेदकको आर्थिक हैसियतलाई पुष्टि गर्ने निजको नाममा रहेको चल अचल सम्पत्तिको मूल्य वा रकम खुल्ने कुराको प्रमाणित कागजात पेश गर्नु पर्नेछ।

बाल श्रम (निषेध र नियमित गर्ने) (पहिलो संशोधन) नियमावली, २०७०

बालकलाई श्रमिकको रूपमा काममा लगाउनु अघि निजले सो काम गर्न सक्ने नसक्ने विषयमा बालकको स्वास्थ्य परीक्षण गर्न प्रतिष्ठानले कामको प्रकृति र बालकको उमेर समेत उल्लेख गरी श्रम कार्यालयमा निवेदन दिनु पर्नेछ। यस निवेदन प्राप्त भएपछि श्रम कार्यालयले चिकित्सकद्वारा स्वास्थ्य परीक्षण गराउँदा बालक काम गर्न योग्य देखिएमा योग्यताको प्रमाणपत्र दिनेछ। ऐनको दफा

११ बमोजिम प्रतिष्ठानमा काम गर्ने बालकको स्वास्थ्य र सुरक्षाका सम्बन्धमा व्यवस्थापकले व्यवस्थाहरू अपनाउनु पर्नेछ।

भवन नियमावली, २०६६

ऐनको दफा ११ को उपदफा (१) मा उल्लिखित 'क', 'ख', 'ग', वर्गको भवन निर्माण गर्न चाहने व्यक्ति, संस्था वा सरकारी निकायले नक्सा स्वीकृतिको लागि नगरपालिका समक्ष डिजाइन समेत पेश गर्नु पर्नेछ र जिल्लाको शहरी विकास कार्यालयमा दरखास्त दिनु पर्नेछ। साथै, दरखास्त उपर शहरी विकास कार्यालयले आवश्यक जाँचबुझ गर्नेछ र त्यसरी जाँचबुझ गर्दा कुनै थप कागजात आवश्यक देखिएमा दरखास्तवालसँग त्यस्तो कागजात माग गर्न सक्नेछ। शहरी विकास कार्यालयले भवन निर्माण गर्दा पालना गर्नु पर्ने शर्त तोकी दरखास्त परेको मितिले तीस दिनभित्र भवनको नक्सा वा डिजाइन स्वीकृत गर्नु पर्नेछ।

वन्यजन्तु तथा वनस्पतिको अन्तर्राष्ट्रिय व्यापार नियन्त्रण नियमावली, २०७६

दुर्लभ वा लोपोन्मुख वन्यजन्तु वा वनस्पति वा सोको नमुना खरिद बिक्री गर्ने, अध्ययन, अनुसन्धान, परीक्षण, तालीम, प्रदर्शनी, संरक्षण शिक्षा, जैविक स्रोत संरक्षण वा अन्य शैक्षिक प्रयोजनमा उपयोग गर्नको लागि अनुसूची-४ बमोजिमको ढाँचामा अनुमतिपत्रका लागि निवेदन दिनु पर्नेछ। नियम ३ बमोजिम दुर्लभ वा लोपोन्मुख वन्यजन्तु वा वनस्पति वा सोको नमुना राख्ने, प्रयोग गर्ने, रोप्ने, हुर्काउने, पालनपोषण गर्ने, उत्पादन गर्ने, नियन्त्रित प्रजनन गर्ने, खरिद बिक्री गर्ने, ओसारपसार गर्ने, निकासी, पैठारी वा पुनः निकासी गर्ने वा अध्ययन, अनुसन्धान, परीक्षण, तालीम, प्रदर्शनी, संरक्षण शिक्षा, जैविक स्रोत संरक्षण वा अन्य शैक्षिक प्रयोजनमा उपयोग गर्ने अनुमतिको लागि पेश भएको निवेदन उपर व्यवस्थापन निकायले आवश्यक जाँचबुझ गरी सिफारिस सहितको परामर्शका लागि वैज्ञानिक निकाय समक्ष पठाउनु पर्नेछ।

सार्वजनिक खरिद नियमावली, २०६४

सार्वजनिक खरिद ऐन, २०६३ को दफा ७४ ले दिएको अधिकार प्रयोग गरी नेपाल सरकारले सार्वजनिक खरिद नियमावली, २०६४ बनाएको छ।

(१) सार्वजनिक निकायको प्रमुखले कुनै मालसामान, निर्माण कार्य वा सेवा खरिद गर्नु अघि ऐनको दफा ४ बमोजिमको स्पेसिफिकेशन, योजना, नक्शा, डिजाइन, विशेष आवश्यकता वा अन्य विवरण तयार गर्नु वा गराउनु पर्नेछ।

(२) उपनियम (१) बमोजिम तयार भएको विवरण नियम १४ बमोजिमको अधिकारीबाट स्वीकृत हुनु पर्नेछ।

(३) उपनियम (२) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि सुरुङमार्ग, रेलमार्ग, रज्जुमार्ग, केबलकारमार्ग र विशेष प्रकृतिका सडकमार्ग जस्ता जटिल र विशेष प्रकृतिका संरचनाको स्पेसिफिकेशन, योजना, नक्शा, डिजाइन, विशेष आवश्यकता वा अन्य विवरणहरू विभागीय प्रमुखबाट स्वीकृत गराउनु पर्नेछ।

(४) उपनियम (१) बमोजिम तयार भएको विवरण उपनियम (४) मा उल्लिखित अवस्थामा संशोधन गर्नु परेकोमा बाहेक ऐनको दफा ५ क. को उपदफा (२) बमोजिम कानूनी कारबाहीको लागि लेखी पठाउने कर्तव्य सार्वजनिक निकायको प्रमुखको र निज स्वयमले उपनियम (१) बमोजिमको विवरण स्वीकृत गरेको रहेछ भने एक तह माथिको अधिकारीको हुनेछ।

सार्वजनिक निकायले निर्माण स्थलको व्यवस्था नभई, निर्माण स्थलबाट हटाउनु पर्ने रूख बिरुवा लगायतका संरचना हटाउने सुनिश्चितता नभई, मुआब्जा वा क्षतिपूर्ति वितरण गर्नु पर्नेमा सो को लागि बजेट सुनिश्चितता नगरी तथा प्रचलित कानून बमोजिम गर्नुपर्ने वातावरणीय अध्ययनको प्रतिवेदन स्वीकृत नगराई बोलपत्र आव्हान गर्नु हुदैन।

तथ्याङ्क नियम, २०६९

नेपाल सरकारबाट स्वीकृत भएका कुराहरूको तथ्यांक संकलन, प्रशोधन, संग्रह एवं सुधार, विश्लेषण र प्रकाशन गर्ने, महानिर्देशकको काम, कर्तव्य र अधिकार हुनेछ। नेपाल राज्य वा यसको कुनै भागमा आर्थिक, सामाजिक र जनसंख्या इत्यादि जुनसुकै कुराको तथ्यांक सर्वेक्षण गर्ने र सो सम्बन्धी वितरण संकलन महानिर्देशिकाले गर्ने, गराउने सक्नेछ।

फोहरमैला व्यवस्थापन नियमावली, २०७७

हानिकारक, रासायनिक, जैविक वा अजैविक फोहरमैलाको सङ्कलन, भण्डारण तथा स्थानान्तरण गर्दा सुरक्षित विधि अवलम्बन गर्नु पर्नेछ। हानिकारक, रासायनिक, जैविक वा अजैविक फोहरमैला प्रशोधन गर्दा त्यस्तो फोहरमा रहेका हानिकारक तत्व नष्ट हुने गरी गर्नु पर्नेछ र सामान्य फोहरमैला सरह भएपछि मात्र त्यसको अन्तिम निष्कासन तथा विसर्जनको व्यवस्था गर्नु पर्नेछ। हानिकारक, रासायनिक, जैविक वा अजैविक फोहरमैला उत्पादन गर्ने व्यक्ति, संस्था वा निकायले त्यस्तो फोहरमैला व्यवस्थापन सम्बन्धमा नेपाल सरकारले निर्धारण गरेको मापदण्ड र प्रचलित वातावरणीय कानूनको पूर्णरूपमा पालना गर्नु पर्नेछ।

खानेपानी नियमावली, २०५५

सामूहिक लाभको लागि परियोजनाको विकास तथा सञ्चालन गरी त्यसबाट लाभान्वित हुन चाहने व्यक्तिहरूले उपभोक्ता समिति गठन गर्न सक्ने छन्। उपनियम (१) बमोजिम गठन गरिने उपभोक्ता समितिमा कम्तीमा दुई जना महिला सहित नौ जना व्यक्तिहरू सदस्य रहने छन्। दफा १३ को नियम १२ बमोजिम दरखास्त प्राप्त भएपछि समितिले सो दरखास्त सम्बन्धमा आवश्यकता अनुसार जाँचबुझ गरी तत् सम्बन्धी विवरणहरू खुलाई सार्वजनिक जानकारीको लागि सूचना प्रकाशन गर्नु पर्नेछ। उपनियम (१) बमोजिम सूचना प्रकाशन भएपछि परियोजनाको विकास तथा संचालन गर्दा उल्लेखनीय कुनै प्रतिकूल प्रभाव पर्ने देखिएमा तत् सम्बन्धी विवरण खुलाई त्यसरी सूचना प्रकाशन भएको मितिले पैंतीस दिनभित्र समिति समक्ष सुझाव दिन सकिने छ।

सवारी तथा यातायात व्यवस्था नियमावली, २०५४(आठौँ संशोधन, २०७४)

सवारी तथा यातायात व्यवस्था ऐन, २०४९ को दफा १७९ ले दिएको अधिकार प्रयोग गरी नेपाल सरकारले सवारी तथा यातायात व्यवस्था नियमावली, २०५४ बनाएको छ। यस नियमावलीको नियम १५ ले यात्रीवाहक सवारीको स्तर तथा क्षमता अनुसार (क) बस, (ख) मिनिबस, (ग) जीप, भ्यान, पिकअप र माइक्रोबस, (घ) कार र ट्याक्सी, (ङ) टेम्पो, (च) मोटरसाइकल, स्कुटर र सन साईन वर्गीकरण गरिएको छ। नियम १६ ले मालवाहक सवारीको क्षमता अनुसार (क) ट्रक तथा टेंकर, (ख) मिनि ट्रक, (ग) पावर टिलर, (घ) पिकअप वर्गीकरण गरिएको छ। नियम १७ ले अन्य सवारीको तथा क्षमता नियम १५ र १६ मा उल्लिखित सवारीहरू बाहेक डोजर, लोडर, डम्पर, क्रेन, दमकल, रोडरोलर, स्काभेटर जस्ता अन्य सवारीहरूको वर्गीकरण र भारवहन क्षमता त्यस्तो सवारी निर्माता कम्पनीले जारि गरेको क्याटलग, स्पेसिफिकेसन वा मापदण्डको अधिनमा रही प्रज्ञापनपत्रमा उल्लिखित विवरण, सवारीको स्वरूप तथा आकृतिलाई समेत विचार गरी नेपाल सरकारले नेपाल राजपत्रमा सूचना प्रकाशन गरी तोके बमोजिम हुनेछ।

श्रम नियमावली, २०७५

यस नियमावलीका रोजगार सम्बन्धी व्यवस्था, श्रम इजाजत र श्रम स्वीकृति, काम गर्ने समय तथा पारिश्रमिक सञ्चयकोष, उपदान र असक्षमताको प्रतिशत, श्रमिक आपूर्ति इजाजतपत्र, व्यवसायजन्य सुरक्षा तथा स्वास्थ्य नीति, निरीक्षण सम्बन्धी व्यवस्था, न्यूनतम पारिश्रमिक निर्धारण प्रतिष्ठानको आन्तरिक व्यवस्थापन, सामूहिक विवादको समाधान, रोजगारी अन्त्य सम्बन्धी व्यवस्था,

मुद्दा तथा उजुरीको कार्यविधिहरूलाई विशेष जोड दिइएको छ। ऐनको दफा १० को उपदफा (२) बमोजिम कुनै रोजगारी नियमित हो वा होइन भन्ने प्रश्न उठेमा सम्बन्धित रोजगारदाता वा श्रमिकले सो बारेमा यकिन गरिदिन कार्यालय समक्ष निवेदन दिन सक्नेछ। मन्त्रालयले बैकिङ्ग सेवाको उपलब्धताको आधारमा कुनै खास क्षेत्रमा कुनै खास प्रकारका रोजगारदाताले श्रमिकलाई पारिश्रमिक वा सुविधा रकम भुक्तानी गर्दा बैङ्क वा वित्तीय संस्था मार्फत मात्र गर्ने गरी तोक्न सक्नेछ।

सङ्कटापन्न वन्यजन्तु तथा वनस्पतिको अन्तर्राष्ट्रिय व्यापार नियन्त्रण नियमावली, २०७६

दुर्लभ वा लोपोन्मुख वन्यजन्तु वा वनस्पति वा सोको नमुना खरिद बिक्री गर्न, अध्ययन, अनुसन्धान, परीक्षण, तालीम, प्रदर्शनी, संरक्षण शिक्षा, जैविक स्रोत संरक्षण वा अन्य शैक्षिक प्रयोजनमा उपयोग गर्नको लागि अनुसूची-४ बमोजिमको ढाँचामा अनुमतिपत्रका लागि निवेदन दिनु पर्नेछ। नियम ३ बमोजिम दुर्लभ वा लोपोन्मुख वन्यजन्तु वा वनस्पति वा सोको नमुना राख्ने, प्रयोग गर्ने, रोप्ने, हुर्काउने, पालनपोषण गर्ने, उत्पादन गर्ने, नियन्त्रित प्रजनन गर्ने, खरिद बिक्री गर्ने, ओसारपसार गर्ने, निकासी, पैठारी वा पुनः निकासी गर्ने वा अध्ययन, अनुसन्धान, परीक्षण, तालीम, प्रदर्शनी, संरक्षण शिक्षा, जैविक स्रोत संरक्षण वा अन्य शैक्षिक प्रयोजनमा उपयोग गर्ने अनुमतिको लागि पेस भएको निवेदन उपर व्यवस्थापन निकायले आवश्यक जाँचबुझ गरी सिफारिस सहितको परामर्शका लागि वैज्ञानिक निकाय समक्ष पठाउनु पर्नेछ। वन तथा वातावरण मन्त्रालयले उपहार स्वरूप प्रदान गरिएको सङ्कटापन्न वन्यजन्तु वा वनस्पति वा सोको नमुना सम्बन्धी संक्षिप्त विवरण नेपाल राजपत्रमा प्रकाशन गर्नु पर्नेछ। कुनै वन्यजन्तु वा वनस्पति सङ्कटापन्न वन्यजन्तु वा वनस्पति भए नभएको सम्बन्धमा वैज्ञानिक निकायले महासन्धिको आधिकारिक वेबसाइटमा प्रकाशित अनुसूची- १, २ र ३ मा रहेको सूचीलाई आधार मानी यकिन गर्न सक्नेछ।

उपभोक्ता संरक्षण नियमावली, २०७६

उपभोक्ता संरक्षण ऐन, २०७५ को दफा ६३ ले दिएको अधिकार प्रयोग गरी नेपाल सरकारले उपभोक्ता संरक्षण नियमावली, २०७६ बनाएको छ। यस ऐनको दफा ४ को उपदफा (२) को खण्ड (च) को प्रयोजनको लागि नेपाल राज्यभर वा कुनै ठाउँ विशेषमा सुक्खा, अनावृष्टि, अतिवृष्टि, भूकम्प, बाढी, पहिरो, आगलागी जस्ता प्राकृतिक प्रकोप तथा महामारी वा आकस्मिक वा आप्रत्याशित विशेष कारणबाट सृजित परिस्थिति वा युद्ध वा अन्तरिक द्वन्द्व जस्ता परिस्थितिलाई विशेष परिस्थिति मानिनेछ। ऐनको दफा ४ को उपदफा (३) बमोजिम नेपाल सरकारले गरेको नीतिगत व्यवस्था कार्यान्वयन गर्न छुट्टै संस्थागत व्यवस्था गरिएकोमा सोही निकायले र त्यस्तो संस्थागत व्यवस्था नगरिएकोमा विभागले त्यस्तो नीतिगत व्यवस्थाको कार्यान्वयन गर्नेछ। उपनियम

(१) बमोजिम नीतिगत व्यवस्थाको कार्यान्वयन गर्दा विभागले अन्य सरकारी तथा गैरसरकारी निकाय वा उपभोक्ता संस्थासँग समन्वय र सहकार्य गर्न सक्नेछ। ऐनको दफा ५ को उपदफा (१) बमोजिम कुनै वस्तु वा सेवाको गुणस्तर वा मापदण्ड निर्धारण गर्दा नेपाल सरकारले देहायको आधार लिन सक्नेछः

- त्यस्तो वस्तु वा सेवाको सम्बन्धमा अन्तराष्ट्रिय सङ्घ, संस्थाले निर्धारण गरेको गुणस्तर सम्बन्धी मापदण्ड
- त्यस्तो वस्तु वा सेवा उत्पादन गर्ने अन्य मुलुकले निर्धारण गरेको गुणस्तर सम्बन्धी मापदण्ड

वातावरण संरक्षण नियमावली, २०७७

वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन गर्नु पर्ने कुनै प्रस्तावको सम्बन्धमा प्रस्तावकले प्रस्ताव कार्यान्वयन हुने गाउँपालिका वा नगरपालिका तथा त्यस क्षेत्रका विद्यालय अस्पताल, स्वास्थ्य चौकी तथा सरोकारवाला व्यक्ति वा संस्थालाई सो प्रस्तावको कार्यान्वयनबाट वातावरणमा पर्न सक्ने प्रभावको सम्बन्धमा लिखित सुझाव दिनको लागि पन्ध्र दिनको अवधि तोकी राष्ट्रिय स्तरको कुनै एक दैनिक समाचारपत्रमा सूचना प्रकाशन गर्नु पर्नेछ। वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन गर्नु पर्ने प्रस्तावको हकमा प्रस्तावकले सोको प्रतिवेदनको लागि नियम ४ बमोजिम मन्त्रालयले निर्धारण गरेको क्षेत्र समेतको आधारमा अनुसूची-४ बमोजिमको ढाँचामा कार्यसूची बनाई सो कार्यसूची मन्त्रालयबाट स्वीकृत गराउनु पर्नेछ। प्रस्तावकले नियम ५ बमोजिम स्वीकृत भएको कार्यसूचीको आधारमा अनुसूची-६ बमोजिमको ढाँचामा वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन सम्बन्धी प्रतिवेदन तयार गर्नु पर्नेछ। कुनै पनि विदेशी संघ संस्था वा तिनिहरूसँग आबद्ध व्यक्ति वा संस्थाले नेपाल, भित्रको कुनै ठाउँमा कुनै जीव, जीवाणु र वनस्पतिको नमुना सङ्कलन गर्न र जैविक विविधताको अनुसन्धान सम्बन्धी कुनै कार्य गर्न चाहेमा त्यसको उद्देश्य खुलाई स्वीकृतिको लागि सम्बन्धित निकाय समक्ष निवेदन दिनु पर्नेछ।

भू-उपयोग नियमावली, २०७९

भू-उपयोग ऐन २०७६ को दफा ३२ ले दिएको अधिकार प्रयोग गरी नेपाल सरकारले भू-उपयोग नियमावली, २०७९ बनाएको छ। नेपाल सरकारले भूउपयोग कार्यक्रम संचालन हुने सम्बन्धित स्थानीय तहको नाम र मिति समेत खुलाई नेपाल राजपत्रमा सूचना प्रकाशन गर्नेछ र त्यस्तो सूचना राष्ट्रिय, प्रदेश तथा स्थानीयस्तरमा प्रकाशन हुने अन्य छापामा तथा विधुतीय संचारमाध्यममा समेत प्रकाशन गर्न सकिनेछ। ऐन दफा ४ को उपदफा (१) बमोजिम नेपालको भूबनौट, भूमिको क्षमता तथा उपयुक्तता, भूमिको मौजुदा उपयोग र आवश्यकता समेतको आधारमा वर्गीकरण गरिएको

भूउपयोग क्षेत्रमा मन्त्रालयले ऐनको दफा ५ को उपदफा (१) को प्रयोजनको लागि प्रत्येक स्थानीय तहको भूउपयोग क्षेत्र नक्सा तथा सोको विवरण तयार गर्नु पर्नेछ। उपनियम (१) बमोजिम भूउपयोग क्षेत्र नक्सा तथा सोको विवरण तयार गर्दा त्यस्तो जग्गामा बाढी, पहिरो, नदी डुबान, कटान, वर्षायाममा पर्ने पानी, भूक्षय, जमिन भासिने, आगलागी, प्रदुषण, औद्योगिक जोखिम, जङ्गली जनावरको जोखिम, विधुतीय प्रसारण लाइनले गर्दा हुन सक्ने जोखिम, भूकम्पबाट हुन सक्ने जोखिम तथा अन्य सम्भावित जोखिमको विश्लेषण गरी नक्साङ्कन गर्नु पर्नेछ। नियम ४ को उपनियम (३) बमोजिम भूउपयोग क्षेत्र नक्सा तथा विवरण प्राप्त भएपछि भूउपयोग कार्यक्रम संचालन भएको स्थानीय तहको स्थानीय भूउपयोग परिषद्ले ऐनको दफा ४ को उपदफा (१) बमोजिम भूउपयोग क्षेत्र वर्गीकरण गर्दा देहायका कुरालाई समेत विचार गरी आफ्नो सीमनाभिन्न भूउपयोग क्षेत्र वर्गीकरण गर्नु पर्नेछ:

- स्थानीय आवश्यकता,
- नियम ४ बमोजिम प्राप्त भूउपयोग क्षेत्र नक्सा,
- नियम ८ मा उल्लिखित भूउपयोग क्षेत्र वर्गीकरणका आधार, मापदण्ड र क्षेत्रफल।

उपनियम (१) को प्रयोजनको लागि भूउपयोग क्षेत्र वर्गीकरण सम्बन्धी प्राविधिक स्पेसिफिकेसन माग भई आएमा विभागले सम्बन्धित स्थानीय भूउपयोग परिषद्लाई उपलब्ध गराउनु पर्नेछ। उपनियम (१) बमोजिम वर्गीकरण गरिएको भूउपयोग क्षेत्रलाई सम्बन्धित स्थानीय भूउपयोग परिषद्ले आवश्यकता र औचित्यको आधारमा भूउपयोग उपक्षेत्रमा वर्गीकरण गर्न सक्नेछ।

वन नियमावली, २०७९

वन नियमावली, २०७९ को उपनियम (१) अनुसार राष्ट्रिय सुरक्षाको लागि वन क्षेत्रको भू-उपयोग परिवर्तन गर्नु पर्ने भएमा नेपाल सरकारले वनको कुनै क्षेत्रको भू-उपयोग परिवर्तन गर्ने स्वीकृत दिन सक्नेछ र उपनियम (२) अनुसार जुन प्रयोजनको लागि स्वीकृत दिइएको त्यहि प्रयोजनको लागि मात्र उपयोग गर्नु पर्नेछ। नियम ३ को उपनियम (२) अनुसार सरकारले भू-उपयोग परिवर्तन गर्न स्वीकृत दिएको राष्ट्रिय वन क्षेत्रको भोगाधिकार सम्बन्धित निकायलाई उपलब्ध गराउन सक्नेछ। उपनियम (१) बमोजिम भोगाधिकार प्राप्त गर्ने निकायले विभाग वा डिभिजन वन कार्यलयले तोकेको जग्गामा वृक्षारोपण गर्न र पाँच वर्षसम्म सोको संरक्षण गर्न लाग्ने गरी विभागले लागत अनुमान गरे बमोजिम रकम कोषमा जम्मा गर्नु पर्नेछ। वन क्षेत्रमा प्रवेश नियमन सम्बन्धी व्यवस्था (१) ऐनको दफा ९ को उपदफा (४) को प्रयोजनको लागि डिभिजनल वन अधिकृतले नेपाल

सरकारबाट अनुमति प्राप्त विकास आयोजना संचालन गर्नका लागि निश्चित समयावधि र सर्त तोकी सवारी साधन तथा मानिसको आवतजावतका लागि वन क्षेत्रमा प्रवेशको लागि अनुमति दिन सक्नेछ। वन नियमावली, २०७९ अनुसार डिभिजनल वन अधिकृतले प्रदेश वन निर्देशकको सहमति लिई लागत राखी राष्ट्रिय वनको कुनै भाग उपभोक्ता समूहलाई सामुदायिक वनको रूपमा सुम्पिँदा गाउँ बस्तीबाट जङ्गलको दूरीका साथै वन व्यवस्थापन गर्ने स्थानीय उपभोक्ताहरूको चाहना र व्यवस्थापन क्षमता समेतलाई ध्यान दिनुपर्ने, राष्ट्रिय वन क्षेत्रभन्दा बाहिरको सार्वजनिक जग्गामा स्वामित्ववालको स्वीकृति लिई सोही वन क्षेत्रलाई सामुदायिक वनको रूपमा मान्यता दिन सक्ने व्यवस्था गरिएको छ। यस आयोजनाका लागि वन क्षेत्रको प्रयोग गर्दा गरिने रुख कटानी र ढुवानीको सम्पूर्ण खर्च प्रस्तावकले नै व्यहोर्ने हुँदा यस नियमावलीले प्रस्ताव कार्यान्वयनलाई बाधा गर्दैन।

४.४ मापदण्ड, निर्देशिका, कार्यविधि तथा दिग्दर्शन

राष्ट्रिय वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन निर्देशिका, २०५०

नेपालभित्र सञ्चालन हुने योजना तथा आयोजना चक्रमा वातावरणीय पक्षलाई एकीकृत गरी वातावरणमा पर्न सक्ने अनुकूल प्रभावलाई बढाई एवं प्रतिकूल प्रभावलाई सकेसम्म हटाई वा नसक्ने भएमा न्यून गरी विकास प्रस्तावहरूबाट प्राप्त हुने सामाजिक-आर्थिक लाभलाई दिगो बनाउन तथा प्रस्ताव कार्यान्वयन गर्नु पूर्व नै ती प्रस्तावहरूबाट वातावरणमा पर्न सक्ने प्रभावको मूल्याङ्कन गर्न र प्रतिवेदनमा रहनु पर्ने पक्षका सम्बन्धमा प्रचलित कानूनको प्रभावकारी कार्यान्वयनमा सघाउ पुऱ्याउन वाञ्छनीय भएकोले नेपाल सरकारले यो निर्देशिका बनाएको छ। आयोजना चक्रमा वातावरणीय पक्षलाई एकीकृत गर्न, प्रस्तावको सञ्चालनबाट वातावरणमा पर्न सक्ने प्रभावको पहिचान एवं मूल्याङ्कन गर्न सहयोग पुऱ्याउने, प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण वा वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कनका क्रममा तयार गरिने क्षेत्र निर्धारण, कार्यसूची र वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन प्रतिवेदनहरू सरल नेपाली भाषामा तयार गरी प्रस्तुत गर्न यस निर्देशिकाले सहयोग पुऱ्याउनेछ।

वन क्षेत्रका लागि वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कनको निर्देशिका, २०५२

नेपाल सरकारले वन क्षेत्रको लागि छुट्टै निर्देशिका कार्यान्वयन गरेको छ। यस निर्देशिकामा सामाजिक-आर्थिक विकासका लागि वन स्रोतको दिगो उपयोग र आधारभूत आवश्यकताको लागि समुदायको सहभागिताको बारेमा भनिएको छ। यस निर्देशिकाले आयोजनाबाट हुन सक्ने प्रभावहरूको पहिचान, न्यूनीकरणको उपाय तथा अनुगमनमा प्रस्तावकलाई प्रोत्साहन गरेको छ।

वातावरण व्यवस्थापन निर्देशिका, २०५४

यस निर्देशिकाले सडक आयोजनाको ठेक्का सम्बन्धी कागजात तयारी, सर्वेक्षण, डिजाइन, निर्माण, मर्मत सम्भार, पुनर्स्थापना र संचालनका काममा वातावरणीय रोकथामका उपायहरू समावेश गर्नु पर्ने उल्लेख गरेको छ। यस निर्देशिका नेपाल सरकार र विश्व बैंकले संयुक्त रूपमा संचालन गरेको सडक मर्मत तथा विकास योजना अन्तर्गतको कार्यक्रमबाट तयार गरिएको हो। आयोजनाका लागि नयाँ बाटो तथा पुरानो बाटो निर्माण तथा स्तरवृद्धि यस निर्देशिका अनुसार तयार गर्नु पर्नेछ। यस निर्देशिकामा सडक विभाग अन्तर्गतका आयोजनाहरूमा वातावरणीय न्युनिकरणका उपायहरू, स्थानीय सहभागिता तथा सामाजिक-आर्थिक सवालहरूका प्रक्रिया समावेश गरिएको छ। यसले स्थानीय जनताहरूलाई पर्ने सम्भावित प्रतिकूल प्रभावहरूलाई कम गर्न वा निर्मूल गर्न तथा अनुकूल प्रभावहरूलाई सकेसम्म बढाउनका लागि अपनाउनु पर्ने रणनीतिबारे पनि सुझाव दिएको छ।

सडक क्षेत्रका लागि वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन निर्देशिका, २०५६

निर्देशिकामा सडक विभागका उप-आयोजनाहरूमा वातावरणीय न्यूनीकरणका उपायहरू, सार्वजनिक सहभागिताको लागि प्रक्रिया र सामाजिक-आर्थिक विचारहरू समावेश छ। वातावरणीय न्यूनीकरणका उपायहरूलाई १२ भागमा बाँडिएको छ जुन (क) उत्खनन् क्षेत्र; (ख) खाल्डाहरु; (ग) निर्माण फोहरको विसर्जन; (घ) कार्य शिविरको स्थान र संचालन; (ङ) कामदार शिविरको स्थान र संचालन; (च) अर्थवर्क/ढलानको स्थिरता; (छ) बिटुमेनको प्रयोग; (ज) सामग्रीको भण्डारण; (झ) विस्फोटक, प्रज्जलनशील र विषालु सामग्रीको व्यवस्थापन; (ञ) ढुङ्गा क्रसर प्लान्टको स्थापना र संचालन; (ट) फोहर व्यवस्थापन र (ठ) वायु र जल प्रदूषण हुन्।

सामुदायिक वन निर्देशिका, २०५८

वन ऐन अनुसार सामुदायिक वन भनेको संरक्षण, व्यवस्थापन र उपयोगको लागि स्थानीय उपयोगकर्ता समूहलाई हस्तान्तरण गरिएको राष्ट्रिय वन हो। यस निर्देशिकाको उद्देश्य भनेको प्रयोगकर्ता समूहका सदस्यहरू वा स्थलगत कर्मचारीको लागि सामुदायिक वन व्यवस्थापन कार्यक्रमको कार्यान्वयनमा सरकारी र गैर-सरकारी संस्था, वन प्राविधिकहरूबाट सामुदायिक वन व्यवस्थापन कार्यक्रमको कार्यान्वयनमा सहजीकरण गर्नु हो। यस निर्देशिकाले सामुदायिक समूहलाई पहिचान र सक्षम बनाउन, समुदाय वन प्रयोगकर्ता समूहहरूको स्थापना र दर्ता गर्न, वन व्यवस्थापन

योजना तयार गर्न र दर्ता गर्न, वन व्यवस्थापन योजनाको विनियम र कार्यान्वयन गर्न, नियमन र व्यवस्थापन योजनाको संशोधन तथा भूमिकाहरूका लागि प्रक्रिया र कार्यविधि निर्धारण गर्दछ।

एकीकृत सडक विकासका लागि वातावरण तथा सामाजिक पक्षको सहायक कार्यविधि, २०५९

यो कार्यविधि सडक निर्माणको अभ्यासमा आम जनसमुदायलाई संलग्न गराउने र सामाजिक तथा वातावरणीय विषयलाई सडक निर्माणको प्राविधिक पक्षसँग आबद्ध गर्न सहयोग पुर्याउने उद्देश्यले निर्माण गरिएको हो। यस कार्यविधिले प्राविधिक, आर्थिक र अन्य विषयमा सुझाव दिनुका साथै वातावरण तथा सामाजिक विषयलाई सम्बोधन गर्ने प्रक्रियाहरू चरणबद्ध रूपमा सिफारिस गरेको छ। साथै यसले वातावरण तथा सामाजिक मूल्यांकन प्रक्रियाको सिलसिला, योजना संचालनका विभिन्न चरणमा सरोकारवालाको दायित्व र उनीहरूले निर्वाह गर्ने भूमिका, असर रोकथाम गर्नका लागि कार्य योजनाको सुझाव र आम जनसमुदायलाई संलग्न गराउने प्रक्रियाहरू सिफारिस गरेको छ।

वातावरण र सामाजिक व्यवस्थापन रूपरेखा, २०७०

यो रूपरेखा सडक विभाग अर्न्तगत सडक निर्माण, मर्मत सम्बन्धी योजनाहरूको कार्यप्रक्रियाको एउटा अंग हो। यस रूपरेखा सडकको डिजाईन, निर्माण र सञ्चालन को बेला भौतिक, रसायनिक, जैविक र सामाजिक-आर्थिक क्षेत्रहरूमा पर्न सक्ने सवालहरू र तिनीहरूको व्यवस्थापन र समाधान के कसरी गर्ने भन्ने कुरा प्रस्ट्याएको छ। यस निर्देशिकाले वातावरणीय विश्लेषणमा आम जनतालाई कुन बेला र कसरी समावेश गराउन भनेर सुझाव दिएको छ।

वन पैदावार (काठ/दाउरा) संकलन तथा बिक्रि वितरण निर्देशिका, २०७३

यस निर्देशिकाको खण्ड ३ देखि १० मा वनस्पतिहरू काटिने बारे, काठको मूल्याङ्कन, आदि कुराहरूको बारे प्रक्रिया तथा विधि सम्बन्धित सरकारी कार्यालयबाट स्वीकृतिको लागि ढाँचा सम्बन्धी विवरण दिइएको छ। प्रस्तावित आयोजनाका लागि कटान हुने रुखहरूसँग सम्बन्धित सबै कार्य यस निर्देशिका बमोजिम गरिने छ।

सामुदायिक वन विकास कार्यक्रमको मार्गदर्शन, २०६५

सामुदायिक वन श्रोतहरूमा विपन्न, दलित, आदिवासी, जनजाति, मधेशी, महिला, पिछडिएका, पछाडि पारिएका एवं परम्परागत वन उपभोक्ताहरूको सक्रिय सहभागिता तथा अधिकार सुनिश्चित गर्न र

नेपालले अनुमोदन गरिसकेको आई.एल.ओ. १६९ को महासन्धिको प्रावधानलाई कार्यान्वयन गर्न सामुदायिक वन विकास कार्यक्रमको मार्गदर्शन (दोस्रो परिमार्जन) २०६५ तयार गरिएको छ। संभावित सामुदायिक वनक्षेत्रको परम्परागत रूपले उपभोग गरिरहेको सो वनक्षेत्रसँग सरोकार राख्ने घरधुरीको पहिचान गर्नु पर्दछ। उपभोक्ता घरधुरी र वनक्षेत्र पहिचान गर्दा स्थानीय निकाय, जिल्ला वन क्षेत्र समन्वय समिति, आदिवासी जनजातिका पारम्परिक संस्था, बुद्धिजीवी र संघसंस्थाहरूसँग समेत समन्वय गर्नु पर्दछ।

मुलुकी देवानी संहिता, २०७४

मुलुकमा कानून र व्यवस्था कायम गरी सर्वसाधारणको नैतिकता, शिष्टाचार, सदाचार र सुविधा एवं आर्थिक हित कायम राख्न तथा आर्थिक, सामाजिक र सांस्कृतिक क्षेत्रमा न्यायपूर्ण व्यवस्था कायम गरी विभिन्न जात, जाति वा सम्प्रदायहरू विचको सु-सम्बन्ध कायम राख्नको लागि मुलुकी ऐन तथा अन्य कानूनमा रहेका देवानी सम्बन्धि व्यवस्थालाई संशोधन र एकीकरण समेत गरी समयानुकूल बनाउन वान्छनीय भएकोलेपधारा (१) वमोजिमको व्यवस्थापिका संसद ले यो ऐन बनाएको छ।

मुलुकी देवानी कार्यविधि, २०७४

देवानी मुद्दाको, दायरी, कारबाही, सुनुवाई र किनारा तथा सौंसग सम्बन्धित अन्य कार्यविधि र त्यस्ता मुद्दामा भएको निर्णय कार्यान्वयन सबन्धि प्रचलित कानूनलाई संशोधन र एकीकरण गरी कार्यविधि कानूनलाई सरलीकृत र समयानुकूल बनाउन वान्छनीय भएकोले, नेपालको सविधानको धारा २९६ को उपधारा (१) वमोजिमको व्यवस्थापिका संसद ले यो ऐन बनाएको छ।

राष्ट्रिय भवन संहिता, २०६०

कुनै पनि निजी, अर्ध सरकारी वा सरकारी स्वामित्वको घडेरी/जग्गामा वा सार्वजनिक जग्गामा कुनै प्रकारको भू-उपयोग वा क्रियाकलाप प्रस्तावना गर्न वा परिवर्तन गर्न जग्गा/घडेरी टुक्रा गर्न, भौतिक विकास गर्न, निर्माण कार्य गर्न परेमा सम्बन्धित निवेदकले नगरपालिकाबाट स्वीकृति लिनु पर्दछ। जग्गामा निर्माण हुने भवनको रूपरेखा नियन्त्रण गर्नका लागि भवन सम्बन्धी मापदण्ड, जग्गा एवं भवनको उपभोग वा भई रहेको उपभोगमा परिवर्तन गर्न वा विकास गर्नका लागि निर्देशन गर्न योजना सम्बन्धी मापदण्ड, नगरपालिकाको नीति अनुरूप तोकिएको क्षेत्रमा अतिरिक्त नियन्त्रणका लागि विशेष मापदण्ड, सुरक्षित भवनको निर्माणको लागि निर्माण सम्बन्धी मापदण्ड, घडेरीको

विभाजनको नियन्त्रणको लागि उपविभाजन सम्बन्धी मापदण्ड व्यवस्थित गरिएको छ। प्रस्तावित आयोजनाका संरचनाहरू गोदावरी न.पा. को नीति अनुरूप बनाइने छन्।

राष्ट्रिय प्राथमिकता प्राप्त योजनाको लागि राष्ट्रिय वन क्षेत्र प्रयोग गर्ने सम्बन्धी मापदण्ड सहितको कार्यविधि, २०७६

कुनै योजनाको लागि राष्ट्रिय वन क्षेत्रको प्रयोग गर्ने स्वीकृतिको लागि लेखी आएमा सम्बन्धित जिल्ला वन कार्यालयमा लेखी पठाउनेछ। कुनै योजनाको लागि माग भएको राष्ट्रिय वन क्षेत्रमा आधारित उपभोक्ता समूहबाट व्यवस्थापन भई रहेको राष्ट्रिय वन क्षेत्र भएमा जिल्ला वन कार्यालयले त्यस्तो समूहले दिएको सहमति समेत वन विभाग मार्फत वन मन्त्रालयमा पठाउनु पर्नेछ। यदि उपयुक्त देखिएमा नेपाल सरकार समक्ष प्रस्ताव पेस गर्नु पर्नेछ र त्यस क्षेत्रबाट रुख बिरुवा तथा अन्य वन पैदावार हटाउनु पर्ने भएमा सो समेत हटाउन स्वीकृति दिनेछ। मुनाफा कमाउने उद्देश्यले कार्यान्वयन हुने योजनाको लागि वन क्षेत्रको भू-उपयोग स्थायी रूपमा परिवर्तन हुने गरी राष्ट्रिय वन क्षेत्रको जग्गा प्रयोग हुने भएमा योजनाले त्यस्तो संरचनाले ओगट्ने क्षेत्रफल बराबरको जग्गा दफा १३ बमोजिम सम्झौता गरेपछि तत्काल उपलब्ध हुन नसक्ने मनासिब कारण भएमा सम्झौता गरेको मितिले एक वर्ष भित्र नेपाल सरकारलाई सट्टाभर्ना स्वरूप उपलब्ध गराउनु पर्नेछ। सट्टाभर्ना स्वरूप जग्गा उपलब्ध नगराएसम्म त्यस्तो योजनाले राष्ट्रिय वन क्षेत्रको प्रयोग गर्न सक्ने छैन।

यस कार्यविधि अनुसार प्रस्तावकले राष्ट्रिय प्राथमिकता प्राप्त आयोजनाको लागि राष्ट्रिय वन क्षेत्र प्रयोग गरे बापत सोही जग्गा बराबर वृक्षारोपण गर्नुपर्ने हुन्छ। वृक्षारोपणको लागि आवश्यक जग्गा सम्बन्धित कार्यालयले निर्धारण गरे अनुरूप हुनेछ। यसरी वृक्षारोपण गरेका बिरुवाहरू ५ वर्ष सम्म प्रस्तावकले रेखदेख गर्नुपर्नेछ।

वन्यजन्तुमैत्री पूर्वाधार निर्माण निर्देशिका, २०७८

वन्यजन्तुको आवतजावतलाई सुरक्षित तुल्याई वन्यजन्तु दुर्घटना कम गर्न तथा मानव र वन्यजन्तु बीचको द्वन्द्व न्यूनीकरण गर्नको लागि वन्यजन्तुको बासस्थान र हिँडडुलको क्षेत्रमा निर्माण हुने रेखात्मक प्रकृतिका पूर्वाधार संरचनालाई वन्यजन्तुमैत्री बनाउन यस निर्देशिका बनाइएको हो। यस निर्देशिका बमोजिम अति संवेदनशील क्षेत्र बाहिर पूर्व सहमति, छलफल तथा समन्वय, प्राविधिक टोलीले अध्ययन गरी, विस्तृत आयोजना प्रतिवेदन तथा लागत अनुमान तयार गरी वन्यजन्तुमैत्री संरचना निर्माण गर्नु पर्नेछ।

४.५ अन्तर्राष्ट्रिय सन्धि सम्झौता

सङ्कटापन्न वन्यजन्तु तथा वनस्पतिका प्रजातिको अन्तर्राष्ट्रिय व्यापार सम्बन्धी महासन्धि, १९७३ नेपाल पक्ष भएको सङ्कटापन्न वन्यजन्तु तथा वनस्पतिका प्रजातिको अन्तर्राष्ट्रिय व्यापार सम्बन्धी महासन्धि, १९७३ को कार्यान्वयन गर्न सङ्कटापन्न वन्यजन्तु र वनस्पतिका विभिन्न प्रजातिको संरक्षण र त्यसको अन्तर्राष्ट्रिय व्यापारलाई नियमन तथा नियन्त्रण गर्नको लागि आवश्यक कानूनी व्यवस्था बनाएको छ। यसको उद्देश्य वन्यजन्तु व्यापारलाई नियन्त्रणमा राख्नु हो जसले उनीहरूको अस्तित्वलाई अझ खतरामा पार्नबाट रोक्न सक्दछ। सङ्कटापन्न वन्यजन्तु तथा वनस्पतिका प्रजातिको अन्तर्राष्ट्रिय व्यापार सम्बन्धी महासन्धि १९७९ ले निम्न मापदण्ड अनुसार प्रजातिलाई वर्गीकृत गर्दछ:- प्रजाति लोप हुने खतरा, प्रजाति जो लोपोन्मुख हुन सक्छ, संरक्षित प्रजातिहरू पर्दछ। नेपाल प्रजाति सम्बन्धी सम्मेलनहरूमा सहभागी हुने भएकोले आयोजनाको गतिविधिहरूमा पर्ने असरको दायित्व पूरा गर्नका लागि ध्यान दिनु पर्दछ।

अन्तर्राष्ट्रिय श्रम संगठनको महासन्धि संख्या (१६९) आदिवासी तथा जनजाति महासन्धि, सन् १९८९

आदिवासी जनजातिहरूको मौलिकता र विविधता तथा उनीहरूको भिन्न अवस्था, समस्या र सवाललाई ख्याल गर्दै उनीहरूको मानव अधिकार संरक्षण र सम्बर्द्धन गर्न अन्तर्राष्ट्रिय श्रम संगठनले आदिवासी जनजाति सम्बन्धी महासन्धि, १९८९ जारी गरेको हो। नेपालमा उक्त महासन्धि वि.स. २०६४ सालमा अनुमोदन गरेको हो। यस महासन्धिमा मानव अधिकारको विश्वव्यापी घोषणापत्र, आर्थिक, सामाजिक तथा साँस्कृतिक अधिकार सम्बन्धी अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिज्ञापत्र, नागरिकता तथा राजनीतिक अधिकार सम्बन्धी अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिज्ञापत्र र भेदभाव निवारण सम्बन्धी थुप्रै अन्तर्राष्ट्रिय लिखितका व्यवस्थाहरूलाई स्मरण गरेको छ। साँस्कृतिक विविधता तथा मानव जातिको सामाजिक तथा पर्यावरणीय सामञ्जस्यता तथा अन्तर्राष्ट्रिय सहयोग र समझदारीमा आदिवासी तथा जनजातिले पुर्याएको विशिष्ट योगदान तर्फा ध्यानाकर्षण गरिएको छ। आदिवासी तथा जनजातिहरूले मानव अधिकार तथा मौलिक स्वतन्त्रताका सबै उपायहरू निर्वाध रूपमा उपभोग गर्नेछन् र आदिवासी तथा जनजातिहरूमा पुरुष तथा महिला सदस्यहरूका हकमा कुनै भेदभाव लागू नहुने कुरा यस महासन्धिमा उल्लेख गरिएको छ। यस महासन्धिमा उल्लेखित अधिकारहरू लगायत सम्बन्धित जनताका मानव अधिकार तथा मौलिक स्वतन्त्रताको उल्लङ्घन कुनै किसिमको बल वा शक्ति प्रयोग गरिने छैन। सरकारले सम्बन्धित जनताहरूसँग सम्बन्धित कामदारहरू र अन्य कामदारहरू बीचको कुनै पनि भेदभाव रोक्नको लागि दक्ष रोजगारी लगायत रोजगारमा प्रवेश र बढुवा तथा पदोन्नतिका उपायहरू, समान

मूल्यको कामको लागि समान पारिश्रमिक, औषधोपचार र सामाजिक सहायता, पेशागत सुरक्षा र स्वास्थ्य, सम्पूर्ण सामाजिक सुरक्षाका लाभहरू तथा पेशागत रूपमा सम्बन्धित अन्य कुनै पनि लाभ तथा आवास, संघ, संस्थाको अधिकार तथा कानूनी ट्रेड युनियन गतिविधिहरू गर्ने सम्पूर्ण स्वतन्त्रता तथा रोजगार दाताहरू वा रोजगारदाता संस्थाहरूसँग सामूहिक सम्झौताहरू गर्ने जस्ता हरेक कार्यहरू गर्नेछन्।

जैविक विविधता सम्बन्धी महासन्धि, १९९२

वातावरणको संरक्षण र विकासका लागि सन् १९९२ मा रियो दी जेनेरियोमा संयुक्त राष्ट्रसंघले जैविक विविधता सम्बन्धी महासन्धि गरेको थियो। नेपालले सो रियो शिखर सम्मेलनमा हस्ताक्षर गर्‍यो र यो अधिवेशनलाई १९९३ मा आफ्नो पार्टी बन्न संसदले अनुमोदन गर्यो। यो सम्मेलन नेपालमा २१ फेब्रुअरी १९९४ मा लागू भएको हो। यस महासन्धिका ३ वटा उद्देश्यहरूमा १- जैविक विविधताको संरक्षण, २- यसका सम्पूरक अङ्गहरूको दिगो उपयोग र ३- आनुवंशिक स्रोतहरूमा पहुँच र तीबाट प्राप्त हुने लाभको पारदर्शी र समन्यायिक बाँडफाँड रहेका छन्।

वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कनले अधिवेशनको मामिला सम्बोधन गर्न र यसको राष्ट्रिय विकास आवश्यकता पूरा गर्न अन्तर्राष्ट्रिय दायित्वहरूको पालना गर्न योगदान पुर्याउन सक्छ। सम्मेलनले जैविक विविधताको संरक्षण र यसका अवयवहरूको दिगो प्रयोगहरूसँग सम्बन्धित दूरगामी दायित्वहरूको श्रृंखला समावेश गर्दछ। यी दायित्वहरू मध्ये एक पर्यावरण अध्ययन को लागी आवश्यकता हो। जैविक विविधता संरक्षणको सम्बन्धमा वातावरणीय अध्ययनको उद्देश्य अग्रिम पहिचान गर्नु रहेको छ।

जलवायु परिवर्तन सम्बन्धी संयुक्त राष्ट्र संघीय संरचना महासन्धि, सन् १९९२

सन् १९९२ को जुन महिनामा ब्राजिलको रियो द जेनेरियोमा सम्पन्न वातावरण र विकास सम्बन्धी राष्ट्रसंघीय सम्मेलनको समयमा हस्ताक्षर गर्नको लागि यो महासन्धि खुल्ला भयो। नेपालले १२ जुन १९९२ का दिन यस महासन्धिमा हस्ताक्षर गरी सन् १९९४ देखि नेपाल पक्ष भएको छ। जलवायु परिवर्तनको प्रतिकूल प्रभाव न्यूनीकरण गर्दै, जलवायु अनुकूलित हुँदै, न्यून कार्वन-उन्मुख सामाजिक-आर्थिक विकास पथलाई अवलम्बन गर्दै जलवायु परिवर्तन सम्बन्धी राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय संयन्त्रमा भएको प्रतिबद्धता अनुरूप सहयोग तथा सहकार्यको प्रवर्द्धन गरी जीवनस्तरमा सुधार ल्याउनु यस नीतिको प्रमुख लक्ष्य रहेको छ।

४.५ वातावरणीय मापदण्डहरू

डिजेल जेनेरेटरबाट हुने उत्सर्जन सम्बन्धी मापदण्ड, २०६९

नेपाल सरकारले वातावरण संरक्षण नियमावली, २०५४ को नियम १५ ले दिएको अधिकार प्रयोग गरी देहाय बमोजिमका नयाँ खरिद गरिएको डिजेल जेनेरेटरहरूको उत्सर्जन मापदण्डहरू युरो III मापदण्डको हुनपर्छ भनेर तोकेको छ।

तालिका नं. १: डिजेल जेनेरेटरबाट हुने उत्सर्जन सम्बन्धी राष्ट्रिय मापदण्ड, २०६९

किसिम	कार्बन मोनोक्साइड	हाइड्रोकार्बन नाइट्रोजन अक्साइड	र पि एम
< ८ किलोवाट	८.००	७.५०	०.८०
८ = किलोवाट < १९	६.६०	७.५०	०.८०
१९ = किलोवाट < ३७	५.५०	७.५०	०.६०
३७ = किलोवाट < ७५	५.००	४.७०	०.४०
७५ = किलोवाट < १३०	५.००	४.००	०.३०
१३० = किलोवाट < ५६०	३.५०	४.००	०.२०

(श्रोत: नेपाल राजपत्र, खण्ड ६२, संख्या ३०, भाग ५, मिति: २०६९/७/१३)

ध्वनिको गुणस्तर सम्बन्धी राष्ट्रिय मापदण्ड, २०६९

नेपाल सरकारले वातावरण संरक्षण नियमावली, २०५४ को नियम १५ ले दिएको अधिकार प्रयोग गरी देहाय बमोजिमका ध्वनिको गुणस्तर सम्बन्धी राष्ट्रिय मापदण्ड, २०६९ तोकेको छ।

तालिका नं. १५: ध्वनिको गुणस्तर सम्बन्धी राष्ट्रिय मापदण्ड, २०६९

क्षेत्र	ध्वनि सीमा L_{eq} (डेसिबल)	
	दिउँसो	राति
औद्योगिक क्षेत्र	७५	७०
व्यापारिक क्षेत्र	६५	५५
ग्रामीण आवास क्षेत्र	४५	४०
शहरी आवास क्षेत्र	५५	५०
मिश्रित आवास क्षेत्र	६३	५५
शान्त क्षेत्र	५०	५०

(श्रोत: नेपाल राजपत्र, खण्ड ६२, संख्या ३०, मिति: २०६९/७/१३)

नेपाल सवारी प्रदूषण मापदण्ड, २०६९

नेपाल सवारी प्रदूषण मापदण्ड, २०६९, पेट्रोल, ग्यास र डिजेलबाट सञ्चालन हुने सवारी साधनका लागि लागू गरिएको हो। २, ३ र ४ पाँचे सवारीहरूको लागि उत्सर्जन मापदण्ड एकदम विशिष्ट हुनेछ। यस आयोजनाले प्रयोग गर्ने सवारी साधनहरूले निर्माण र सञ्चालन अवधिको बखत मापदण्डको पालना गर्नु पर्दछ। साथ-साथै यस मापदण्डले सवारी साधनहरूको वर्गीकरण युरोपियन यूनियनले अपनाएको सवारी साधनहरूको वर्गीकरण अनुसार गरेको छ।

तालिका नं. १६: नेपाल सवारी प्रदूषण मापदण्ड

चरण	धुँवा उत्सर्जन	सीमा (ग्राम के.मि.)
पहिलो (सवारीयान्त्र वाहक)	carbon monoxide	२.३
	hydrocarbon	०.२
	Nitrogen Oxide (NOx)	०.१५
दोस्रो (CO उत्सर्जन)	आइडल इस्पिड	०.३% आयतन
	ईन्क्रिज आइडल इस्पिड	०.२% आयतन
तेस्रो	Crankcase Gases	-

(श्रोत: नेपाल सवारी प्रदूषण मापदण्ड, २०६९)

वायुको गुणस्तर सम्बन्धी राष्ट्रिय मापदण्ड, २०६९

नेपाल सरकारले वातावरण संरक्षण नियमावली, २०५४ को नियम १५ ले दिएको अधिकार प्रयोग गरी देहाय बमोजिमका वायुको गुणस्तर सम्बन्धी राष्ट्रिय मापदण्ड, २०६९ तोकेको छ। जस अनुसार TSP, पीएम_{१०}, सल्फर डाइअक्साइड, नाइट्रोजन डाइअक्साइड, कार्बन मोनोअक्साइड, लिड, बेन्जीन, पीएम_{२.५}, ओजोन को मापदण्डहरू निर्धारण गरिएको छ।

तालिका नं. १७: वायुको गुणस्तर सम्बन्धी राष्ट्रिय मापदण्ड

प्यारामिटरहरू	एकाइ	औसत समय	अधिकतम सघन सीमा
TSP	µg/m ^३	वार्षिक	-
		२४ घण्टा	२३०
पीएम _{१०}	µg/m ^३	वार्षिक	-
		२४ घण्टा	१२०
सल्फर डाइअक्साइड	µg/m ^३	वार्षिक	५०
		२४ घण्टा	७०
नाइट्रोजन डाइअक्साइड	µg/m ^३	वार्षिक	४०
		२४ घण्टा	८०
कार्बन मोनोअक्साइड	µg/m ^३	८ घण्टा	१०,०००
लिड	µg/m ^३	वार्षिक	०.५
बेन्जीन	µg/m ^३	वार्षिक	५
पीएम _{२.५}	µg/m ^३	२४ घण्टा	४०
ओजोन	µg/m ^३	८ घण्टा	१५७

(श्रोत: नेपाल राजपत्र, खण्ड ६२, संख्या १९, भाग ५, मिति: २०६९/४/२९)

नेपाल सडक मापदण्ड, २०७०

सडक डिजाइन र निर्माणमा निरन्तरता प्राप्त गर्ने उद्देश्यको साथ, नेपाल सडक मापदण्ड सर्वप्रथम वि.स. २०२७ सालमा सडक विभागद्वारा तर्जुमा गरिएको थियो र वि.स. २०४५ सालमा परिमार्जन गरिएको थियो। सामान्य परिमार्जन वि.स. २०५१ सालमा पनि गरिएको थियो। नेपाल सडक

मापदण्ड, २०७० नेपालभित्र निर्माण भएका सबै रणनीतिक सडकहरूमा लागू हुनेछ। मापदण्ड अनुसार सबै सडकको डिजाइन र निर्माण वातावरणीय तथा सामाजिक पक्ष र तिनको प्रभाव मुल्यांकन गरेर मात्र गर्नु पर्नेछ। राजमार्गहरू धेरै जनसंख्या भएको बस्ति र संरक्षित स्थानहरू भन्दा टाढा निर्माण हुनुपर्ने छ। सडक निर्माण हुदाँ ध्वनि छेक्ने प्रविधि प्रयोग गर्ने र धुलो-धुँवा उत्पादन गर्ने उपकरण बस्ती क्षेत्रबाट टाढा प्रयोग गर्नु पर्नेछ। त्यसै गरी सडक छेउमा वृक्षरोपण र बायो-इन्जिनियरिंगको प्रविधि प्रयोग गर्नु पर्नेछ।

ढुंगा, गिट्टी, बालुवा उत्खनन, बिक्री तथा व्यवस्थापन सम्बन्धि मापदण्ड, २०७७

यो मापदण्डमा विकास निर्माण कार्यमा ढुंगा, गिट्टी, बालुवा लगायतका नदिजन्य तथा खानीजन्य पदार्थको अभाव हुन नदिई सहज आपूर्ति गर्न, यस्ता निर्माण सामग्रीको अनियन्त्रित दोहनलाई निरुत्साहित गरी दिगो उपयोग गर्न र यस क्षेत्रबाट प्राप्त हुने राजस्व संकलनलाई व्यवस्थित गर्न, उत्खनन क्षेत्र तथा क्रसर प्लान्ट राख्न अनुमति लिन, त्यसबाट प्राप्त हुने परिमाणको राजस्व लिन र त्यसबाट पर्ने असरलाई निराकरण गर्नेको लागि यो मापदण्ड लागू गरिएको छ।

राष्ट्रिय खानेपानी गुणस्तर मापदण्ड, २०७९

तालिका नं. १८: राष्ट्रिय खानेपानी गुणस्तर मापदण्ड

वर्ग	पारामिटर	इकाई	अधिकतम सघनन् सीमा	कैफियत
भौतिक	धमिलोपन (Turbidity)	NTU	५ (१०)	NHBGV
	हाइड्रोजन विभव (pH)		६.५-८.५*	NHBGV
	रंग (Color)	TCU	५ (१५)	NHBGV
	स्वाद तथा गन्ध (Taste and Odour)			NHBGV
	कुल घुलित ठोस पदार्थ (Total Dissolved Solids)	मि.ग्रा./ लिटर	१,०००	NHBGV
	विद्युतीय सबाहकता (Electrical Conductivity)	मेइक्रोसिमेन्स /	१,५००	NHBGV

		से. मि.		
रासायनिक	फलाम(Iron)	मि.ग्रा./लिटर	०.३ (३)	NHBGV
	म्यानगानिज(Manganese)	मि.ग्रा./लिटर	०.२	NHBGV
	आर्सेनिक(Arsenic)	मि.ग्रा./लिटर	०.०५	HBGV
	क्याडमियम(Cadmium)	मि.ग्रा./लिटर	०.००३	HBGV
	क्रोमियम(Chromium)	मि.ग्रा./लिटर	०.०५	HBGV
	साइनाइड(Cyanide)	मि.ग्रा./लिटर	०.०७	HBGV
	फ्लोराइड (Fluoride)	मि.ग्रा./लिटर	०.५-१.५*	HBGV
	सीसा (Lead)	मि.ग्रा./लिटर	०.०१	HBGV
	एमोनिया (Ammonia)	मि.ग्रा./लिटर	१.५	NHBGV
	क्लोराइड (Chloride)	मि.ग्रा./लिटर	२५०	NHBGV
	सल्फेट (Sulphate)	मि.ग्रा./लिटर	२५०	NHBGV
	नाइट्रेट (Nitrate)	मि.ग्रा./लिटर	५०	HBGV
	तामा (Copper)	मि.ग्रा./लिटर	१	NHBGV
	कुल कडापन (Total Hardness)	मि.ग्रा./लिटर	५००	NHBGV
	क्याल्सियम (Calcium)	मि.ग्रा./लिटर	२००	NHBGV
	जस्ता (Zinc)	मि.ग्रा./लिटर	३	NHBGV
	पारो (Mercury)	मि.ग्रा./लिटर	०.००१	HBGV
	आलुमिनियम (Aluminum)	मि.ग्रा./लिटर	०.२	NHBGV
	क्लोरीन अवशेष (Residual Chlorine)	मि.ग्रा./लिटर	०.१-०.२*	क्लोरीन प्रयोग हुने प्रणालीहरूका लागि मात्र
सूक्ष्म जैविक	इ.कोली (E.coli)	MNP/१०० मि.लि.	९५ प्रतिशत) (नमुना	HBGV

	कुल कोलिफर्म (Total Coliform)	MNP/१०० मि.लि.		HBGV
--	-------------------------------	----------------	--	------

(श्रोत: नेपाल सरकार खानेपानी मन्त्रालय, २०७९)

परिच्छेद ५

५. विद्यमान वातावरणीय अवस्था

यस परिच्छेदमा प्रस्तावित आयोजना क्षेत्रको आधारभूत वातावरणीय अवस्थालाई प्रस्तुत गरिएको छ, जसको उद्देश्य यस क्षेत्रको वर्तमान अवस्था (निर्माण-पूर्व) को मूल्याङ्कन गरी निर्माण तथा सञ्चालन चरणमा पर्न सक्ने प्रभावहरूको पहिचान तथा मूल्याङ्कन गर्नु हो। आयोजना निर्माण हुने क्षेत्रको विद्यमान भौतिक, जैविक र सामाजिक-आर्थिक तथा सांस्कृतिक वातावरण निम्न अनुसार रहेको छ।

५.१ भौतिक वातावरण

५.१.१ भौगोलिक अवस्था, धरातलीय अवस्था र भू-उपयोग

प्रस्तावित आयोजना ललितपुर जिल्लाको गोदावरी नगरपालिकामा अवस्थित छ जुन नेपालको मध्य पूर्वी पहाडी भू-भागमा पर्दछ र समुद्री सतह देखि ४५७ मिटर देखि २८३१ मिटर सम्म फैलिएको छ। उक्त नगरपालिका पूर्वमा कोन्ज्योसोम गाउँपालिका र ललितपुर जिल्ला, उत्तरमा ललितपुर महानगरपालिका र महालक्ष्मी नगरपालिका, पश्चिममा ललितपुर महानगरपालिका, काठमाडौं र मकवानपुर जिल्ला तथा दक्षिणमा कोन्ज्योसोम गाउँपालिका र बागमती गाउँपालिकाले घेरिएको छ। गोदावरी न.पा. को भू-उपयोगको विवरण तलको तालिकामा उल्लेख गरिएको छ।

तालिका नं. १९: गोदावरी न.पा. को भू-उपयोगको विवरण

क्र.सं.	भू-उपयोगको वर्गीकरण	क्षेत्रफल (वर्ग कि.मि.)	प्रतिशत
१	कृषि योग्य क्षेत्र	४९.२९	५१.३०
२	वन जंगल	३९.०८	४०.७०
३	झाडी क्षेत्र	६.९४	७.२२
४	जलभण्डार	०.३०	०.३१
५	बलौटे क्षेत्र	०.४३	०.४४
६	घाँसे क्षेत्र	०.२९	०.३०
७	आवास तथा बसोबास क्षेत्र	०.३६	०.३७
८	चट्टान क्षेत्र	०.३८	०.४०
९	बाँझो जमिन	०.०६	०.०६
जम्मा		९६.१२	१००.००

श्रोत: गोदावरी नगरपालिकाको नगर पार्श्वचित्र

तालिका नं. २०: जिल्ला भू-उपयोगिता विवरण

क्र.सं.	भू-उपयोगको बर्गीकरण	क्षेत्रफल (व. कि.)	प्रतिशत
१	बस्ती	६.०५	१.५४
२	वन क्षेत्र	१९७.९७	५०.३९
३	झाडी, बुट्यान क्षेत्र	२९.३५	७.४७
४	खेतीयोग्य जमिन	१४७.६२	३७.५८
५	अन्य	११.८५	३.०२
जम्मा		३९२.८४	१००.००

श्रोत: जि.वि.स. ललितपुर, २०७१

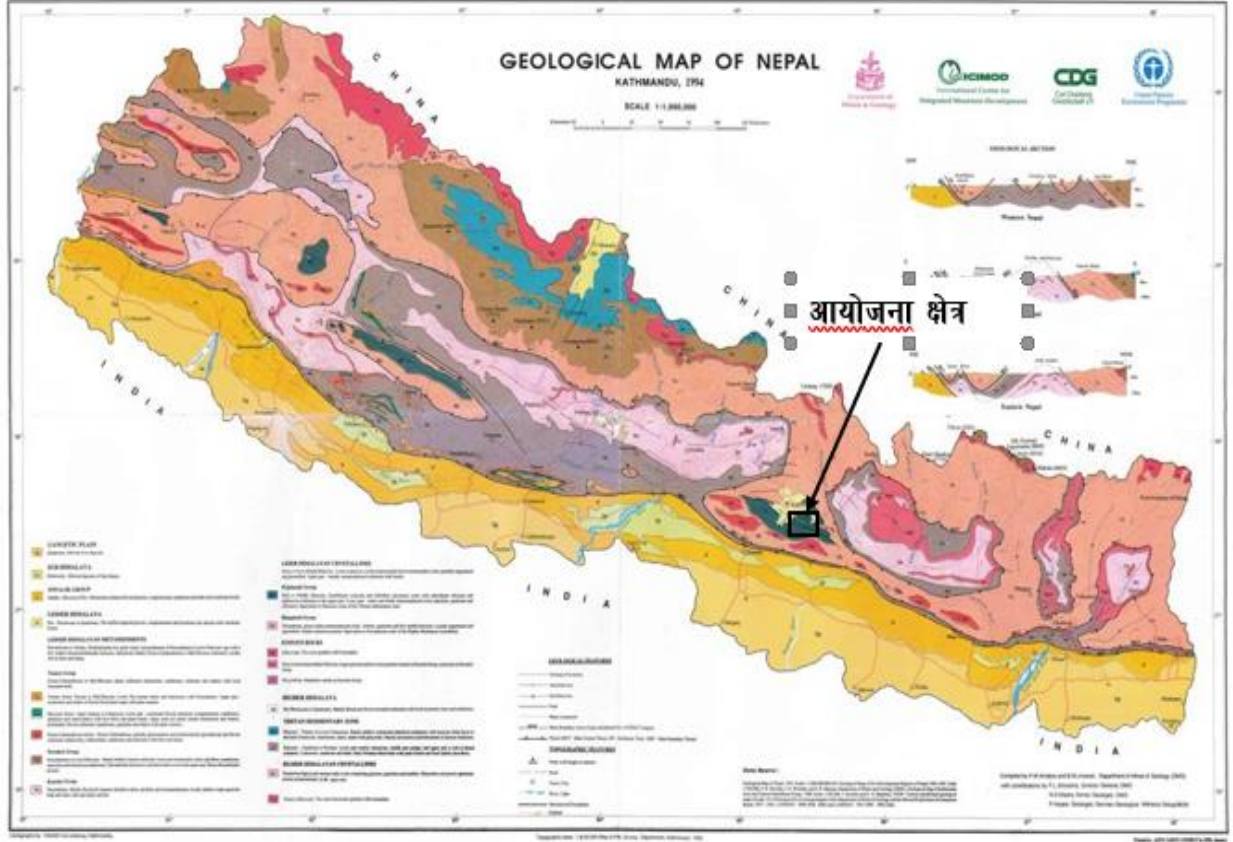
५.१.२ भूगर्भ

चट्टान र माटोको किसिम

प्रस्तावित आयोजना क्षेत्र मध्य पहाडी जिल्लामा पर्दछ। यस क्षेत्रमा कम समतल जग्गा, धेरै भिरालोपन र कडा माटो पाइन्छ। यस क्षेत्रमा पाइने मुख्य चट्टान अन्तर्गत मेटास्यान्डस्टोन तथा फाइलाइटिक सिस्ट पर्दछन तर कुनै स्थानहरूमा फाइलाइट क्वार्ज, उल्लेरी नाइस चट्टानहरू पाइन्छन्। आयोजना क्षेत्रमा क्लेय, सिल्ट, तथा बालुवा मिसिएको मडस्टोन (clayey silt mixed sandy with mudstone material) प्रकारको माटो पाइन्छ। आयोजना क्षेत्रको ग्रेडियन्ट उच्च भिरालोपनको रहेको छ।

भूगर्भीय बनौट/संरचना

आयोजना क्षेत्र फुलचोकी ग्रुप (Phulchowki Group) अन्तर्गत टिस्टुङ्ग फर्मेशन (Tistung Formation) मा पर्दछ। आयोजना क्षेत्र मुख्य सेन्ट्रल थ्रस्ट (Main Central Thrust) भन्दा दक्षिण क्षेत्रमा पर्दछ।

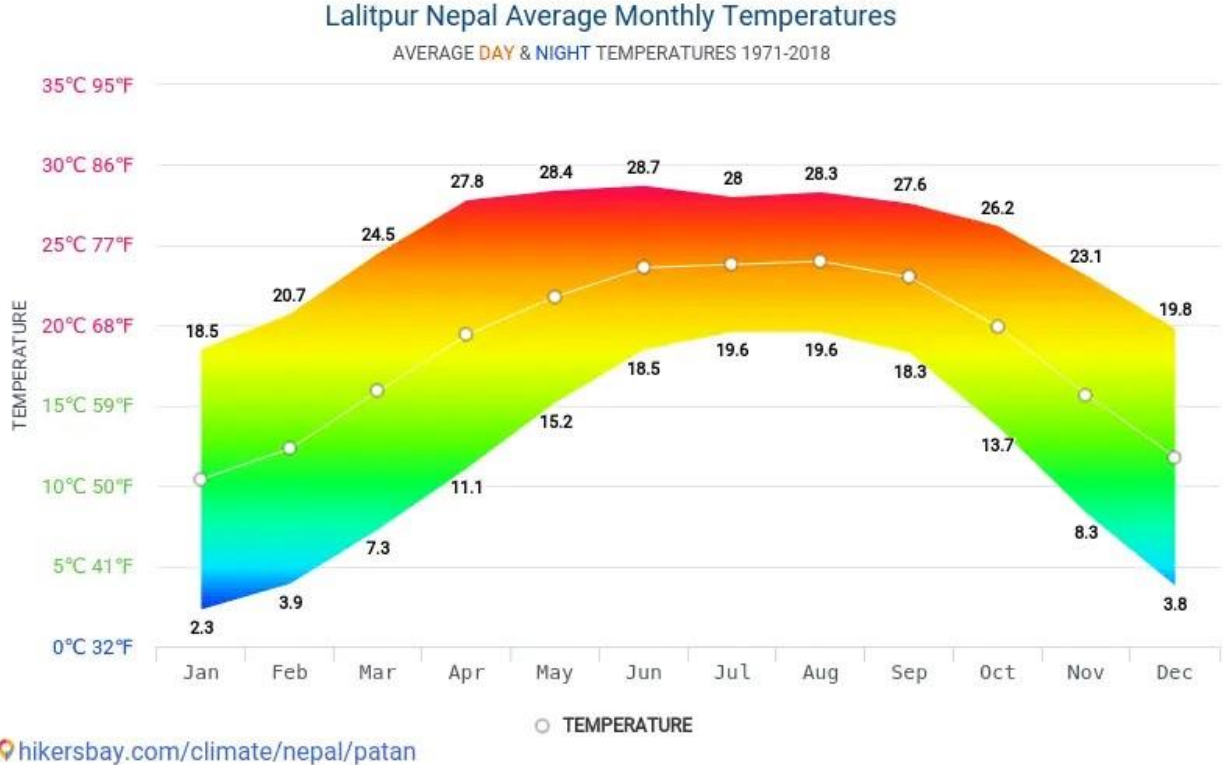
चित्र नं. ७: प्रस्तावित आयोजना क्षेत्रको भौगर्भिक विवरण

५.१.३ जलवायु

प्रस्तावित आयोजना क्षेत्र हावापानी तथा उचाइको दृष्टिकोणबाट उपोष्ण जलवायु अन्तर्गत पर्दछ। आयोजना क्षेत्रमा गर्मी वैशाख देखि कार्तिक महिनामा र जाडो मंसिर देखि माघसम्म हुन्छ।

तापक्रम

गोदावरी न.पा. को २०७५ को तथ्याङ्क अनुसार यस क्षेत्रको औसत वार्षिक तापक्रम १७.१५° सेन्टिग्रेड रहेको छ। त्यसैगरी औसत वार्षिक अधिकतम तापक्रम २३.६०° सेन्टिग्रेड छ भने औसत वार्षिक न्यूनतम तापक्रम १०.७०° सेन्टिग्रेड रहेको छ। ललितपुर जिल्लाको १९७१-२०१८ सालको औसत मासिक तापक्रमको विवरण तल चित्रमा प्रस्तुत गरिएको छ। सबैभन्दा बढी तापक्रम २८.७°C जुन महिनामा रहेको छ भने सबैभन्दा कम तापक्रम १८.५°C जनवरी महिनामा रहेको देखिन्छ।

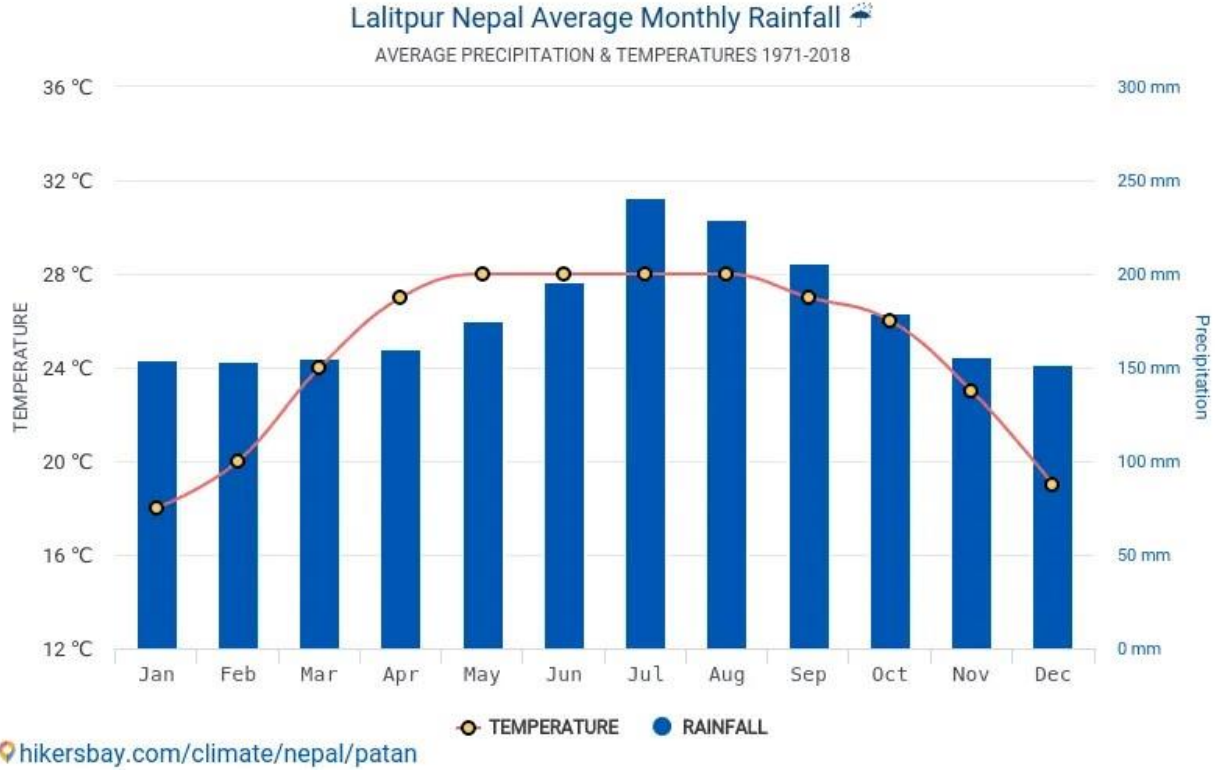

चित्र नं. ८: प्रस्तावित आयोजना क्षेत्रको तापक्रमको विवरण

(श्रोत: गुगलबाट परिमार्जित; hikersbay.com/climate/Nepal/Patan)

वर्षा

गोदावरी न.पा. को २०७५ को तथ्याङ्क अनुसार यस क्षेत्रको औसत वार्षिक वर्षा सरदर १२३२.६ मि.मि. रहेको छ। सबैभन्दा बढी पानी जेष्ठ महिना देखि भाद्र महिनासम्म पर्दछ। यस समयमा कूल वार्षिक वर्षाको ८० प्रतिशत वर्षा हुने गर्दछ। ललितपुर जिल्लाको १९७१-२०१८ सालको औसत मासिक वर्षाको विवरण तल चित्रमा प्रस्तुत गरिएको छ। सबैभन्दा बढी वर्षा २४० मि.मि. जुलाई महिनामा भएको छ भने सबैभन्दा कम वर्षा १५० मि.मि. डिसेम्बर महिनामा भएको देखिन्छ।

चित्र नं. ९: प्रस्तावित आयोजना क्षेत्रको वर्षाको विवरण

(श्रोत: गुगलबाट परिमार्जित; hikersbay.com/climate/Nepal/patan)

प्रस्तावित आयोजना क्षेत्रको साल १९९१-२०२१ को जलवायुको विवरण सम्बन्धि तालिका तल प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका नं. २१: प्रस्तावित आयोजना क्षेत्रको जलवायुको विवरण

	जनवरी	फेब्रुअरी	मार्च	अप्रिल	मे	जून	जुलाई	अगस्त	सेप्टेम्बर	अक्टोबर	नोभेम्बर	डिसेम्बर
औसत तापक्रम (°C)	१६.१	१९.७	२५.२	३०.८	३४.१	३२.२	२७.५	२६.४	२६.६	२५.३	२१.६	१७.४
न्यूनतम तापक्रम (°C)	९.९	१२.८	१७.४	२२.६	२७.१	२७.७	२५.७	२४.२	२३.३	१९.७	१५.५	११.४
अधिकत	२२.२	२६.६	३२.३	३८.८	४०.१	३७.७	३०.७	२९.९	३०.०	३१.१	२८.८	२४.४

म तापक्रम(°C)	८	८	६	२	६	२	८	५	६	३	१	१
वर्षा (मि.मि.)	१०	१४	७	४	८	११	३१	२८	१५१	२१	८	६
आद्रता (%)	५९	४९	३४	२४	२५	४६	७७	८३	७६	५७	५३	५८

(श्रोत: गुगलबाट परिमार्जित; hikersbay.com/climate/Nepal/Patan)

५.१.४ हाईड्रोलोजी

नदी तथा तालहरू

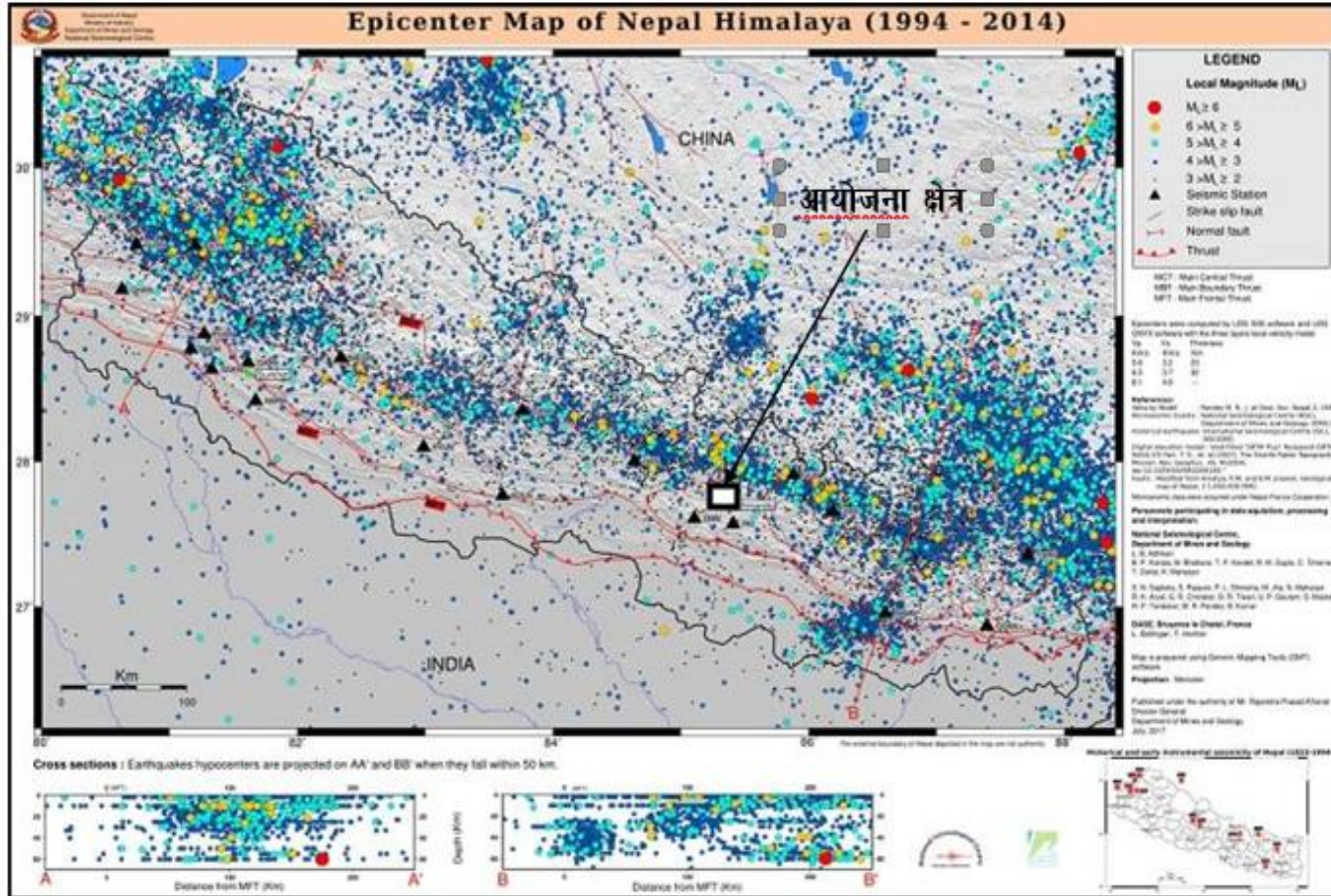
आयोजना क्षेत्र रहेको जिल्लामा बग्ने मुख्य नदी र खोलाहरूमा बागमती नदी, कोड्कु खोला, कुना खोला, खानी खोला आदि रहेका छन्। आयोजना क्षेत्रमा कुनै ताल तलैयाहरू भने छैनन्।

५.१.५ भूकम्पीय जोखिम

वि.सं. २०७२, वैशाख १२ मा गएको भूकम्प र अझैसम्म आइरहेका पराकम्पले हाम्रो देशकै भूकम्पीय जोखिमको अवस्था उच्च रहेको दर्साउँछ। प्रस्तावित आयोजना क्षेत्र मध्य तथा उच्च पहाडी भेगमा पर्ने र यस क्षेत्रमा टेक्टोनिक प्लेटहरू ठोक्किने हुनाले यहाँको भूकम्पीय जोखिम उच्च रहेको छ।

पहिरो भू-क्षय

प्रस्तावित आयोजना क्षेत्र बढी उच्च भिरालोपनको ग्रेडियन्ट (High Slope Gradient) रहेको क्षेत्र हो। त्यसकारण, पहिरो तथा भूक्षय आउने सम्भावना विशेष गरी कटान तथा भरण प्रक्रियामा हुन्छ। यस्तो अवस्थामा ढलान तथा माटो जोगाउने पर्खालहरू (Masonry Retaining Wall) निर्माण गर्नुका साथै वायोईन्जिनियरिङ प्रविधिको विधि पनि प्रयोग गरिनेछ। उच्च ग्रेडियन्ट कम गर्न Stepped Slope Technique प्रयोग गरिने छ।

चित्र नं. १०: नेपालको हिमालयको भूकम्पीय केन्द्रविन्दुको नक्सामा प्रस्तावित आयोजना क्षेत्र

स्रोत: राष्ट्रिय भूकम्प मापन तथा अनुसन्धान केन्द्र, खानी तथा भूगर्भ विभाग, (१९९४-२०१४) बाट परिमार्जित

चित्र नं. ११: नेपालको भूकम्पीय जोखिमको नक्सामा प्रस्तावित आयोजना क्षेत्र

स्रोत: पाण्डे एट. अल., २००२ बाट परिमार्जित

५.१.६ वायु, जल तथा ध्वनिको गुण

वायुको गुणस्तर

प्रस्तावित आयोजना क्षेत्र बस्तीबाट टाढा भएकोले र वरिपरि कुनै पनि उद्योग, कारखाना, र संस्थाहरू नभएकोले आयोजना क्षेत्रभित्र र वरपरको वातावरणमा कुनै प्रकारको प्रदूषण गर्ने स्रोत नरहेको हुँदा हावा, ध्वनि र पानीको गुणस्तर राम्रो रहेको अवलोकन गर्न सकिन्थ्यो। प्रस्तावित आयोजना क्षेत्रको औसत पि.एम २.५, पि. एम १०, टोटल सस्पेन्डेड पार्टिकुलेट म्याटर (टि.एस.पि.एम.), सल्फर डाइअक्साइड (SO₂) र नाइट्रोजन डाइअक्साइड (NO₂) को विवरण तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका नं. २२: प्रस्तावित आयोजना क्षेत्रको वायुको गुणस्तर

प्यारामिटरहरू	नतिजाहरू ($\mu\text{g}/\text{m}^3$)	सहिष्णुता सीमा (राष्ट्रिय वायु गुणस्तर मापदण्ड, वन तथा वातावरण मन्त्रालय, २०१२) ($\mu\text{g}/\text{m}^3$)
पि.एम.१०	५९.५	१२०
पि.एम.२.५	१४.८	४०
टोटल सस्पेन्डेड पार्टिकुलेट म्याटर (टि.एस.पि.एम.)	८९.२७	२३०
सल्फर डाइअक्साइड (SO ₂)	<१	८०
नाइट्रोजन डाइअक्साइड (NO ₂)	<१	७०

ध्वनिको गुणस्तर

बस्तीबाट टाढा र जङ्गल क्षेत्र भएकाले प्रस्तावित आयोजना क्षेत्रको पानीको गुणस्तर राम्रो देखिन्छ। पानीको प्रयोगशाला परीक्षण प्रतिवेदन अनुसूचीमा राखिएको छ। त्यस क्षेत्रमा ध्वनिका स्रोतहरू प्राकृतिक कारकहरू मात्र रहेकाले ध्वनिको गुणस्तर राम्रो र निम्न बमोजिम रहेको छ।

तालिका नं. २३: प्रस्तावित आयोजना क्षेत्रको ध्वनिको गुणस्तर

मापनको विवरण	दिनको औसत समय (ध्वनि तीव्रता) (dB)	दिनको औसत समय (ध्वनि तीव्रता) (dB)
२०८०/०३/०४-२०८०/०३/०५ (२४ घण्टा) प्रस्तावित आयोजना स्थल	४४.७	३२.४

खानेपानी आपूर्ति तथा गुणस्तर

खानेपानीको मुख्य स्रोत भनेको स-साना खोल्सी तथा खोलाहरू हुन्। आयोजना निर्माण तथा सञ्चालनका लागि मूलबाट खानेपानी वितरण गरिनेछ र आवश्यक परेमा रिजर्भोएर RVT ट्यांकमा खानेपानी भण्डारण गरिने छ। आयोजना क्षेत्र वरपर रहेको खानेपानीको स्रोतको गुणस्तर राम्रो रहेको छ। यसको विस्तृत विवरण अनुसूचीमा प्रस्तुत गरिएको छ।

५.१.७ फोहरमैलाको व्यवस्थापन

प्रस्तावित आयोजनाको प्रत्यक्ष प्रभाव क्षेत्रमा घरधुरी छैनन् र अप्रत्यक्ष प्रभाव क्षेत्रमा जैविक फोहरमैला निस्कासन हुन्छन्। त्यसकारण, यस क्षेत्रमा फोहरमैला व्यवस्थापन सुविधा छैन तर अप्रत्यक्ष प्रभाव क्षेत्रका घरधुरीले नगरपालिकासँग समन्वय गरी फोहरमैला व्यवस्थापन या खुल्ला ठाउँमा फ्याँक्ने तथा खुल्ला आगो लगाउने गरेका छन्। फोहरमैला व्यवस्थापनसँग सम्बन्धित विस्तृत अध्ययन वातावरण प्रभाव मूल्याङ्कनमा अध्ययनका क्रममा गरिने छ।

५.२ जैविक वातावरण

५.२.१ आयोजना क्षेत्रको वन सम्पदाको सूची

प्रस्तावित आयोजना निर्माणका लागि प्रयोग गरिने सम्पूर्ण जग्गा (१६ हे.) दम्सीडोल सामुदायिक वनको जग्गा हो।

५.२.२ वनस्पतिको सूची

वनस्पति र वन

यस जिल्लामा चौडापाते तथा कोणधारी वन पाइन्छ। चौडापातेमा तलतिर पहाडी साल, बीचमा चिलाउने-कटुस तथा मिश्रित खोटे सल्लाको वन तथा शुद्ध खोटे सल्लाका वन पाइन्छन्। माथितिर चौडापाते बाँझ-गुराँसको वन र मिश्रित गोब्रेसल्ला तथा ठीग्रे सल्ला एवं गुराँस, खस्रु आदिका चौडापाते वन पाइन्छन्। केही क्षेत्रमा खोटे सल्ला र पाटे सल्लाका वृक्षारोपण गरी हुर्केका वन पनि रहेका छन्। विस्तृत विवरण तलका शीर्षकहरूमा दिइएको छ।

जंगलको किसिम

क) जलवायुको आधारमा

प्रस्तावित आयोजना क्षेत्रमा जलवायुको आधारमा २ किसिमको वन पाइन्छ, उपोष्ण वन (Sub-tropical Forest) र शीतोष्ण वन (Temperate Forest)।

(१) उपोष्ण वन (Sub-tropical Forest)

यो वन महाभारत प्रदेशमा १००० देखि २००० मिटरको उचाइसम्म पाइन्छ। यो उचाइ भित्र पूर्व र मध्यमा चिलाउने-कटुस, खोटेसल्ला वा मिश्रित सल्ला र चौडापाते वन पाइन्छ र पश्चिममा सल्लाको वन पाइन्छ। आयोजना क्षेत्र नेपालको मध्य क्षेत्रमा रहेकोले यहाँ चिलाउने-कटुस र खोटेसल्लाको वन पाइन्छ।

(२) शीतोष्ण वन (Temperate Forest)

यो वन प्रायः २०००-३००० मिटर उचाइमा पाइन्छ। यो उचाइमा कोणधारी र बाँझ, फलांट, खस्रु आदिको वन शुद्ध वा मिश्रितमा पाइन्छ। माथिल्लोतर्फ (२०००-३००० मि.) खस्रुको शुद्ध वन वा अन्य कोणधारी वा चौडापाते प्रजातिसँग मिसिएको अवस्थामा पाइन्छ भने तल्लो भागमा (२०००-२५०० मी.) गोब्रेसल्ला-बाँझ/फलाटको वन पाइन्छ। गोब्रेसल्ला भने तल देखि माथिसम्म पाइन्छ।

(ख) वनस्पतिको आधारमा

(१) चिलाउने-कटुसको वन (Schima-Castanopsis Forest)

यो वन प्रायः १०००-२००० मी. सम्म फैलिएको हुन्छ। यस क्षेत्रमा भने यो वन उत्तर-पश्चिम मोहडामा रही १६०० देखि २००० मि. सम्म रहेको पाइन्छ। यस वनमा मुख्य प्रजाति Schima wallichii, Castanopsis indica बाहेक Bauhinia variegata, Brassaiopsis hainala, Castanopsis tribuloides, Celtis australis, Diploknema butyracea, Engelhardia spicata, Litsea monopetala, Quercus leucotrichophora, Saurauia napaulensis जस्ता रुखहरू रहेका छन्। त्यसैगरी बुट्यान प्रजातिहरूमा Artemisia indica, Berberis asiatica, Colebrookia oppositifolia, Ilex excelsa, Indigofera pulchella, Rubus ellipticus, Woodfordia fruticosa आदि रहेका छन्। साग तथा घाँस

प्रजातितर्फ *Agetatum conyzoides*, *Bidens pilosa*, *Viola sp.*, *Desmostachys bipinata*, *Imperata cylindrica*, *Themeda triandra* आदि रहेका छन् । वनस्पतिको विस्तृत विवरण वा.प्र.मू. प्रतिवेदनमा दिइने छ ।

(२) शुद्ध खोटेसल्लाको वन (Chir Pine Forest)

आयोजनाको क्षेत्रको तल्लो भाग देखि केही बीच सम्ममा (१०००-१५०० मि.) खोटेसल्लाको वन विद्यमान रहेको पाइन्छ। यसका प्रजातिहरूमा *Pinus roxburghii*, *Schima wallichii*, *Myrica esculenta* आदि पर्दछन्। खोटे सल्लाको सरदर गोलाई १०० से. मी. का छन् । वनस्पतिको विस्तृत विवरण वा. प्र. मू. प्रतिवेदनमा दिइने छ।

(३) मिश्रित गोब्रेसल्ला-बाँझ/फलांटको वन (Mixed Blue Pine-Oak Forest)

प्रस्तावित आयोजना क्षेत्रमा यस प्रकारको मिश्रित गोब्रेसल्ला-बाँझ/फलांटको वन १५०० मि. देखि माथि पाइन्छ। यस वनमा कटुस (*Castanopsis sp.*), चिलाउने (*Schima wallichii*), बाँझ (*Quercus leucotricophora*), खसु (*Quercus semecarpifolia*), गोब्रे सल्ला (*Pinus wallichiana*), ठिग्रे सल्ला (*Tsuga dumosa*), गुराँस (*Rhododendron arboreum*) आदि रुखका प्रजातिहरू प्रशस्त मात्रामा पाइन्छ। विस्तृत विवरण वा. प्र. मू. प्रतिवेदनमा दिइने छ।

संरक्षणको अवस्था

यस आयोजना क्षेत्रको वनलाई सामुदायिक वन (दम्सीडोल सामुदायिक वन उपभोक्ता समूह) द्वारा संरक्षित छ। यहाँका उपभोक्ताहरूले वन हेरालुको मद्दतद्वारा वनको संरक्षण गरेका छन्। वनको अवस्था राम्रो छ। वनको आफ्नै खातामा रकम छ।

वन व्यवस्थापनको अवस्था

यस प्रस्तावित आयोजनाले गोदावरी नगरपालिका वडा नं ६ मा रहेको दम्सीडोल सामुदायिक वनलाई प्रत्यक्ष असर पर्दछ। यस वनको सम्पूर्ण उपभोक्ताहरू वन प्रति सचेत छन्। महिला र पुरुष बराबरी रूपमा संरक्षणमा जुटेका छन् र बेला बेलामा डिभिजन वन कार्यालय ललितपुरबाट पनि भ्रमण गरिन्छ।

वनस्पतिका प्रमुख प्रजातिहरू

प्रस्तावित आयोजना क्षेत्रमा कटुस (*Castanopsis indica*), चिलाउने (*Schima wallichii*), बाँझ (*Quercus leucotricophora*), बाँस (*Bambusoideae*), निगालो (*Arundinaria falcata*), उत्तिस (*Alnus nepalensis*), कपुर (*Cinnamomum camphora*), काइँयो, पैयूँ (*Prunus cerasoids*) आदि प्रजातिहरू पाइन्छन्। स्थानीय वनस्पतिको विस्तृत विवरण वा.प्र.मू. प्रतिवेदनमा समावेश गरिएको छ।

५.२.३ वन्यजन्तु

यस जिल्लामा पाइने मुख्य जनावरहरूमा सालक (Manis crassicaudata), चितुवा (Panthera pardus), भालु (Ursus arctos), बँदेल (Sus scrofa), दुम्सी (Hystrix brachyura), रतुवा (Muntiacus muntjak), बाँदर (Macaca mulatta) आदि छन्। आयोजना क्षेत्र वरपर पाइने वन्यजन्तुहरू मुसा (Rattus rattus), लोखर्के (Petaurista petaurista), न्याउरी मुसा (Herpestes auropunctatus) आदि हुन्। स्थानीय वन्यजन्तुको विस्तृत विवरण वा.प्र.मू. प्रतिवेदनमा समावेश गरिएको छ।

चराचुरुङ्गीहरू

आयोजना क्षेत्र वरपर पाइने चराचुरुङ्गीहरूमा काग, न्याउली, कोइली, कालिज, भंगेरा, जुरेली, फिस्टा, ढुकुर, काँडेभ्याकुर, तिन्ना, बट्टाई जस्ता पक्षी पर्दछन्। पक्षीहरूको विस्तृत विवरण वा.प्र.मू. प्रतिवेदनमा समावेश गरिएको छ।

सरीसृप

त्यसैगरी, यस क्षेत्रमा विभिन्न प्रजातिका सर्पहरू पाइन्छन्। आयोजना क्षेत्रमा पाइने विभिन्न घिस्रिने जीवहरूमा हरियो छेपारो, चङ्गे सर्प, खास्रे भ्यागुता, पानी सर्प, हरियो पाहा, सानो पाहा, छेपारो आदि पर्दछन्। सरीसृपहरूको विस्तृत विवरण वा.प्र.मू. प्रतिवेदनमा समावेश गरिएको छ।

जलचरहरू

रोटिफेरा (Rotifera), क्लाडोसेरा (Cladocera) आयोजना क्षेत्रमा पाइने मुख्य जोप्लांकटनहरू (Zooplankton) हुन्। क्षेत्र निर्धारण छलफलको क्रममा मुख्यतया: असला, सुन असला तथा सहर माछा पाइने जानकारी प्राप्त गरिएको थियो र विस्तृत विवरण प्रतिवेदनमा समावेश गरिएको छ।

वन्यजन्तुको बासस्थानको अवस्था

आयोजना क्षेत्रको नजिक मानवीय गतिविधि तथा वासस्थान सामान्य रहेका हुन्। आयोजना क्षेत्र वन्यजन्तुहरूको लागि मूल वासस्थान होइन, यद्यपि कहिलेकाहीं आयोजना क्षेत्रमा देखिनु सामान्य हो। वन्यजन्तुको वासस्थानको अवस्था वा.प्र.मू. प्रतिवेदनमा विस्तृत रूपमा समावेश गरिएको छ।

वनस्पति र प्राणीको प्रजातिको अवस्था

आयोजना क्षेत्र वन्यजन्तुको मुख्य आवतजावत गर्ने वासस्थान होइन तर केही चराहरू र सरीसृप जन्तुहरू त्यस क्षेत्रमा पाइन्छन्।

यस आयोजना क्षेत्रमा के कति जन्तु तथा वनस्पतिहरू संरक्षित वर्ग जस्तै IUCN, CITES, RED DATA LIST, GoN पर्दछन् सो को वा.प्र.मू. प्रतिवेदनमा विस्तृत रूपमा समावेश गरिने छ।

रूखहरू

प्रस्तावित आयोजना क्षेत्रमा विभिन्न प्रजातिका रूखहरू पाइन्छन्, जसमध्ये सल्लो (Pinus), चिलाउने (Michelia Champaca), उत्तिस (Alnus nepalensis) र काफल (Myrica esculenta) प्रशस्त मात्रामा रहेको छ। यस क्षेत्रमा पाइने रूखहरू निम्न बमोजिम रहेका छन्।

तालिका नं. २४: आयोजना क्षेत्रमा पाइने रूखहरू

क्र.सं.	वनस्पतिको विवरण		संरक्षित अवस्था	
	नेपाली नाम	वैज्ञानिक नाम	आई. यु. सि. एन.	सि. आई. टी. ई. एस.
१.	लप्सी	<i>Choerospondias axillaris</i>	LC	
२.	उत्तिस	<i>Alnus nepalensis</i>	LC	
३.	काफल	<i>Myrica esculenta</i>		
४.	गोब्रे सल्लो	<i>Pinus wallichiana</i>	LC	
५.	कटुस	<i>Castanopsis indica</i>	LC	
६.	लालिगुरास	<i>Rhododendron arboretum</i>	LC	
७.	धुपी सल्लो	<i>Juniper spp.</i>	LC	
८.	खसु	<i>Quercus semecarpifolia</i>		
९.	चिलाउने	<i>Schima wallichii</i>	LC	
१०.	कपुर	<i>Cinamomun camphora</i>		
११.	पैयु	<i>Prunus cerasoids</i>		
१२.	निगालो	<i>Arundinaria falcata</i>		

(श्रोत: स्थलगत सर्वेक्षण, २०८०)

झार र झाडीहरू

प्रस्तावित आयोजना क्षेत्रमा पाइने झार र झाडीहरू निम्न अनुसार छन्।

तालिका नं. २५: आयोजना क्षेत्रमा पाइने झार र झाडीहरूको विवरण

क्र.सं.	वनस्पतिको विवरण		संरक्षित अवस्था		कैफियत
	नेपाली नाम	वैज्ञानिक नाम	आई. यु. सि. न.	सि. आई. टी. ई. एस.	
१	केतुके	Yucca Gloriosa	LC		यसको जरा औषधीको रूपमा प्रयोग हुने

(श्रोत: स्थलगत सर्वेक्षण, २०८०)

५.२.४ प्रमुख गैर काष्ठ वनस्पति

प्रस्तावित आयोजना क्षेत्रमा पाइने प्रमुख गैर काष्ठ वनस्पतिहरू निम्न बमोजिम रहेका छन्।

तालिका नं. २६: आयोजना क्षेत्रमा पाइने गैर काष्ठ वनस्पतिहरूको विवरण

क्र.सं.	नेपाली नाम	वैज्ञानिक नाम	परिवार	स्थानीय स्तरमा अवस्था
१	केतुके	<i>Agave americana</i>	<i>Agavaceae</i>	R
२	कुरिलो	<i>Asparagus racemosus</i>	<i>Asparagaceae</i>	C
३	बाँस	<i>Bambusa balcooa</i>	<i>Poaceae</i>	C
४	टाकी	<i>Bauhinia purpurea</i>	<i>Leguminosae</i>	R
५	कोइरालो	<i>Bauhinia variegata</i>	<i>Leguminosae</i>	R
६	चुत्रो	<i>Berberis aristata</i>	<i>Berberidaceae</i>	C
७	भक्याम्लो	<i>Brucea javanica</i>	<i>Simaroubaceae</i>	R
८	भीमसेनपाती	<i>Buddleja asiatica</i>	<i>Scrophulariaceae</i>	C
९	कटुस	<i>Castanopsis indica</i>	<i>Fagaceae</i>	C
१०	सुन्तला	<i>Citrus aurantium</i>	<i>Rutaceae</i>	C
११	कागती	<i>Citrus limon</i>	<i>Rutaceae</i>	C

क्र.सं.	नेपाली नाम	वैज्ञानिक नाम	परिवार	स्थानीय स्तरमा अवस्था
१२	बर	<i>Ficus benghalensis</i>	<i>Moraceae</i>	C
१३	काभ्रो	<i>Ficus lacor</i>	<i>Moraceae</i>	C
१४	दुधेलो	<i>Ficus neriifolia</i>	<i>Moraceae</i>	C
१५	पिपल	<i>Ficus religiosa</i>	<i>Moraceae</i>	C
१६	खन्यु	<i>Ficus semicordata</i>	<i>Moraceae</i>	C
१७	बकैनो	<i>Melia azedarach</i>	<i>Meliaceae</i>	C
१८	किम्बु	<i>Morus alba</i>	<i>Moraceae</i>	C
१९	केरा	<i>Musa paradisiaca</i>	<i>Musaceae</i>	C
२०	धान	<i>Oryza sativa</i>	<i>Poaceae</i>	C
२१	अमला	<i>Phyllanthus emblica</i>	<i>Phyllanthaceae</i>	C
२२	आरु बखडा	<i>Prunus domestica</i>	<i>Rosaceae</i>	C
२३	ऐसेलु	<i>Rubus ellipticus</i>	<i>Rosaceae</i>	C
२४	सिस्नु	<i>Urtica dioica</i>	<i>Urticaceae</i>	C

(श्रोत: स्थलगत सर्वेक्षण, २०८०)

नोट: C =Common, R= Rare

कटान गर्नुपर्ने रूखको विवरण

प्रस्तावित आयोजना निर्माण तथा सञ्चालनका लागि कटान गरिने रूखको विवरण निम्न बमोजिम छ। यस विवरण डिभिजन वन कार्यालय, गदवारी, ललितपुरको रूख कटान आदेश बमोजिम रहेको छ।

तालिका नं. २७: आयोजना क्षेत्रका कुल काट्नु पर्ने रूखको विवरण

सि.नं.	वनको नाम	प्रजाति	वैज्ञानिक नाम	संख्या	आयतन	
					क्यू. फिट	क्यू. मि.
१	दम्सीडोल सामुदायिक वन	सल्ला	<i>Pinus roxburghii</i>	२१४		
२		चिलाउने	<i>Schima wallichii</i>	२७		
३		खसु	<i>Quercus semecarpifolia</i>	३		
४		काफल	<i>Myrica esculenta</i>	१०		
५		लाकुरी		१		
६		उत्तिस	<i>Alnus nepalensis</i>	१		
७		कटुस	<i>Castanopsis indica</i>	१		
८		पैयु	<i>Prunus cerosoids</i>	१		
		जम्मा		२५८		

(श्रोत: डिभिजन वन कार्यालय, गोदावरी, ललितपुर)

५.२.५ वन्यजन्तुको सूची

स्थलगत अध्ययनका बेला स्थानीयहरूसँग गरिएको छलफल तथा मुख्य सूचनादाता अन्तर्वाताबाट प्राप्त भएको यस क्षेत्रको वन्यजन्तुको विवरण निम्न बमोजिम रहेका छन्।

स्तनधारी वन्यजन्तु

आयोजना क्षेत्रमा पाइने विभिन्न प्रकारका स्तनधारीहरूमा बँदेल (*Sus scrofa*), मृग (*Antilocapra Americana*) र पाटे बाघ (*Panthera tigris*) आदि पर्दछन्। आयोजना क्षेत्रमा र क्षेत्र वरिपरि पाइने वन्यजन्तुको जानकारी प्राप्त गर्नका स्थानीय बासीहरूसँग परामर्श गरिएको थियो।

तालिका नं. २८: आयोजना क्षेत्रमा पाइने स्तनधारीहरूको विवरण

क्र.सं.	वन्यजन्तुको विवरण		संरक्षित अवस्था		कैफियत
	नेपाली नाम	वैज्ञानिक नाम	आई.यु. सि. न.	सि. आई. टी. ई. एस.	
१	बँदेल	<i>Sus scrofa</i>	LC	I	
२	रतुवा	<i>Muntiacus muntjak</i>			
३	स्याल	<i>Canis aureus</i>	LC	III	
४	लोखर्के	<i>Dremomys lokriah</i>	LC		
५	वन विरालो	<i>Felis chaus</i>	LC	II	
६	न्याउरीमुसा	<i>Herpestes auropunctatus</i>	LC		
७	दुम्सी	<i>Hystrix brachyura</i>	LC		
८	रातो बाँदर	<i>Macaca mulatta</i>	LC	II	
९	मल्साप्रो	<i>Martes flavigula</i>	LC	III	
१०	दुधे भुँडी मुसो	<i>Rattus niviventer</i>			
११	चितुवा	<i>Panthera pardus</i>	LC	I	

(श्रोत: स्थलगत सर्वेक्षण, २०८०)

नोट: LC = Least Concern, NT = Near Threat, VU = Vulnerable, EN= Endangered, DD= Data Deficit

चराहरू/पंक्षीहरू

प्रस्तावित आयोजना क्षेत्रमा पाइने चराहरू निम्न अनुसार रहेका छन्।

तालिका नं. २९: आयोजना क्षेत्रमा पाइने चराहरूको विवरण

क्र. सं.	नेपाली नाम	वैज्ञानिक नाम	परिवार	साइटिस	आई.यु. सि. एन.
१	सिक्रा	<i>Accipiter badius</i>	<i>Accipitridae</i>	II	LC
२	मैना	<i>Acridotheres tristis</i>	<i>Sturnidae</i>		LC
३	सिपराजा बुङ्गेचरा	<i>Aethopyga siparaja</i>	<i>Nectariniidae</i>		LC
४	रूख चुइयाँ	<i>Anthus hodgsoni</i>	<i>Passeridae</i>		LC
५	थोप्ले लाटो कोसेरो	<i>Athene brama</i>	<i>Strigidae</i>	II	LC
६	वस्तु बकुल्ला	<i>Bubulcus ibis</i>	<i>Ardeidae</i>	III	LC
७	घर काग	<i>Corvus splendens</i>	<i>Corvidae</i>		LC
८	कुक्कु कोइली	<i>Cuculus canorus</i>	<i>Cuculidae</i>		LC
९	काफल पाक्यो	<i>Cuculus micropterus</i>	<i>Cuculidae</i>		LC
१०	एशियाली भीरगौथली	<i>Delichon dasypus</i>	<i>Hirundinidae</i>		LC
११	पहाडी कोकले	<i>Dendrocitta formosae</i>	<i>Corvidae</i>		LC
१२	काष्ठकूट	<i>Dendrocopos macei</i>	<i>Picidae</i>		LC
१३	अग्निवक्ष पुष्पकोकिल	<i>Dicaeum ignipectus</i>	<i>Nectariniidae</i>		LC
१४	कालो चिबे	<i>Dicrurus macrocercus</i>	<i>Corvidae</i>		LC
१५	कोइली	<i>Eudynamys scolopacea</i>	<i>Cuculidae</i>		LC
१६	नीलतुथो अर्जुनक	<i>Eumyias thalassina</i>	<i>Muscicapidae</i>		LC
१७	कालो तिन्ना	<i>Francolinus francolinus</i>	<i>Phasianidae</i>		LC
१८	हिँउजुरे तोरीगाँडा	<i>Garrulax leucolophus</i>	<i>Sylviidae</i>		LC
१९	सेतोकण्ठे माटीकोरे	<i>Halcyon smyrnensis</i>	<i>Halcyonidae</i>		LC

क्र. सं.	नेपाली नाम	वैज्ञानिक नाम	परिवार	साइटिस	आई.यु. सि. एन.
२०	घर गौथली	<i>Hirundo rustica</i>	<i>Hirundinidae</i>		LC
२१	बाख्रे जुरेली	<i>Hypsipetes leucocephalus</i>	<i>Pycnonotidae</i>		LC
२२	कालिज	<i>Lophura leucomelanos</i>	<i>Phasianidae</i>		LC
२३	कुथुर्के	<i>Megalaima asiatica</i>	<i>Megalaimidae</i>		LC
२४	न्याउली	<i>Megalaima virens</i>	<i>Megalaimidae</i>		LC
२५	हजारा चाँचर	<i>Monticola rufiventris</i>	<i>Muscicapidae</i>		LC
२६	धवाँसे अर्जुनक	<i>Muscicapa sibirica</i>	<i>Muscicapidae</i>		LC
२७	कल्चौडे	<i>Myophonus caeruleus</i>	<i>Muscicapidae</i>		LC
२८	चिचिल्कोटे	<i>Parus major</i>	<i>Paridae</i>		LC
२९	पाण्डु चिचिल्कोटे	<i>Parus xanthogenys</i>	<i>Paridae</i>		LC
३०	घर भँगोरा	<i>Passer domesticus</i>	<i>Passeridae</i>		LC
३१	लामपुच्छे रानीचरी	<i>Pericrocotus ethologus</i>	<i>Corvidae</i>		LC
३२	नौनीकण्ठे रानीचरी	<i>Pericrocotus solaris</i>	<i>Corvidae</i>		LC
३३	जीवल फिस्टो	<i>Phylloscopus trochiloides</i>	<i>Sylviidae</i>		LC
३४	पालकोटे	<i>Pomatorhinus erythrogyne</i>	<i>Sylviidae</i>		LC
३५	मदना सुगा	<i>Psittacula himalayana</i>	<i>Psittacidae</i>	II	LC
३६	जुरेली	<i>Pycnonotus cafer</i>	<i>Pycnonotidae</i>		LC
३७	जुल्फे जुरेली	<i>Pycnonotus leucogenys</i>	<i>Pycnonotidae</i>		LC
३८	काले झ्याप्सी	<i>Saxicola caprata</i>	<i>Muscicapidae</i>		LC
३९	तुमुलकारी फिस्टो	<i>Seicercus xanthoschistos</i>	<i>Sylviidae</i>		LC
४०	कटुसे मट्टा	<i>Sitta castanea</i>	<i>Sittidae</i>		LC
४१	कुर्ले ढुकुर	<i>Streptopelia chinensis</i>	<i>Columbidae</i>		LC
४२	तामे ढुकुर	<i>Streptopelia orientalis</i>	<i>Columbidae</i>		LC

क्र. सं.	नेपाली नाम	वैज्ञानिक नाम	परिवार	साइटिस	आई.यु. सि. एन.
४३	स्यालपोथरी लामपुच्छे	<i>Urocissa erythrorhyncha</i>	<i>Corvidae</i>		LC
४४	काँकिर	<i>Zosterops palpebrosus</i>	<i>Zosteropidae</i>		LC

(श्रोत: स्थलगत सर्वेक्षण, २०७७)

प्रस्तावित आयोजना क्षेत्रमा पाइने चराहरू निम्न अनुसार रहेका छन् ।

तालिका नं. ३०: आयोजना क्षेत्रमा पाइने चराहरूको विवरण

क्र. सं.	नेपाली नाम	वैज्ञानिक नाम	परिवार	साइटिस	आई.यु. सि. एन.
१	सिक्रा	<i>Accipiter badius</i>	<i>Accipitridae</i>	II	LC
२	मैना	<i>Acridotheres tristis</i>	<i>Sturnidae</i>		LC
३	सिपराजा बुङ्गेचरा	<i>Aethopyga siparaja</i>	<i>Nectariniidae</i>		LC
४	रुख चुइयाँ	<i>Anthus hodgsoni</i>	<i>Passeridae</i>		LC
५	थोप्ले लाटो कोसेरो	<i>Athene brama</i>	<i>Strigidae</i>	II	LC
६	वस्तु बकुल्ला	<i>Bubulcus ibis</i>	<i>Ardeidae</i>	III	LC
७	घर काग	<i>Corvus splendens</i>	<i>Corvidae</i>		LC
८	कुक्कु कोइली	<i>Cuculus canorus</i>	<i>Cuculidae</i>		LC
९	काफल पाक्यो	<i>Cuculus micropterus</i>	<i>Cuculidae</i>		LC
१०	एशियाली भीरगौथली	<i>Delichon dasypus</i>	<i>Hirundinidae</i>		LC
११	पहाडी कोकले	<i>Dendrocitta formosae</i>	<i>Corvidae</i>		LC
१२	काष्ठकूट	<i>Dendrocopos macei</i>	<i>Picidae</i>		LC

क्र. सं.	नेपाली नाम	वैज्ञानिक नाम	परिवार	साइटिस	आई.यु. सि. एन.
१३	अग्निवक्ष पुष्पकोकिल	<i>Dicaeum ignipectus</i>	<i>Nectariniidae</i>		LC
१४	कालो चिबे	<i>Dicrurus macrocercus</i>	<i>Corvidae</i>		LC
१५	कोइली	<i>Eudynamys scolopacea</i>	<i>Cuculidae</i>		LC
१६	नीलतुथो अर्जुनक	<i>Eumyias thalassina</i>	<i>Muscicapidae</i>		LC
१७	कालो तित्रा	<i>Francolinus francolinus</i>	<i>Phasianidae</i>		LC
१८	हिँउजुरे तोरीगाँडा	<i>Garrulax leucolophus</i>	<i>Sylviidae</i>		LC
१९	सेतोकण्ठे माटीकोरे	<i>Halcyon smyrnensis</i>	<i>Halcyonidae</i>		LC
२०	घर गौथली	<i>Hirundo rustica</i>	<i>Hirundinidae</i>		LC
२१	बाख्रे जुरेली	<i>Hypsipetes leucocephalus</i>	<i>Pycnonotidae</i>		LC
२२	कालिज	<i>Lophura leucomelanos</i>	<i>Phasianidae</i>		LC
२३	कुथुर्के	<i>Megalaima asiatica</i>	<i>Megalaimidae</i>		LC
२४	न्याउली	<i>Megalaima virens</i>	<i>Megalaimidae</i>		LC
२५	हजारा चाँचर	<i>Monticola rufiventris</i>	<i>Muscicapidae</i>		LC
२६	धुँसे अर्जुनक	<i>Muscicapa sibirica</i>	<i>Muscicapidae</i>		LC
२७	कल्चौडे	<i>Myophonus caeruleus</i>	<i>Muscicapidae</i>		LC
२८	चिचिलकोटे	<i>Parus major</i>	<i>Paridae</i>		LC
२९	पाण्डु चिचिलकोटे	<i>Parus xanthogenys</i>	<i>Paridae</i>		LC
३०	घर भंगेरा	<i>Passer domesticus</i>	<i>Passeridae</i>		LC
३१	लामपुच्छे रानीचरी	<i>Pericrocotus ethologus</i>	<i>Corvidae</i>		LC
३२	नौनीकण्ठे रानीचरी	<i>Pericrocotus solaris</i>	<i>Corvidae</i>		LC
३३	जीवल फिस्टो	<i>Phylloscopus trochiloides</i>	<i>Sylviidae</i>		LC

क्र. सं.	नेपाली नाम	वैज्ञानिक नाम	परिवार	साइटिस	आई.यु. सि. एन.
३४	पाल्कोटे	<i>Pomatorhinus erythrogenys</i>	<i>Sylviidae</i>		LC
३५	मदना सुगा	<i>Psittacula himalayana</i>	<i>Psittacidae</i>	II	LC
३६	जुरेली	<i>Pycnonotus cafer</i>	<i>Pycnonotidae</i>		LC
३७	जुल्फे जुरेली	<i>Pycnonotus leucogenys</i>	<i>Pycnonotidae</i>		LC
३८	काले झ्याप्सी	<i>Saxicola caprata</i>	<i>Muscicapidae</i>		LC
३९	तुमुलकारी फिस्टो	<i>Seicercus xanthoschistos</i>	<i>Sylviidae</i>		LC
४०	कटुसे मट्टा	<i>Sitta castanea</i>	<i>Sittidae</i>		LC
४१	कुर्ले ढुकुर	<i>Streptopelia chinensis</i>	<i>Columbidae</i>		LC
४२	तामे ढुकुर	<i>Streptopelia orientalis</i>	<i>Columbidae</i>		LC
४३	स्यालपोथरी लामपुच्छे	<i>Urocissa erythrorhyncha</i>	<i>Corvidae</i>		LC
४४	काँकिर	<i>Zosterops palpebrosus</i>	<i>Zosteropidae</i>		LC

नोट: LC = Least Concern, NT = Near Threat, VU = Vulnerable, EN= Endangered, DD= Data Deficit

सरीसृप, उभयचर र जलचर

सर्प र छेपारो जस्ता सरीसृप र भ्यागुता जस्तो उभयचर आयोजना क्षेत्रमा पाइन्छ। त्यसैगरी आयोजना क्षेत्र वरिपरि कुनै प्रकारको खोला, नदि, पोखरी नभएको कारणले गर्दा माछाहरू भने आयोजना क्षेत्रमा छैनन्। यस क्षेत्रका सरीसृपहरू निम्न अनुसार छन्।

तालिका नं. ३१: आयोजना क्षेत्रमा पाइने सरीसृपको विवरण

क्र. सं.	नेपाली नाम	वैज्ञानिक नाम	परिवार	CITES	IUCN
१	पहेलो छेपारो	<i>Calotes versicolor</i>	<i>Agamidae</i>		
३	धामन	<i>Ptyas mucosus</i>	<i>Colubridae</i>	II	LC
४	हरेऊ	<i>Trimeresurus albolabris</i>	<i>Viperidae</i>	II	LC

५.३ सामाजिक, आर्थिक र सांस्कृतिक वातावरण

प्रस्तावित आयोजना क्षेत्र ललितपुर जिल्लाको गोदावारी नगरपालिका अन्तर्गत वडा नं. ६ मा पर्दछ। यस आयोजना निर्माणका लागि दम्सीडोल सामुदायिक वनको १६ हेक्टर जग्गा प्रस्तावकलाई हस्तान्तरण भइसकेको छ।

५.३.१ जनसांख्यिक विवरण

जनसंख्या तथा लैङ्गिक विवरण

केन्द्रिय तथाक विभाग, २०७८ को अनुसार गोदावारी नगरपालिकाको कुल जनसंख्या.पा ९७,६३३ रहेको छ, जसमध्ये पुरुष (४९.३%) र महिला (५०.७%) रहेको छ।

प्रस्तावित आयोजना कार्यान्वयन हुने गोदावारी-६ को जनसंख्याको विवरण निम्न बमोजिम रहेको छ।

तालिका नं. ३२: प्रस्तावित आयोजना क्षेत्रको जनसांख्यिक विवरण

स्थानीय तह	घरघुरी सङ्ख्या	जनसंख्या			औसत घरघुरी आकार	लिङ्ग अनुपात
		जम्मा	पुरुष	महिला		
वडा नं. ६	१०७०	४४७७	२२६९	२२०८	४.१८	१०२.७६
गोदावारी न.पा.	२४०४५	९७६३३	४८१४०	४९४९३	४.०६	९७.२७

(श्रोत: राष्ट्रिय जनगणना, २०७८)

जन्म, मृत्युको अवस्था

गोदावारी न.पा. अनुसार आ.व. २०७४/७५ मा जन्म दर्ता १,९६१ र मृत्यु दर्ता ५९९ भएको थियो।

तालिका नं. ३३: गोदावारी न.पा.को जन्म मृत्युको अवस्था

नगरपालिका	जन्म दर्ता			मृत्यु दर्ता		
	पुरुष	महिला	जम्मा	पुरुष	महिला	जम्मा
गोदावारी	९८६	९७५	१९६१	३५०	३२९	५९९

श्रोत: गोदावारी नगरपालिकाको नगर पार्श्वचित्र, २०७५

उमेर समूह

गोदावरी नगरपालिका र वडा नं. ६ को लैङ्गिक र उमेर समूह अनुसारको जनसंख्यिक विवरण तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका नं. ३४: प्रस्तावित आयोजना क्षेत्रको जनसंख्यिक विवरण

न.पा./वडा र लैङ्गिकको उमेर समूह	गोदावरी नगरपालिका			वडा नं. ६		
	जम्मा	पुरुष	महिला	जम्मा	पुरुष	महिला
००-०४	५८६१	३०८८	२७७३	३०९	१४९	१६०
०५-०९	६८८१	३६२५	३२५६	३१९	१६२	१५७
१०-१४	७४७३	३९०१	३५७२	३५३	१८८	१६५
१५-१९	८३३१	४२०६	४१२५	४१२	२०५	२०७
२०-२४	९०४३	४३५२	४६९१	५०९	२६५	२४४
२५-२९	९३३५	४४०३	४९३२	४६३	२४१	२२२
३०-३४	९२७८	४४२५	४८५३	४१४	२०५	२०९
३५-३९	८६७१	४१५१	४५२०	३३३	१७१	१६२
४०-४४	७६३५	३७६६	३८६९	३२२	१६५	१५७
४५-४९	५९०३	२९०७	२९९६	२६६	१२५	१४१
५०-५४	५६७४	२८५६	२८१८	२००	९७	१०३
५५-५९	३९२५	१९४१	१९८४	१५३	७३	८०
६०-६४	३२८४	१५७६	१७०८	१५६	७७	७९
६५-६९	२३५८	११४५	१२१३	९८	५२	४६
७०-७४	१७२६	८११	९१५	७९	४७	३२
७५-७९	११६३	५२८	६३५	५७	२८	२९
८०-८४	५४९	२३८	३११	१६	७	९
८५-८९	३३०	१४०	१९०	१०	९	१
९०-९४	१३९	५९	८०	२	१	१
९५+	७४	२२	५२	६	२	४

(श्रोत: राष्ट्रिय जनगणना, २०७८)

जात

गोदावरी न.पा.को जातजातिको विवरण यस प्रकार रहेको छ :

तालिका नं. ३५: गोदावरी न.पा.को जातजातिको विवरण

क्र.सं.	जात	जनसंख्या
१	क्षेत्री	२६,१७०
२	ब्राह्मण	१४,०७९
३	मगर	६,०७०
४	तामाङ	१६,२९१
५	नेवार	३३,९०७
६	कामी	३,०८३
७	राई	२,८६९
८	गुरुङ	१,९६६
९	दमाई	३,२६५
१०	सार्की	४,१०४
११	घर्ती/भुजेल	३४५
१२	सन्यासी/दशनामी	१,९७६
१३	ठकुरी	३४२
१४	तेली	४
१५	यादव	११२
१६	मुसलमान	१०६
१७	थारु	२८
१८	अन्य	१,००६
	जम्मा	१,१६,०४५

(श्रोत: गोदावरी नगरपालिकाको नगर पार्श्वचित्र, २०७५)

धर्म

गोदावरी नगरपालिकामा अधिकांश जनसंख्याले हिन्दु धर्म मान्ने गरेको पाइन्छ भने केहीले बौद्ध र क्रिस्चियन धर्म मान्ने पनि देखिन्छ। प्रभावित क्षेत्रमा पनि अधिकांश जनसंख्या हिन्दु धर्म मान्ने गरेको देखिन्छ।

तालिका नं. ३६: गोदावरी नगरपालिकाको धर्म अनुसारको जनसंख्याको विवरण

नगरपालिका	हिन्दु	बौद्ध	क्रिस्चियन	मुस्लिम	अन्य	नखुलेको
गोदावरी (%)	८९.३८	७.४०	२.७३	०.०९	०.३८	०.२०

स्रोत: गोदावरी नगरपालिकाको नगर पार्श्वचित्र, २०७५

पेशा

ललितपुर न.पा. को तथ्याङ्क अनुसार यहाँका बासिन्दाको पेशाको विवरण निम्न बमोजिम रहेको छ।

तालिका नं. ३७: ललितपुर जिल्लाको रोजगारीको विवरण

क्र.सं.	विवरण	पुरुष	महिला
१	कृषि	९९६९	९६३९३
२	व्यापार	६३३७	५९८९
३	नोकरी	९९९९	५९९९
४	ज्यामी सीप युक्त	४०७६	३९०७
५	वैदेशिक रोजगार	४७००	३३५९
६	ज्यालादारी श्रमिक	२७२७	२५९२
७	पशुपालन	२५०९	२७४३
८	विद्यार्थी	९२२२३	९९९२३
९	अन्य	४६५८	७०९३
१०	उल्लेख नगरिएका	५९	२०
जम्मा		५७७४३	५८३०२

स्रोत: godawarimun.gov.np

तालिका नं. ३८: आयोजना क्षेत्रको जनसंख्याको आधारमा रोजगारीको विवरण

वडा नं.	लिंग	आर्थिक रूपमा सक्रिय			आर्थिक रूपमा सक्रिय नभएको	आर्थिक क्रियाकलाप नखुलाएको
		सामान्य सक्रिय		सामान्य सक्रिय नभएको		
		रोजगार	बेरोजगार			
वडा नं. ६						
पुरुष		१२१९	२६	१७१	५४२	०
महिला		७०३	३६	२९४	८५८	०

(श्रोत: राष्ट्रिय जनगणना, २०७८)

घरधुरी

प्रस्तावित आयोजना क्षेत्रको घरधुरीको विवरण निम्न बमोजिम छ।

तालिका नं. ३९: घरधुरीको विवरण

क्र.सं.	प्रभावित क्षेत्र	घरधुरी संख्या
१	गोदावरी न.पा	२४०४५
२	गोदावरी- वडा नं ६	१०७०

श्रोत: राष्ट्रिय जनगणना, २०७८

५.३.२ शिक्षा

शैक्षिक संस्थाको संख्या र किसिम

गोदावरी न.पा.मा सरकारी, निजी तथा सामुदायिक शैक्षिक संस्थाहरू रहेका छन्।

साक्षरता दर तथा शैक्षिक स्तर

गोदावरी न.पा.-६ को साक्षरताको विवरण निम्न बमोजिम रहेको छ।

तालिका नं. ४०: आयोजना क्षेत्रमा साक्षरताको विवरण

वडा नं	लेखपढ गर्न सक्ने		पढ्न मात्र सक्ने		लेख पढ गर्न नसक्ने		साक्षरता दर
	महिला	पुरुष	महिला	पुरुष	महिला	पुरुष	
६	१५१३	१८५९	४	७	५३१	२५४	८०.९०

श्रोत: राष्ट्रिय जनगणना, २०७८

५.३.३ स्वास्थ्य र सरसफाइ

स्वास्थ्य अवस्था

रोगका प्रकार

जिल्ला स्वास्थ्य कार्यालयको तथ्याङ्क अनुसार ललितपुर जिल्लामा प्रमुख दश रोगहरूमा स्वासप्रश्वास, टाउको दुखे, ग्यास्ट्राइटिस, कन्जक्टिभाइटिस, पखला, टन्सिलाइटिस, आउँ मुख्य रहेका छन्।

स्वास्थ्य संस्थाहरूको अवस्था

गोदावरी न.पा.को स्वास्थ्य संस्थाको विवरण यस प्रकार रहेको छ।

तालिका नं. ४१: स्वास्थ्य संस्थाहरूको अवस्था

क्र.सं	विवरण	संख्या
१	अस्पताल संख्या (१५ शैयाको)	३
२	प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र संख्या	२
३	स्वास्थ्य चौकी संख्या	१२
४	आयुर्वेद अस्पताल	२
५	प्रसूति केन्द्र संख्या	४१
५	महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविका संख्या	१०८
६	डाक्टर दरबन्दी संख्या	६
७	बर्थिङ्ग सेन्टर	६

श्रोत: गोदावरी नगरपालिकाको नगर पार्श्वचित्र, २०७५

खानेपानीको अवस्था

गोदावरी नगरपालिकाको खानेपानीको अवस्थाको विवरण निम्न प्रकार रहेको छ।

तालिका नं. ४२: आयोजना क्षेत्रमा खानेपानीको अवस्था

क्षेत्र	जम्मा	खानेपानीको श्रोत								
		घरभित्र धारा	घर बाहिर धारा	ट्युब वेल	ढाकिएको इनार/ कुवा	नढाकिएको इनार/ कुवा	ढुंगेधारा	खोला / मुहान	जार / बोतल	अन्य
गोदावरी नगरपालिका	२४०						१५५		१०	१२
	४५	१४६३३	६८४१	३८	२७८	४६२	८	०	६	९
गोदावरी नगरपालिका वडा नं. ६	१०७									
	०	३८९	४५७	०	१	१	२१७	०	०	५

श्रोत: राष्ट्रिय जनगणना, २०७८

शौचालयको अवस्था

प्रस्तावित क्षेत्र खुला दिसा मुक्त क्षेत्र घोषणा भई सकेकाले सम्पूर्ण घरहरूमा शौचालयको व्यवस्था भएको देखिएको छ। यस सम्बन्धी विस्तृत विवरण निम्न तालिकामा उल्लेख गरिएको छ।

तालिका नं. ४३: आयोजना क्षेत्रमा सरसफाइको अवस्था

क्षेत्र	जम्मा	शौचालयको प्रकार				शौचालय नभएको	
		फ्लश (सार्वजनिक ढल)	फ्लश (सेप्टिक टंकी)	खाडल शौचालय	सार्वजनिक शौचालय		
ललितपुर नगरपालिका	२४०४५		७८१	१८१०२	५०११	६३	८८
ललितपुर नगरपालिका वडा नं. ६	१०७०		१५	६३४	३९८	१८	५

श्रोत: राष्ट्रिय जनगणना, २०७८

फोहरमैला व्यवस्थापनको अवस्था

आयोजना क्षेत्रमा भएको बढ्दो शहरीकरणका कारण शहरी क्षेत्र तथा नगर भित्रका ग्रामीण क्षेत्रमा फोहरमैला उत्पादनमा तीव्र गतिमा बढिरहेको छ। नगरवासीहरूको फोहर व्यवस्थापन तथा सरसफाइ सम्बन्धी सचेतना अभिवृद्धि गर्न फोहरमैला व्यवस्थापनमा निजी क्षेत्र र नागरिक समाजको संलग्नता स्थापित गरिएको छ। फोहर सङ्कलन देखि फोहर व्यवस्थापनमा नीति/नियम लागू गरेको छ। फोहर व्यवस्थापनको जिम्मा नगरपालिकाको रहेको छ।

५.३.४ भौतिक/सामुदायिक पूर्वाधार

यातायात पूर्वाधार

प्रस्तावित आयोजना क्षेत्र कान्ती लोकपथसंग जोडिएको छ। यस क्षेत्रमा यातायातको पहुँच राम्रो छ। आयोजनाका लागि पहुँच मार्गहरू पनि प्रस्ताव गरिएको छ।

ऊर्जा आपूर्ति

यस न.पा.का सम्पूर्ण घरहरूमा बिजुलीको पहुँच छ। खाना पकाउनको लागि प्रयोग गर्ने ऊर्जाको आधारमा यस न.पा.को जनसंख्या निम्न बमोजिम छ।

तालिका नं. ४४: आयोजना क्षेत्रमा ऊर्जाको विवरण

नगरपालिका	घरधुरी	ऊर्जाको स्रोत				
		विद्युत	सोलार	मट्टीतेल	गोबर ग्यास	अन्य
गोदावरी नगरपालिका	२४०४५	२३७२१	२८३	२३	०	१८
गोदावरी नगरपालिका वडा नं. ६	१०७०	१०५८	५	१	०	६

श्रोत: राष्ट्रिय जनगणना, २०७८

संचार टेलिफोन, हुलाक, टेलिभिजन, इन्टरनेट सेवा

ललितपुर जिल्लाको सञ्चार क्षेत्रमा पनि व्यापक परिवर्तन देख्न सकिन्छ। जिल्ला हुलाक सेवा देखि लिएर समय समयमा प्रकाशित हुने पत्रपत्रिका, विभिन्न एफ.एम रेडियो स्टेसनहरू र केवल नेटवर्कहरूले विभिन्न सूचना तथा जानकारीको सम्प्रेषणमा योगदान दिइरहेका छन्। त्यसैगरी सञ्चारका अत्याधुनिक उपकरणहरू जस्तै इमेल, इन्टरनेट, कम्प्युटर आदि उपलब्ध रहेका छन्।

खानेपानी

प्रस्तावित आयोजना क्षेत्रमा अधिकांश स्थानीयहरूको धारा, इनार, मूल धारा, नदी/ खोला खानेपानीका स्रोतहरू हुन्।

बजार

प्रस्तावित आयोजना क्षेत्रको मुख्य प्रशासनिक एवं व्यापारिक केन्द्रका रूपमा चापागाउँ, टिकाभैरव, लेले, तौखेल, गोदावरी, सातदोबाटो, आदि छन्। यस व्यापारिक केन्द्रमा होटल, लज र वित्तीय संस्थाहरूको राम्रो व्यवस्था छ। त्यहाँ साना तथा ठूला किराना पसलहरू र चिया पसलहरू उपलब्ध छन्।

उद्योग/कलकारखाना

नेपाल सरकार उद्योग विभागमा ललितपुर जिल्लामा सञ्चालन गर्ने गरी हालसम्म ६५७ वटा उद्योगहरू दर्ता भएका छन्। यी उद्योगहरूमा मुख्य गरि कृषि, निर्माण, ऊर्जा, उत्पादन, खानी, सेवा र पर्यटन मुख्य रहेका छन्। आयोजना क्षेत्र वरपर ठूला तथा मझौला उद्योगहरू जस्तै फलामे डण्डी कारखाना, औषधि उद्योग, फलामे डण्डी ट्याङ्की र मादिरा उद्योग सञ्चालनमा छन्।

५.३.५ आर्थिक

रोजगारी/पेशा/व्यवसाय

ललितपुर जिल्लामा मुख्य पेशाहरू अन्तर्गत कृषि, सेवा तथा विक्री कामदार, प्राथमिक पेशाकर्मी, व्यवसाय तथा वैदेशिक रोजगारी पर्दछ। आयोजना प्रभावित क्षेत्रमा सबैभन्दा बढी सेवामुलक, उत्पादन, कृषि जन्य र पर्यटन व्यवसाय रहेका छन्। जिल्लाका मुख्य व्यापारिक क्षेत्रहरूमा चापागाउँ, टिकाभैरव, लेले, तौखेल, गोदावरी, आदि पर्दछन्।

जग्गाको स्वामित्व

भूमिसुधार तथा व्यवस्थापन विभाग, भूमि पुर्नव्यवस्थापन परियोजनाले २०६५ मा तयार गरेको प्रतिवेदनमा ललितपुर जिल्लाको कुल क्षेत्रफल ३८५ वर्ग कि.मि. उल्लेख गरेको छ। जिल्लाको भू-उपयोगको स्थिति माथिको खण्डमा दिइएको छ।

कृषि /पशुपालन उत्पादन

आयोजना क्षेत्रमा उत्पादन हुने मुख्य अन्नबालीहरू मकै, धान, गहुँ, कोदो, जौ, फापर आदि हुन्। मुख्यतया नगदे बाली तर्फ सुन्तला, उखु, कफि, किवि, अलैची, र बेमौसमी खेतीको सम्भावना छ। जिल्ला पशुजन्य उत्पादनका लागि प्रमुख क्षेत्रहरूलाई गाई, भैसी, बाख्रा, बंगुर, कुखुरापालनको हिसाबले पकेट क्षेत्रको रूपमा विकास गरिँदै गएको छ। यस जिल्ला दुग्ध तथा दुग्ध जन्य पदार्थहरूको उत्पादनका लागि महत्त्वपूर्ण जिल्लाको रूपमा परिचित रहेको छ।

आय आर्जन खर्च

आयोजना क्षेत्रमा रहेका परिवारको मुख्य आम्दानीका रूपमा कृषि तथा पशुपालन रहेको छ। यसका साथै पारिवारिक आम्दानीको अन्य स्रोतका रूपमा थोक तथा खुद्रा व्यवसाय, शिक्षा, निर्माण, उद्योग र वैदेशिक रोजगार रहेको छ। आयोजना क्षेत्रमा रहेका परिवारको मुख्य खर्च खाना, औषधि उपचार, लुगा कपडा, चाड पर्व आदिमा पर्दछ।

अन्य उत्पादन

आयोजना क्षेत्रमा कृषि तथा पशुपालन बाहेक अन्य स-साना घरेलु सामग्रीहरू उत्पादन गर्ने गरेको छ। त्यस्तै उत्पादन मूलक, कृषि तथा वन जन्य, पर्यटन, सेवा, निर्माण उद्योग सञ्चालनमा छन्।

५.३.६ जल उपयोग

कृषि प्रयोजनको लागि जल उपयोग

आयोजना क्षेत्रमा धेरै साना खोला तथा खोल्सीहरू छन् जसबाट नजिकैको खेतमा सिँचाइ गरिन्छ। प्रस्तावित आयोजनाले कृषि प्रयोजनको लागि जल उपयोगमा कुनै समस्या गर्ने छैन।

५.३.७ संस्कृति

ऐतिहासिक, धार्मिक, सांस्कृतिक धरोहरहरू

गोदावरी न.पा. भित्र रहेका प्रमुख धार्मिक स्थलहरू गोदावरी कुण्ड, गोदावरी नौधारा, विशंखुनारायण, लेलेको सरस्वती कुण्ड, टिकाभैरव, बज्रवाराही मन्दिर, फुलचोकी, बालकुमारी, छम्पी देवी मन्दिर आदि हुन्।

सांस्कृतिक महत्त्वका खुला स्थलहरू

यस आयोजना क्षेत्रमा महत्त्वपूर्ण खुला स्थलहरू छैनन्। सांस्कृतिक महत्त्वका खुला स्थलहरूको विस्तृत विवरण वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कनमा समावेश गरिने छ।

सांस्कृतिक मान्यता, चालचलन र परम्परा

यस जिल्लामा सांस्कृतिक महत्त्वका निकै रोचक, आकर्षक र वृहत जात्रा एवं मेलाहरू पनि आवधिक रूपमा लाग्दछन्।

यस आयोजना प्रभावित जिल्लामा प्रायः जसो बौद्ध तथा हिन्दु धर्ममा बढी विश्वास राख्दछन्।

५.३.८ भाषा

स्थानीय भाषाहरू बोल्ने समुदाय

गोदावरी न.पा.का बासिन्दाहरूमा नेपाली भाषालाई मातृभाषाको रूपमा बोल्ने समुदायको बाहुल्यता रहेको छ। कुल जनसंख्याको ५४.०१% ले नेपाली भाषा बोल्ने गरेको पाइएको छ भने अन्य भाषामा नेवारी तथा तामाङ भाषा रहेको छ।

५.३.९ चाडबाड र अन्य प्रथाहरू

चाडबाड र समारोहहरू

प्रस्तावित आयोजना क्षेत्रमा जातजाति विशेषले मान्दै आएका चाडपर्वहरू फरक फरक रहेका छन्। आयोजना क्षेत्रमा मनाइने प्रमुख चाडबाड अन्तर्गत बडा दशैं, तिहार, माघे संक्रान्ति, फागु पूर्णिमा, चैते दशैं, चण्डी पूर्णिमा, साउने संक्रान्ति, जनै पूर्णिमा, तिज, कुलपुजा/दिवाली आदि प्रमुख रहेका छन्। साथै, तामाङ समुदायहरूले बुद्ध जयन्ती, सोनाम लोच्छार चाडपर्व मनाउँदै आएका छन्। नेवार समुदायहरूले मान्दै आएका मुख्य चाडपर्वहरूमा वैशाख पूर्णिमा, सिठी नखः गठेमंगल, गुनीपुन्ही, यैलापुन्ही, म्हःपूजा, किजा पूजा, योमोरी पुन्ही आदि मुख्य रहेका छन्। अन्य जातिहरूले मुख्य गरी धान्य पूर्णिमा, चण्डी पूर्णिमा, सात बारको पूजा, भूमि पूजा, गोठपूजा, गुठी पर्व, पित्रु उद्धार पूजा, कोशी पूजा, तमु लोसार, सिल्दो थिवा आदिचाडपर्व मनाउँदै आएका छन्।

५.३.१० पर्यटक गन्तव्य

ललितपुर जिल्लामा खास गरी पर्यावरणीय पर्यटन, कृषि पर्यटन, धार्मिक पर्यटन, शैक्षिक पर्यटन, साहसिक पर्यटन तथा होमस्टेका प्रशस्त स्थानहरू रहेका छन्। यस जिल्लामा केही पदमार्गहरू स्थानीय पर्यटनकर्मीहरूको पहलमा सञ्चालनमा आएका छन्। जिल्लाका प्रमुख पर्यटकीय स्थलहरूमा बाह्य तथा आन्तरिक पर्यटनका लागि सुविधा सम्पन्न होटेल, लज तथा रिसोर्टहरू सञ्चालनमा आएका छन्। जिल्लामा कैयौं होटेल, लज तथा रिसोर्टहरू सञ्चालनमा आएका छन्।

५.३.११ प्रस्तावित आयोजनामा स्थानीय बासिन्दाको अवधारणा

प्रस्तावित आयोजनाका लागि स्थानीय बासिन्दाको धारणा निकै नै सकारात्मक थियो। सर्वेक्षण अनुसार ७५% भन्दा बढी स्थानीय बासिन्दाले आयोजनाको विकास प्रति सकारात्मक धारणा देखाएका छन्। आयोजना सामाजिक विकासको लागि नयाँ आयाम हुन सक्ने स्थानीयहरूको विश्वास रहेको छ।

परिच्छेद ६

६. प्रस्तावको विकल्प विश्लेषण

वैकल्पिक विश्लेषण वा.प्र.मू.को एक महत्त्वपूर्ण भाग हो, जसलाई प्राविधिक सम्भाव्यता, आर्थिक सम्भाव्यता र वातावरणीय उपादेयताले सम्हालेको हुन्छ। यस प्रस्तावको हकमा आयोजना निर्माण तथा सञ्चालन गर्दा वातावरणीय अवस्था, आयोजना स्थल, डिजाइन तथा निर्माण विधि, समय तालिका, स्रोत तथा प्रस्ताव कार्यान्वयन गर्दा उत्पन्न हुने जोखिम स्वीकार गर्न सकिने वा नसकिने लगायतका पक्षहरूलाई विचार गरी प्रस्तावका विकल्पहरू विश्लेषण गरिएको छ।

६.१ योजना

सूर्यदल गण निर्माण आयोजनाको वैकल्पिक योजनाहरू छनोट गर्दा वातावरणीय प्रभाव तथा सुरक्षाको दृष्टिकोणलाई ध्यानमा राखी उचित वैकल्पिक योजना तयार गरिएको छ।

६.२ आयोजनाको प्रकार

प्रस्तावित आयोजनामा प्रशासनिक भवन, आवसीय भवन, मेडिकल वार्ड, बहुउद्देश्यीय खेल परिसर, पानी भण्डारण, पहुँच मार्ग, चमेनागृह, भण्डार, शिविर क्षेत्र, सुरक्षा क्षेत्र तथा अन्य सहायक सुविधाहरू निर्माण तथा सञ्चालन गरिनेछ। प्रस्तावको उद्देश्य पूर्ति हुने गरी यसको उचित विकल्पको छनोट गरिएको छ।

६.३ आयोजना स्थल

प्रस्तावित आयोजनाको लागि कम वन विनास तथा समग्रमा वातावरणीय प्रभाव न्यून हुने स्थलहरूको पहिचान गरी उत्तम विकल्प छनोट गरिएको छ। उत्खनन क्षेत्र, भण्डारण क्षेत्र र कामदार शिविरलाई आवश्यकताको आधारमा उपयुक्त हुने ठाउँ छानिएको छ।

६.४ डिजाइन

प्रस्तावित गण निर्माणका लागि शहरी विकास तथा भवन निर्माण विभागद्वारा दिइएको मापदण्ड भित्र रहेर डिजाइन गरिएको छ। त्यसैगरी आयोजना निर्माण हुने गोदावरी नगरपालिकाको बस्ती विकास, शहरी योजना तथा भवन निर्माण सम्बन्धी आधारभूत मापदण्डको पालना गरी भवन तथा अन्य संरचनाहरूको डिजाइन तयार गरिएको छ। भवनहरूको डिजाइन तयार गर्दा अपाङ्गमैत्री तथा आपतकालीन तयारीको पक्षलाई ख्याल गरिएको छ। यसका साथै पर्याप्त खुल्ला ठाउँ रहने व्यवस्था

गरिएको छ। बिग्रन व्यवस्थापन गर्नको निम्ति आवश्यक संरचनाहरू आयोजनाको विस्तृत आयोजना प्रतिवेदनमा उल्लेख गरिएका छन्।

६.५ वन क्षेत्रको विकल्प

प्रस्तावित सुर्यदल गण निर्माणमा दम्सीडोल सामुदायिक वनको जग्गा पर्ने भएकोले र दम्सीडोल सा.व ले स्वामित्व हस्तान्तरण भइसकेकोले वन क्षेत्रको कुनै विकल्प नभएको देखिन्छ।

६.६ प्रविधि र सञ्चालन विधि, समय तालिका

प्रस्तावित गण अन्तर्राष्ट्रिय स्तरको हुने भएकाले निर्माणको चरणमा आधुनिक तथा स्थानीय प्रविधिको प्रयोग गरिनेछ। जमिन काट्ने तथा पुर्ने, ढलान गर्ने लगायतका काम आधुनिक प्रविधिद्वारा गरिनेछ भने गारो लगाउने, रंगरोगनका कामहरू श्रममा आधारित भएर गरिनेछ। साधारण निर्माणका कामका निम्ति स्थानीय जनशक्तिको प्रयोग गरिनेछ।

वर्षाले निर्माणमा अत्यधिक प्रभाव पर्ने भएकोले निर्माण कार्य वर्षायाम बाहेकको समयमा हुनेछ। त्यसैगरी, निर्माण सामग्रीहरूको आयोजना स्थलमा ओसारपोसार गर्न दिउँसोको समय उपयुक्त हुने देखिन्छ। दिउँसोको समयमा ढुवानी गर्दा आयोजना क्षेत्रमा र त्यहाँ वरिपरि ट्राफिक जाम नहुने भएकोले कार्यालय समय भन्दा कम्तिमा २ घण्टा फरक गरेर निर्माण सामग्रीहरूको ढुवानी गरिनेछ। गणको निर्माणका बेला कामदारहरूको स्वास्थ्य र सुरक्षाका लागि आवश्यकता अनुसार सुरक्षाका सामग्री जस्तै चस्मा, हेल्मेट, पञ्जा आदि उपलब्ध गराइने छ।

६.७ कच्चा वस्तुहरू (स्रोतहरू) को प्रयोग गर्ने

प्रस्तावित गण निर्माण गर्न आवश्यक सामग्रीहरूमा सिमेन्ट, गिट्टी-बालुवा, मिश्रित गिट्टी, डण्डी आदि पर्दछ जुन टिकाभैरव, चापागाउँ, लेले र सातदोबाटोको बजारबाट ल्याइनेछ। यस आयोजनाको निर्माणको क्रममा स्थानीय सामग्रीहरूको उपयोगमा बढी जोड दिइनेछ। त्यसैगरी इन्धनको लागि दाउराको प्रयोग गरिने छैन।

परिच्छेद ७

७. प्रस्ताव कार्यान्वयन गर्दा वातावरणमा पर्ने प्रभाव तथा संरक्षणका उपाय

यस खण्डमा स्वीकृत कार्यसूचीको आधारमा अध्ययन गरिएको विद्यमान वातावरणीय अवस्थामा प्रस्ताव कार्यान्वयनबाट पर्न सक्ने प्रभावहरूको पहिचान तथा विश्लेषण गरिएको छ। प्रस्ताव कार्यान्वयनबाट पर्न सक्ने जैविक, भौतिक, रासायनिक, आर्थिक-सामाजिक तथा सांस्कृतिक प्रभावहरूको पहिचान गरिएको छ। प्रस्तावित आयोजनाको सम्भावित प्रभावहरू, प्रभावहरूको प्रकार (प्रत्यक्ष प्रभाव, अप्रत्यक्ष प्रभाव), महत्त्वको परिमाण (उच्च, मध्यम र निम्न), सीमा (क्षेत्रीय, स्थानीय, स्थलगत) र अवधि (दीर्घकालीन, मध्यकालीन र अल्पकालीन) को सर्तमा पहिचान गरिएको छ। प्रभावहरूको स्तर अनुसार तय गरिएको अङ्कमानका आधारमा प्रभावको उल्लेखनीयता मूल्याङ्कन गरिएको छ।

प्रस्ताव कार्यान्वयनका क्रममा हुने सकारात्मक प्रभावहरूलाई उपखण्ड ७.१ मा व्याख्या गरिएको छ भने नकारात्मक प्रभावहरूलाई उपखण्ड ७.२ मा व्याख्या गरिएको छ साथै प्रभाव मूल्याङ्कनको कार्य गर्दा अध्ययनको विधिमा उल्लेख गरिए अनुसार पक्षहरूमा उचित ध्यान दिएर गरिएको छ।

७.१ अनुकूल प्रभाव

प्रस्तावित गण निर्माणबाट आयोजना क्षेत्रको वातावरणमा पर्न सक्ने सकारात्मक प्रभावहरू यस प्रकारका छन्।

निर्माण चरण

स्थानीयलाई रोजगारीको अवसर

प्रस्तावित आयोजनाको प्रत्यक्ष लाभदायक प्रभावहरू मध्ये एक रोजगारी सिर्जना तथा अवसर हो। उक्त आयोजनाको निर्माण अवधिमा लगभग १०० दक्ष, अर्ध-दक्ष र अदक्ष व्यक्तिहरूको आवश्यकता पर्दछ, जसका निम्ति कामदारहरूको आपूर्ति गर्दा दक्षता अनुसार स्थानीयलाई रोजगारीको अवसर दिइनेछ, तर त्यसका साथै निर्माण व्यवसायीले अन्य स्थानबाट श्रमिकहरू समेत ल्याउन सक्नेछ। रोजगारीको अवसरले श्रमिक महिलाहरू पनि लाभान्वित हुनेछन्। यस कार्यले तत्काल शिक्षित, अशिक्षित लगायत सीप भएका र नभएका स्थानीय श्रमिकहरूलाई रोजगारीको अवसर सिर्जना गर्नेछ। निर्माण चरणमा आयोजनाले प्रत्यक्ष आमदानीको स्रोत, स्थानीय स्तरको आर्थिक सबलीकरण र रोजगारी सिर्जनामा उल्लेख्य भूमिका निर्वाह गर्दछ। उक्त प्रभाव प्रत्यक्ष, मध्यम परिमाण, स्थानीय सीमा र मध्यमकालीन अवधिको हुन सक्नेछ।

आयोजना निर्माणमा सामेल हुने स्थानीयको प्राविधिक दक्षता बढ्ने

आयोजनाको निर्माण चरणमा स्थानीय व्यक्तिहरूले रोजगारीको अधिकतम अवसर पाउनाले सीपको विकास तथा प्रविधि सम्बन्धी जानकारी लिने सम्भावनाहरू हुन्छन्। जसकारण निर्माण र त्यससँग सम्बन्धित प्राविधिक क्षेत्रमा दक्षता र प्राविधिक ज्ञानको स्थानान्तरण हुने सम्भावना रहेको छ। स्थानीय जनतालाई रोजगारीको अवसर सिर्जना गर्नु बाहेक यस्तो रणनीतिले प्राविधिक सिप हस्तान्तरण कार्यमा सकारात्मक भूमिका निर्वाह गर्नुका साथै दैनिक जीवनयापनमा सहज वातावरणको सिर्जना गर्दछ। दीर्घकालीन रोजगारीको अवसर प्रदान गरेर स्थानीयलाई फाइदा पुऱ्याई आयोजना प्रभावित क्षेत्रका स्थानीय बासिन्दाको मानव संसाधन विकासमा समेत योगदान पुऱ्याउनेछ। उक्त प्रभाव प्रत्यक्ष, मध्यम परिमाण, स्थानीय सीमा र मध्यमकालीन अवधिको हुन सक्नेछ।

नयाँ कामबाट स्थानीय व्यापारीलाई आय आर्जनको अवसर

प्रस्तावित आयोजनाको निर्माण गतिविधिले स्थानीय जनताको आय स्रोत बढाउने, स्थानीय बजार र पसलहरूको स्थापना गर्ने जस्ता थप व्यवसायका अवसरहरू पनि सिर्जना गर्दछ। आयोजना निर्माण कार्यबाट नगद रकमको अप्रत्यक्ष रूपमा स्थानीय अर्थव्यवस्थामा र अन्य लघु उद्यमको विकासमा प्रोत्साहन हुन्छ। उक्त क्षेत्रमा उत्पादन भएका कृषिजन्य वस्तुहरूको खपत स्थानीय स्तरमा नै हुने भएकाले स्थानीय कृषकहरू पनि लाभान्वित हुनेछन्। उक्त प्रभाव प्रत्यक्ष, मध्यम परिमाण, स्थानीय र दीर्घकालीन हुन सक्नेछ।

जग्गाको मूल्य तथा स्थानीय आर्थिक अवस्थामा वृद्धि

स्थानीय स्तरमा जग्गाको मूल्याङ्कन बढ्नेछ र यसले विशेष गरी घरपरिवारको सम्पत्ति र स्थानीय स्तरको जग्गा जमिनको मूल्य वृद्धि गर्न सघाउ पुऱ्याउँदछ। यसको परिमाणस्वरूप राजश्व संकलनमा समेत वृद्धि हुनेछ। जग्गाको मूल्य बढ्नाले किसानहरूको धितोमा ऋण लिने क्षमता पनि अभिवृद्धि हुनेछ किनकी उच्च मूल्य जग्गाहरू बैंक तथा लघु वित्त संस्थाले ऋण दिनका लागि धितो राख्न सजिलै स्वीकार गर्दछन्। उक्त प्रभाव प्रत्यक्ष, मध्यम परिमाण, स्थानीय र दीर्घकालीन अवधिको हुन सक्नेछ।

सामुदायिक विकास कार्यक्रम अन्तर्गत स्थानीय विद्यालय तथा स्वास्थ्य क्षेत्रमा विकास

सुर्यदल गणको सञ्चालनले स्थानीय समुदायमा शिक्षाको अवसर सिर्जना हुनेछ। उक्त गणको स्थापनाले गर्दा स्थानीय समुदायमा गुणस्तरीय शैक्षिक संस्थाहरूको स्थापना हुनुका साथै स्वास्थ्य संस्थाहरूको पनि स्थापना हुनेछ। उक्त प्रभाव अप्रत्यक्ष, निम्न परिमाण, स्थानीय र दीर्घकालीन अवधिको हुन सक्नेछ।

सञ्चालन अवधि

स्थानीयलाई रोजगारीको अवसर

प्रस्तावित आयोजनाको प्रत्यक्ष लाभदायक प्रभावहरू मध्ये रोजगारीको सिर्जना तथा अवसर महत्वपूर्ण प्रभाव हो। यस आयोजनाले स्थानीय जनतालाई सीप र दक्षताको आधारमा रोजगारी सिर्जना गर्दछ। रोजगारीको अवसरले श्रमिक महिलाहरू पनि लाभन्वित हुने छन्। संचालन चरणमा आयोजनाले प्रत्यक्ष आम्दानीको श्रोत, स्थानीय स्तरको आर्थिक सबलीकरण र रोजगारी सिर्जनामा उल्लेख्य भूमिका निर्वाह गर्दछ। यसको प्रभाव प्रत्यक्ष, उच्च महत्वको, स्थानीय तथा अल्पकालीनको हुनेछ।

राष्ट्रिय विशेषज्ञता, दक्षताको प्राप्ति तथा प्रविधिको हस्तान्तरण

प्रस्तावित आयोजनाको निर्माण चरणमा आवद्ध रहेका विषय विज्ञ, दक्ष कामदार तथा कर्मचारीहरू, प्रयोग गरिएका नवीनतम प्रविधिहरू संचालन चरणमा आएर उस्तै प्रकृतिको अन्य कामको लागि आधार हुन सक्नेछ र नया प्रविधिले काम गुणस्तरीय र समयमा सम्पन्न हुन सक्नेछ। यसको प्रभाव प्रत्यक्ष, उच्च महत्वको, स्थानीय तथा अल्पकालीनको हुनेछ।

स्वास्थ्य तथा सरसफाइमा सुधार

प्रस्तावित आयोजनाको १६ हे. निर्माण क्षेत्र भित्र आधुनिक चिकित्सा एकाई, हरियाली कायम गर्न बगैँचा निर्माण, वृक्षारोपण गरी हरियाली प्रवर्द्धन गरिनेछ। उचित सरसफाइ सुविधा, फोहोरहरू पुनर्चक्रण आदि लगायत वातावरण मैत्री बानीमा परिवर्तन ल्याउन आयोजनाले सहयोग गर्ने अपेक्षा गरिएको छ। वन क्षेत्रको संरक्षण र संवर्द्धनका साथै खाली ठाउँमा वृक्षारोपण गर्ने योजना कार्यान्वयन गरिने छ। यसको प्रभाव प्रत्यक्ष, उच्च महत्वको, स्थानीय तथा अल्पकालीनको हुनेछ।

स्थानीय विकास तथा आर्थिक क्रियाकलापमा वृद्धि

प्रस्तावित आयोजनाको कार्यान्वयनले स्थानीय स्तरमा व्यापारलाई बढावा दिनेछ। सूर्यदल गणको सञ्चालनको चरणमा आगन्तुक र कर्मचारीहरूको सङ्ख्या उल्लेखनीय रूपमा वृद्धि हुनेछ जसले गर्दा आयोजना प्रभावित नगरपालिकाका व्यवसायिक गतिविधिहरूलाई बढावा दिनेछ। यसले गर्दा कृषि क्षेत्रभित्र रोजगारीको अवसर र आम्दानीको स्तर वृद्धि भै आर्थिक क्रियाकलाप फस्टाउने छ। उक्त प्रभाव प्रत्यक्ष, उच्च परिमाण, स्थानीय र दीर्घकालीन अवधिको रहनेछ।

स्थानीय संरचनाको विकासले पर्यटन क्रियाकलापमा वृद्धि

आयोजनाको निर्माण पश्चात् स्वदेशी तथा विदेशी पर्यटकहरू देविडाँडा स्थित सुर्यदल गण रहेको क्षेत्रमा काठमाडौं उपत्यकाको अवलोकन गर्ने आउने पर्यटकको सङ्ख्या बढ्न सक्ने हुनाले पर्यटकीय हिसाबले यस क्षेत्रको महत्त्वपूर्ण भूमिका रहनेछ र पर्यटन प्रवर्धनका लागि स्थानीय बासीहरूलाई होटल तथा रिसोर्टहरू संचालन गर्न प्रोत्साहन गरिनेछ र आयोजना अन्तर्गत सामाजिक विकास कार्यक्रमहरूमा सम्मिलित गराइनेछ। उक्त प्रभाव प्रत्यक्ष, मध्यम परिमाण, स्थानीय र दीर्घकालीन अवधिको रहनेछ।

जग्गाको मूल्य तथा स्थानीय आर्थिक अवस्थामा वृद्धि

सुर्यदल गणको नजिक रहेका वस्तीहरू कालीटार, सानो भैसीमा जग्गाको मूल्याङ्कन बढ्नेछ र यसले विशेष गरी घरपरिवारको सम्पत्ति र स्थानीय स्तरको जग्गा जमिनको मूल्य वृद्धि गर्न सघाउ पुऱ्याउँदछ। यसको परिमाणस्वरूप राजश्व संकलनमा समेत वृद्धि हुनेछ। जग्गाको मूल्य बढ्नाले किसानहरूको धितोमा ऋण लिने क्षमता पनि अभिवृद्धि हुनेछ किनकी उच्च मूल्य जग्गाहरू बैंक तथा लघु वित्त संस्थाले ऋण दिनका लागि धितो राख्न सजिलै स्वीकार गर्दछन्। उक्त प्रभाव प्रत्यक्ष, मध्यम परिमाण, स्थानीय र दीर्घकालीन अवधिको हुन सक्नेछ।

७.२ प्रतिकूल प्रभाव

प्रस्तावित आयोजना निर्माण र कार्यान्वयनको चरणमा विभिन्न क्रियाकलापहरूले स्थानीय वातावरणमा पार्न सक्ने नकारात्मक प्रभावहरू निम्न उप-खण्डहरूमा छलफल गरिएको छ।

७.२.१ भौतिक प्रभाव

निर्माण चरण

हावा, पानी तथा माटोको प्रदूषण

आयोजनाको निर्माण कार्यको क्रममा ट्रक, ट्रयाक्टर, टिपरद्वारा निर्माण सामग्री ढुवानी गर्नु पर्ने हुँदा निजी र सार्वजनिक सवारीहरूको सङ्ख्या बढ्न सक्ने र सवारी साधनबाट निस्कने धुँवा र धुलोका साथै कार्बनडाईअक्साईड, कार्बनमोनोअक्साईड, नाईट्रोजनअक्साईड र मिथेन जस्ता हानिकारक ग्याँसहरूको मात्रा बढेमा आयोजना क्षेत्रको वायुको गुणस्तरमा कमी आउन सक्नेछ। प्रस्तावित आयोजना क्षेत्रमा खानेपानी पानी को आपूर्ति मुल देखि पाइपद्वारा ल्याई संकलन गरेको हुँदा निर्माण कार्य जस्तै शिविर स्थापना, निर्माण सामग्री भण्डारण क्षेत्रबाट निस्कने ठोस तथा तरल फोहोर,

धुलो, माटो आदिले गर्दा आयोजना क्षेत्रमा अवस्थित पानीका मुहानहरू प्रदूषित भई गुणस्तरमा कमी आउनेछ जसले मूलको संरचना र पारिस्थितिक प्रणालीमा असर गर्न सक्नेछ। कामदारहरू वा स्थानीय बासिन्दाहरूबाट अनुपयुक्त विधिबाट गरिने सरसफाइ क्रियाकलाप जस्तै खुलामा शौच गर्ने, खानेकुराहरू फाल्ने, पोखिने, प्लास्टिकहरू यत्रतत्र छर्ने, फोहोर पानी फ्याँक्ने, सवारी साधन जथाभावी धुने, अनधिकृत फोहोर थुपार्ने कार्यले खानेपानी प्रदूषित पार्न सक्छन्। उचित पानी व्यवस्थापनको अभावमा जल प्रवाह एकै ठाउँमा केन्द्रित भई यसबाट पीडित गहिरिने र खोलसा खोलसी बन्ने हुन्छ जसका कारण तलतिरको जग्गाबाट माटो बग्न सुरु भै पुनः भिरालोको अस्थिरपना बढाउने र पहिरोहरू सुरु गराउने कारण हुन सक्छ। उक्त प्रभाव प्रत्यक्ष, उच्च परिमाण, स्थानीय र मध्यकालीन हुन सक्नेछ।

भू उपयोगमा पर्ने प्रभाव

आयोजना निर्माण कार्यले त्यस क्षेत्रको भौगोलिक वातावरणीय अवस्थामा अस्थायी र स्थायी परिवर्तन गर्दछ। गणको निर्माण गर्दा डाँडा कटान गरी निर्माण कार्य सञ्चालन गर्नु पर्ने हुन्छ र यस क्रममा त्यहाँ भएको भिरालो जमिनमा अस्थिरता उत्पन्न हुन सक्छ। साथै निर्माण कार्यले उत्खनन गरेको माटो अव्यवस्थित हुँदा कृषियोग्य जग्गा जमिनमा असर पर्न सक्छ, जसले गर्दा कृषि उत्पादनमा नोक्सान पुऱ्याउँछ। आयोजनाको निर्माणले १६ हेक्टर क्षेत्रफल भएको दम्सीडोल सामुदायिक वनको जमिन स्थायी रूपमा परिवर्तन हुनेछ। यसका साथै निर्माण सामग्रीको ढुवानी गर्दा ट्रकको भारीपनले सतही माटोमा प्रभाव पार्दछ र भूमि प्रयोगमा अस्थायी र स्थायी परिवर्तन आउनेछ। उक्त प्रभाव उच्च परिमाण, स्थलगत सीमा र दीर्घकालीन अवधिको प्रत्यक्ष हुन सक्नेछ।

निर्माण सामग्रीको उत्खनन, भण्डारण, ऋसर सञ्चालन, कामदार शिविर स्थापना, बिग्रन व्यवस्थापनबाट स्थानीय वातावरणमा पर्ने प्रभाव

प्रस्तावित आयोजनाको निर्माण अवधिमा विभिन्न प्रकारका फोहोरमैलाहरू जस्तै एसिड, रंग, ईँट्टाको टुक्रा, बालुवा, ढुङ्गा, बाँकी रहेका फलामका छड आदि सामग्रीहरूको उचित व्यवस्थापन नगरिएमा त्यसले बोटबिरूवा र माटोलाई प्रभाव पार्न सक्दछ। यसका साथै आयोजना स्थल वरपर रहेका पानीका स्रोतहरू प्रदूषित हुने सम्भावना पनि उत्तिकै रहन्छ। प्रस्तावित आयोजनाको निर्माण गर्दा निस्केका ढुंगा माटोहरू जथाभावी फ्याँक्ने, माटो खन्ने, पुर्ने लगायतका गतिविधिले जमिनको स्लोपलाई अस्थिर बनाउनुका साथै आयोजना स्थल वरपर रहेका पानीका मूलहरूलाई प्रदूषित गर्ने,

तल्लो भेगमा रहेको कृषियोग्य जमिनलाई नष्ट गर्ने तथा भू-सौन्दर्यलाई असर गर्न सक्छ। उक्त प्रभाव प्रत्यक्ष, उच्च परिमाण, स्थलगत र मध्यकालीन हुन सक्नेछ।

भूमिगत पानीको उत्खननबाट पानीको परिमाणमा कमी तथा पानीको प्रवाहमा विचलन प्रस्तावित आयोजनाका लागि आवश्यक पर्ने पानीको पूर्तिका लागि जमिन मुनीको पानी एकदम निम्न प्रयोग गरिने हुनाले पानीको सतह घट्न सक्छ। उक्त प्रभाव प्रत्यक्ष, निम्नपरिमाण, स्थलगत र दीर्घकालीन हुन सक्नेछ।

बाटो तथा आवतजावतमा बाधा

प्रस्तावित आयोजना निर्माण कार्यको चरणमा निर्माण सामग्री बोकेर तथा माटो उत्खनन/भरण गर्नको निम्त भारी उपकरणहरू र ट्रक, टिप्पर, लगायत अन्य सवारी साधनहरूको अत्यधिक प्रयोग हुने भएकोले आवतजावत गर्न स्थानीयवासीहरू तथा गणमा रहेका आर्मी तथा कर्मचारीहरूलाई आवतजावतमा बाधा हुन सक्नेछ। उक्त प्रभाव प्रत्यक्ष, मध्यम परिमाण, स्थलगत र अल्पकालिन हुन सक्नेछ।

पानीको आपूर्ति, भण्डारण र पुनर्भरण

प्रस्तावित आयोजना क्षेत्रको लागि आवश्यक पानी २ कि.मि. टाडा रहेको मुहान देखि सङ्कलन गरी पाइप बाट गण रहेको आयोजना क्षेत्रमा ल्याई भूमिगत भण्डारण ट्यांकमा सङ्कलन गरी वितरण गर्ने गरिएको छ, निर्माण कार्यको अवधिमा वितरण पाईपहरूमा असर पर्न सक्ने देखिन्छ। उक्त प्रभाव प्रत्यक्ष, मध्यम परिमाण, स्थलगत र अल्पकालिन हुन सक्नेछ।

भारी सवारीसाधन तथा उपकरणहरूको परिवहन र प्रयोगका कारण पर्ने प्रभाव

प्रस्तावित आयोजनाको निर्माण क्षेत्रमा भारी उपकरण तथा सवारी साधन (ट्रक, ट्रयाक्टर, टीपर, डोजर) को सञ्चालनले ध्वनि प्रदूषण उल्लेखनीय रूपमा वृद्धि हुन सक्नेछ। ध्वनि प्रदूषणले मानिसमा विभिन्न समस्या जस्तै श्रवण शक्ति कमजोर बनाउने, अस्थायी र स्थायी किसिमले सुन्ने क्षमता कम गराउने, निद्रा बिथोल्ने, केटाकेटीको पढाइमा बाधा पुर्याउने आदि गर्दछ। ध्वनि प्रदूषणले कतिपय वन्यजन्तुको आवतजावत र दैनिकीमा असर गर्दछ। उक्त प्रभाव प्रत्यक्ष, मध्यम परिमाण, स्थानीय र मध्यकालीन हुन सक्नेछ।

जमिनको अस्थिरता बढ्ने, भूक्षय तथा पहिरो

आयोजनाको निर्माण चरणमा डाँडा कटान कार्यले भिरालो जमिनको सतह बगाउने, गल्ली निर्माण (gully formation) गर्ने जस्ता कार्य गर्छ जसकारण आयोजनाको सञ्चालन चरणमा पनि पहिरो र माटोको क्षति निम्त्याउँछ। आयोजना निर्माणको चरणमा पहाडमा स्लोप अस्थिर हुने प्रवृत्ति बढ्छ र सञ्चालन हुँदा नियमित रूपमा पहिरो जाने समस्या उत्पन्न हुन सक्छ। यसका अतिरिक्त यसले पहाडको तलतिर रहेका बस्तीहरूको लागि सञ्चालन चरणमा पनि केही महत्त्वपूर्ण जोखिम सिर्जना गर्दछ। उक्त प्रभाव प्रत्यक्ष, उच्च परिमाण, स्थलगत र मध्यकालीन हुन सक्नेछ।

प्रकोप तथा दुर्घटना व्यवस्थापन

आयोजनाको निर्माण चरणमा भिर र अग्लो स्थान कटान कार्यले गर्दा जमिनको सतह बगाउने, गल्ली निर्माण (gully formation) गर्ने जस्ता कार्य गर्छ, जसले गर्दा भविष्यमा आयोजनाको सञ्चालन चरणमा पनि पहिरो र माटोको क्षति निम्त्याउन सक्छ। आयोजन निर्माण चरणमा Slope अस्थिर हुने प्रवृत्ति बढ्नाले नियमित रूपमा पहिरो जाने समस्या उत्पन्न हुने र गण क्षेत्रमा जोखिम सृजना हुन सक्दछ। यस किसिमको प्रभाव प्रत्यक्ष, मध्यम परिमाण, स्थानीय र दीर्घकालीन हुन सक्नेछ।

कामदार शिविर स्थलबाट निस्किएको फोहरमैलाको व्यवस्थापन

सामान्यतया कामदारहरूद्वारा कुहिने तथा नकुहिने फोहर जथाभावी रूपमा अनियन्त्रित परिमाणमा फालनाले वरपरको वातावरणमा गम्भीर रूपमा प्रदूषण गर्न सक्नेछ। श्रमिक शिविरहरूबाट उत्पन्न हुने फोहोरको कारण वरपरको वातावरण प्रदूषित भई श्रमिकहरू र सरोकारवाला समुदायहरूमा संक्रमित रोगहरू फैलन सक्छ। जथाभावी फालिएको फोहरमैलाले उक्त क्षेत्रको सरसफाइको स्थिति खस्कनुका साथै स्थानीय वातावरणको स्वच्छपन पनि घटाउँदछ। उक्त प्रभाव प्रत्यक्ष, मध्यम परिमाण, स्थलगत र मध्यकालीन हुन सक्नेछ।

सञ्चालन चरण

आगलागीको खतरा

प्रस्तावित सुर्यदल गणमा विभिन्न ट्यांकहरू, विस्फोटक पदार्थहरू जस्तै बारुद, बमहरू लगायतका आगजन्य पदार्थहरू प्रयोग गरिने भएकोले आगलागीको खतरा रहेको छ। उक्त प्रभाव प्रत्यक्ष, उच्च परिमाण, स्थलगत र मध्यकालीन हुन सक्नेछ।

पानीको माग तथा आपूर्तिमा वृद्धि

प्रस्तावित आयोजनाको संचालन चरणमा कान्ति लोक पथ देखि सूर्यदल गणसम्मको १.५ कि.मि. को सडक खण्डमा बस्ती, होटल, रिसोर्ट तथा व्यापार/व्यवसायको वृद्धि हुने भएकोले पानीको बढ्ने तथा आपूर्तिमा वृद्धि हुने देखिन्छ। उक्त प्रभाव प्रत्यक्ष, उच्च परिमाण, स्थलगत र दीर्घकालिन हुन सक्नेछ।

ढल व्यवस्थापन तथा वाटर लागिङ्ग को समस्या

प्रस्तावित सूर्यदल गण देवीडाँडाको भिरालो तथा समथर भू-भागमा रहेकोले संचालन चरणमा संरचनाभएको स्थानमा पानी जम्मा हुन सक्ने समस्या देखिन सक्छ। उक्त प्रभाव प्रत्यक्ष, उच्च परिमाण, स्थलगत र अल्पकालिन हुन सक्नेछ।

यातायात व्यवस्थापन

आयोजना क्षेत्रको संचालन चरणमा यातायातहरूको संख्यामा वृद्धि हुनाले यातायात व्यवस्थापनलाई व्यवस्थित गर्नु पर्ने हुन्छ। उक्त प्रभाव प्रत्यक्ष, उच्च परिमाण, स्थलगत र अल्पकालिन हुन सक्नेछ।

जमिन मुनी पानीको उत्खननबाट पानीको परिमाणमा कमी

प्रस्तावित आयोजनाका लागि आवश्यक पर्ने पानीको पूर्तिका लागि जमिन मुनीको पानी एकदम निम्न प्रयोग गरिने हुनाले पानीको सतह घट्न सक्छ। उक्त प्रभाव प्रत्यक्ष, निम्नपरिमाण, स्थलगत र दीर्घकालीन हुन सक्नेछ।

पानीको आपूर्ति, भण्डारण र पुनर्भरण

आयोजना सञ्चालनमा आइसकेपछि आयोजनामा अत्यधिक प्रयोगका कारण हाल स्थानीय तथा अन्य सरोकारवालाहरूले प्रयोग गरिरहेका पानीका स्रोत तथा मूलहरू सुक्ने तथा प्रभावित हुने सम्भावना रहन्छ। त्यसैगरी आयोजनाले निरन्तर डिप बोरिङबाट पानी निकालेमा पानीको स्रोत गुम्ने सम्भावना रहन्छ। उक्त प्रभाव प्रत्यक्ष, मध्यम परिमाण, स्थानीय र दीर्घकालीन हुन सक्नेछ।

यातायात सञ्चालनबाट वायु, पानी, माटो तथा ध्वनिको प्रदूषण

सवारी साधनहरूको नियमित मर्मत नगरिकन चलाउँदा आयोजना क्षेत्रमा वायु प्रदूषण बढ्न सक्नेछ। त्यसैगरी, आयोजना संचालनको चरणमा पहुँचमार्गहरूको नियमित मर्मत नगरेमा धुलो उड्न

गई आयोजना क्षेत्रको वातावरणमा असर पुग्ने देखिन्छ। आयोजनाको निर्माण सम्पन्न भएपश्चात् सो क्षेत्रमा सवारी साधनहरूको आवागमनमा वृद्धि हुन गई ध्वनि प्रदूषण हुन सक्नेछ। यसका साथै अनावश्यक रूपमा हर्न बजाउनाले समेत सो क्षेत्रमा ध्वनि प्रदूषण हुने देखिन्छ। आयोजना संचालनको दौरान सो क्षेत्रबाट निस्कने ठोस तथा तरलजन्य फोहोर पदार्थलाई पानीको स्रोत वरपर विसर्जन गर्ने सम्भावना हुन्छ। यसले गर्दा सतही तथा भूमिगत पानीका स्रोतहरू प्रदूषित हुन सक्नेछन्। उक्त प्रभाव प्रत्यक्ष, मध्यम परिमाण, स्थानीय र दीर्घकालीन हुन सक्नेछ।

७.२.२ जैविक प्रभाव

निर्माण पूर्वको चरणमा प्रस्तावित आयोजना निर्माणका लागि चाहिने क्षेत्रको जग्गा भोगाधिकार लिने, रुख काटनका लागि पूर्व स्वीकृति लिने, डिभिजन वन कार्यालय, वन उपभोक्ता समूहहरू आदि संग समन्वय गर्ने जस्ता कार्यहरू गरिनेछ।

निर्माण चरण

वनको तथा रुख कटानबाट हुने क्षति

प्रस्तावित सुर्यदल गण निर्माणका लागि २५८ वटा रुखहरू कटान गर्नका लागि डिभिजन वन कार्यालय, गोदावरी संग सहमति भएको छ। उक्त प्रभाव प्रत्यक्ष, उच्च परिमाण, स्थलगत र दीर्घकालीन हुन सक्नेछ।

दाउरा तथा काठको माग बढ्नु

प्रस्तावित आयोजना निर्माण टोलीद्वारा वन स्रोतको अतिक्रमण गर्ने सम्भावना रहेको छ। कामदाहरूले खाना पकाउनको लागि वनको काठ, दाउरा प्रयोग गर्ने, जथाभावी वन क्षेत्रमा गएर रुख काट्ने तथा वनस्पतिहरू धेरै मात्रामा विनाश हुने कार्य गर्न सक्दछन्। उक्त प्रभाव अप्रत्यक्ष, निम्न परिमाण, स्थलगत र मध्यकालीन हुन सक्नेछ।

वन्यजन्तुको वासस्थानमा खण्डीकरण तथा विनास

प्रस्तावित आयोजना जङ्गल क्षेत्रमा निर्माण हुने हुँदा वन्यजन्तुको पर्याप्रणालीको स्थिरता र स्वास्थ्यलाई असर पार्नुका साथै आयोजना क्षेत्रको पर्यावरणीय वातावरण टुक्रिने संभावना भई वन्यजन्तुलाई झन् जोखिममा पार्न सक्छ। उक्त प्रभाव प्रत्यक्ष, मध्यम परिमाण, स्थानीय र दीर्घकालीन हुन सक्नेछ।

निर्माण कार्यले गर्दा वन्यजन्तुको आवतजावतमा बाधा

आयोजना सञ्चालन पश्चात् वन्यजन्तुको कुल वासस्थानको क्षेत्रफलमा कमी आउनेछ। त्यसैगरी उनीहरूको निर्वाध रूपमा विचरण गर्ने क्षेत्र घट्न गई आवतजावत गर्ने मार्गमा समेत अवरोध पुग्नेछ। उक्त प्रभाव प्रत्यक्ष, मध्यम परिमाण, स्थलगत र दीर्घकालीन हुन सक्नेछ।

जैविक विविधतामा (वनस्पति तथा जीवजन्तु) क्षति

आयोजना सञ्चालनसँगै सो क्षेत्रमा मानिसहरूको पहुँच सहज हुन्छ। जसकारण मानिसहरूका क्रियाकलापहरू विशेषगरी वनका काठ, दाउराहरूको गैरकानुनी चोरी, निकासी तथा वन्यजन्तुको अवैध शिकार हुन सक्ने प्रबल सम्भावना रहन्छ। उक्त प्रभाव मध्यम परिमाण, स्थलगत र दीर्घकालीन अवधिको प्रत्यक्ष हुन सक्नेछ।

मानिस तथा वन्यजन्तु बीच द्वन्द्व र दुर्घटना

सूर्यदल गण वरिपरि बजार र अन्य व्यवसाय, आवास निर्माणको चाप बढ्ने हुँदा वन क्षेत्र अतिक्रमण हुने सम्भावना रहन्छ र सोही कारणले मानिस तथा वन्यजन्तु बीच द्वन्द्व र दुर्घटना। उक्त प्रभाव निम्न परिमाण, स्थलगत र दीर्घकालीन अवधिको प्रत्यक्ष हुन सक्नेछ।

कामदारहरूबाट वन पैदावारको विनाश

प्रस्तावित आयोजना निर्माण टोलीद्वारा वन स्रोतको अतिक्रमण गर्ने सम्भावना रहेको छ। कामदारहरूले खाना पकाउनको लागि वनको काठ, दाउरा प्रयोग गर्ने, जथाभावी वन क्षेत्रमा गएर रूख काट्ने तथा वनस्पतिहरू धेरै मात्रामा विनाश हुने कार्य गर्न सक्दछन्। उक्त प्रभाव अप्रत्यक्ष, निम्न परिमाण, स्थलगत र मध्यकालीन हुन सक्नेछ।

वन्यजन्तुको चोरी निकासी

आयोजनाको निर्माण चरणमा सो क्षेत्रमा मानिसहरूको आवतजावत बाक्लै हुनाले वनजंगलको विनाश तथा वन्यजन्तुको वासस्थानमा पनि असर पर्दछ। जस कारणले गर्दा वन्यजन्तुहरू तितरबितर भइ चोरी निकासी जस्ता क्रियाकलापहरू बढ्ने गर्छ। वनमा रहेका बहुमुल्य काठ, वन्यजन्तु, चराचुरुङ्गीहरूको गैरकानुनी चोरी, निकासी तथा वन्यजन्तुको अवैध शिकार हुन सक्ने प्रबल सम्भावना रहन्छ। निर्माणका क्रममा आयोजनाका श्रमिकहरूद्वारा वन्यजन्तु तथा चराचुरुङ्गीहरूको अवैध शिकार, चोरी तथा निकासी हुन सक्ने प्रबल सम्भावना देखिन्छ। उक्त प्रभाव निम्न परिमाण, स्थानीय सीमा र मध्यकालीन अवधिको अप्रत्यक्ष रहने छ।

संरक्षित प्रजातिहरूको नोक्सानी

आयोजना निर्माणका क्रममा कामदारहरूका गैरकानूनी क्रियाकलापले गर्दा वन तथा वनका स्रोतहरूमा दबाव सिर्जना हुन सक्छ। यस्ता क्रियाकलापहरूमा वनमा काठ काट्ने, जडिबुटिको गैरकानूनी सङ्कलन गर्ने र निर्यातको बढावा आदि पर्दछन्। निर्माण पश्चात् स्थानीय क्षेत्रको विकास हुनेछ। यसले गर्दा पर्यटकहरूको आगमन पनि बढ्नेछ र स्थानीय बासिन्दाहरूले पर्यटकहरूको माग पूरा गर्न चाहिने इन्धनको लागि दाउरा स्थानीय वनबाट ल्याउन सक्छन्। फलस्वरूप, उल्लेखनीय मात्रामा वन विनाश हुन सक्छ। उक्त प्रभाव निम्न परिमाण, स्थलगत सीमा र अल्पकालीन अवधिको प्रत्यक्ष हुन सक्नेछ।

वन डढेलो

आयोजना निर्माणका बेला गरिने रुख कटानको क्रममा निस्कने झिँजा-मिजा, पातपतिङ्गरबाट सुक्खा मौसममा आगलागी हुने सक्ने सम्भावना रहन्छ। उक्त प्रभाव निम्न परिमाण, स्थलगत सीमा र अल्पकालीन अवधिको प्रत्यक्ष हुन सक्नेछ।

सञ्चालन चरण

वन्यजन्तुको वासस्थानको विनास

आयोजना संचालन पश्चात् वन्यजन्तुको कुल वासस्थानको क्षेत्रफलमा कमी आउनेछ।

वन्यजन्तुको आवतजावत तथा विचरणमा बाधा

आयोजना सञ्चालन पश्चात् वन्यजन्तुको कुल वासस्थानको क्षेत्रफलमा कमी आउनेछ। त्यसैगरी उनीहरूको निर्वाध रूपमा विचरण गर्ने क्षेत्र घट्न गई आवतजावत गर्ने मार्गमा समेत अवरोध पुग्नेछ। उक्त प्रभाव प्रत्यक्ष, मध्यम परिमाण, स्थलगत र दीर्घकालीन हुन सक्नेछ।

दाउरा तथा काठको माग बढ्नु

आयोजना सञ्चालन पश्चात् दाउरा तथा काठको माग बढ्नेछ। वन्यजन्तुको कुल वासस्थानको क्षेत्रफलमा कमी आउनेछ। त्यसैगरी उनीहरूको निर्वाध रूपमा विचरण गर्ने क्षेत्र घट्न गई आवतजावत गर्ने मार्गमा समेत अवरोध पुग्नेछ। उक्त प्रभाव प्रत्यक्ष, मध्यम परिमाण, स्थलगत र दीर्घकालीन हुन सक्नेछ।

वन डढेलो

यस क्षेत्रमा खोटेसल्लाको वन पाइने भएकाले विशेष गरी सुक्खा मौसम (वैशाख-जेष्ठ) मा आगलागी हुन सक्ने सम्भावना रहन्छ। उक्त प्रभाव मध्यम परिमाण, स्थलगत र दीर्घकालीन अवधिको प्रत्यक्ष हुन सक्नेछ।

७.२.३ सामाजिक-आर्थिक र सांस्कृतिक क्षेत्रमा पर्ने प्रभाव

निर्माण चरण

सडक दुर्घटना तथा निर्माण गर्दा हुने दुर्घटना तथा क्षति

आयोजना निर्माणको सिलसिलामा चोटपटक लाग्ने, मृत्यु हुने र सम्पत्तिको क्षति हुने गरी दुर्घटनाहरू हुन सक्छन्। असुरक्षित तरिकाले खन्ने, खाडलहरू अकस्मात भत्कने, असुरक्षित औजारहरूको प्रयोग गर्नाले चोटपटक लाग्ने, सुरक्षा पोसाकहरूको कमी, पहाडका भिरालाहरूबाट ढुंगामाटो खस्ने आदि क्रियाकलापले गर्दा आयोजना निर्माणमा संलग्न कामदारहरूको दुर्घटना हुन सक्दछन्। उक्त प्रभाव प्रत्यक्ष, मध्यम परिमाण, स्थलगत र मध्यकालीन हुन सक्नेछ।

निजी जग्गा तथा संरचनाहरूको अधिग्रहण सम्बन्धी सवाल

प्रस्तावित आयोजनाले स्थानीयहरूको र निजी जग्गामा तथा संरचनाहरू प्रभाव पर्न गएमा, यस प्रभावको वापत प्रभावित घरधुरीलाई जग्गा प्राप्ति ऐन २०३४ अनुसार क्षतिपूर्ति दिईने छ। यसको प्रभाव अप्रत्यक्ष, न्यून, स्थलगत र दीर्घकालीन प्रकृतिमा हुनेछ।

पेशागत स्वास्थ्य तथा सुरक्षामा समस्या उत्पन्न हुने

यस प्रस्तावित आयोजनाको निर्माण गर्दा कामदारहरू को स्वास्थ्यमा समस्या आउने देखिन्छ। निर्माण कार्य गर्दा सुरक्षाका उपायहरू नअपनाय कामदारहरूको पेशागत स्वास्थ्य र सुरक्षामा समस्या उत्पन्न हुन जान्छ। उक्त प्रभाव उच्च परिमाण, स्थानीय र दीर्घकालिन अवधिको प्रत्यक्ष रहने छ।

स्थानीय संरचना तथा स्रोतमा दबाव

आयोजना निर्माण चरणमा निर्माण सामग्रीहरूको वसारपसार तथा मानिसहरूको चाप बढ्ने भएकोले स्थानीय संरचना तथा आयोजना स्थल वरीपरी रहेका श्रोतहरूमा दबाव पर्न सक्नेछ। उक्त प्रभाव प्रत्यक्ष, मध्यम परिमाण, स्थानीय र मध्यकालीन हुन सक्नेछ।

स्थानीय स्वास्थ्य तथा सरसफाइ सुविधामा दबाव

आयोजनाको निर्माणका क्रममा उत्पन्न हुने ध्वनि, वायु तथा जल प्रदूषणले गर्दा स्थानीयबासीको स्वास्थ्यमा प्रभाव पर्न सक्नेछ। त्यसैगरी निर्माण स्थलमा आउने बाह्य कामदारहरूका कारण विभिन्न किसिमका सरुवा रोगहरू सरेने सम्भावना हुन्छ। उक्त प्रभाव प्रत्यक्ष, मध्यम परिमाण, स्थानीय र मध्यकालीन हुन सक्नेछ।

आयोजनाको संरचनाले स्थानीय पानीको मुहानमा असर

प्रस्तावित आयोजना देविडाँडाको उच्च स्थानमा अवस्थित रहेको छ र डाँडाको तल्लो भेगमा वरीपरी वस्तीहरू रहेको छन्। आयोजना निर्माण चरणमामा उत्खन तथा भरण कार्यले गर्दा पानीको मुहानमा असर पर्न सक्नेछ। उक्त प्रभाव प्रत्यक्ष, मध्यम परिमाण, स्थानीय र मध्यकालीन हुन सक्नेछ।

स्थानीय समुदायका संस्कृति तथा परम्परामा असर

आयोजना निर्माण स्थलको नजिकमा टिकाभैरव मन्दिर र मनकामना मन्दिर रहेका छन्। निर्माण चरणमा बाहिर देखि आउने कामदारहरू, कर्मचारी तथा अन्य प्राविधिक जनशक्तिहरूको बाहुल्यताले गर्दा स्थानीय समुदायका संस्कृति तथा परम्परामा असर पर्न सक्नेछ। स्थानीय समुदायमा रहेको परम्परा र संस्कृतिमा पर्ने प्रभाव प्रत्यक्ष, मध्यम परिमाण, स्थानीय र मध्यकालीन हुन सक्नेछ।

सांस्कृतिक तथा धार्मिक महत्त्वका स्थलहरूमा असर

आयोजना निर्माण स्थलसँगै कुनै पनि सांस्कृतिक तथा धार्मिक महत्त्वका स्थलहरू पर्दैनन्। यद्यपि अप्रत्यक्ष रूपमा प्रभाव परे पनि समुदायमा आयोजना निर्माण कार्यले गर्दा त्यहाँको धर्म, संस्कृतिमा तथा धार्मिक महत्त्वका स्थानहरूमा प्रभाव हुने देखिन्छ। उक्त प्रभाव अप्रत्यक्ष, मध्यम परिमाण, स्थानीय र मध्यकालीन हुन सक्नेछ।

आदिवासी, जनजाति, जोखिमयुक्त समुदाय, दलित समूह आदिमा हुने प्रभाव

आयोजना निर्माण चरणमा त्यहाँ रहेका आदिवासी, जनजाति, जोखिमयुक्त समुदाय, दलित समूहमा रहेको आफ्नो परम्परा, संस्कृति, रहनसहन, दैनिक जीवनशैलीमा प्रभाव पर्न सक्ने देखिन्छ। उक्त प्रभाव प्रत्यक्ष, मध्यम परिमाण, स्थानीय र मध्यकालीन हुन सक्नेछ।

आगन्तुक समुदाय र रैथाने समुदायको कलह हुने

प्रस्तावित आयोजना क्षेत्रमा निर्माणका क्रममा धेरै बाहिरी श्रमिक, व्यक्तिहरूको आगमन हुन्छ। यस क्रममा स्थानीय समुदाय र श्रमिक, कामदारहरू बीच बेमेलका कारण झैँ-झगडा तथा आन्तरिक द्वन्द्वहरू बढ्न सक्छन्। यस कारण समाजमा अशान्ति, लुटपाटको घटना, चोरीका घटना बढ्न सक्ने हुन्छ। प्रस्तावित आयोजना क्षेत्रमा स्थानीय मजदुरहरू र स्थानीय महिला बीच समान अवसर नपाएको खण्डमा मतभेद हुन सक्छ। त्यसैगरी, निर्माण कार्यमा दक्ष, अर्ध दक्ष र अदक्ष कामदारहरू बीच असमान ज्यालाको कुरालाई लिएर पनि सामाजिक द्वन्द्व हुने सम्भावना रहेको छ। आयोजनाका कर्मचारी र स्थानीयहरू बीचको द्वन्द्वले दुबै पक्षमा नराम्रो सम्बन्ध स्थापित हुन सक्छ। उक्त प्रभाव अप्रत्यक्ष, मध्यम परिमाण, स्थानीय र मध्यकालीन हुन सक्नेछ।

लैङ्गिक असमानता

निर्माण कार्यमा कामदारहरू छनोट गर्दा महिला र पुरुषबीच भेदभावलाई हुने गर्दछ। आयोजनाको निर्माण कार्य गर्दा पुरुष कामदारहरूलाई प्राथमिकता दिई छनोट गर्न सक्दछन्। त्यस्तै ज्याला वितरणमा पनि महिला र पुरुषमा भेदभाव हुन सक्छ। जसले गर्दा लैङ्गिक असमानता सिर्जना हुन्छ। यस किसिमको प्रभाव प्रत्यक्ष, मध्यम परिमाण, स्थलगत र अल्पकालीन हुन सक्नेछ।

भू-दृश्यको सौन्दर्यतामा प्रभाव

निर्माण गर्दा निस्केका ढुङ्गा माटोहरू जथाभावी फ्याँक्ने, ढुङ्गा तथा गिट्टीहरू नचाहिने ठाउँमा राख्ने, वर्षातको मौसममा निर्माण कार्य गर्ने र अनुपयुक्त निर्माण तरिकाहरू प्रयोग गर्ने जस्ता कार्यहरूले भू-दृश्यको सौन्दर्यतामा प्रभाव देखिन सक्दछ। उक्त प्रभाव न्यून परिमाण, स्थानीय र अल्पकालीन अवधिको प्रत्यक्ष रहने छ।

सञ्चालन चरण

आर्थिक क्रियाकलापमा हास

आयोजना संचालन पश्चात टीकाभैरव हुदै जाने कान्ति लोक पथमा पर्ने प्रमुख बस्तीहरूमा बजारको विकास तथा विस्तारीकरण हुने सम्भावना हुनसक्छ, जसले सुर्यदल गणमा जाने सहायक सडकमा विभिन्न आर्थिक कारोबार हुने क्रियाकलापहरू वृद्धि भए सँगै आर्थिक क्रियाकलापमा हास हुन सक्नेछ। यसको प्रभाव प्रत्यक्ष, मध्यम, स्थानीय र दीर्घकालीन हुनेछ।

पेशा व्यवसाय विस्थापन

आयोजना सञ्चालन पश्चात् सो क्षेत्रमा सैनिकहरू, गणमा आवद्ध कर्मचारीहरू तथा स्थानीय मानिसहरूको चहलपहलले गर्दा स्थानीयको वर्तमान पेशा, व्यवसायमा परिवर्तन भए संगै विस्थापन हुने खतरा पनि हुन सक्छ। उक्त प्रभाव अप्रत्यक्ष, मध्यम परिमाण, स्थानीय र दीर्घकालीन हुन सक्नेछ।

सामाजिक द्वन्द्व तथा चासो

आयोजना सञ्चालन पश्चात् सो क्षेत्रमा सैनिकहरूको चहलपहल बढ्ने तथा आवश्यक समन्वयको अभावमा स्थानीयबासीसँग मनमुटाव बढ्न सक्ने हुन्छ। त्यसैगरी स्थानीयको वर्तमान जीवनशैलीमा समेत परिवर्तन ल्याउन सक्छ। उक्त प्रभाव अप्रत्यक्ष, मध्यम परिमाण, स्थानीय र दीर्घकालीन हुन सक्नेछ।

सामाजिक, सांस्कृतिक तथा धार्मिक महत्त्व सम्बन्धी सवाल

आयोजना संचालन पश्चात् सो क्षेत्रमा सैनिकहरू, गणमा आवद्ध कर्मचारीहरू तथा स्थानीय मानिसहरूको चहलपहलले गर्दा त्यहाँका सामाजिक, सांस्कृतिक तथा धार्मिक महत्त्वका सम्पदा तथा क्षेत्रहरू विस्थापन हुने खतरा पनि हुन सक्छ। उक्त प्रभाव अप्रत्यक्ष, मध्यम परिमाण, स्थानीय र दीर्घकालीन हुन सक्नेछ।

आयोजना कार्यान्वयनले स्थानीयको कला, संस्कृति र परम्परामा असर पार्ने

आयोजना सञ्चालनको क्रममा विभिन्न किसिमका पर्यटकहरू आयोजना क्षेत्र अवलोकन गर्न, घुम्न आउन सक्छन् र उनीहरूलाई स्थानीय मूल्य-मान्यताको बारेमा महत्त्वपूर्ण जानकारी नहुन सक्छ। त्यसकारण, पर्यटकहरू आयोजना क्षेत्रमा भ्रमण गर्न आउँदा, स्थानीय मान्यताका हिसाबले महत्त्वपूर्ण क्षेत्रहरूमा प्रवेश गर्दा तथा उचित नियमपालना नगर्दा परम्परागत मूल्य मान्यताहरूलाई प्रभाव पर्न सक्नेछ। उक्त प्रभाव अप्रत्यक्ष, मध्यम परिमाण, स्थानीय र दीर्घकालीन हुन सक्नेछ।

पर्यटन क्रियाकलाप बढ्ने हुँदा स्थानीय संरचना तथा स्रोतमा दबाव

आयोजना संचालन पश्चात् अन्तरिक तथा बाह्य पर्यटनहरूको संख्यामा वृद्धि भए संगै त्यस क्षेत्रमा अवस्थित टिकाभैरव मन्दिर, मनकामना मन्दिर तथा अन्य पर्यटकिय महत्त्वका संरचनाहरूमा असर पर्न सक्ने देखिन्छ। उक्त प्रभाव अप्रत्यक्ष, मध्यम परिमाण, स्थानीय र दीर्घकालीन हुन सक्नेछ।

चरन क्षेत्र घटनाले घरपालुवा जन्तुमा पर्ने प्रभाव

प्रस्तावित आयोजना निर्माण हुने क्षेत्र त्यहाँका समुदायले व्यवस्थापन गर्दै आएको वन हो। त्यसैले स्थानीयहरू काठ दाउरा तथा घरपालुवा वस्तुका लागि वन पैदावारमा निर्भर थिए। आयोजना निर्माणका लागि १६ हे. को वन क्षेत्र प्रस्तावकले प्रयोग गर्दा घरपालुवा जनावरको चरन क्षेत्र घट्न जान्छ। उक्त प्रभाव प्रत्यक्ष, मध्यम परिमाण, स्थानीय र दीर्घकालीन हुन सक्नेछ।

परिच्छेद ८

८. अनुकूल प्रभाव अधिकतम अभिवृद्धि गर्ने तथा प्रतिकूल प्रभाव न्यून गर्ने उपाय

सुर्यदल गण पूर्वाधार निर्माण आयोजनाको वैकल्पिक योजनाहरू छनोट गर्दा वातावरणीय प्रभाव तथा सुरक्षाको दृष्टिकोणलाई ध्यानमा राखी उचित वैकल्पिक योजना तयार गरिएको छ। यस परिच्छेदमा आयोजनामा पहिचान भएका सकारात्मक र नकारात्मक वातावरणीय प्रभावहरूलाई सम्बोधन गर्न प्रस्तावित संरक्षणका उपायहरू अवलम्बन गर्नु साथै सम्भावित प्रभावहरू न्यूनीकरण गर्ने उपायहरूको प्रस्ताव गरिएको छ।

८.१ अनुकूल प्रभावलाई अधिकतम गर्ने उपायहरू

निर्माण चरण

रोजगारीको अवसर र आयस्तरमा वृद्धि

प्रस्तावित आयोजनाको निर्माण कार्यहरू गर्दा अदक्ष श्रमिकहरूका लागि स्थानीय मानव संसाधनलाई प्राथमिकता दिइनेछ। स्थानीय मजदुरहरू विशेष गरी महिला, दलित तथा आर्थिक अवस्था कमजोर भएका समूहहरूमा निर्माण सामग्रीको प्रयोग र निर्माण विधि कसरी गरिने बारे तालिम दिइनेछ। यसले उनीहरूको आर्थिक स्तर बढाउन योगदान पुऱ्याउनेछ। रोजगारीको अवसरले श्रमिक महिलाहरू पनि लाभान्वित हुनेछन्। निर्माण चरणमा उक्त आयोजनाले प्रत्यक्ष आम्दानीको स्रोत, स्थानीय स्तरको आर्थिक सबलीकरण र रोजगारी सिर्जनामा उल्लेख्य भूमिका निर्वाह गर्नेछ। त्यसैगरी निर्माण कार्यमा बाल श्रमलाई निरुत्साहन गरिनेछ।

स्थानीयहरूको प्राविधिक सीप बढ्ने

आयोजना निर्माण कार्यबाट स्थानीय मजदुरहरू विशेष गरी महिला, दलित तथा आर्थिक अवस्था कमजोर भएका समूहहरूमा सीप विकास गर्नका लागि निर्माण प्रविधि, इन्जिनियरिङ कार्यको कार्यान्वयनका बारे तालिमको कार्यक्रमहरूले उनीहरूको प्राविधिक सीप बढाउन मद्दत पुऱ्याउनेछ। यसले उनीहरूलाई भावी आयोजनाहरूमा रोजगारीको अवसर प्रदान गर्नेछ। यस्ता प्रशिक्षणका कार्यहरू त्यहाँका स्थानीयहरूको माग र आवश्यकता अनुसार विभिन्न क्षेत्रमा दिइनेछ।

आर्थिक गतिविधिहरूमा वृद्धि

आयोजना निर्माणको चरणमा स्थानीय स्तरमा थोक पसल, स्थानीय होटल तथा बजारको स्थापनाका साथसाथै सरकारी तथा गैरसरकारी संस्थाहरूको स्थापनाले गर्दा आर्थिक गतिविधिहरूमा वृद्धि भई स्थानीयबासीहरूको आयआर्जनमा समेत वृद्धि हुनेछ।

जग्गाको मूल्य तथा स्थानीय आर्थिक अवस्थामा वृद्धि

सूर्यदल गण सञ्चालनले गर्दा स्थानीय स्तरमा जग्गाको मूल्य बढ्नेछ र यसले विशेष गरी प्रत्यक्ष रूपमा घरपरिवारको सम्पत्ति र स्थानीय स्तरको जग्गा जमिनको मूल्य वृद्धि गर्न सघाउ पुऱ्याउँदछ। जग्गाको मूल्यवृद्धि सँगै वाह्य क्षेत्रका मानिसहरूको बाहुल्यता बढ्न जाने हुँदा जग्गा विकासका गतिविधिहरू बढाई व्यवस्थित बस्ती विकास मार्फत स्थानीय जग्गाको अतिक्रमण रोक्नु पर्ने हुन्छ।

सञ्चालन चरण

स्थानीयलाई रोजगारीको अवसर

प्रस्तावित सूर्यदल गणको निर्माण कार्यहरू गर्दा अदक्ष श्रमिकहरूका लागि स्थानीय मानव संसाधनलाई प्राथमिकता दिइनेछ। स्थानीय मजदुरहरू विशेष गरी महिला, दलित तथा आर्थिक अवस्था कमजोर भएका समूहहरूमा निर्माण सामग्रीको प्रयोग र निर्माण विधि कसरी गरिने बारे तालिम दिइनेछ। यसले उनीहरूको आर्थिक स्तर बढाउन योगदान पुऱ्याउनेछ। रोजगारीको अवसरले श्रमिक महिलाहरू पनि लाभान्वित हुनेछन्। निर्माण चरणमा उक्त आयोजनाले प्रत्यक्ष आम्दानीको स्रोत, स्थानीय स्तरको आर्थिक सबलीकरण र रोजगारी सिर्जनामा उल्लेख्य भूमिका निर्वाह गर्नेछ। त्यसैगरी निर्माण कार्यमा बाल श्रमलाई निरुत्साहन गरिनेछ।

राष्ट्रिय विशेषज्ञता, दक्षताको प्राप्ति तथा प्रविधिको हस्तान्तरण

प्रस्तावित सूर्यदल गणको निर्माण कार्यहरू गर्दा दक्ष कामदार, नयाँ प्रविधि तथा विषयगत विशेषज्ञहरूलाई प्राथमिकता दिइनेछ। रोजगारीको अवसरले दक्ष श्रमिक महिलाहरू पनि लाभान्वित हुनेछन्। निर्माण चरणमा उक्त आयोजनाले प्रत्यक्ष आम्दानीको स्रोत, स्थानीय स्तरको आर्थिक सबलीकरण र रोजगारी सिर्जनामा उल्लेख्य भूमिका निर्वाह गर्नेछ। त्यसैगरी निर्माण कार्यमा बाल श्रमलाई निरुत्साहन गरिनेछ।

स्वास्थ्य तथा सरसफाइमा सुधार

आयोजना निर्माणको क्रममा पार्क निर्माण गर्ने, खुल्ला क्षेत्र कायम गर्ने तथा वृक्षारोपण मार्फत आयोजना क्षेत्रमा हरियाली कायम गर्ने कार्यहरूले गर्दा सिर्जित हुने उन्नत वातावरणीय अवस्थाको फाइदा स्थानीयबासीले समेत प्राप्त गर्न सक्नेछन्। आयोजना निर्माण स्थलमा गरिने पार्कमा जैविक विविधता बढाउनका लागि लगाउनुपर्ने बोट बिरुवा र सो को डिजाइन तथा अन्य विवरणका लागि जैविक विविधता विज्ञको संलग्नतामा निर्माण अघि छुट्टै अध्ययन गरिने प्रस्ताव छ।

स्थानीय विकास तथा आर्थिक क्रियाकलापमा वृद्धि

सुर्यदलगणको सञ्चालन पछि सामुदायिक विकास संरचनाहरू जस्तै स्वास्थ्य चौकी, किराना पसल, होटेल, कृषि, गैर सरकारी संस्था र सरकारी संस्थाहरू आयोजना क्षेत्रमा स्थापित हुनेछ। आयोजनाको निर्माणले प्रत्यक्ष रूपमा स्थानीय समुदायका जनतालाई सेवा जस्तै स्वास्थ्य सुधार कार्यक्रम, सरसफाइ आयोजना, आयआर्जनका क्रियाकलापहरू, सामाजिक सुरक्षा, बहुउद्देश्यीय खेल परिसर निर्माण गर्ने आदि गतिविधि तथा सुविधाहरू प्रदान गर्नेछ। प्रस्तावित आयोजनाको कार्यान्वयनले स्थानीय स्तरमा व्यापारलाई बढावा दिनेछ। राष्ट्रिय प्रतिरक्षा विश्वविद्यालय सञ्चालनको चरणमा विद्यार्थी, आगन्तुक र कर्मचारीहरूको सङ्ख्या उल्लेखनीय रूपमा वृद्धि हुनेछ जसले गर्दा आयोजना प्रभावित क्षेत्रको व्यवसायिक गतिविधिहरूलाई बढावा दिनेछ। स्थानीय उत्पादनहरूले उचित मूल्य प्राप्त गर्नेछन्। यसले गर्दा कृषि क्षेत्रभित्र रोजगारीको अवसर र आम्दानीको स्तर वृद्धि भई आर्थिक क्रियाकलाप फस्टाउने छ।

स्थानीय संरचनाको विकासले पर्यटन क्रियाकलापमा वृद्धि

सुर्यदलगणको सञ्चालन पछि संरचनाहरू जस्तै पर्यटकिय स्थानहरू, होटल,रिसोर्ट, आयोजना क्षेत्रमा स्थापित हुनेछ। प्रस्तावित आयोजनाको कार्यान्वयनले स्थानीय स्तरमा पर्यटकिय क्रियाकलापहरूलाई बढावा दिनेछ। आयोजनाको निर्माण पश्चात् सुर्यदलगणको परिसरमा अवस्थित टिकाभैरव तथा मनकामना मन्दिर अवलोकन गर्न आउने स्वदेशी तथा विदेशी पर्यटकहरूको सङ्ख्या बढ्ने हुनाले पर्यटकीय हिसाबले यस क्षेत्रको महत्त्वपूर्ण भुमिका रहनेछ। पर्यटन प्रवर्धनका लागि स्थानीय बासीहरूलाई तालिमहरू दिइनेछ र आयोजना अन्तर्गत सामाजिक विकास कार्यक्रमहरूमा सम्मिलित गराइनेछ।

जग्गाको मूल्य तथा स्थानीय आर्थिक अवस्थामा वृद्धि

सुर्यदल गण सञ्चालनले गर्दा स्थानीय स्तरमा जग्गाको मूल्य बढ्नेछ र यसले विशेष गरी प्रत्यक्ष रूपमा घरपरिवारको सम्पत्ति र स्थानीय स्तरको जग्गा जमिनको मूल्य वृद्धि गर्न सघाउ पुऱ्याउँदछ। जग्गाको मूल्यवृद्धि सँगै वाह्य क्षेत्रका मानिसहरूको बाहुल्यता बढ्न जाने हुँदा जग्गा विकासका गतिविधिहरू बढाई व्यवस्थित बस्ती विकास मार्फत स्थानीय जग्गाको अतिक्रमण रोक्नु पर्ने हुन्छ। गणको सञ्चालन सँगै स्थानीय बजार क्षेत्रहरू बढ्ने छन् र सो क्षेत्रका मानिसहरूको आय स्तरमा वृद्धि हुनेछ। साथै, यातायातमा पहुँचका कारण यस क्षेत्रमा थप सुविधा को विकास हुन सक्छ जसले गर्दा जीवनस्तरमा समग्र सुधार हुन सक्नेछ। सुध्रिएको वातावरणीय अवस्थाले जीवनको गुणस्तर बढाउन पनि योगदान पुऱ्याउन सक्नेछ।

८.२ नकारात्मक प्रभावलाई न्यूनीकरण गर्ने उपायहरू

उल्लेखित वातावरणीय नकारात्मक प्रभावलाई न्यूनीकरण गर्ने उपायहरूलाई ३ भागमा वर्गीकरण गरी पहिचान गरिनेछ।

• क्षतिपूर्तिका उपायहरू अवलम्बन (Compensatory Measures)

प्रस्तावित आयोजनाबाट हुने केही नकारात्मक प्रभावलाई न्यून गर्न वा पूर्ण हटाउन नसकिने प्रभावहरूलाई आयोजना कार्यान्वयन पश्चात् क्षतिपूर्ति प्रदान गरिने खालक क्रियाकलाप यसमा समावेश हुन्छन्।

• सुधारात्मक उपायहरू अवलम्बन (Corrective Measures)

आयोजनाबाट हुने केही नकारात्मक प्रभावलाई कम गरेर स्वीकारयोग्य तहसम्म ल्याउनका लागि अपनाइने सुधारात्मक उपायहरू प्रयोग गरिनेछ।

• प्रतिरोधात्मक उपायको अवलम्बन (Preventive Measures)

आयोजनाबाट हुने केही नकारात्मक प्रभावलाई प्रतिरोधात्मक उपायको अवलम्बनद्वारा प्रभाव देखा पर्न थाल्नु अगाडि नै कम वा निर्मूल गरिनेछ।

निर्माण चरण

भौतिक वातावरण

हावा, पानी तथा माटोको प्रदूषण

आयोजना निर्माणका बेला हुन सक्ने वायु, ध्वनि र माटो प्रदूषण कम गर्नका लागि निर्माणका बेला प्रयोग हुने सवारीसाधन नियमित रूपमा मर्मत गरिनेछ। आयोजना क्षेत्रभित्र अनावश्यक रूपमा हर्न बजाउन समेत बन्देज लगाइनेछ। निर्माणका बेला रासायनिक सामग्रीहरूको प्रयोग गर्दा निश्चित मापदण्ड अपनाई माटो प्रदूषण कम गरिनेछ। साथै निर्माणका बेला डिजेलबाट सञ्चालन हुने मेसिनरी उपकरणबाट हुने वायु तथा ध्वनि प्रदूषणलाई कम गर्न वातावरणमैत्री उपकरणहरू प्रयोग गरिनेछ। त्यसका साथै आवश्यक उर्जाको लागि काठ दाउरा तथा वनजन्य उत्पादनको खपत कम गर्न वैकल्पिक उर्जा (सौर्य उर्जा) को व्यवस्था गरिनेछ। निर्माणका बेला पानीका मुहानहरूमा प्रदूषण हुन नदिनका लागि निर्माण पूर्व नै संरक्षणका संरचनाहरू निर्माण गरी बिग्रनको व्यवस्थापन मुहान क्षेत्रमा गरिनेछैन। यस्ता संरचना निर्माण गर्नु पूर्व आवश्यक अध्ययन गरी ती संरचनाहरूको डिजाइन। ड्रइङ तथा लागत अनुमान समेत तयार गरी निर्माण कार्यलाई अगाडि बढाइनेछ। त्यसै गरी पानीको मूल सुक्न नदिनका लागि वर्षातको पानी संकलन गरी रिचार्ज पोखरीहरू समेत निर्माण गरिनेछन्। पानीको संरक्षणका लागि बनाइने पुनर्भरण पोखरीहरूमा वर्षातको पानी सङ्कलन गरिनेछ। आयोजना स्थलको माटोको सोस्ने क्षमता जाँच गरी आवश्यकता अनुसार उचित स्थानमा सो पोखरीहरू निर्माण गरिनेछन्। विस्तृत परियोजना प्रतिवेदनका बेला यसको विस्तृत अध्ययन नगरिएको र वा.प्र.मू. को क्षेत्रभित्र नपर्ने भएकाले पुनर्भरण पोखरीहरू सम्बन्धी छुट्टै विस्तृत अध्ययन आयोजना निर्माण गर्नु पूर्व गरिनेछ।

भू उपयोगमा पर्ने प्रभाव

आयोजना कार्यान्वयनबाट भू-उपयोगमा पर्ने प्रभाव कम गर्नका लागि निर्माण सम्पन्न भएपश्चात् वृक्षारोपण गरिनेछ। त्यसका साथै आयोजना क्षेत्रमा पर्यावरण संरक्षणका उपायहरू कार्यान्वयन गरी बिग्रन व्यवस्थापन गर्ने खोल्चीहरूमा बायोइन्जिनियरिङ गर्ने तथा खुल्ला क्षेत्रमा पर्याप्त वृक्षारोपण गरिनेछ।

निर्माण सामग्रीको उत्खनन, भण्डारण, ऋसर सञ्चालन, कामदार शिविर स्थापना, बिग्रन व्यवस्थापनबाट स्थानीय वातावरणमा पर्ने प्रभाव

निर्माण सामग्रीहरूको भण्डारणका क्रियाकलाप सुरु गर्नु अघि जग्गाधनीको अनुमति लिईने छ। निर्माण सामग्रीहरूको भण्डारण गरिएका निर्माण सामग्रीलाई बाँझो निजी/सरकारी जग्गामा राखी भण्डारस्थल वरपर तारबार गर्ने। निर्माणका लागि उपयोग हुने उपकरणहरूमा इन्धन लोडिङ्ग/अनलोडिङ्ग कार्य गर्दा भण्डारण क्षेत्रहरूमा चुहावट नहुने गरी गर्न सम्बन्धित कर्मचारीलाई सम्पूर्ण रेखदेखको जिम्मेवारी दिएर सबै सामग्रीहरूको विवरण निश्चित समय अवधिमा हेरफेर र लेखाजोखा राख्ने। निर्माण सामग्रीहरूको भण्डारण स्थलमा हुने सक्ने आगलागी, विष्फोटक जस्ता आपतकालीन अवस्थाको जोखिम कम गर्नका लागि आपतकालीन प्रविधिकहरू तयारी अवस्थामा राखिने छ। बिग्रन व्यवस्थापनको असर कम गर्न निश्चित स्थानहरूमा, पानीका मुहान तथा निजी जग्गाबाट टाढा पर्नेगरी मात्र बिग्रन फ्याँकिनेछ। बिग्रन व्यवस्थापन गर्दा खोल्चीहरूमा पहिले रिटेनिड पर्खालका तहहरू बनाएर मात्र विस्थापन गरिनेछ।

भूमिगत पानीको उत्खननबाट पानीको परिमाणमा कमी तथा पानीको प्रवाहमा विचलन

भूमिगत पानीको उत्खनन गर्दा पानीको परिमाणमा कमी तथा पानीको प्रवाहमा विचलन हुन नदिनको लागि आयोजना क्षेत्रमा एकै स्थान देखि नगरि छुट्टाछुट्टै स्थान देखि गर्दा भूमिगत पानीको मात्रामा सन्तुलन हुन जान्छ। सो प्रभावको न्यूनीकरणको लागि Groundwater table को मापन गरी अवस्थित पानीको मात्र थाहा भए पश्चात् भूमिगत पानीको उत्खनन कार्य गरिनेछ।

बाटो तथा आवतजावतमा बाधा

आयोजना स्थानको बाटोमा आवतजावतमा बाधा हुन नदिन ट्राफीक पुलिस परिचालन गरिनुको साथै बाटो अतिक्रमण हुने गरी फुटपाथमा गरिने व्यापारलाई निरुत्साहन गरिने छ।

पानीको आपूर्ति, भण्डारण र पुनर्भरण

आयोजना निर्माण कार्य गर्दा त्यस क्षेत्रमा २ कि.मि. टाढा बाट मुलको पानी ल्याइनेछ।

भारी सवारीसाधन तथा उपकरणहरूको परिवहन र प्रयोगका कारण पर्ने प्रभाव

प्रस्तावित आयोजना कान्ति लोक मार्गमा पर्ने भएकोले भारी सवारीसाधन तथा उपकरणहरूको परिवहन र प्रयोगको लागि रातिको समय तोकिएको अवतजावत हुने समयमा प्रयोग गर्न निषेध गरिनेछ।

जमिनको अस्थिरता बढ्ने, भूक्षय तथा पहिरो

निर्माणका बेला भू-क्षय तथा पहिरोको प्रभाव कम गर्न आवश्यक संरक्षणका संरचनाहरू जस्तै ग्याबियन पर्खाल जस्ता रिटेनिड पर्खालहरू र बायोइन्जिनियरिड संरचनाहरूको निर्माण गरिनेछ। त्यसका साथै निर्माणका लागि आवश्यक कटान गरिसकेपछि वृक्षारोपण गरिनेछ। माटो कटान गर्दा वर्षाको बेला नगर्दा पनि भू-क्षयको असर कम गर्न सकिन्छ।

प्रकोप तथा दुर्घटना व्यवस्थापन

आयोजना संचालन चरणमा हुन सक्ने प्रकोप दुर्घटना व्यवस्थापन गर्नका निमित्त बायोइन्जिनियरिड प्रविधिको प्रयोग गर्न सकिन्छ। साथै दुर्घटना व्यवस्थापन गर्नका निमित्त ट्राफिक लाईट, जेब्रा क्रसिंग, ट्राफिक चिन्हहरू राखी न्यूनीकरण गरिने छ।

कामदार शिविर स्थलबाट निस्किएको फोहरमैलाको व्यवस्थापन

आयोजना निर्माण गर्दा निस्कने साधारण फोहरमैलाहरूलाई 3R सिद्धान्त अनुसार व्यवस्थापन गरिनेछ। प्रस्तावित आयोजना क्षेत्रमा फोहरमैलाहरूलाई छुट्याइने, संकलन तथा उपयुक्त व्यवस्थापन गरिनेछ। कुहिने, नकुहिने तथा हानिकारक फोहोरहरूलाई विभिन्न रङ्गको बिनमा छुट्याइने तथा संकलन गरिनेछ। स्वास्थ्यमा हानिकारक फोहोरहरू जस्तै मेडिकल वाईबाट निस्किएको फोहोर, पेट्रोलियम पदार्थहरूलाई फोहरमैला व्यवस्थापन नियमावली, २०७० अनुसार शुद्धीकरण पद्धति (Treatment Technology) प्रयोग गरेर त्यसमा रहेका हानिकारक तत्व नष्ट गरी सामान्य फोहरमैला सरह भएपछि मात्र त्यसको अन्तिम निष्कासन तथा विसर्जन गरी उचित स्थानमा व्यवस्थापन गरिनेछ। अन्य उत्पादित फोहोरलाई सम्बन्धित नगरपालिकासँग समन्वय गरी व्यवस्थापन गरिनेछ।

जैविक वातावरण

वनको तथा रुख कटानबाट हुने क्षति

आयोजना निर्माणका लागि कटान गरिने २५८ रुख बापत पहिलो वर्ष १:१० को अनुपातमा २५८०, दोस्रो वर्षमा ८६० (पहिलो वर्षको १/३) र तेस्रो वर्षमा २८७ (दोस्रो वर्षको १/३) गरी कुल ३,७२७ वटा बिरुवा रोपिनेछन्। प्रति हे. १६०० बिरुवाका दरले वृक्षारोपणका लागि कुल २.३३ हे. जग्गा आवश्यक पर्नेछ र प्रति १० हे. १ हेरालुका दरले यस आयोजनाका लागि १ हेरालु ५ वर्षका लागि आवश्यक हुनेछ।

दाउरा तथा काठको माग बढ्नु

प्रस्तावित आयोजना क्षेत्रमा निर्माण कार्य गर्दा काटिने रुखहरूको हाँगा, दाउरा तथा काठलाई गण र डिभिजन वन कार्यालयको सहकार्यमा वितरण गर्न मिल्ने अथवा किन्न मिल्ने प्रजातिको रुखहरू वितरण गर्न सकिनेछ।

वन्यजन्तुको वासस्थानमा खण्डीकरण तथा विनास

प्रस्तावित आयोजना क्षेत्रमा आयोजनाको निर्माण कार्यले गर्दा जङ्गली जनावरहरूको आवतजावत र आवागमनमा बाधा आउन सक्छ र सो क्षेत्रमा जनावरहरूलाई सहज हुने गरी विशेष बाटो निर्माण गर्न जरुरी हुनेछ। त्यसका साथै अत्यावश्यक नभएसम्म वन क्षेत्रको उपयोग नगर्ने र उचित स्थानमा क्षतिपूर्ति वृक्षारोपण गरिनेछ।

निर्माण कार्यले गर्दा वन्यजन्तुको आवतजावतमा बाधा

आयोजना सञ्चालनपछि वन्यजन्तुमा पर्ने प्रभाव कम गर्नका लागि निर्माण सम्पन्न भएपश्चात् वृक्षारोपण गरिनेछ, खुल्ला क्षेत्र तथा वन क्षेत्रको संरक्षण तथा संवर्धन गरिनेछ, अत्यावश्यक नभएसम्म वन क्षेत्रको उपयोग नगर्ने र विचरण तथा वन्यजन्तुको मार्गमा चिन्हहरू लगाई सो क्षेत्रमा सवारी चलाउने गति कम निर्धारण गरिनेछ।

जैविक विविधतामा (वनस्पति तथा जीवजन्तु) क्षति

प्रस्तावित आयोजना क्षेत्रमा आयोजनाको निर्माण कार्यले गर्दा वनस्पति तथा जङ्गली जनावरहरूको आवतजावत र आवागमनले गर्दा सो क्षेत्रमा जनावरहरूलाई र वनस्पति सहज हुने गरी विशेष बाटो

निर्माण गर्न जरूरी हुनेछ। त्यसका साथै अत्यावश्यक नभएसम्म वन क्षेत्रको उपयोग नगर्ने र उचित स्थानमा क्षतिपूर्ति वृक्षारोपण गरिनेछ।

मानिस तथा वन्यजन्तु बीच द्वन्द्व र दुर्घटना

प्रस्तावित आयोजना क्षेत्रमा आयोजनाको निर्माण कार्यले गर्दा मानिसहरूको आवतजावतले गर्दा जङ्गली जनावरहरूको आवतजावत र आवागमनले गर्दा सो क्षेत्रमा जनावरहरू र मानिसहरूबीच द्वन्द्व र दुर्घटना हुन नदिनको लागि विशेष बाटो निर्माण गर्न जरूरी हुनेछ। त्यसका साथै अत्यावश्यक नभएसम्म वन क्षेत्रको उपयोग नगर्ने।

कामदारहरूले वन पैदावारको अव्यवस्थित प्रयोग

दम्सीडोल सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति मार्फत वनभित्रको आवतजावत तथा स्रोतको उपयोग नियन्त्रण गरिनेछ र नियन्त्रण गर्नको लागि मानिसहरू खटाई अव्यवस्थित प्रयोगको नियन्त्रण गरिनेछ।

वन्यजन्तुको चोरी निकासी

दम्सीडोल सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति मार्फत वनभित्रको आवतजावत तथा स्रोतको उपयोग नियन्त्रण गरिनेछ।

संरक्षित प्रजातिहरूको नोक्सानी

दम्सीडोल सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति मार्फत वनभित्रको आवतजावत तथा स्रोतको उपयोग नियन्त्रण गरिनेछ र नियन्त्रण गर्नको लागि मानिसहरू खटाई संरक्षित प्रजातिहरूको नोक्सानी हुनबाट नियन्त्रण गरिनेछ।

वन डढेलो

प्रस्तावित आयोजना निर्माणबाट हुन सक्ने सम्भावित आगलागी तथा वन डढेलो नियन्त्रण गर्न तथा रोकथाम गर्न निम्न उपायहरू अपनाईने छन्:
निर्माण व्यवसायीद्वारा श्रमिकहरूलाई आगलागीको सम्भावना, यसको नोक्सान बारेमा सचेत गराउने कार्य गरिने छ।

सडक निर्माणको लागि कुनै पनि क्षेत्रमा विस्फोट गराउनु पर्ने आवश्यक नरहेकोले वन क्षेत्रमा त्यस्ता पदार्थहरूको प्रयोग प्रतिबन्ध लगाईने छ। आयोजना क्षेत्रमा आगजन्य पदार्थहरू लैजान अनुमति दिईने छैन।

कामदारहरूलाई वनजंगल क्षेत्रमा धुम्रपान गर्न अनुमति दिईने छैन।

आयोजना कार्यान्वयनको क्रममा वन तथा वातावरण मन्त्रालायले दिएको शर्तहरूलाई कडाईका साथ पालना गरिने छ।

सामाजिक-आर्थिक वातावरण

सडक दुर्घटना तथा निर्माण गर्दा हुने दुर्घटना तथा क्षति

आयोजना संचालन चरणमा हुन सक्ने प्रकोप दुर्घटना व्यवस्थापन गर्नका निमित्त बायोइन्जिनियरिड प्रविधिको प्रयोग गर्न सकिन्छ। साथै दुर्घटना व्यवस्थापन गर्नका निमित्त ट्राफिक लाईट, जेब्रा क्रसिंग, ट्राफिक चिन्हहरू राखी न्यूनीकरण गरिने छ।

निजी जग्गा तथा संरचनाहरूको अधिग्रहण सम्बन्धी सवाल

प्रस्तावित आयोजनाको लागि प्रत्यक्ष कुनै निजी जग्गा तथा संरचनाहरूको अधिग्रहण गर्नु पर्दैन यद्यपि अप्रत्यक्ष सा.व. क्षेत्रमा पर्ने संरचनाहरूलाई असर गर्न सक्दछ। यस प्रभावको क्षतिपूर्ति वापत प्रभावित घरधुरीलाई जग्गा अधिग्रहण गरेको हुनाले नेपाल सरकारको कानुन जग्गा प्राप्ति ऐन २०३४ बमोजिम क्षतिपूर्ति दिईने छ।

पेशागत स्वास्थ्य तथा सुरक्षामा समस्या उत्पन्न हुने

कामदारहरूलाई व्यवसायिक र सुरक्षा व्यवस्था प्रदान गर्नु निर्माण व्यवसायीको उत्तरदायित्व हुनेछ। आयोजना क्षेत्रमा श्रमिकहरूलाई कुनै दुर्घटना वा चोटपटक लागेमा निर्माण कार्यस्थलमा तुरुन्त प्राथमिक उपचार, स्वास्थ्य सुविधाको व्यवस्था गरिने छ र आपतकालको समयम उद्धारको लागि आवश्यक सुरक्षाको प्रबन्ध मिलाईने छ। निर्माण व्यवसायी र परियोजनाले साइटमा अनिवार्य रूपमा पेशागत स्वास्थ्य र सुरक्षाका उपायहरू अपनाउनु पर्नेछ:

- कामको प्रकृति अनुसार श्रमिकलाई हेल्मेट, मास्क, चस्मा, आदि प्रदान गरिने छ। सफा र सुरक्षित पिउने पानीको आपूर्ति र अस्थायी तथा सफा शौचालयहरू आयोजना क्षेत्रमा स्थापना गरिने छ।

- हेलमेट, सुरक्षा बेल्ट, मास्क, पन्जा र काम को प्रकृति को आधार मा श्रमिकहरूद्वारा बुट को उपयोग अनिवार्य गरिने छ।
- आपतकालीन समयमा उद्धार को लागी आवश्यक योजना र सुरक्षा दृष्टिकोण बनाईने छ।
- कामदारहरूलाई प्राथमिक उपचार र स्वास्थ्य सुविधा प्रदान गरिने छ।
- श्रमिकहरूको सामूहिक दुर्घटना बीमाको व्यवस्था गरिने छ।
- साइटहरू र शिविर मा स्वच्छ पिउने पानी व्यवस्था गरिने छ।
- साइटहरू र शिविर मा पिट शौचालयको व्यवस्था गरिने छ।
- साइटहरू र शिविर मा उनीहरूलाई प्रयोग गर्नको लागि प्राथमिक चिकित्सा सुविधा प्रदान गरिने छ।

स्थानीय संरचना तथा स्रोतमा दबाव

निर्माण कार्यबाट स्थानीय संरचना तथा स्रोतमा पर्ने दबाव कम गर्न निर्माण कार्य गर्दा संरचना तथा स्रोतमा असर नपर्ने गरी सामग्रीहरूको ढुवानी टाढा देखि गरिनुको साथै प्रदूषण नियन्त्रणको लागि महत्वपूर्ण संरचना तथा स्रोतहरूमा प्लास्टिकले छोपिनेछ।

स्थानीय स्वास्थ्य तथा सरसफाइ सुविधामा दबाव

निर्माण कार्यबाट स्थानीयहरूको स्वास्थ्यमा पर्ने प्रभाव कम गर्न रासायनिक कार्यहरू बस्तीहरूबाट टाढा गरिनेछ। त्यसका साथै प्रदूषकको सीमा नेपाल सरकारको मापदण्ड ननाघने गरी सीमित गरिनेछ।

आयोजनाको संरचनाले स्थानीय पानीको मुहानमा असर

आयोजनाको सञ्चालनबाट सामाजिक सेवा सुविधामा पर्ने प्रभाव कम गर्न हाल प्रयोगमा आइरहेका पानीका स्रोत तथा मूलहरू सुक्न नदिनलाई रिचार्ज पोखरी निर्माण गरी संरक्षण गरिनेछ सो को निश्चित प्रतिशत स्थानीयबासी तथा अन्य सरोकारवालालाई समेत उपलब्ध गराइनेछ।

स्थानीय समुदायका संस्कृति तथा परम्परामा असर

पर्यटकहरू आयोजना क्षेत्रमा भ्रमण गर्न आउँदा, स्थानीय मान्यताका हिसाबले महत्वपूर्ण क्षेत्रहरूमा प्रवेश गर्दा उचित नियमपालना गराउने, परम्परागत मूल्य मान्यताहरूलाई संरक्षणका लागि स्थानीयहरूलाई जागरूक बनाउने कार्यहरू गरिनेछ।

सांस्कृतिक तथा धार्मिक महत्त्वका स्थलहरूमा असर

स्थानीयसँगको छलफलमा समुदायले स्वीकृत गरेको स्थानमा साँस्कृतिक कार्यक्रम तथा धार्मिक महत्त्वका स्थलहरू संरक्षण गरिनेछ। ऐतिहासिक टिकाभैरव र मनकामना मन्दिरको महत्त्वलाई असर नपर्ने गरी उचित संरक्षणको संरचनाहरू निर्माण गरी प्रवर्धन गरिनेछ।

आदिवासी, जनजाति, जोखिमयुक्त समुदाय, दलित समूह आदिमा हुने प्रभाव

आदिवासी, जनजाति, जोखिमयुक्त समुदाय, दलित समूह आदिमा हुने प्रभावहरूलाई कम गर्नको लागि विभिन्न कार्यक्रम तथा तालिमहरूमा समान संलग्न गराई स्थानीय हिसाबले महत्त्वपूर्ण क्षेत्रहरूमा प्रवेश गर्दा उचित नियमपालना गराउने, परम्परागत मूल्य मान्यताहरूलाई संरक्षणका लागि स्थानीयहरूलाई जागरूक बनाउने कार्यहरू गरिनेछ।

आगन्तुक समुदाय र रैथाने समुदायको कलह हुने

सामाजिक द्वन्द्वलाई कम गर्न स्थानीय मजदुरहरूलाई प्रोत्साहन, महिलालाई कार्यक्षेत्रमा सम्मान अवसर दिने, निर्माण कार्यमा दक्ष, अर्ध दक्ष र अदक्ष कामदारहरूको रूपमा स्थानीय व्यक्तिहरूलाई उच्च महत्त्व दिई काममा खटाउने, दैनिक रूपमा निर्माण कार्यमा खटिने बाहिरी कामदारहरूलाई श्रमिक शिविरमा राख्ने, स्थानीयसँग संवाद लागि नियमित रूपमा गुनासो सुनुवाइ बैठक, सचेतना कार्यक्रम तथा तालिमको आयोजना गरिनेछ। यस्ता कार्यले आयोजना कर्मचारी र स्थानीयहरू बिचार राम्रो सम्बन्ध स्थापित गर्न मद्दत पुग्दछ।

लैङ्गिक असमानता

आयोजनाको निर्माण कार्यमा महिला र पुरुषबीच हुने सम्भावित भेदभावलाई कम गर्न दुवै श्रमिकहरूलाई समान अवसर दिईनेछ। आयोजनाको निर्माण व्यवसायी कुनै लैङ्गिक मतभेद हुन नदिन श्रम कानूनको सम्मान र पालना गरिने छ। महिला सहभागिता बारे यथार्थ पत्ता लगाउन महिला अनुगमनकर्तालाई समेत अनुगमन कार्यमा सहभागी गराईनेछ।

भू-दृश्यको सौन्दर्यतामा प्रभाव

आयोजना निर्माण चरणमा निर्माण सम्बन्धी कार्यहरूले गर्दा आयोजना क्षेत्र लगायत वरीपरीका क्षेत्रहरूमा प्रदूषण तथा वर्तमान वातावरणीय अवस्थामा परिवर्तन हुने भएकोले निर्माण सामग्री हरू

तोकिएको भण्डारण स्थल र बिग्रन व्यवस्थापन स्थानको प्रयोग, पानीको प्रयोगले धुलो उड्न नदिने, जाली अथवा टेन्टको प्रयोग गर्नाले भू-दृश्यको सौन्दर्यतामा पर्ने प्रभावहरू न्यूनीकरण गर्न सकिन्छ।

सञ्चालन चरण

भौतिक वातावरण

आगलागीको खतरा

आयोजना संचालन चरणमा गणमा बंकर र हतियार भण्डारण क्षेत्र वरीपरी विशेष सुरक्षा गरिनु पर्ने, सम्बेदनशील क्षेत्रहरूमा (आगजन्य क्षेत्रहरू) आगो नियन्त्रण यन्त्र जडान गर्नाली आगलागीको खतरालाई न्यूनीकरण गर्न सकिन्छ।

पानीको माग तथा आपूर्तिमा वृद्धि

आयोजनाको सञ्चालनबाट सामाजिक सेवा सुविधामा पर्ने प्रभाव कम गर्न हाल प्रयोगमा आइरहेका पानीका स्रोत तथा मूलहरू सुक्न नदिनलाई रिचार्ज पोखरी निर्माण गरी संरक्षण गरिनेछ र सो को निश्चित प्रतिशत स्थानीयबासी तथा अन्य सरोकारवालालाई समेत उपलब्ध गराइनेछ।

ढल व्यवस्थापन तथा वाटर लगेज्ज को समस्या

आयोजना संचालन क्रममा सूर्यदल गण सम्मको पहुँच मार्ग र गण भित्र रहेका बाटोको छेउमा नालाको राम्रो व्यवस्था गरि ढल व्यवस्थापन तथा वाटर लगेज्ज को समस्यालाई न्यूनीकरण गरिनेछ।

यातायात व्यवस्थापन

प्रस्तावित आयोजना कार्यान्वयन पछि सडकमा गाडीको चाप र गाडीको गति बढ्ने भएकोले सडक दुर्घटना हुने सम्भावना हुन्छ। सडक दुर्घटना वृद्धि नियन्त्रण गर्नका लागि आवश्यक उपायहरू निम्न प्रकारका हुने छन् :

- पहिरो तथा दुर्घटना हुने स्थानहरूमा चिन्ह राख्ने
- जोखिम ठाउँहरूमा गति नियन्त्रण गर्ने र ट्राफिक नियम पालना गर्ने

जमिन मुनी पानीको उत्खननबाट पानीको परिमाणमा कमी

आयोजना क्षेत्रमा वर्तमान अवस्थामा मुलको पानी प्रयोग भईरहेको छ। निर्माण कार्य पश्चात संचालन चरणमा थप पानीको आपूर्ति आवश्यक भएको खण्डमा चाहिने मात्रामा जमिन मुनिको पानी उत्खनन गरिने छ।

पानीको आपूर्ति, भण्डारण र पुनर्भरण

आयोजना संचालन चरणमा गणमा संरचनाहरू लगायत सैनिक संख्या, कर्मचारी संख्यामा वृद्धि हुन जानेछ र सोही माग अनुरूप पानीको आपूर्ति, भण्डारण र पुनर्भरण गरी पानीको मागलाई सन्तुलन गराईनेछ।

यातायात सञ्चालनबाट वायु, पानी, माटो तथा ध्वनिको प्रदूषण

आयोजना सञ्चालनमा आइसकेपछि हुने वायु प्रदूषणलाई कम गर्न सवारी साधनहरूको नियमित मर्मत गर्ने तथा प्रदूषण स्टीकर भए नभएको नियमित चेकजाँच गरिनेछ र वायु प्रदूषण सम्बन्धी जनचेतनाका कार्यक्रमहरू संचालन गरिनेछ। आयोजना क्षेत्रभित्र हर्न बजाउन निषेधित गरिनेछ। त्यसका साथै ठोस तथा तरलजन्य फोहोर पदार्थलाई पानीको स्रोत वरपर विसर्जन गरिनेछैन।

जैविक वातावरण

वन्यजन्तुको वासस्थानको विनास

आयोजना निर्माण स्थलमा निर्माण सम्पन्न भएपश्चात् वृक्षारोपण गरिनेछ।

वन्यजन्तुको आवतजावत तथा विचरणमा बाधा

आयोजना सञ्चालनपछि वन्यजन्तुमा पर्ने प्रभाव कम गर्नका लागि निर्माण सम्पन्न भएपश्चात् वृक्षारोपण गरिनेछ, खुल्ला क्षेत्र तथा वन क्षेत्रको संरक्षण तथा संवर्धन गरिनेछ, अत्यावश्यक नभएसम्म वन क्षेत्रको उपयोग नगर्ने र विचरण तथा वन्यजन्तुको मार्गमा चिन्हहरू लगाई सो क्षेत्रमा सवारी चलाउने गति कम निर्धारण गरिनेछ।

दाउरा तथा काठको माग बढ्नु

आयोजनाको संचालन चरणमा अस्थायी र स्थायी आवास सुविधाको क्रममा काठको प्रयोगलाई न्यून गरिने र अन्य सामग्रीको उपयोगलाई प्रोत्साहित गरिने, वन श्रोतहरूको अवैध ओसारपसारमा संलग्न जनशक्तिहरूलाई कानून बमोजिम कारबाही गरिनेछ।

वन डढेलो

आयोजना संचालन चरणमा वन क्षेत्रको वरीपरी आगजन्य क्रियाकलाप निषेध गरिनेछ र साथै वन क्षेत्र बेला बेला सफा गरी उचित व्यवस्थापन गरी वन डढेलो रोकथाममा उपायहरू अवलम्बन गरिनेछ।

सामाजिक- आर्थिक वातावरण

आर्थिक क्रियाकलापमा हास

आयोजनाको संचालन चरणमा प्रत्यक्ष प्रभावित घरपरिवार, महिला सदस्य, आदिवासी जनजाती र कम्जोर समूहका सदस्यहरूलाई सीप प्रशिक्षण तथा तालिम प्रदान गरिने र आयोजनासँग सम्बन्धित रोजगारीका अवसरहरूमा प्राथमिकता पनि दिइनेछ।

पेशा व्यवसाय विस्थापन

आयोजनाको संचालन चरणमा स्थानीयवासीहरूलाई मौलिक पेशा, व्यवसायलाई स्थानीय स्तरमा संरक्षण गर्नको निमित्त आयोजना क्षेत्र वरिपरि गोष्टि तथा तालिम दिएर महत्वका बारेमा जनसमुदायलाई जानकारी गराइनेछ।

सामाजिक द्वन्द्व तथा चासो

सञ्चालन चरणमा हुन सक्ने सामाजिक द्वन्द्वलाई कम गर्न स्थानीय बासीहरूसँग सौहार्दपूर्ण सम्बन्धका लागि विद्यार्थी तथा कर्मचारीहरूलाई अभिमुखीकरण गरिनेछ।

सामाजिक, सांस्कृतिक तथा धार्मिक महत्त्व

वाह्य मानिसलाई स्थानीय मान्यताका हिसाबले महत्त्वपूर्ण क्षेत्रहरूमा प्रवेश गर्दा उचित नियमपालन गराउने या निषेध गरिनेछ। परम्परागत मूल्य मान्यताहरूलाई संरक्षणका लागि स्थानीयहरूलाई जागरूक बनाउने योजना कार्यान्वयनले स्थानीयको कला, संस्कृति र परम्परामा असर पार्नेछन्।

पर्यटन क्रियाकलाप बढ्ने हुँदा स्थानीय संरचना तथा स्रोतमा दबाव

पर्यटकहरू आयोजना क्षेत्रमा भ्रमण गर्न आउँदा, स्थानीय मान्यताका हिसाबले महत्त्वपूर्ण क्षेत्रहरूमा प्रवेश गर्दा उचित नियमपालना गराउने, परम्परागत मूल्य मान्यताहरूलाई संरक्षणका लागि स्थानीयहरूलाई जागरूक बनाउने कार्यहरू गरिनेछ।

चरन क्षेत्र घटनाले घरपालुवा जन्तुमा पर्ने प्रभाव

अधिग्रहण गरिएको १६ हे. जग्गा सम्पूर्णमा निर्माण नहुने भएकाले खुला क्षेत्रलाई वनकै रूपमा विकसित गरिनेछ।

वातावरणीय प्रभावका तह निर्धारण गरी बढोत्तरी तथा न्यूनीकरणका उपायहरू तलको तालिकामा दिइएको छ।

तालिका नं. ४५: वातावरणीय प्रभावका तह निर्धारण र न्यूनीकरणका उपाय

क्र. सं.	वातावरणीय प्रभाव	प्रभावको तह निर्धारण					बढोत्तरी/ न्यूनीकरणका उपायहरू
		प्रत्यक्ष/अप्रत्यक्ष	परिमाण	सीमा	अवधि	जम्मा अङ्कमान	
अनुकूल प्रभावहरू							
निर्माण चरण							
१	स्थानीयलाई रोजगारीको अवसर	प्रत्यक्ष	मध्यम २०	स्थानीय २०	मध्यकालीन १०	५०	<ul style="list-style-type: none"> • स्थानीयलाई प्राथमिकता • लैङ्गिक समानता • पिछडिएका वर्गलाई प्राथमिकता • बाल श्रमलाई निरुत्साहन
२	आयोजना निर्माणमा सामेल हुने स्थानीयको प्राविधिक दक्षता बढ्ने	प्रत्यक्ष	मध्यम २०	स्थानीय २०	मध्यकालीन १०	५०	<ul style="list-style-type: none"> • निर्माण प्रविधिका बारेमा प्रशिक्षण दिने
३	नयाँ कामबाट स्थानीय व्यापारीलाई आय आर्जनको अवसर	प्रत्यक्ष	मध्यम २०	स्थानीय २०	दीर्घकालीन २०	६०	<ul style="list-style-type: none"> • थोक पसल, स्थानीय होटल तथा बजारको स्थापना सरकारी तथा गैरसरकारी संस्थाहरूको स्थापना

क्र. सं.	वातावरणीय प्रभाव	प्रभावको तह निर्धारण					बढोत्तरी/ न्यूनीकरणका उपायहरू
		प्रत्यक्ष/ अप्रत्यक्ष	परिमाण	सीमा	अवधि	जम्मा अङ्कमान	
४	जग्गाको मूल्य तथा स्थानीय आर्थिक अवस्थामा वृद्धि	प्रत्यक्ष	मध्यम २०	स्थानीय २०	दीर्घकालीन २०	६०	<ul style="list-style-type: none"> जग्गाको मूल्यवृद्धि सँगै वाह्य क्षेत्रका मानिसहरूको बाहुल्यता बढ्न जाने हुँदा जग्गा विकासका गतिविधिहरू बढाई व्यवस्थित बस्ती विकास मार्फत स्थानीय जग्गाको अतिक्रमण रोक्नु पर्ने हुन्छ।
सञ्चालन चरण							
१	स्थानीयलाई रोजगारीको अवसर	प्रत्यक्ष	मध्यम २०	स्थानीय २०	दीर्घकालीन २०	६०	<ul style="list-style-type: none"> स्थानीयलाई प्राथमिकता लैङ्गिक समानता पिछडिएका वर्गलाई प्राथमिकता बाल श्रमलाई निरुत्साहन
२	राष्ट्रिय विशेषज्ञता, दक्षताको प्राप्ति तथा प्रविधिको हस्तान्तरण	प्रत्यक्ष	मध्यम २०	स्थानीय २०	दीर्घकालीन २०	६०	<ul style="list-style-type: none"> रोजगारीको अवसरले दक्ष श्रमिक महिलाहरू पनि लाभान्वित हुनेछन् निर्माण चरणमा उक्त आयोजनाले प्रत्यक्ष आम्दानीको स्रोत, स्थानीय स्तरको आर्थिक सबलीकरण र रोजगारी सिर्जनामा उल्लेख्य

क्र. सं.	वातावरणीय प्रभाव	प्रभावको तह निर्धारण					बढोत्तरी/ न्यूनीकरणका उपायहरू
		प्रत्यक्ष/ अप्रत्यक्ष	परिमाण	सीमा	अवधि	जम्मा अङ्कमान	
							भूमिका निर्वाह गर्नेछु
३	स्वास्थ्य तथा सरसफाइमा सुधार	अप्रत्यक्ष	मध्यम २०	स्थानीय २०	दीर्घकालीन २०	१००	<ul style="list-style-type: none"> आयोजना निर्माणको क्रममा पार्क निर्माण गर्ने, खुल्ला क्षेत्र कायम गर्ने तथा वृक्षारोपण मार्फत आयोजना क्षेत्रमा हरियाली कायम गर्ने कार्यहरूले गर्दा सिर्जित हुने उन्नत वातावरणीय अवस्थाको फाइदा स्थानीयबासीले समेत प्राप्त गर्न सक्नेछन्।
४	स्थानीय विकास तथा आर्थिक क्रियाकलापमा वृद्धि	प्रत्यक्ष	उच्च ६०	स्थानीय २०	दीर्घकालीन २०	१००	<ul style="list-style-type: none"> स्थानीय उत्पादनलाई प्राथमिकता स्थानीय व्यापार व्यवसायलाई बढावा
५	स्थानीय संरचनाको विकासले पर्यटन क्रियाकलापमा वृद्धि	प्रत्यक्ष	मध्यम २०	स्थानीय २०	दीर्घकालीन २०	६०	<ul style="list-style-type: none"> साँगा गढीको संरक्षण गर्ने पार्क निर्माण गर्ने
६	जग्गाको मुल्य तथा	प्रत्यक्ष	उच्च	स्थानीय	दीर्घकालीन	१००	<ul style="list-style-type: none"> जग्गा विकासका गतिविधिहरू बढाई

क्र. सं.	वातावरणीय प्रभाव	प्रभावको तह निर्धारण					बढोत्तरी/ न्यूनीकरणका उपायहरू
		प्रत्यक्ष/ अप्रत्यक्ष	परिमाण	सीमा	अवधि	जम्मा अङ्कमान	
	स्थानीय आर्थिक अवस्थामा वृद्धि		६०	२०	२०		अतिक्रमण रोक्ने
नकारात्मक प्रभाव							
निर्माण चरण							
भौतिक वातावरण							
१	हावा, पानी तथा माटोको प्रदुषण	प्रत्यक्ष	उच्च ६०	स्थानीय १०	मध्यकालीन १०	८०	<ul style="list-style-type: none"> निर्माणका लागि प्रयोग हुने सवारी साधनहरूको नियमित मर्मत गर्ने रासायनिक सामग्रीहरू प्रयोग गर्दा निश्चित मापदण्ड अपनाउने
२	भू उपयोगमा पर्ने प्रभाव	प्रत्यक्ष	उच्च ६०	स्थलगत १०	दीर्घकालीन २०	९०	<ul style="list-style-type: none"> निर्माण सम्पन्न भएपश्चात् वृक्षारोपण गर्ने आयोजना क्षेत्रमा पर्यावरण संरक्षणका उपायहरू कार्यान्वयन गर्ने बिग्रन व्यवस्थापन क्षेत्रहरूमा बायो इन्जिनियरिङ्ग गर्ने खुल्ला क्षेत्रमा पर्याप्त वृक्षारोपण गर्ने

क्र. सं.	वातावरणीय प्रभाव	प्रभावको तह निर्धारण					बढोत्तरी/ न्यूनीकरणका उपायहरू
		प्रत्यक्ष/ अप्रत्यक्ष	परिमाण	सीमा	अवधि	जम्मा अङ्कमान	
३	निर्माण सामग्रीको उत्खनन, भण्डारण, क्रसर सञ्चालन, कामदार शिविर स्थापना, बिग्रन व्यवस्थापनबाट स्थानीय वातावरणमा पर्ने प्रभाव	प्रत्यक्ष	उच्च ६०	स्थलगत १०	मध्यकालीन १०	८०	<ul style="list-style-type: none"> • तोकिएका स्थानमा मात्र विसर्जन गर्ने • पानीका स्रोत वरपर विसर्जन नगर्ने • आवश्यक संरचना निर्माण गरेपश्चात् मात्रै विसर्जन गर्ने
४	भूमिगत पानीको उत्खननबाट पानीको परिमाणमा कमी तथा पानीको प्रवाहमा विचलन	प्रत्यक्ष	उच्च ६०	स्थलगत १०	मध्यकालीन १०	८०	<ul style="list-style-type: none"> • भूमिगत पानीको उत्खनन गर्दा पानीको परिमाणमा कमी तथा पानीको प्रवाहमा विचलन हुन नदिनको लागि आयोजना क्षेत्रमा एकै स्थान देखि नगरि छुट्टाछुट्टै स्थान देखि गर्दा भूमिगत पानीको मात्रामा सन्तुलन हुन जान्छ
५	बाटो तथा आवतजावतमा बाधा	प्रत्यक्ष	उच्च ६०	स्थलगत १०	मध्यकालीन १०	८०	<ul style="list-style-type: none"> • आयोजना स्थानको बाटोमा आवतजावतमा बाधा हुन नदिन ट्राफीक पुलिस परिचालन गरिनुको साथै बाटो अतिक्रमण हुने गरी

क्र. सं.	वातावरणीय प्रभाव	प्रभावको तह निर्धारण					बढोत्तरी/ न्यूनीकरणका उपायहरू
		प्रत्यक्ष/ अप्रत्यक्ष	परिमाण	सीमा	अवधि	जम्मा अङ्कमान	
							फुटपाथमा गरिने व्यापारलाई निरुत्साहन गरिने छ।
६	पानीको आपूर्ति, भण्डारण र पुनर्भरण	प्रत्यक्ष	उच्च ६०	स्थलगत १०	मध्यकालीन १०	८०	<ul style="list-style-type: none"> पानीका मूल वरिपरि बिग्रन व्यवस्थापन नगर्ने पानीका मूल तथा स्रोतको संरचना निर्माण गरी संरक्षण गर्ने वर्षातको पानी भण्डारण तथा पुनर्भरण गर्ने
७	भारी सवारीसाधन तथा उपकरणहरूको परिवहन र प्रयोगका कारण पर्ने प्रभाव	प्रत्यक्ष	मध्यम २०	स्थानीय २०	मध्यकालीन १०	५०	<p>प्रस्तावित आयोजना कान्ति लोक मार्गमा पर्ने भएकोले भारी सवारीसाधन तथा उपकरणहरूको परिवहन र प्रयोगको लागि रातिको समय तोकी दिउसोको आवतजावत हुने समयमा प्रयोग गर्न निषेध गरिनेछ।</p> <ul style="list-style-type: none">
८	जमिनको अस्थिरता बढ्ने, भूक्षय तथा पहिरो	प्रत्यक्ष	उच्च ६०	स्थलगत १०	मध्यकालीन १०	८०	<ul style="list-style-type: none"> सहायक संरचनाहरू (जस्तै; ग्याबियन पर्खाल) को निर्माण

क्र. सं.	वातावरणीय प्रभाव	प्रभावको तह निर्धारण					बढोत्तरी/ न्यूनीकरणका उपायहरू
		प्रत्यक्ष/ अप्रत्यक्ष	परिमाण	सीमा	अवधि	जम्मा अङ्कमान	
							<ul style="list-style-type: none"> • बायोइन्जिनियरिङ संरचनाको निर्माण • वर्षातको बेला कटिङ नगर्ने • खानी उत्खनन ने.स. को अनुमति प्राप्त क्षेत्रमा मात्र गर्ने • रुख कटान पछि वृक्षारोपण गर्ने
९	प्रकोप तथा दुर्घटना व्यवस्थापन सम्बन्धी सवाल	प्रत्यक्ष	उच्च ६०	स्थलगत १०	मध्यकालीन १०	८०	<ul style="list-style-type: none"> • आयोजना संचालन चरणमा हुन सक्ने प्रकोप दुर्घटना व्यवस्थापन गर्नका निमित्त बायोइन्जिनियरिङ प्रविधिको प्रयोग गर्न सकिन्छ। साथै दुर्घटना व्यवस्थापन गर्नका निमित्त ट्राफिक लाईट, जेब्रा क्रसिंग, ट्राफिक चिन्हहरू राखी न्यूनीकरण गरिने छ।
१०	कामदारहरूद्वारा ठोस फोहोर निष्कासनबाट पर्ने प्रभाव	प्रत्यक्ष	मध्यम २०	स्थलगत १०	मध्यकालीन १०	४०	<ul style="list-style-type: none"> • निश्चित स्थानमा मात्र व्यवस्थापन गर्ने • जैविक फोहरलाई कम्पोष्ट मल बनाउने • अजैविक फोहरलाई पुनःप्रयोग र

क्र. सं.	वातावरणीय प्रभाव	प्रभावको तह निर्धारण					बढोत्तरी/ न्यूनीकरणका उपायहरू
		प्रत्यक्ष/अप्रत्यक्ष	परिमाण	सीमा	अवधि	जम्मा अङ्कमान	
							पुनःचक्रीय प्रयोग गर्ने
जैविक वातावरण							
१	वनको तथा रुख कटानबाट हुने क्षति	प्रत्यक्ष	उच्च ६०	स्थलगत १०	दीर्घकालीन २०	९०	<ul style="list-style-type: none"> • कटान हुने रुखहरूको क्षतिपूर्ति स्वरूप १:१० को अनुपातमा वृक्षारोपण गर्ने • क्षतिपूर्ति वृक्षारोपणका लागि वा.प्र.मू. मा तोके बमोजिमको जमिन तयार गर्ने • ५ वर्ष सम्मको लागि हेरालुको व्यवस्था गर्ने
२	दाउरा तथा काठको माग बढ्नु	प्रत्यक्ष	उच्च ६०	स्थलगत १०	दीर्घकालीन २०	९०	<ul style="list-style-type: none"> • निश्चित स्थान देखि स्थानीय र वनको समन्वयमा दाउरा र काठ दियिने
३	वन्यजन्तुको वासस्थान खण्डीकरण तथा विनाश	प्रत्यक्ष	मध्यम २०	स्थानीय २०	दीर्घकालीन २०	६०	<ul style="list-style-type: none"> • अत्यावश्यक नभएसम्म वन क्षेत्रको उपयोग नगर्ने • डिभिजन वन कार्यालयसँगको समन्वयमा क्षतिपूर्ति वृक्षारोपण गर्ने

क्र. सं.	वातावरणीय प्रभाव	प्रभावको तह निर्धारण					बढोत्तरी/ न्यूनीकरणका उपायहरू
		प्रत्यक्ष/ अप्रत्यक्ष	परिमाण	सीमा	अवधि	जम्मा अङ्कमान	
४	निर्माण कार्यले गर्दा वन्यजन्तुको आवतजावतमा बाधा	प्रत्यक्ष	मध्यम २०	स्थानीय २०	दीर्घकालीन २०	६०	<ul style="list-style-type: none"> आयोजना सञ्चालनपछि वन्यजन्तुमा पर्ने प्रभाव कम गर्नका लागि निर्माण सम्पन्न भएपश्चात् वृक्षारोपण गरिनेछ, खुल्ला क्षेत्र तथा वन क्षेत्रको संरक्षण तथा संवर्धन गरिनेछ
५	जैविक विविधतामा (वनस्पति तथा जीवजन्तु) क्षति	प्रत्यक्ष	मध्यम २०	स्थानीय २०	दीर्घकालीन २०	६०	<ul style="list-style-type: none"> आयोजनाको निर्माण कार्यले गर्दा वनस्पति तथा जङ्गली जनावरहरूको आवतजावत र आवागमनले गर्दा सो क्षेत्रमा जनावरहरूलाई र वनस्पति सहज हुने गरी विशेष बाटो निर्माण गर्न जरुरी हुनेछ
६	मानिस तथा वन्यजन्तु बीच द्वन्द्व र दुर्घटना	प्रत्यक्ष	मध्यम २०	स्थानीय २०	दीर्घकालीन २०	६०	<ul style="list-style-type: none"> आयोजनाको निर्माण कार्यले गर्दा मानिसहरूको आवतजावतले गर्दा जङ्गली जनावरहरूको आवतजावत र आवागमनले गर्दा सो क्षेत्रमा

क्र. सं.	वातावरणीय प्रभाव	प्रभावको तह निर्धारण					बढोत्तरी/ न्यूनीकरणका उपायहरू
		प्रत्यक्ष/ अप्रत्यक्ष	परिमाण	सीमा	अवधि	जम्मा अङ्कमान	
							जनावरहरू र मानिसहरूबीच द्वन्द्व र दुर्घटना हुन नदिनको लागि विशेष बाटो निर्माण गर्न जरुरी हुनेछ
७	कामदारहरूबाट वन पैदावारको अव्यवस्थित प्रयोग	अप्रत्यक्ष	निम्न १०	स्थलगत १०	मध्यकालीन १०	३०	• वन क्षेत्रमा प्रवेशका नियमहरू बनाई लागू गर्ने
८	वन्यजन्तुको चोरी निकासी	अप्रत्यक्ष	निम्न १०	स्थानीय २०	मध्यकालीन १०	४०	• दम्सीडोल सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति मार्फत वनभित्रको आवतजावत तथा स्रोतको उपयोग नियन्त्रण गरिने।
९	संरक्षित प्रजातिहरूको नोक्सानी	प्रत्यक्ष	निम्न १०	स्थलगत १०	अल्पकालीन ०५	२५	• वन क्षेत्रमा प्रवेशका नियमहरू बनाई लागू गर्ने
१०	वन डढेलो	प्रत्यक्ष	निम्न १०	स्थलगत १०	अल्पकालीन ०५	२५	• कटान पश्चात् झिँजा-मिजा र पतिङ्गर सफा गरी उचित व्यवस्थापन गर्ने • निर्माण व्यवसायीद्वारा श्रमिकहरूलाई आगलागीको सम्भावना, यसको

क्र. सं.	वातावरणीय प्रभाव	प्रभावको तह निर्धारण					बढोत्तरी/ न्यूनीकरणका उपायहरू
		प्रत्यक्ष/ अप्रत्यक्ष	परिमाण	सीमा	अवधि	जम्मा अङ्कमान	
							<p>नोकसान बारेमा सचेत गराउने कार्य गरिने;</p> <ul style="list-style-type: none"> • आयोजना निर्माणको लागि कुनै पनि क्षेत्रमा विस्फोट गराउनु पर्ने आवश्यक नरहेकोले वन क्षेत्रमा त्यस्ता पदार्थहरूको प्रयोग प्रतिबन्ध लगाईने; • आयोजना क्षेत्रमा आगजन्य पदार्थहरू लैजान अनुमति नदिईने; • कामदारहरूलाई वनजंगल क्षेत्रमा धुम्रपान गर्न अनुमति नदिईने; • आयोजना कार्यान्वयनको क्रममा वन तथा वातावरण मन्त्रालायले दिएको शर्तहरूलाई कडाईका साथ पालना गरिने

क्र. सं.	वातावरणीय प्रभाव	प्रभावको तह निर्धारण					बढोत्तरी/ न्यूनीकरणका उपायहरू
		प्रत्यक्ष/ अप्रत्यक्ष	परिमाण	सीमा	अवधि	जम्मा अङ्कमान	
सामाजिक- आर्थिक वातावरण							
१	सडक दुर्घटना तथा निर्माण गर्दा हुने दुर्घटना तथा क्षति	प्रत्यक्ष	मध्यम २०	स्थलगत १०	मध्यकालीन १०	४०	आयोजना संचालन चरणमा हुन सक्ने प्रकोप दुर्घटना व्यवस्थापन गर्नका निमित्त बायोइन्जिनियरिङ प्रविधिको प्रयोग गर्न सकिन्छ। साथै दुर्घटना व्यवस्थापन गर्नका निमित्त ट्राफिक लाईट, जेब्रा क्रसिंग, ट्राफिक चिन्हहरू राखी न्यूनीकरण गरिने छ। •
२	निजी जग्गा तथा संरचनाहरूको अधिग्रहण सम्बन्धी सवाल	प्रत्यक्ष	निम्न १०	स्थलगत १०	दीर्घकालीन २०	४०	• यस प्रभावको क्षतिपूर्ति वापत प्रभावित घरधुरीलाई जग्गा अधिग्रहण गरेको हुनाले नेपाल सरकारको कानून जग्गा प्राप्ति ऐन २०३४ बमोजिम क्षतिपूर्ति दिईने
३	पेशागत स्वास्थ्य तथा सुरक्षामा समस्या उत्पन्न हुने	प्रत्यक्ष	उच्च ६०	स्थानीय २०	दीर्घकालीन २०	८०	• पेशागत स्वास्थ्य र सुरक्षा बारे प्रशिक्षण दिने • व्यक्तिगत सुरक्षाका सामान जस्तै

क्र. सं.	वातावरणीय प्रभाव	प्रभावको तह निर्धारण					बढोत्तरी/ न्यूनीकरणका उपायहरू
		प्रत्यक्ष/ अप्रत्यक्ष	परिमाण	सीमा	अवधि	जम्मा अङ्कमान	
							हेल्मेट, पञ्जा, मास्क, बुट हरू अनिवार्य प्रयोग गर्ने • कामदारहरूको बीमा गर्ने
४	स्थानीय संरचना तथा स्रोतमा दबाव	प्रत्यक्ष	मध्यम २०	स्थानीय २०	मध्यकालीन १०	५०	• स्थानीय निकायसँग समन्वय गरेर
५	स्थानीय स्वास्थ्य तथा सरसफाइ सुविधामा दबाव	प्रत्यक्ष	मध्यम २०	स्थानीय २०	मध्यकालीन १०	५०	• रासायनिक कार्यहरू बस्ती क्षेत्रबाट टाढा गर्ने • प्रदूषकको सीमा ने.स. को मापदण्ड ननाघने गरी सीमित राख्ने
६	आयोजनाको संरचनाले स्थानीय पानीको मुहानमा असर	प्रत्यक्ष	मध्यम २०	स्थानीय २०	दीर्घकालीन २०	६०	• आयोजनाको सञ्चालनबाट सामाजिक सेवा सुविधामा पर्ने प्रभाव कम गर्न हाल प्रयोगमा आइरहेका पानीका स्रोत तथा मूलहरू सुक्न नदिनलाई रिचार्ज पोखरी निर्माण गरी संरक्षण गरिनेछ, सो को निश्चित प्रतिशत स्थानीयवासी तथा अन्य

क्र. सं.	वातावरणीय प्रभाव	प्रभावको तह निर्धारण					बढोत्तरी/ न्यूनीकरणका उपायहरू
		प्रत्यक्ष/ अप्रत्यक्ष	परिमाण	सीमा	अवधि	जम्मा अङ्कमान	
							सरोकारवालालाई समेत उपलब्ध गराइनेछ।
७	स्थानीय समुदायका संस्कृति तथा परम्परामा असर	अप्रत्यक्ष	मध्यम २०	स्थानीय २०	दीर्घकालीन २०	६०	<ul style="list-style-type: none"> पर्यटकहरू आयोजना क्षेत्रमा भ्रमण गर्न आउँदा, स्थानीय मान्यताका हिसाबले महत्त्वपूर्ण क्षेत्रहरूमा प्रवेश गर्दा उचित नियमपालना गराउने, परम्परागत मूल्य मान्यताहरूलाई संरक्षणका लागि स्थानीयहरूलाई जागरूक बनाउने कार्यहरू गरिनेछ।
८	सांस्कृतिक तथा धार्मिक महत्त्वका स्थलहरूमा असर	प्रत्यक्ष	मध्यम २०	स्थलगत १०	दीर्घकालीन २०	५०	<ul style="list-style-type: none"> ऐतिहासिक टिकाभैरव र मनकामना मन्दिरको महत्त्वलाई असर नपर्ने गरी उचित संरक्षणको संरचनाहरू निर्माण गरी प्रवर्धन गरिनेछ।
९	आदिवासी, जनजाति, जोखिमयुक्त समुदाय, दलित समूह आदिमा हुने प्रभाव	प्रत्यक्ष	मध्यम २०	स्थानीय २०	दीर्घकालीन २०	६०	<ul style="list-style-type: none"> आदिवासी, जनजाति, जोखिमयुक्त समुदाय, दलित समूह आदिमा हुने प्रभावहरूलाई कम गर्नको लागि

क्र. सं.	वातावरणीय प्रभाव	प्रभावको तह निर्धारण					बढोत्तरी/ न्यूनीकरणका उपायहरू
		प्रत्यक्ष/ अप्रत्यक्ष	परिमाण	सीमा	अवधि	जम्मा अङ्कमान	
							विभिन्न कार्यक्रम तथा तालिमहरूमा समान संलग्न गराई स्थानीय हिसाबले महत्त्वपूर्ण क्षेत्रहरूमा प्रवेश गर्दा उचित नियमपालना गराउने, परम्परागत मूल्य मान्यताहरूलाई संरक्षणका लागि स्थानीयहरूलाई जागरूक बनाउने कार्यहरू गरिनेछ।
१०	आगन्तुक समुदाय र रैथाने समुदायको कलह हुने	अप्रत्यक्ष	मध्यम २०	स्थानीय २०	मध्यकालीन १०	५०	<ul style="list-style-type: none"> • स्थानीय बासीहरूसँग सौहार्दपूर्ण सम्बन्धका लागि कामदारहरूलाई अभिमूखीकरण गर्ने • अनावश्यक हो-हल्ला हुन नदिनका लागि निश्चित समयतालिका बनाई निर्माण साइट संचालन गर्ने
११	लैङ्गिक असमानता	प्रत्यक्ष	मध्यम २०	स्थलगत १०	अल्पकालीन ०५	३५	<ul style="list-style-type: none"> • आयोजनाको निर्माण कार्यमा महिला र पुरुषबीच हुने सम्भावित भेदभावलाई

क्र. सं.	वातावरणीय प्रभाव	प्रभावको तह निर्धारण					बढोत्तरी/ न्यूनीकरणका उपायहरू
		प्रत्यक्ष/ अप्रत्यक्ष	परिमाण	सीमा	अवधि	जम्मा अङ्कमान	
							कम गर्न दुवै श्रमिकहरूलाई समान अवसर दिईनेछ।
१२	भू-दृश्यको सौन्दर्यतामा प्रभाव	प्रत्यक्ष	निम्न १०	स्थानीय २०	अल्पकालीन ०५	३५	<ul style="list-style-type: none"> आयोजना निर्माण चरणमा निर्माण सम्बन्धी कार्यहरूले गर्दा आयोजना क्षेत्र लगायत वरीपरीका क्षेत्रहरूमा प्रदूषण तथा वर्तमान वातावरणीय अवस्थामा परिवर्तन हुने भएकोले निर्माण सामग्री हरू तोकिएको भण्डारण स्थल र बिग्रन व्यवस्थापन स्थानको प्रयोग, पानीको प्रयोगले धुलो उड्न नदिने, जाली अथवा टेन्टको प्रयोग गर्नाले भू-दृश्यको सौन्दर्यतामा पर्ने प्रभावहरू न्यूनीकरण गर्न सकिन्छ।
सञ्चालन चरण							

क्र. सं.	वातावरणीय प्रभाव	प्रभावको तह निर्धारण					बढोत्तरी/ न्यूनीकरणका उपायहरू
		प्रत्यक्ष/ अप्रत्यक्ष	परिमाण	सीमा	अवधि	जम्मा अङ्कमान	
भौतिक वातावरण							
१	आगलागीको खतरा	प्रत्यक्ष	मध्यम २०	स्थानीय २०	दीर्घकालीन २०	६०	<ul style="list-style-type: none"> आयोजना संचालन चरणमा गणमा बंकर र हतियार भण्डारण क्षेत्र वरीपरी विशेष सुरक्षा गरिनु पर्ने, सम्बेदनशील क्षेत्रहरूमा (आगजन्य क्षेत्रहरू) आगो नियन्त्रण यन्त्र जडान गर्नाली आगलागीको खतरालाई न्यूनीकरण गर्न सकिन्छ।
२	पानीको माग तथा आपूर्तिमा वृद्धि	प्रत्यक्ष	मध्यम २०	स्थानीय २०	दीर्घकालीन २०	६०	<ul style="list-style-type: none"> आयोजनाको सञ्चालनबाट सामाजिक सेवा सुविधामा पर्ने प्रभाव कम गर्न हाल प्रयोगमा आइरहेका पानीका स्रोत तथा मूलहरू सुक्न नदिनलाई रिचार्ज पोखरी निर्माण गरी संरक्षण गरिनेछ र सो को निश्चित प्रतिशत स्थानीयबासी तथा अन्य

क्र. सं.	वातावरणीय प्रभाव	प्रभावको तह निर्धारण					बढोत्तरी/ न्यूनीकरणका उपायहरू
		प्रत्यक्ष/ अप्रत्यक्ष	परिमाण	सीमा	अवधि	जम्मा अङ्कमान	
							सरोकारवालालाई समेत उपलब्ध गराइनेछ।
३	ढल व्यवस्थापन तथा वाटर लगिङ्ग को समस्या	प्रत्यक्ष	मध्यम २०	स्थानीय २०	दीर्घकालीन २०	६०	<ul style="list-style-type: none"> आयोजना संचालन क्रममा सूर्यदल गण सम्मको पहुँच मार्ग र गण भित्र रहेका बाटोको छेउमा नालाको राम्रो व्यवस्था गरि ढल व्यवस्थापन तथा वाटर लगिङ्ग को समस्यालाई न्यूनीकरण गरिनेछ।
४	यातायात व्यवस्थापन	प्रत्यक्ष	मध्यम २०	स्थानीय २०	दीर्घकालीन २०	६०	<ul style="list-style-type: none"> पहिरो तथा दुर्घटना हुने स्थानहरूमा चिन्ह राख्ने जोखिम ठाउँहरूमा गति नियन्त्रण गर्ने र ट्राफिक नियम पालना गर्ने

क्र. सं.	वातावरणीय प्रभाव	प्रभावको तह निर्धारण					बढोत्तरी/ न्यूनीकरणका उपायहरू
		प्रत्यक्ष/ अप्रत्यक्ष	परिमाण	सीमा	अवधि	जम्मा अङ्कमान	
५	जमिन मुनी पानीको उत्खननबाट पानीको परिमाणमा कमी	प्रत्यक्ष	उच्च ६०	स्थलगत १०	दीर्घकालीन २०	९०	<ul style="list-style-type: none"> मूल संरक्षणका संरचनाहरू निर्माण गर्ने तथा वर्षातको पानी संकलन गरी पुनर्भरण गर्ने
६	पानीको आपूर्ति, भण्डारण र पुनर्भरण	प्रत्यक्ष	मध्यम २०	स्थानीय २०	दीर्घकालीन २०	६०	<p>आयोजना संचालन चरणमा गणमा संरचनाहरू लगायत सैनिक संख्या, कर्मचारी संख्यामा वृद्धि हुन जानेछ र सोही माग अनुरूप पानीको आपूर्ति, भण्डारण र पुनर्भरण गरी पानीको मागलाई सन्तुलन गराईनेछ।</p> <ul style="list-style-type: none">
७	यातायात सञ्चालनबाट वायु, पानी, माटो तथा ध्वनिको प्रदूषण	प्रत्यक्ष	मध्यम २०	स्थानीय २०	दीर्घकालीन २०	६०	<ul style="list-style-type: none"> सवारी साधनहरूको नियमित मर्मत गर्ने तथा प्रदूषण स्टीकर भए नभएको नियमित चेकजाँच गर्ने वायु प्रदूषण सम्बन्धी जनचेतनाका कार्यक्रमहरू संचालन गर्ने

क्र. सं.	वातावरणीय प्रभाव	प्रभावको तह निर्धारण					बढोत्तरी/ न्यूनीकरणका उपायहरू
		प्रत्यक्ष/अप्रत्यक्ष	परिमाण	सीमा	अवधि	जम्मा अङ्कमान	
							<ul style="list-style-type: none"> ठोस तथा तरलजन्य फोहोर पदार्थलाई पानीको स्रोत वरपर विसर्जन गर्न नदिने
जैविक वातावरण							
१	वन्यजन्तुको वासस्थानको विनास	प्रत्यक्ष	मध्यम २०	स्थानीय २०	दीर्घकालीन २०	६०	<ul style="list-style-type: none"> निर्माण सम्पन्न भएपश्चात् वृक्षारोपण गर्ने
२	वन्यजन्तुको आवतजावत र विचरणमा बाधा	प्रत्यक्ष	मध्यम २०	स्थलगत १०	दीर्घकालीन २०	५०	<ul style="list-style-type: none"> निर्माण सम्पन्न भएपश्चात् वृक्षारोपण गर्ने खुल्ला क्षेत्र तथा वन क्षेत्रको संरक्षण तथा संवर्धन गर्ने अत्यावश्यक नभएसम्म वन क्षेत्रको उपयोग नगर्ने विचरण तथा वन्यजन्तुको मार्गमा चिन्हहरू लगाई सो क्षेत्रमा सवारी चलाउने गति कम निर्धारण गर्ने

क्र. सं.	वातावरणीय प्रभाव	प्रभावको तह निर्धारण					बढोत्तरी/ न्यूनीकरणका उपायहरू
		प्रत्यक्ष/ अप्रत्यक्ष	परिमाण	सीमा	अवधि	जम्मा अङ्कमान	
३	दाउरा तथा काठको माग बढ्नु	प्रत्यक्ष	मध्यम २०	स्थानीय २०	दीर्घकालीन २०	६०	आयोजनाको संचालन चरणमा अस्थायी र स्थायी आवास सुविधाको क्रममा काठको प्रयोगलाई न्यून गरिने र अन्य सामग्रीको उपयोगलाई प्रोत्साहित गरिने, वन श्रोतहरूको अवैध ओसारपसारमा संलग्न जनशक्तिहरूलाई कानून बमोजिम कारबाही गरिनेछ। •
४	वन डढेलो	प्रत्यक्ष	मध्यम २०	स्थलगत १०	दीर्घकालीन २०	५०	• वन क्षेत्र बेला बेला सफा गरी उचित व्यवस्थापन गर्ने
आर्थिक-सामाजिक- सांस्कृतिक वातावरण							
१	आर्थिक क्रियाकलापमा हास	प्रत्यक्ष	मध्यम २०	स्थानीय २०	दीर्घकालीन २०	६०	• हाल प्रयोगमा आइरहेका पानीका स्रोत तथा मूलहरू सुक्न नदिने तथा संरक्षण गर्ने • डिप बोरिङबाट पानी निकालिएमा सो को निश्चित प्रतिशत स्थानीयबासी तथा अन्य सरोकारवालालाई समेत उपलब्ध गराउने
२	पेशा व्यवसाय विस्थापन	प्रत्यक्ष	मध्यम	स्थानीय	दीर्घकालीन	६०	• आयोजनाको संचालन चरणमा

क्र. सं.	वातावरणीय प्रभाव	प्रभावको तह निर्धारण					बढोत्तरी/ न्यूनीकरणका उपायहरू
		प्रत्यक्ष/ अप्रत्यक्ष	परिमाण	सीमा	अवधि	जम्मा अङ्कमान	
			२०	२०	२०		स्थानीयवासीहरूलाई मौलिक पेशा, व्यवसायलाई स्थानीय स्तरमा संरक्षण गर्नको निमित्त आयोजना क्षेत्र वरिपरि गोष्टि तथा तालिम दिएर महत्वका बारेमा जनसमुदायलाई जानकारी गराईनेछ।
३	सामाजिक द्वन्द्व तथा चासो	अप्रत्यक्ष	मध्यम २०	स्थानीय २०	दीर्घकालीन २०	६०	• स्थानीय बासीहरूसँग सौहार्दपूर्ण सम्बन्धका लागि विद्यार्थी तथा कर्मचारीहरूलाई अभिमूखीकरण गर्ने
४	सामाजिक, सांस्कृतिक तथा धार्मिक महत्त्व	अप्रत्यक्ष	मध्यम २०	स्थानीय २०	दीर्घकालीन २०	६०	• वाह्य मानिसलाई स्थानीय मान्यताका हिसाबले महत्त्वपूर्ण क्षेत्रहरूमा प्रवेश गर्दा उचित नियमपालन गराउने या निषेध गरिनेछ।
५	आयोजना कार्यान्वयनले स्थानीयको कला, संस्कृति	अप्रत्यक्ष	मध्यम २०	स्थानीय २०	दीर्घकालीन २०	६०	• वाह्य मानिसलाई स्थानीय मान्यताका हिसाबले महत्त्वपूर्ण क्षेत्रहरूमा प्रवेश गर्दा

क्र. सं.	वातावरणीय प्रभाव	प्रभावको तह निर्धारण					बढोत्तरी/ न्यूनीकरणका उपायहरू
		प्रत्यक्ष/ अप्रत्यक्ष	परिमाण	सीमा	अवधि	जम्मा अङ्कमान	
	र परम्परामा असर पार्ने						उचित नियमपालन गराउने या निषेध गर्ने • परम्परागत मूल्य मान्यताहरूलाई संरक्षणका लागि स्थानीयहरूलाई जागरूक बनाउने
६	पर्यटन क्रियाकलाप बढ्ने हुँदा स्थानीय संरचना तथा स्रोतमा दबाव	अप्रत्यक्ष	मध्यम २०	स्थानीय २०	दीर्घकालीन २०	६०	• पर्यटकहरू आयोजना क्षेत्रमा भ्रमण गर्न आउँदा, स्थानीय मान्यताका हिसाबले महत्त्वपूर्ण क्षेत्रहरूमा प्रवेश गर्दा उचित नियमपालना गराउने, परम्परागत मूल्य मान्यताहरूलाई संरक्षणका लागि स्थानीयहरूलाई जागरूक बनाउने कार्यहरू गरिने
७	चरन क्षेत्र घट्नाले घरपालुवा जन्तुमा पर्ने प्रभाव	अप्रत्यक्ष	मध्यम २०	स्थानीय २०	दीर्घकालीन २०	६०	• अधिग्रहण गरिएको १६ हे. जग्गा सम्पूर्णमा निर्माण नहुने भएकाले खुला क्षेत्रलाई वनकै रूपमा विकसित गरिने • निर्माण नहुने क्षेत्रफललाई वन क्षेत्रमा विकास गर्ने

तालिका नं. ४६: अनुकूल प्रभाव अधिकतम तथा प्रतिकूल प्रभाव न्यूनतम गर्ने उपायको कार्यान्वयन तथा लाग्ने अनुमानित रकम र कार्यान्वयनको जिम्मेवारी

क्र.सं.	वातावरण संरक्षणका उपाय	कार्यान्वयन हुने स्थान	कार्यान्वयन हुने समय	अनुमानित रकम	कार्यान्वयनको जिम्मेवारी
१	निर्माण प्रविधिका बारेमा कामदारहरूलाई प्रशिक्षण दिने	आयोजना क्षेत्र	निर्माण चरण	१,००,०००/-	निर्माण व्यवसायी
२	अस्थीर स्थानमा बायोइन्जिनियरिङ संरचना निर्माण गर्ने	आयोजना क्षेत्र	निर्माण चरण	५०,००,०००/-	निर्माण व्यवसायी
३	दिनको २-३ पटकसम्म निर्माण स्थलमा पानी छर्कने	आयोजना क्षेत्र	निर्माण चरण	५,००,०००/-	निर्माण व्यवसायी
४	पानीका मूल तथा स्रोतको संरक्षण गर्ने (छुट्टै अध्ययनका लागि)	आयोजना क्षेत्र	निर्माण चरण	५०,००,०००/-	प्रस्तावक
५	बिग्रन व्यवस्थापनका लागि आवश्यक संरचना निर्माण गर्ने	आयोजना क्षेत्र	निर्माण चरण	४,५०,००,०००/-	निर्माण व्यवसायी
६	भिरालो जमिनमा ग्याबियन पर्खाल निर्माण गर्ने	आयोजना क्षेत्र	निर्माण चरण	१०,००,०००/-	निर्माण व्यवसायी
७	कटान हुने रूखहरूको क्षतिपूर्ति स्वरूप १:१० को अनुपातमा वृक्षारोपण गर्ने	आयोजना क्षेत्र	सञ्चालन चरण	१,६१,५१,७८७.५०/-	प्रस्तावक

क्र.सं.	वातावरण संरक्षणका उपाय	कार्यान्वयन हुने स्थान	कार्यान्वयन हुने समय	अनुमानित रकम	कार्यान्वयनको जिम्मेवारी
८	स्थानीय वन्यजन्तुहरूमा पर्ने प्रभाव न्यूनीकरण गर्न श्रमिक र स्थानीय बासीहरूलाई जनचेतनामूलक कार्यक्रमहरू संचालन गर्ने	आयोजना क्षेत्र	सञ्चालन चरण	५०,०००/-	प्रस्तावक
९	कामदारहरूको पेशागत स्वास्थ्य र सुरक्षा	आयोजना क्षेत्र	निर्माण चरण	१०,००,०००/-	निर्माण व्यवसायी
१०	वायु प्रदूषण सम्बन्धी सचेतना कार्यक्रम	आयोजना क्षेत्र	सञ्चालन चरण	५०,०००/-	प्रस्तावक
११	खुल्ला क्षेत्र तथा वन क्षेत्रको संरक्षण तथा संवर्धन गर्ने	आयोजना क्षेत्र	सञ्चालन चरण	१,००,०००/-	प्रस्तावक
१२	रिचार्ज पोखरीहरू निर्माण गर्ने तथा वर्षातको पानी संकलन गर्ने (छुट्टै अध्ययन)	आयोजना क्षेत्र	सञ्चालन चरण	१०,००,०००/-	प्रस्तावक

परिच्छेद ९

९. वातावरणीय अनुगमन

प्रस्ताव कार्यान्वयन गर्दा वातावरणीय अनुगमन निम्न उद्देश्य प्राप्तिका लागि गरिन्छ।

- कानुनले तोकेको सीमाभन्दा बढी मात्रामा प्रभाव पर्न नदिन
- वातावरणीय प्रभाव कम गर्न अपनाइएका उपायहरू वा.प्र.मू. प्रतिवेदनमा उल्लेख भए नभएको जाँच गर्न
- सम्भावित वातावरणीय क्षति बारे समयमै सचेत गराउन
- पहिचान गरी आंकलन गरिएका प्रभाव वास्तविकतासँग कति नजिक छन् भन्ने जानकारी लिन।

९.१ अनुगमनका प्रकार

राष्ट्रिय वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन निर्देशिका, २०५० ले वातावरणीय अनुगमनका तीन चरणहरू प्रस्ताव गरेको छ।

९.१.१ प्रारम्भिक अवस्थाको अनुगमन

प्रस्तावको निर्माण कार्य सुरु गर्नुभन्दा अगावै निर्माण स्थल र वरपरका आधारभूत वातावरणीय पक्षको सर्वेक्षण गर्नु लाई प्रारम्भिक अवस्था अनुगमन भनिन्छ। यसले गर्दा अनुगमनको सिलसिलामा प्रारम्भिक अवस्थाको तुलनामा वातावरणीय पक्षमा भएको परिवर्तन बारेमा थाहा पाउन सकिन्छ। अनुगमन प्यारामिटरहरू र सूचकहरू सहित प्रारम्भिक अवस्था अनुगमन तालको तालिकामा दिइएको छ।

तालिका नं. ४७: प्रारम्भिक अवस्थाको अनुगमन

विवरण	सूचकहरू	विधि	स्थान	समय	अनुमानित रकम (ने.रु.)	अनुगमन गर्ने निकाय
पानीको गुणस्तर	रंग, अवस्था, गन्ध, टर्बिडिटी, पिएच	नमूना संग्रह र प्रयोगशालामा परीक्षण	आयोजना क्षेत्रमा रहेका पानीको	निर्माण अघि	४०,०००	संघीय सरकार/वन तथा वातावरण

विवरण	सूचकहरू	विधि	स्थान	समय	अनुमानित रकम (ने.रु.)	अनुगमन गर्ने निकाय
			मुहान			मन्त्रालय/ वातावरण विभाग
हावाको गुणस्तर	PM ₁₀ , PM _{2.5} , CO ₂	वायु अनुगमन डिभाइस, निरीक्षण मापन	निर्माण क्षेत्रको वरिपरि	निर्माण अघि	३०,०००	संघीय सरकार/वन तथा वातावरण मन्त्रालय/ वातावरण विभाग
ध्वनिको गुणस्तर	ध्वनिको स्तर	निरीक्षण मापन	आयोजना क्षेत्र भित्र	निर्माण अघि	१५,०००	संघीय सरकार/वन तथा वातावरण मन्त्रालय/ वातावरण विभाग
फोहोर व्यवस्थापन	फोहोर व्यवस्थापन तालिका	निरीक्षण	आयोजना क्षेत्र भित्र	निर्माण अघि		संघीय सरकार/वन तथा वातावरण मन्त्रालय/ वातावरण विभाग

विवरण	सूचकहरू	विधि	स्थान	समय	अनुमानित रकम (ने.रु.)	अनुगमन गर्ने निकाय
बर्सातको पानी निकासी	खोल्सी, पानीले कटान हुन सक्ने क्षेत्र	निरीक्षण	आयोजना क्षेत्र	निर्माण अघि		संघीय सरकार/वन तथा वातावरण मन्त्रालय/ वातावरण विभाग
सामाजिक गतिविधि	हरेक दिनको गतिविधि	स्थानीय व्यक्ति, नगरपालिका र स्थलगत अवलोकन	आयोजना क्षेत्र भित्र	निर्माण अघि		संघीय सरकार/वन तथा वातावरण मन्त्रालय/ वातावरण विभाग
जम्मा					८५,०००	

९.१.२ प्रभाव अनुगमन

प्रस्ताव कार्यान्वयनबाट भएका वातावरणीय परिवर्तन पत्ता लगाउन आयोजना निर्माण र सञ्चालनका क्रममा त्यस क्षेत्रको जनस्वास्थ्य लगायत पर्यावरणीय, सामाजिक र आर्थिक अवस्थाका सूचकको मूल्याङ्कन प्रभाव अनुगमनले गर्दछ। प्रभाव अनुगमन सामान्यतया वातावरणीय प्रभावको वास्तविक स्तर थाहा पाउन र न्यूनीकरण उपायहरूको प्रभावकारिता पहिचानका लागि गरिन्छ। तसर्थ, प्रभाव अनुगमन मूल्याङ्कन अध्ययन आयोजना निर्माण चरणको अन्ततिर प्रस्तावित गरिन्छ। प्रस्तावित सडक आयोजनाको अनुगमन प्यारामिटरहरू र सूचकहरू सहित प्रभाव अनुगमन तालिका तालिकामा दिइएको छ।

तालिका नं. ४८: प्रभाव अनुगमन

विवरण	सूचकहरू	विधि	स्थान	समय	अनुमानित रकम (ने.रु.)	अनुगमन गर्ने निकाय
पानीको गुणस्तर	रंग, अवस्था, गन्ध, टर्बिडिटी, पिएच	निरीक्षण	आयोजना क्षेत्र	वर्षको २ पटक	८०,०००	संघीय सरकार/ वन तथा वातावरण मन्त्रालय/ वातावरण विभाग
फोहोर पानी	परीक्षण BOD, DO		आयोजना क्षेत्र	वर्षको २ पटक	२०,०००	संघीय सरकार/ वन तथा वातावरण मन्त्रालय/ वातावरण विभाग
पानीको निकासी	पानीको निकास राम्रो भएको, नभएको हेर्ने	अवलोकन निरीक्षण	आयोजना क्षेत्र	वर्षको २ पटक		संघीय सरकार/ वन तथा वातावरण मन्त्रालय/ वातावरण विभाग/ बनेपा न.पा.

विवरण	सूचकहरू	विधि	स्थान	समय	अनुमानित रकम (ने.रु.)	अनुगमन गर्ने निकाय
हावाको गुणस्तर	PM 10, PM 2.5, CO ₂	पोर्टेबल अनुगमन डिभाइस, निरीक्षण र मापन	आयोजना क्षेत्र	वर्षको १ पटक	३०,०००	संघीय सरकार/ वन तथा वातावरण मन्त्रालय/ वातावरण विभाग
ठोस फोहोरको व्यवस्थापन	आयोजना साइट वरिपरि सरसफाइ, कुहिने र नकुहिने फोहोर को उचित व्यवस्थापन	अवलोकन निरीक्षण	आयोजना क्षेत्र	वर्षको २ पटक		संघीय सरकार/ वन तथा वातावरण मन्त्रालय/ वातावरण विभाग/ बनेपा न.पा.
भू-क्षय व्यवस्थापन	हरियाली कायम गर्ने, बायो इन्जिनियरिङ्को अवस्था	अवलोकन निरीक्षण	आयोजना क्षेत्र	वर्षको २ पटक		संघीय सरकार/ वन तथा वातावरण मन्त्रालय/ वातावरण विभाग
वनको अवस्था	वृक्षारोपणको अवस्था, चोरी सिकारी, वनक्षेत्र अधिग्रहणको अवस्था	अवलोकन निरीक्षण र स्थानीयसँग सोधपुछ	आयोजना क्षेत्र	वर्षको १ पटक		संघीय सरकार/ वन तथा वातावरण मन्त्रालय/ वातावरण विभाग/ वन तथा भू-

विवरण	सूचकहरू	विधि	स्थान	समय	अनुमानित रकम (ने.रु.)	अनुगमन गर्ने निकाय
						संरक्षण विभाग
फोहोर पानीको व्यवस्थापन	आयोजना साइट वरिपरि सरसफाइ	अवलोकन निरीक्षण	आयोजना क्षेत्र	वर्षको २ पटक		संघीय सरकार/ वन तथा वातावरण मन्त्रालय/ वातावरण विभाग
स्थानीयलाई रोजगारी	स्थानीय कामदारको सङ्ख्या	रोजगारीको तथ्याङ्क	आयोजना क्षेत्र	वर्षको २ पटक		संघीय सरकार/ वन तथा वातावरण मन्त्रालय/ वातावरण विभाग/ बनेपा न.पा.
स्थानीय सामाजिक सेवाहरूमा प्रभाव	प्रभावित वडामा रहेका मानिसहरूको सङ्ख्या	निरीक्षण	आयोजना क्षेत्र	वर्षको १ पटक		संघीय सरकार/ वन तथा वातावरण मन्त्रालय/ वातावरण विभाग

सूर्यदल गणको भौतिक पूर्वाधार निर्माण कार्यको वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन प्रतिवेदन

विवरण	सूचकहरू	विधि	स्थान	समय	अनुमानित रकम (ने.रु.)	अनुगमन गर्ने निकाय
स्वास्थ्य सुरक्षाका उपायहरू	र कामदारहरूलाई हेलमेट, मास्क, पञ्जा, शौचालय आदिको व्यवस्थापन	अवलोकन निरीक्षण	आयोजना क्षेत्र	वर्षको २ पटक		संघीय सरकार/ वन तथा वातावरण मन्त्रालय/ वातावरण विभाग
सांस्कृतिक गतिविधि	आयोजना क्षेत्रमा बाहिरी मानिसहरूको आगमन, सांस्कृतिक क्रियाकलाप, झैझगडा	अवलोकन निरीक्षण र स्थानीय सँग सोधपुछ	आयोजना क्षेत्र	वर्षको १ पटक		संघीय सरकार/ वन तथा वातावरण मन्त्रालय/ वातावरण विभाग
जम्मा					१,३०,०००	

९.१.३ नियमपालन अनुगमन

यस अन्तर्गत प्रस्तावको वातावरण संरक्षण सम्बन्धी निर्धारित मापदण्डको पालना गरेको छ भन्ने कुरा सुनिश्चित गर्न वातावरणीय गुणस्तरका विशेष सूचक वा प्रदूषणको अवस्था बारेमा आवधिक वा लगातार रूपमा अनुगमन गरी अभिलेख राख्ने कार्य पर्दछ। प्रस्तावित आयोजनाको अनुगमन प्यारामिटरहरू र सूचकहरू सहित नियमपालन अनुगमन तलको तालिकामा दिइएको छ।

तालिका नं. ४९: नियमपालन अनुगमन

विवरण	सूचकहरू	विधि	स्थान	समय	अनुमानित रकम (ने.रु.)	अनुगमन गर्ने निकाय
स्वीकृत वा.प्र.मू अनुसार निर्माण		निरीक्षण	आयोजना क्षेत्र			संघीय सरकार/वन तथा वातावरण मन्त्रालय / वातावरण विभाग / रक्षा मन्त्रालय
इन्जिनियरिंग मापदण्डहरूको प्रयोग	स्वीकृत वा.प्र.मू. अनुसार निर्माण टेक्निकहरू	अवलोकन निरीक्षण	आयोजना क्षेत्र	मासिक		संघीय सरकार/वन तथा वातावरण मन्त्रालय / वातावरण विभाग/ रक्षा मन्त्रालय/ शहरी विकास मन्त्रालय
प्रदूषण नियन्त्रण	निर्माण सामग्री भण्डारण, सवारी मर्मत,	अवलोकन निरीक्षण	आयोजना क्षेत्र	मासिक		संघीय सरकार/वन तथा वातावरण मन्त्रालय /

विवरण	सूचकहरू	विधि	स्थान	समय	अनुमानित रकम (ने.रु.)	अनुगमन गर्ने निकाय
						वातावरण विभाग
ठोस फोहोर व्यवस्थापन	कुहिने फोहर, नकुहिने फोहोर, निरीक्षण, गन्ध	अवलोकन निरीक्षण	आयोजना क्षेत्र	साप्ताहिक		संघीय सरकार/ वन तथा वातावरण मन्त्रालय/ वातावरण विभाग
पानीको गुणस्तर	रंग, अवस्था, गन्ध, टर्बिडिटी, पिएच	नमुना प्रयोगशालामा परीक्षण	आयोजना क्षेत्रमा अवस्थित मुहानहरू	हरेक वर्ष	२०,०००	संघीय सरकार/ वन तथा वातावरण मन्त्रालय/ वातावरण विभाग
हावा र ध्वनि गुणस्तर	PM 10, PM 2.5, CO ₂	पोर्टेबल अनुगमन डिभाइस, निरीक्षण र मापन	आयोजना क्षेत्र	हरेक वर्ष	२५,०००	संघीय सरकार/वन तथा वातावरण मन्त्रालय / वातावरण विभाग

विवरण	सूचकहरू	विधि	स्थान	समय	अनुमानित रकम (ने.रु.)	अनुगमन गर्ने निकाय
भू-क्षय व्यवस्थापन	हरियाली कायम गर्ने, बायो इन्जिनियरिङको अवस्था	अवलोकन	आयोजना क्षेत्र	हरेक वर्ष		संघीय सरकार/वन तथा वातावरण मन्त्रालय / वातावरण विभाग
स्थानीयलाई रोजगारी	स्थानीय कामदारको सङ्ख्या	रोजगारीको तथ्याङ्क	आयोजना क्षेत्र	वर्षको २ पटक		संघीय सरकार/वन तथा वातावरण मन्त्रालय / वातावरण विभाग
स्वास्थ्य र सुरक्षाका उपायहरू	कामदारलाई हेल्मेट, शौचालयको सङ्ख्या	अवलोकन	आयोजना क्षेत्र	हरेक हप्ता		संघीय सरकार/वन तथा वातावरण मन्त्रालय / वातावरण विभाग
जम्मा					४५,०००	

९.२ अनुगमन गर्ने निकाय

यस आयोजनाका लागि अनुगमन गर्ने निकायहरू प्रस्तावक, स्थानीय निकाय (ललितपुर न.पा. तथा गोदावारी न.पा वडा ६), तालुक मन्त्रालय (रक्षा मन्त्रालय) वन तथा वातावरण मन्त्रालय, वातावरण विभाग, शहरी विकास मन्त्रालय हुन्।

९.३ अनुगमनको लागि अनुमानित रकम

माथिका तालिकाहरूमा उल्लेख गरिए अनुसार वातावरणीय अनुगमनको लागि कुल लागत ने.रु. १,८५,०५,००० लाग्ने अनुमान गरिएको छ।

निर्माण तथा सञ्चालन चरणमा प्रस्तावकले प्रत्येक ६ महिनामा माथि तालिकामा दिइएका प्यारामिटर तथा सूचकहरूको स्व-अनुगमन गरी प्रतिवेदन वन तथा वातावरण मन्त्रालयमा पेश गर्नेछ। अन्य निकायबाट हुने अनुगमनका लागि लाग्ने खर्च पनि प्रस्तावकबाट आवश्यकताअनुसार व्यवस्था गरिनेछ।

परिच्छेद १०

१०. वातावरणीय परीक्षण

वातावरणीय परीक्षण वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कनको एक अभिन्न अंग हो। आयोजना क्षेत्रका प्राकृतिक स्रोतहरू र त्यस क्षेत्रको भौतिक, जैविक तथा सामाजिक-आर्थिक वातावरणमा पूर्व र पछिको परिवर्तनहरू थाहा पाउन वातावरणीय परीक्षणले मद्दत गर्नेछ।

वातावरणीय संरक्षण नियमावली, २०७७, नियम १३ (१) बमोजिम प्रस्तावको वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन स्वीकृत भएको मितिले तीन वर्षमा यसको कार्यान्वयन गर्नुपर्नेछ र कार्यान्वयन गरेको दुई वर्ष सम्म वन तथा वातावरण मन्त्रालयबाट यसको वातावरणीय परीक्षण गर्नुपर्ने कुरा उल्लेख गरेको छ।

वातावरणीय परीक्षणको लागि निम्न कुराहरूलाई आधारभूत बनाएर परीक्षण गरिएको छ।

- कार्यको प्रभावकारिता परीक्षणले आयोजनाको प्रभाव न्यूनीकरण तथा अनुगमन योजनाहरूको प्रभावकारिता वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कनबाट स्वीकृत गरेको शर्त अनुसार परीक्षण गरिएको छ।
- आयोजना कार्यान्वयनबाट वातावरणीय परिवर्तनको प्रभाव परीक्षण गरिएको छ।
- वातावरणीय परीक्षणमा प्रकार, प्रक्रियाहरू, समय तथा अनुमानित रूपरेखा तयार गरिएको छ। परीक्षण योजना, तालिका ढाँचामा परीक्षणका प्रकार तथा स्थानहरूलाई समावेश गरिएको छ।

वातावरणीय परीक्षणमा संलग्न संस्था

क. परीक्षक

वातावरण संरक्षण ऐन, २०७६ को दफा १२ को उपदफा १ बमोजिम प्रस्तावित राष्ट्रिय प्रतिरक्षा विश्वविद्यालय पूर्वाधार निर्माण आयोजनाको लागि नेपाल सरकार, वन तथा वातावरण मन्त्रालयले वातावरणीय परीक्षण गर्नेछ। प्रस्तावित आयोजना कार्यान्वयनबाट वातावरणमा पर्न गएको प्रतिकूल प्रभाव र वातावरणीय प्रभावहरूलाई कम गर्न अपनाइएको उपायहरूको परीक्षण गरिनेछ। त्यसैगरी उपायहरू आयोजना क्षेत्रका लागि कतिको प्रभावकारी छ भन्ने विषयमा पनि वातावरणीय परीक्षणले जोड दिनेछ। वातावरण संरक्षण ऐन, २०७६ को दफा १२ अनुसार प्रस्तावित आयोजनाको कार्यान्वयन सुरु गरी पठनपाठन सुरु गरेको २ वर्ष भुक्तान भएको मितिले ६ महिनाभित्र आयोजना कार्यान्वयनबाट वातावरणमा परेको प्रतिकूल प्रभाव, सो को न्यूनीकरण उपाय र प्रभावकारिता तथा न्यूनीकरण हुन नसकेको वा आकलन नभएको प्रतिकूल उत्पन्न भएमा सो समेतको विश्लेषण गरी वातावरणीय परीक्षण प्रतिवेदन तयार गरी वन तथा वातावरण

मन्त्रालयसँगको समन्वयमा सो मन्त्रालयले प्रतिकूल प्रभाव नियन्त्रण गर्न अपनाइएको उपाय पर्याप्त भए, नभएको निक्यौल गरी पर्याप्त नभएको देखेमा, प्रतिकूल देखेमा प्रतिकूल प्रभाव निराकरण वा न्यूनीकरण गर्न राष्ट्रिय प्रतिरक्षा विश्वविद्यालय पूर्वाधार निर्माण आयोजनालाई आदेश दिन सक्नेछ र सो आदेश कार्यान्वयन गर्नु प्रस्तावकको कर्तव्य हुनेछ।

ख. परिक्षित पक्ष

प्रस्तावित राष्ट्रिय प्रतिरक्षा विश्वविद्यालयको वातावरणीय परीक्षणको लागि परीक्षित पक्षको रूपमा राष्ट्रिय प्रतिरक्षा विश्वविद्यालय पूर्वाधार निर्माण आयोजना रहेको छ।

वातावरणीय परीक्षण प्रतिवेदनमा समावेश गरिएका सूचकहरू निम्न बमोजिम रहेका छन्।

- आयोजनामा विकासमा परिभाषित क्रियाकलापहरूको लागि वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन प्रतिवेदनमा पूर्वानुमानित प्रभावहरू
- आयोजना चक्रमा परिभाषित क्रियाकलापहरूको प्रभाव कम गर्न वा.प्र.मू. प्रतिवेदनमा न्यूनीकरणका उपायहरू प्रदान गर्ने
- वा.व्य.का.यो. अनुसार आयोजनामा न्यूनीकरणका उपायहरूको कार्यान्वयन स्थिति पहिचान गरिएको क्रियाकलापको प्रभावलाई कम गर्न परिभाषित न्यूनीकरण उपायहरूको प्रभावकारिता
- कुनै पनि सुधारात्मक कार्यहरू सुझाव गरिएको वा परिभाषित गतिविधिहरूको प्रभावहरू कम गर्नका लागि गरिएको
- वातावरणीय व्यवस्थापन कार्ययोजनाको साथ अनुपालन वा गैर अनुपालन
- राष्ट्रिय वातावरणीय मापदण्डहरूको अनुपालन वा गैर अनुपालन
- परिभाषित गतिविधिहरूको लागि भविष्यमा आयोजनामा प्रभाव पूर्वानुमान बलियो बनाउन अनुभव प्राप्त हुन।

वातावरणीय परीक्षण प्रतिवेदनको ढाँचा

प्रस्तावित आयोजनाको वातावरणीय परीक्षण ढाँचा तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका नं. ५०: वातावरण परीक्षण प्रतिवेदनको ढाँचा

परिच्छेद १	कार्यकारी सारांश
परिच्छेद २	परीक्षण प्रशासनिक तथा परीक्षण कार्यको विवरण, आयोजना स्थलमा गरिएको अन्तर्वार्ता, परीक्षण गर्ने पक्ष तथा परीक्षणका क्षेत्र र विधि, वातावरणीय अनुगमन, परीक्षणसँग सम्बन्धित तथ्याङ्क तथा विवरण
परिच्छेद ३	परीक्षणको पूर्ण विवरण
परिच्छेद ४	आयोजना सम्बन्धमा पालना गर्नु पर्ने सुझाव तथा सुधारात्मक कार्य
अनुसुची	सम्बन्धित तथ्याङ्क र विवरण
परीक्षण गर्ने समूहमा समावेश हुनु पर्ने जनशक्ति	
प्राविधिक	प्रस्तावसँग विषय मिल्ने विज्ञ
	वातावरण विज्ञ
	सामाजिक, आर्थिक, सांस्कृतिक विज्ञ
	प्रस्तावको क्षेत्र, किसिम र यसले पारेको प्रभावको गाम्भीर्यताको आधारमा थप अन्य विज्ञ

प्रस्तावित आयोजनाको वातावरण परीक्षणको समय तालिका तल उल्लेख गरिए बमोजिम हुनेछ।

तालिका नं. ५१: वातावरणीय परीक्षणको समय तालिका

क्र.सं.	विवरण	आयोजनाको क्रियाकलाप	अनुमान गरिएको प्रभाव	खास प्रभाव	न्यूनीकरण/ बढोत्तरीका उपाय	प्रभावकारिता	तथ्याङ्कको स्रोत
भौतिक वातावरण							
१.	वायुको गुणस्तर	मापन	निर्माण सामाग्रीहरूको ढुवानी गर्ने क्रममा सवारी साधनहरूको कारण वायु प्रदूषण हुनेछ।	आयोजना क्षेत्र	निर्माण सामाग्रीहरूको ढुवानी गर्दा छोपेर मात्र ढुवानी गरिनेछ।	वायु प्रदूषणमा कमी	स्थलगत सर्वेक्षण र मापन
२.	पानीको गुणस्तर	मापन	निर्माण सामाग्री, बिग्रन तथा इन्धनहरूको अनुचित व्यवस्थापनका कारण जलप्रदूषण हुने सम्भावना रहेको छ।	आयोजना क्षेत्र	रासायनिक सामाग्रीहरू तथा बिग्रनहरूको सुरक्षित व्यवस्थापन र भण्डारण गरिनेछ।	पानी प्रदूषणमा कमी	स्थलगत सर्वेक्षण र प्रयोगशाला प्रतिवेदन
३.	ध्वनिको गुणस्तर	मापन	सूर्यदल गणको भौतिक पूर्वाधार निर्माण चरणमा विभिन्न उपकरणको प्रयोग साथसाथै सवारी साधनहरूको चाप बढ्नेछ।	आयोजना क्षेत्र	ध्वनि जनक उपकरणहरूको कम प्रयोग गरिनेछ र यदि गर्नु परेमा दिउँसोको समयमा मात्र प्रयोग गरिनेछ। त्यसैगरी आयोजनाले प्रभावित बस्तीहरू वरिपरि हर्न निषेधित साइनबोर्डको प्रयोग	ध्वनिको प्रदूषणमा कमी	स्थलगत सर्वेक्षण र मापन

क्र.सं.	विवरण	आयोजनाको क्रियाकलाप	अनुमान गरिएको प्रभाव	खास प्रभाव	न्यूनीकरण/ बढोत्तरीका उपाय	प्रभावकारिता	तथ्याङ्कको स्रोत
					गरिनेछ।		
४.	भू-उपयोग	अवलोकन, अन्तर्वार्ता	प्रस्तावित आयोजनाको कुल क्षेत्रफल १६ हे. मध्य संरचना निर्माणको लागि कुल ८६८८ वर्ग मि. दम्सीडोल सामुदायिक वनको जग्गा अधिग्रहण गरिएको छ।	आयोजना क्षेत्र	कुल क्षेत्रफलमा मात्र ५.४३% निर्माण हुनेछ भने ९४.५७ % जग्गालाई खुला क्षेत्रमा विकास गरिनेछ।		स्थलगत सर्वेक्षण

क्र.सं.	विवरण	आयोजनाको क्रियाकलाप	अनुमान गरिएको प्रभाव	खास प्रभाव	न्यूनीकरण/ बढोत्तरीका उपाय	प्रभावकारिता	तथ्याङ्कको स्रोत
५.	भू-क्षय	अवलोकन	आयोजनाको निर्माणका लागि थुप्रै डाँडा कटान गर्नु पर्ने हुँदा भू-क्षयको जोखिम उच्च रहेको छ। त्यसैगरी डाँडा को मुनि केही निजी खेती योग्य जमिन भएकोले भू-क्षयका कारण सो जग्गाहरू पुरिने सम्भावना पनि रहेको छ।	आयोजना क्षेत्र	डाँडा कटान गरेर आयोजना निर्माण गर्नु पर्ने भिरालोमा बायोइन्जिनियरिङ प्रविधिलाई जोड दिइनेछ। ग्याबियन पर्खाल, रिटेनिङ पर्खाल आदिको निर्माणले पनि सो क्षेत्रको स्थिरता कायम गर्न सकिन्छ र भू-क्षय बाट जोगिन मद्दत पुऱ्याउनेछ। बोटबिरूवा जस्तै बाबियो, खयर, अम्रिसो, बकाइनो, इपिल, बाँस आदिले भू-क्षय नियन्त्रण गर्छ।	भू-क्षयको न्यून जोखिम	स्थलगत सर्वेक्षण
६.	जलस्रोत	अवलोकन, अन्तर्वार्ता	पानीका मुलहरू पुरिने, सुक्ने तथा प्रदूषित हुने सम्भावना छ ।	आयोजना क्षेत्र	निर्माण सुरु गर्नु अगावै पानीका मुहानहरूलाई संरचनाहरूको निर्माण गरी संरक्षण गर्ने र रिचार्ज पोखरीहरू बनाउने ।	पानीको स्रोतको निरन्तरता	स्थलगत सर्वेक्षण
जैविक वातावरण							

क्र.सं.	विवरण	आयोजनाको क्रियाकलाप	अनुमान गरिएको प्रभाव	खास प्रभाव	न्यूनीकरण/ बढोत्तरीका उपाय	प्रभावकारिता	तथ्याङ्कको स्रोत
१.	वन जङ्गल	अवलोकन, अन्तर्वार्ता	आयोजनाको निर्माणका लागि वन क्षेत्रको नोक्सान हुनेछ।	दम्सीडोल सा.व.	कुल क्षेत्रफलमा मात्र ५.४३% निर्माण हुनेछ भने अन्य क्षेत्रलाई वनको रूपमा विकास गर्न सकिनेछ	वन संरक्षण	स्थलगत सर्वेक्षण
२.	वनस्पति	अवलोकन, अन्तर्वार्ता	दम्सीडोल सामुदायिक वन क्षेत्रमा रहेको २५८ वटा रूखहरू कटान गरिनेछ ।	दम्सीडोल सा.व.	कटान गरे बापत १:१० को अनुपातमा वृक्षारोपण गरिनेछ ।	वनस्पतिको संरक्षण	स्थलगत सर्वेक्षण
३.	गैरकाष्ठ	अवलोकन, अन्तर्वार्ता	दम्सीडोल सामुदायिक वन क्षेत्रमा रहेका गैरकाष्ठ प्रजातिको नोक्सान हुनेछ ।	दम्सीडोल सा.व.	कटान गरे बापत १:१० को अनुपातमा वृक्षारोपण गरिनेछ ।	गैरकाष्ठ प्रजाति संरक्षण	स्थलगत सर्वेक्षण
सामाजिक आर्थिक तथा सांस्कृतिक वातावरण							
१.	शिक्षा	अन्तर्वार्ता	सूर्यदल गणको सञ्चालन पश्चात् स्थानीयहरूले शिक्षाको अवसर पाउन सक्ने।	आयोजना क्षेत्र	आयोजनाको सञ्चालन पछि गणद्वारा स्थानीयलाई शिक्षाको अवसर दिने।	शिक्षाको अवसर	स्थलगत सर्वेक्षण

क्र.सं.	विवरण	आयोजनाको क्रियाकलाप	अनुमान गरिएको प्रभाव	खास प्रभाव	न्यूनीकरण/ बढोत्तरीका उपाय	प्रभावकारिता	तथ्याङ्कको स्रोत
२.	कृषि	अन्तर्वार्ता	निर्माण कार्यमा प्रयोग हुने इन्धन, सिमेन्ट, तेल, लुब्रिकेन्ट र एसिडहरूले माटोको उर्वरा शक्ति काम गर्न सक्छ।	आयोजना क्षेत्र	प्रस्तावित आयोजनाले भू-उपयोगमा प्रभाव पर्ने हुनाले त्यस क्षेत्रका कृषकहरूले खेतीपाती गर्ने विधिमा परिवर्तन गर्नु पर्ने हुन्छ जसले गर्दा उत्पादनमा वृद्धि हुनेछ।	कृषि प्रचलनमा परिवर्तन	स्थलगत सर्वेक्षण, अन्तर्वार्ता
३.	रोजगारी	अन्तर्वार्ता, सामूहिक छलफल	स्थानीय माझ रोजगारीको अवसर सिर्जना हुनेछ।	आयोजना क्षेत्र	प्रस्तावित आयोजना निर्माण तथा सञ्चालनको क्रममा स्थानीय श्रमिकहरूलाई प्राथमिकता दिई रोजगारीको अवसर प्रदान गरिनेछ। त्यसैको लागि स्थानीयहरूलाई सिप मूलक तालिम प्रदान गरिनेछ।	स्थानीयको दक्षता विकास	स्थलगत सर्वेक्षण, अन्तर्वार्ता, सामूहिक छलफल
४.	बसाई सराई	अन्तर्वार्ता	गणको सञ्चालन पछि शिक्षाको लाभ उठाउन आयोजना क्षेत्रमा मानिसहरूको चाप बढ्नेछ।	आयोजना क्षेत्र	उपयुक्त सामुदायिक पूर्वाधार सुविधाहरू, शहरी विकास र भवन निर्माणका कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ।	सामुदायिक पूर्वाधारहरूको विकास	स्थलगत सर्वेक्षण, अन्तर्वार्ता

क्र.सं.	विवरण	आयोजनाको क्रियाकलाप	अनुमान गरिएको प्रभाव	खास प्रभाव	न्यूनीकरण/ बढोत्तरीका उपाय	प्रभावकारिता	तथ्याङ्कको स्रोत
५.	स्वास्थ्य र सरसफाइ	अन्तर्वार्ता	श्रमिकहरूद्वारा हानिकारक विषादीहरूको प्रयोगले स्वास्थ्यमा बाधा उत्पन्न हुन सक्नेछ। त्यसैगरी निर्माण सामग्रीहरूको अनुचित व्यवस्थापनले आयोजना क्षेत्रको सरसफाइमा पनि समस्या उत्पन्न हुन सक्छ।	आयोजना क्षेत्र	श्रमिकहरूलाई सुरक्षाका सामग्रीहरू जस्तै माक्स, पन्जा र चश्मा आदि प्रदान गरिनेछ। श्रमिकहरूका लागि सफा खानेपानी र चर्पीको व्यवस्था पनि गरिनेछ।	स्वास्थ्य र सरसफाइ व्यवस्थापन	स्थलगत सर्वेक्षण, अन्तर्वार्ता
६.	लैङ्गिक सवाल	अन्तर्वार्ता, सामूहिक छलफल	महिला र पुरुष श्रमिकहरू बीच समान अवसर र पारिश्रमिकको कामीका कारण मतभेद हुन सक्छ।	आयोजना क्षेत्र	दुवै महिला र पुरुष श्रमिकहरूलाई समान अवसर र पारिश्रमिक प्रदान गरिनेछ।	समान अवसर	स्थलगत सर्वेक्षण, अन्तर्वार्ता

वातावरणीय परीक्षणको लागत

प्रस्तावित आयोजना सञ्चालनमा आइसकेपछि गरिने वातावरणीय परीक्षणको अनुमानित बजेट निम्न अनुसार रहेको छ। विज्ञहरूको पारिश्रमिक त्यसबेला नेपाल सरकारले तोकेको अनुसार हुनेछ। अन्य खर्च भने हालको बजार भाउ अनुसार राखिएको छ।

तालिका नं. ५२: वातावरणीय परीक्षणको बजेट

क्र. सं.	जनशक्ति	दिनहरू	पारिश्रमिक	कुल (अनुमानित)
क.	स्थलगत कार्य			
१.	वातावरण विशेषज्ञ	८	नेपाल सरकारले तोके बमोजिम	
२.	सिभिल इन्जिनियर	४		
३.	समाजशास्त्री	४		
४.	जीवशास्त्री	४		
५.	आर्किटेक्ट/शहरी विकास योजनाकार	४		
६	प्रयोगशाला प्रविधि	४		
ख.	प्रयोगशाला कार्य			
१.	पानीको गुणस्तर परीक्षण	७ वटा मुलहरूबाट	१ नमुनाको ६,०००	४२,०००
२.	हावाको गुणस्तर परीक्षण	२ वटा स्थानबाट	१ स्थानको २०,०००	४०,०००
३.	ध्वनिको गुणस्तर परीक्षण	२ वटा स्थानबाट	१ स्थानको ५,०००	१०,०००
				९२,०००
ग.	रिपोर्ट लेखन			
१.	वातावरण विशेषज्ञ	४	नेपाल सरकारले तोके बमोजिम	
२.	सिभिल इन्जिनियर	३		
३.	समाजशास्त्री	३		
४.	जीवशास्त्री	३		
५.	आर्किटेक्ट/शहरी विकास	३		

सूर्यदल गणको भौतिक पूर्वाधार निर्माण कार्यको वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन प्रतिवेदन

	योजनाकार			
६.	प्रयोगशाला प्रविधि	२		
घ.	मुद्रण र स्टेशनरी			३०,०००
	कुल			१२२,०००

परिच्छेद ११

११. निष्कर्ष तथा प्रतिबद्धता

११.१ अध्ययनको निष्कर्ष

प्रस्तावित सूर्यदल गणको भौतिक पूर्वाधार निर्माण आयोजना प्रस्तावक सूर्यदल गणद्वारा ललितपुर जिल्ला, गोदावरी न.पा. वडा ६ मा पर्ने दम्सीडोल सामुदायिक वन क्षेत्र, देवीडाँडामा कार्यान्वयन गर्न लागिएको छ। यस आयोजनाको जम्मा क्षेत्रफल १६ हे. तथा निर्माण हुने क्षेत्रफल ८६८८ वर्ग मिटर रहेको छ, जस अन्तर्गत फायरिङ रेन्ज तथा अन्य भौतिक पूर्वाधारहरू जस अन्तर्गत पार्किङ्ग, वर्कसप, खेलमैदान, परेड मैदान, क्वार्टरगार्ड, सैनिक आवास, केन्द्रीय सह भोजनालय, पौडी पोखरी, मनोरञ्जन हल, बाधापार इलाका, पाहुना घर, स्टोर र हेलिप्याड भने निर्माणको क्रममा भण्डारण क्षेत्र, कामदार शिविर क्षेत्र, तथा सुरक्षा क्षेत्र यस अन्तर्गत रहनेछन्।

प्रस्तावित आयोजनाको सञ्चालनबाट पर्ने सकारात्मक प्रभावहरूमा स्थानीयलाई रोजगारी, प्राविधिक दक्षतामा वृद्धि, स्थानीय उत्पादनले बजार पाउने, आर्थिक गतिविधिमा वृद्धि, जग्गाको दरमा वृद्धि, सामुदायिक सेवा सुविधामा वृद्धि, पर्यटकीय गतिविधिमा वृद्धि आदि रहेका छन्। त्यस्तै, भौतिक नकारात्मक प्रभावहरूमा भू-उपयोगमा प्रभाव, प्रदूषण, फोहरमैला व्यवस्थापनका समस्या, भू-क्षय तथा पहिरो, बिग्रन व्यवस्थापनका समस्या आदि रहेका छन्। जैविक वातावरणमा पर्ने नकारात्मक प्रभावहरूमा वन क्षेत्र तथा वनस्पतिको नोक्सानी, कुल २५८ रुख कटान, वन्यजन्तुमा प्रभाव, वन पैदावार सङ्कलनमा दबाव तथा वन्यजन्तु र वनस्पतिको चोरी सिकारी पर्दछन्। नकारात्मक सामाजिक-आर्थिक प्रभावहरू स्थानीयको स्वास्थ्य तथा जनजीवनमा प्रभाव, स्थानीय मूल्य मान्यतामा असर पर्ने रहेका छन्।

उक्त सकारात्मक प्रभाव बढोत्तरी तथा नकारात्मक प्रभाव न्यूनीकरणका उपायहरूसँगै लाग्ने अनुमानित रकम र कार्यान्वयनको जिम्मेवारी समेत यस प्रतिवेदनमा समावेश गरिएको छ। सुझाएका यी उपायहरू कार्यान्वयन गरेमा अनुमान गरिएका नकारात्मक प्रभावलाई स्वीकारयोग्य तहमा पुऱ्याउन सकिन्छ। यस आयोजना निर्माणको कुल लागत ने.रु. ४७,८८,०५,०००/- छ जसमध्ये वातावरणीय व्यवस्थापन कार्ययोजनाको लागत रु. २,०६,२६,१३१.२५/- अनुमान गरिएको छ। वा.सं.नि. अनुसार वा.प्र.मू. प्रतिवेदन स्वीकृत भएको मितिले तीन वर्षमा आयोजना कार्यान्वयन गरिनेछ।

११.२ प्रतिबद्धता

यस प्रतिवेदनमा उल्लेख भएका वातावरणीय संरक्षणका उपायहरू अपनाएर प्रस्तावित आयोजना निर्माण र सञ्चालन गर्न प्रस्तावक प्रतिबद्ध रहेको छ।

सन्दर्भ सामग्री

- केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग.(२०१९). नेपालको वातावरणीय तथ्याङ्क २०१९: राष्ट्रिय योजना आयोग, केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग, काठमाडौं ।
- डिभिजन वन कार्यालय, (२०७६). कृषि वन प्रणाली: एक सिंहावलोकन. (तेस्रो संस्करण). काभ्रेपलाञ्चोक: रोजन प्रिन्टिङ्ग प्रेस
- जल तथा मौसम विज्ञान विभाग. (२०७७) Retrieved from <http://dhm.gov.np/meteorological-station/>
- खानी तथा भूगर्भ विभाग. (१९९६) Retrieved from <http://gis.dmgnepal.gov.np/>
- एल.जी.सि.डि.पि/एम.एल.डि.(२०११). स्थानीय शासन र सामुदायिक विकास कार्यक्रम. भौगोलिक सूचना प्रणाली जिल्ला नक्सा: सङ्घीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय
- वन तथा भू-संरक्षण मन्त्रालय. (२००२). नेपालको वन र वनस्पति प्रकार. काठमाडौं: एच.एम.जि, नेपाल ।
- वन तथा वातावरण मन्त्रालय. (२०७७). नेपाल सरकार वन तथा वातावरण मन्त्रालयको सूचना: वातावरण संरक्षण नियमावली, २०७७. नेपाल राजपत्र भाग ३. नेपाल: वन तथा वातावरण मन्त्रालय
- वन तथा वातावरण मन्त्रालय. (२०७६). वातावरण संरक्षण सम्बन्धी कानूनलाई संशोधन र एकीकरण गर्न बनेको ऐन. संवत् २०७६ सालको ऐन नं. ९. नेपाल: वन तथा वातावरण मन्त्रालय
- राष्ट्रिय योजना आयोग.(१९९३). राष्ट्रिय वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन दिशानिर्देश. नेपाल सरकार, काठमाडौं: आई.यु.सि.एन र राष्ट्रिय योजना आयोग ।
- केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग.(२०७४). जिल्ला वस्तुगत विवरण, काभ्रेपलाञ्चोक. नेपाल सरकार, केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग, तथ्याङ्क कार्यालय, धुलिखेल, काभ्रेपलाञ्चोक ।
- राष्ट्रिय प्रकृति संरक्षण कोष. (२०१४). वार्षिक प्रतिवेदन, २०१४, आर्थिक वर्ष २०१३/१४. खुमलटार, ललितपुर, नेपाल: राष्ट्रिय प्रकृति संरक्षण कोष
- स्केलिड, ड. (१९९२). पश्चिमी नेपाल हिमालयको टेक्टोनोस्ट्रिग्राफी र संरचना. टेक्टोनिक्स, भोल्युम ११, मुद्राहरू ५, पेज ९२५-९४३
- श्रेष्ठ, टि.के. (१९९७), नेपालको स्तनधारी प्राणी. टेकु, काठमाडौं: ए.के. प्रिन्टरस, ।
- श्रेष्ठ, के.(१९९८). नेपाली बोट बिरुवाको नामहरूको शब्दकोश. काठमाडौं: मन्डला बुक प्बोइन्ट
- ADB (2013). Solid Waste Management in Nepal. Asian Development Bank

वेबसाइटहरू

<http://nepalmap.org/profiles/district--17Kavrepalanchowk/>, 2020

<http://www.digitalhimalaya.com>

<https://www.mofaga.gov.np>

<http://www.iucnredlist.org.np>

<https://cites.org/eng/app/appendices.php>

<https://www.dmgnepal.gov.np/>.

<https://www.dhm.gov.np/>.

१४ . वातावरणीय व्यवस्थापन योजना EMP

पर्यावरणीय प्रभावहरूलाई व्यवस्थित गर्न वातावरणीय व्यवस्थापन योजना (EMP) विकसित गर्नु पर्नेछ। यो परियोजना प्रभावित प्रभावहरू को न्यूनीकरणका उपायहरूमा आधारित हुनेछ। वातावरणीय व्यवस्थापन योजना (EMP) को दोहोरो उद्देश्य रहने छ। यो परियोजना कार्यान्वयनको क्रममा निर्माण व्यवसायीको कामको अनुगमन गर्न डिजाइन गरिएको हो। यसले निर्दिष्ट गरेको न्यूनीकरणका उपायहरूसँग सम्झौताको पालना जाँच गर्न मद्दत गर्दछ। यसले काम पूरा भए पछि वर्षौंको परियोजनाको वास्तविक वातावरणीय प्रभावहरूमा आवधिक जाँच गर्न पनि मद्दत गर्दछ। EMP ले सम्भावित कमीकमजोरी सुधार गर्न र अन्य परियोजनाहरूको योजनाको लागि आवश्यक सुझाव प्रदान गर्दछ।

EMP ले प्रारम्भिक योजना र तालिकामा आधारित विभिन्न सरोकारवालाहरूको उत्तरदायित्व समावेश गर्दछ। यस कार्यक्रममा परियोजनाको डिजाइन, निर्माण र सञ्चालन चरणहरूको अवधिमा आवश्यक उपायहरू समावेश हुने छन्। आयोजनामा पर्ने नकारात्मक प्रभावहरूलाई रोक्न र न्यूनीकरण कम गर्नका लागि सम्भाव्य र लागत प्रभावी उपायहरू पर्यावरण व्यवस्थापन योजनामा सिफारिस गरिने छ। प्रभाव न्यूनीकरण उपायहरू कार्यान्वयनको साथ सम्बन्धित प्रभाव र लागतहरू विस्तृत हुने छन्। EMP ले प्रस्तावित कार्य कार्यक्रम, बजेट अनुमान, तालिका, कर्मचारी र प्रशिक्षण आवश्यकताहरू, प्रभाव न्यूनीकरण कम गर्न उपायहरू लागू गर्न अन्य समर्थन सेवाहरू सामेल गर्दछ। आयोजनाको निर्माण कार्य सुरु गर्नु अघि निर्माण व्यवसायीले साइट विशिष्ट वातावरणीय व्यवस्थापन योजना (S-EMP) तयार गर्न आवश्यक पर्दछ।

वातावरणीय व्यवस्थापन योजनाको उद्देश्य

वातावरणीय व्यवस्थापन योजना को तयारीको मुख्य उद्देश्य, प्रस्तावित आयोजनामा वातावरणीय प्रभाव न्यूनीकरण उपायहरू लाई प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्नु र अनुगमन कार्यक्रमलाई वृद्धि गर्नुका साथै परियोजनाको सहज र दिगो कार्यान्वयनका लागि वातावरणीय लेखा परीक्षणका लागि थप योजना बनाउनु हो। वातावरणीय व्यवस्थापन योजना का खास उद्देश्यहरू:

- सबै चरणहरूको (पूर्व निर्माण, निर्माण र सञ्चालन) वातावरण व्यवस्थापन गर्न;
- वातावरण व्यवस्थापनमा संलग्न सबै एजेन्सीहरूको भूमिका र जिम्मेवारीहरू स्थापित गर्न;

- बढ्दो फाइदाजनक असरहरू लगायतका महत्वपूर्ण प्रतिकूल वातावरणीय प्रभावहरूको अनुगमनका लागि संरक्षणक उपायहरू कार्यान्वयन योजना बनाउने;
- योजना कार्यान्वयन गर्न आवश्यक कर्मचारी र अनुमानित लागतहरूको विस्तृत लेखा प्रदान गर्न;
- प्रभावकारी र समयमै कार्यान्वयन सुनिश्चित गर्न एक छुट्टै संस्थागत निकाय स्थापना गर्ने अर्थात् वातावरणीय अनुगमन संयत्र निर्माण गर्ने;
- आयोजनको निर्माण पछि लागू हुने वातावरणीय लेखा परीक्षण र अनुगमन कार्यक्रमको मूल्याङ्कन गर्न

वातावरणीय व्यवस्थापन योजनाका खाँका (अनुकूल प्रभाव)

विषयगत क्षेत्र	सकारात्मक प्रभावको बढोत्तरीका क्रियाकलाप	के के गर्ने	कहाँ गर्ने	कसरी गर्ने	कहिले गर्ने	कसले गर्ने	अनुमानित जनशक्ति, बजेट, समय	अनुगमन तथा मूल्याङ्कन
निर्माण चरण								
सामाजिक क्षेत्र	रोजगारीको अवसर र आयस्तरमा वृद्धि	स्थानीयलाई प्राथमिकता लैङ्गिक समानता पिछडिएका वर्गलाई प्राथमिकता	गोदावरी नगरपालिका वडा नं ६, देविडाँडा, सुर्यदल गण	सीप र दक्षताका आधारमा स्थानीयलाई प्राथमिकता दिएर	प्रस्ताव निर्माण चरणमा	प्रस्तावक/निर्माण व्यवसायी	-	प्रस्तावक/निर्माण व्यवसायी

विषयगत क्षेत्र	सकारात्मक प्रभावको बढोत्तरीका क्रियाकलाप	के के गर्ने	कहाँ गर्ने	कसरी गर्ने	कहिले गर्ने	कसले गर्ने	अनुमानित जनशक्ति, बजेट, समय	अनुगमन तथा मूल्याङ्कन
		बाल श्रमलाई निरुत्साहन						
सामाजिक क्षेत्र	प्राविधिक सीपमा अभिवृद्धि	निर्माण प्राविधिका बारेमा प्रशिक्षण दिने	गोदावरी नगरपालिका वडा नं ६, देविडाँडा, सुर्यदल गण	निर्माण चरणमा तालिम दिएर	प्रस्ताव निर्माण चरणमा	प्रस्तावक/निर्माण व्यवसायी	१,००,०००/-	प्रस्तावक
सामाजिक-आर्थिक क्षेत्र	आर्थिक गतिविधिहरूमा वृद्धि	थोक पसल, स्थानीय होटल तथा बजारको स्थापना सरकारी तथा गैरसरकारी संस्थाहरूको स्थापना	गोदावरी नगरपालिका वडा नं ६, देविडाँडा, सुर्यदल गण	स्थानीयलाई प्रोत्साहन गरेर	प्रस्ताव निर्माण चरणमा	प्रस्तावक/निर्माण व्यवसायी	-	प्रस्तावक
सामाजिक	सामुदायिक	स्वास्थ्य	गोदावरी	स्वास्थ्य	प्रस्ताव	स्थानीय तह	-	स्थानीय तह

विषयगत क्षेत्र	सकारात्मक प्रभावको बढोत्तरीका क्रियाकलाप	के के गर्ने	कहाँ गर्ने	कसरी गर्ने	कहिले गर्ने	कसले गर्ने	अनुमानित जनशक्ति, बजेट, समय	अनुगमन तथा मूल्याङ्कन
क्षेत्र	विकास कार्यक्रम अन्तर्गत स्थानीय विद्यालय तथा स्वास्थ्य क्षेत्रमा विकास	क्लिनिक, स्वास्थ्य चौकी, विद्यालयका साथै सरकारी र गैरसरकारी संस्थाहरू स्थापना गर्ने	नगरपालिका वडा नं ६, देविडाँडा, सुर्यदल गण	क्लिनिक, स्वास्थ्य चौकी, विद्यालयका साथै सरकारी र गैरसरकारी संस्थाहरू स्थापना गर्न प्रोत्साहन गरेर	निर्माण चरणमा			
संचालन चरण								
सामाजिक-आर्थिक क्षेत्र	स्थानीयलाई रोजगारीको अवसर	स्थानीयलाई प्राथमिकता लैङ्गिक समानता पिछडिएका	गोदावरी नगरपालिका वडा नं ६, देविडाँडा, सुर्यदल गण	सीप र दक्षताका आधारमा स्थानीयलाई प्राथमिकता	प्रस्ताव संचालन चरणमा	प्रस्तावक/स्थानीय तह	-	प्रस्तावक/स्थानीय तह

विषयगत क्षेत्र	सकारात्मक प्रभावको बढोत्तरीका क्रियाकलाप	के के गर्ने	कहाँ गर्ने	कसरी गर्ने	कहिले गर्ने	कसले गर्ने	अनुमानित जनशक्ति, बजेट, समय	अनुगमन तथा मूल्याङ्कन
		वर्गलाई प्राथमिकता बाल श्रमलाई निरुत्साहन		दिएर				
सामाजिक क्षेत्र	राष्ट्रिय विशेषज्ञता, दक्षताको प्राप्ति तथा प्रविधिको हस्तान्तरण	विषयगत विशेषज्ञद्वारा नवीनतम प्रविधिको प्रयोगले संचालन चरणमा दक्ष जनशक्तिको उत्पादन	गोदावरी नगरपालिका वडा नं ६, देविडाँडा, सुर्यदल गण	दक्षताका आधारमा स्थानीयलाई प्राथमिकता दिएर	प्रस्ताव संचालन चरणमा	प्रस्तावक/स्थानीय तह	-	प्रस्तावक/स्थानीय तह/ रक्षा मन्त्रालय
सामाजिक क्षेत्र	स्वास्थ्य तथा सरसफाईमा सुधार	स्वास्थ्य क्लिनिक, स्वास्थ्य चौकी	गोदावरी नगरपालिका वडा नं ६,	विस्तृत आयोजना प्रतिवेदन	संचालन चरणमा	प्रस्तावक	-	रक्षा मन्त्रालय /स्थानीय तह

विषयगत क्षेत्र	सकारात्मक प्रभावको बढोत्तरीका क्रियाकलाप	के के गर्ने	कहाँ गर्ने	कसरी गर्ने	कहिले गर्ने	कसले गर्ने	अनुमानित जनशक्ति, बजेट, समय	अनुगमन तथा मूल्याङ्कन
		स्थापना गर्ने पार्क निर्माण गर्ने स्थानीयलाई सरसफाईको लागि प्रोत्साहन गर्ने खुल्ला क्षेत्र कायम गर्ने वृक्षारोपण मार्फत आयोजना क्षेत्रमा हरियाली कायम गर्ने	देविडाँडा, सुर्यदल गण	अनुसार कार्यान्वयन गरेर, स्थानीयलाई प्रोत्साहन गरेर, स्वास्थ्य क्लिनिक र स्वास्थ्य चौकी स्थापना गर्न प्रोत्साहन गरेर				
सामाजिक-	स्थानीय	स्थानीय	गोदावरी	उद्योग	संचालन	प्रस्तावक/स्थानीय	-	प्रस्तावक/स्थानीय

विषयगत क्षेत्र	सकारात्मक प्रभावको बढोत्तरीका क्रियाकलाप	के के गर्ने	कहाँ गर्ने	कसरी गर्ने	कहिले गर्ने	कसले गर्ने	अनुमानित जनशक्ति, बजेट, समय	अनुगमन तथा मूल्याङ्कन
आर्थिक क्षेत्र	विकास तथा आर्थिक क्रियाकलापमा वृद्धि	उत्पादनलाई प्राथमिकता स्थानीय व्यापार व्यवसायलाई बढावा सेवा तथा सुविधाको विकास आयआर्जनमा वृद्धि	नगरपालिका वडा नं ६, देविडाँडा, सुर्यदल गण	स्थापना तथा विस्तार गर्न स्थानीयलाई प्रोत्साहन गरेर	चरणमा	तह		तह
सामाजिक-आर्थिक क्षेत्र	स्थानीय संरचनाको विकासले पर्यटन क्रियाकलापमा	टिकाभैरव मन्दिर परिसरको संरक्षण गर्ने पार्क निर्माण	गोदावरी नगरपालिका वडा नं ६, देविडाँडा, सुर्यदल गण	विस्तृत आयोजना प्रतिवेदन अनुसार कार्यान्वयन	संचालन चरणमा	प्रस्तावक	-	स्थानीय तह

विषयगत क्षेत्र	सकारात्मक प्रभावको बढोत्तरीका क्रियाकलाप	के के गर्ने	कहाँ गर्ने	कसरी गर्ने	कहिले गर्ने	कसले गर्ने	अनुमानित जनशक्ति, बजेट, समय	अनुगमन तथा मूल्याङ्कन
	वृद्धि	गर्ने		गरेर, आगन्तुकलाई प्रवेश गर्न दिएर				
आर्थिक क्षेत्र	जग्गाको मूल्य वृद्धि	जग्गा विकासका गतिविधिहरु बढाइ अतिक्रमण रोक्ने	गोदावरी नगरपालिका वडा नं ६, देविडाँडा, सुर्यदल गण	भू-उपयोग योजना अनुरूप व्यवस्थित वस्ती विकास गर्न प्रोत्साहित गरेर	संचालन चरणमा	स्थानीय तह	-	स्थानीय तह

नकारात्मक प्रभावहरू न्यूनीकरण गर्ने योजना

वातावरणीय व्यवस्थापन योजना/वातावरणीय अनुगमन योजना परियोजनाद्वारा व्यवस्थापन गरिने छ, र अधिकतर गतिविधिहरू निर्माण व्यवसायी र सुपरिवेक्षण परामर्शदाताद्वारा लागू गरिन्छ जुन परियोजनासँग सम्झौता गर्दछ। निर्माणको क्रममा र पछाडि प्रस्तावित न्यूनीकरण योजनाहरू तलको तालिकामा देखाइएको छः

वातावरणीय व्यवस्थापन योजनाको ढाँचा (प्रतिकूल प्रभाव)

विषयगत क्षेत्र	नकारात्मक प्रभावको न्यूनीकरणका क्रियाकलाप	के के गर्ने	कहाँ गर्ने	कसरी गर्ने	कहिले गर्ने	कसले गर्ने	अनुमानित जनशक्ति, बजेट, समय	अनुगमन तथा मूल्याङ्कन
निर्माण चरण								
भौतिक क्षेत्र								
भौतिक क्षेत्र	वायु, ध्वनि र पानी प्रदूषण	निर्माणका लागि प्रयोग हुने सवारी साधनहरूको नियमित मर्मत गर्ने अनावश्यक रूपमा हर्न	आयोजना निर्माण स्थल	दिनको २-३ पटकसम्म निर्माण स्थलमा पानी बोक्ने साधन पानी ट्याङ्कीद्वारा पानी छर्कने, अनावश्यक	प्रस्ताव निर्माण चरण मा	निर्माण व्यवसायी	५,००,०००/-	रक्षा मन्त्रालय/वातावरण विभाग/प्रस्तावक

विषयगत क्षेत्र	नकारात्मक प्रभावको न्यूनीकरणका क्रियाकलाप	के के गर्ने	कहाँ गर्ने	कसरी गर्ने	कहिले गर्ने	कसले गर्ने	अनुमानित जनशक्ति, बजेट, समय	अनुगमन तथा मूल्याङ्कन
		बजाउन बन्देज लगाउने रासायनिक सामाग्रीहरू प्रयोग गर्दा निश्चित मापदण्ड अपनाउने रासायनिक सामाग्रीहरू प्रयोग गर्दा निश्चित मापदण्ड अपनाउने आयोजनाको निर्माण कार्य गर्दा त्यस क्षेत्रमा पर्ने		रूपमा हर्न नबजाउने व्यवस्था गरेर				

विषयगत क्षेत्र	नकारात्मक प्रभावको न्यूनीकरणका क्रियाकलाप	के के गर्ने	कहाँ गर्ने	कसरी गर्ने	कहिले गर्ने	कसले गर्ने	अनुमानित जनशक्ति, बजेट, समय	अनुगमन तथा मूल्याङ्कन
		पानीका मूल, पाइपलाइन आदिमा प्रत्यक्ष प्रभाव पर्नु पानीका मूल तथा स्रोतको संरक्षण गर्ने						
भौतिक क्षेत्र	भू-उपयोगमा परिवर्तन	निर्माण सम्पन्न भएपश्चात् वृक्षारोपण गर्ने आयोजना क्षेत्रमा भू-संरक्षणका उपायहरू कार्यान्वयन गर्ने बिग्रन व्यवस्थापन	आयोजना ले प्रत्यक्ष प्रभाव पारेका अस्थिर स्थानहरू मा	वृक्षारोपण र बायो इन्जिनियरिंग गर्ने	निर्माण चरण मा	प्रस्तावक/निर्मण व्यवसायी	५०,००,०००/- (थप बजेट)	प्रस्तावक/स्थानीय तह

विषयगत क्षेत्र	नकारात्मक प्रभावको न्यूनीकरणका क्रियाकलाप	के के गर्ने	कहाँ गर्ने	कसरी गर्ने	कहिले गर्ने	कसले गर्ने	अनुमानित जनशक्ति, बजेट, समय	अनुगमन तथा मूल्याङ्कन
		क्षेत्रहरूमा बायो इन्जिनियरिंग गर्ने खुल्ला क्षेत्रमा पर्याप्त वृक्षारोपण गर्ने						
भौतिक क्षेत्र	निर्माण सामग्रीको उत्खनन, भण्डारण, क्रसर सञ्चालन, कामदार शिविर स्थापना, बिग्रन व्यवस्थापनबा	भण्डारणको लागि निश्चित ठाउँ तोकिने, भण्डारण हुने स्थानको वजन सीमा चयन गरि सामग्री भण्डारण गरिने तोकिएका स्थानमा मात्र विसर्जन गर्ने	निर्माण स्थल	आवश्यक संरचना निर्माण गरेर	प्रस्ताव निर्माण चरण मा	प्रस्तावक/निर्माण व्यवसायी	१,००,००,००० /-	प्रस्तावक

विषयगत क्षेत्र	नकारात्मक प्रभावको न्यूनीकरणका क्रियाकलाप	के के गर्ने	कहाँ गर्ने	कसरी गर्ने	कहिले गर्ने	कसले गर्ने	अनुमानित जनशक्ति, बजेट, समय	अनुगमन तथा मूल्याङ्कन
	ट स्थानीय वातावरणमा पर्ने प्रभाव	पानीका श्रोत वरपर विसर्जन नगर्ने आवश्यक संरचना निर्माण गरेपश्चात मात्रै विसर्जन गर्ने						
भौतिक क्षेत्र	भूमिगत पानीको उत्खननबाट पानीको परिमाणमा कमी तथा पानीको प्रवाहमा विचलन	आयोजना क्षेत्रमा एकै स्थान देखि नगरि छुट्टाछुट्टै स्थान देखि गर्दा भूमिगत पानीको मात्रामा सन्तुलन हुन जान्छ। सो प्रभावको न्यूनीकरणको लागि	आयोजना निर्माण स्थल	भूमिगत पानीको उत्खनन गर्दा पानीको परिमाणमा कमी तथा पानीको प्रवाहमा विचलन हुन नदिनको लागि	प्रस्ताव निर्माण चरण मा	प्रस्तावक	-	प्रस्तावक

विषयगत क्षेत्र	नकारात्मक प्रभावको न्यूनीकरणका क्रियाकलाप	के के गर्ने	कहाँ गर्ने	कसरी गर्ने	कहिले गर्ने	कसले गर्ने	अनुमानित जनशक्ति, बजेट, समय	अनुगमन तथा मूल्याङ्कन
		Groundwater table को मापन गरी अवस्थित पानीको मात्र थाहा भए पश्चात् भूमिगत पानीको उत्खनन कार्य गरिनेछ।		आयोजना क्षेत्रमा एकै स्थान देखि नगरि छुट्टाछुट्टै स्थान देखि गर्दा भूमिगत पानीको मात्रामा सन्तुलन हुन जान्छ				
भौतिक क्षेत्र	बाटो तथा आवतजावत मा बाधा	ट्राफीक पुलिस परिचालन गरिनुको साथै बाटो अतिक्रमण हुने गरी फुटपाथमा गरिने	आयोजना निर्माण स्थल	आयोजना स्थानको बाटोमा आवतजावतमा बाधा हुन नदिन ट्राफीक	प्रस्ताव निर्माण चरण मा	प्रस्तावक	-	प्रस्तावक

विषयगत क्षेत्र	नकारात्मक प्रभावको न्यूनीकरणका क्रियाकलाप	के के गर्ने	कहाँ गर्ने	कसरी गर्ने	कहिले गर्ने	कसले गर्ने	अनुमानित जनशक्ति, बजेट, समय	अनुगमन तथा मूल्याङ्कन
		व्यापारलाई निरुत्साहन गरिने छ।		पुलिस परिचालन गरिनुको साथै बाटो अतिक्रमण हुने गरी फुटपाथमा गरिने व्यापारलाई निरुत्साहन गरिने छ।				
भौतिक क्षेत्र	पानीको आपूर्ति, भण्डारण र पुनर्भरण	आयोजना निर्माण कार्य गर्दा क्षेत्रमा २ कि.मि. टाढा बाट मुलको	आयोजना निर्माण स्थल	पानीका मूल वरिपरि बिग्रन व्यवस्थापन नगर्ने पानीका मूल तथा स्रोतको	प्रस्ताव निर्माण चरण मा	प्रस्तावक	-	प्रस्तावक

विषयगत क्षेत्र	नकारात्मक प्रभावको न्यूनीकरणका क्रियाकलाप	के के गर्ने	कहाँ गर्ने	कसरी गर्ने	कहिले गर्ने	कसले गर्ने	अनुमानित जनशक्ति, बजेट, समय	अनुगमन तथा मूल्याङ्कन
		पानी ल्याइनेछ।		संरचना निर्माण गरी संरक्षण गर्ने वर्षातको पानी भण्डारण तथा पुनर्भरण गर्ने				
भौतिक क्षेत्र	भारी सवारीसाधन तथा उपकरणहरूको परिवहन र प्रयोगका कारण पर्ने प्रभाव	भारी उपकरणहरू आवासीय क्षेत्रबाट टाढा मात्र संचालन गरिने, अस्थिर स्थानहरूमा भरि उपकरणको प्रयोग नगरिने,	निर्माण स्थल		प्रस्ताव निर्माण चरण मा	प्रस्तावक/निर्माण व्यवसायी	-	प्रस्तावक

विषयगत क्षेत्र	नकारात्मक प्रभावको न्यूनीकरणका क्रियाकलाप	के के गर्ने	कहाँ गर्ने	कसरी गर्ने	कहिले गर्ने	कसले गर्ने	अनुमानित जनशक्ति, बजेट, समय	अनुगमन तथा मूल्याङ्कन
		अस्थायी स्थानान्तरणको प्रस्ताव गरिने						
भौतिक क्षेत्र	जमिनको अस्थिरता बढ्ने, भूक्षय तथा पहिरो	सहायक संरचनाहरू (जस्तै; ग्याबियन पर्खाल) को निर्माण बायो इन्जिनियरिंग संरचनाको निर्माण वर्षातको बेला कटिंग नगर्ने खानी उत्खनन	आयोजना निर्माण स्थल	आवश्यक संरचना निर्माण गरेर	प्रस्ताव निर्माण चरण मा	प्रस्तावक	५,००,०००/-	प्रस्तावक/ स्थानीय तह

विषयगत क्षेत्र	नकारात्मक प्रभावको न्यूनीकरणका क्रियाकलाप	के के गर्ने	कहाँ गर्ने	कसरी गर्ने	कहिले गर्ने	कसले गर्ने	अनुमानित जनशक्ति, बजेट, समय	अनुगमन तथा मूल्याङ्कन
		ने.स. को अनुमति प्राप्त क्षेत्रमा मात्र गर्ने रूख कटान पछि वृक्षारोपण गर्ने						
भौतिक क्षेत्र	प्रकोप तथा दुर्घटना व्यवस्थापन	प्रकोप दुर्घटना व्यवस्थापन गर्नका निमित्त बायोइन्जिनियरिङ प्रविधिको प्रयोग गर्न सकिन्छ। साथै दुर्घटना व्यवस्थापन गर्नका निमित्त	आयोजना निर्माण स्थल	आयोजना संचालन चरणमा हुन सक्ने प्रकोप दुर्घटना व्यवस्थापन गर्नका निमित्त बायोइन्जिनियरिङ प्रविधिको प्रयोग गर्न	प्रस्ताव निर्माण चरण मा	प्रस्तावक	-	प्रस्तावक

विषयगत क्षेत्र	नकारात्मक प्रभावको न्यूनीकरणका क्रियाकलाप	के के गर्ने	कहाँ गर्ने	कसरी गर्ने	कहिले गर्ने	कसले गर्ने	अनुमानित जनशक्ति, बजेट, समय	अनुगमन तथा मूल्याङ्कन
		ट्राफिक लाईट, जेब्रा क्रसिंग, ट्राफिक चिन्हहरू राखी न्यूनीकरण गरिने छ।		सकिन्छ। साथै दुर्घटना व्यवस्थापन गर्नका निमित्त ट्राफिक लाईट, जेब्रा क्रसिंग, ट्राफिक चिन्हहरू राखी न्यूनीकरण गरिने छ।				
भौतिक क्षेत्र	कामदार शिविर स्थलबाट निस्किएको फोहरमैलाको व्यवस्थापन	आयोजना निर्माण गर्दा निस्कने साधारण फोहरमैलाहरूलाई 3R सिद्धान्त अनुसार	निर्माण स्थल	तोकिएको स्थानमा मात्रै फोहोर फाल्ने नियम बनाएर तथा 3R सिद्धान्त	प्रस्ताव निर्माण चरण मा	प्रस्तावक/निर्माण व्यवसायी	-	प्रस्तावक/स्थानीय तह

विषयगत क्षेत्र	नकारात्मक प्रभावको न्यूनीकरणका क्रियाकलाप	के के गर्ने	कहाँ गर्ने	कसरी गर्ने	कहिले गर्ने	कसले गर्ने	अनुमानित जनशक्ति, बजेट, समय	अनुगमन तथा मूल्याङ्कन
		व्यवस्थापन गरिने; प्रस्तावित आयोजना क्षेत्रमा फोहरमैलाहरूलाई छुट्याइने, संकलन तथा उपयुक्त व्यवस्थापन गरिने; कुहिने, नकुहिने तथा हानिकारक फोहोरहरूलाई विभिन्न रङ्गको बिनमा छुट्याइने तथा संकलन		अनुसार फोहरमैलाको व्यवस्थापन गरेर				

विषयगत क्षेत्र	नकारात्मक प्रभावको न्यूनीकरणका क्रियाकलाप	के के गर्ने	कहाँ गर्ने	कसरी गर्ने	कहिले गर्ने	कसले गर्ने	अनुमानित जनशक्ति, बजेट, समय	अनुगमन तथा मूल्याङ्कन
		गरिने; स्वास्थ्यमा हानिकारक फोहोरहरू जस्तै मेडिकल वार्डबाट निस्किएको फोहोर, पेट्रोलियम पदार्थहरूलाई फोहरमैला व्यवस्थापन नियमावली, २०७० अनुसार शुद्धीकरण पद्धति						

विषयगत क्षेत्र	नकारात्मक प्रभावको न्यूनीकरणका क्रियाकलाप	के के गर्ने	कहाँ गर्ने	कसरी गर्ने	कहिले गर्ने	कसले गर्ने	अनुमानित जनशक्ति, बजेट, समय	अनुगमन तथा मूल्याङ्कन
		(Treatment Technology) प्रयोग गरेर त्यसमा रहेका हानिकारक तत्व नष्ट गरी सामान्य फोहरमैला सरह भएपछि मात्र त्यसको अन्तिम निष्कासन तथा विसर्जन गरी उचित स्थानमा व्यवस्थापन गरिने; अन्य उत्पादित						

विषयगत क्षेत्र	नकारात्मक प्रभावको न्यूनीकरणका क्रियाकलाप	के के गर्ने	कहाँ गर्ने	कसरी गर्ने	कहिले गर्ने	कसले गर्ने	अनुमानित जनशक्ति, बजेट, समय	अनुगमन तथा मूल्याङ्कन
		फोहोरलाई सम्बन्धित नगरपालिकासँग समन्वय गरी व्यवस्थापन गरिने						
जैविक क्षेत्र								
जैविक क्षेत्र	वनको तथा रुख कटानबाट हुने क्षति	कटान हुने रुखहरूको क्षतिपूर्ति स्वरूप १:१० को अनुपातमा वृक्षारोपण गर्ने क्षतिपूर्ति वृक्षारोपणका लागि जमिन	आयोजना निर्माण स्थल	३,७२७ वटा रुखहरू रोपनको लागि डिभिजन वन गोदावरी तथा प्रभावित सामुदायिक वनहरूसँग समन्वय गरेर	प्रस्ताव निर्माण चरण मा	प्रस्तावक	३९,२६,९३९.२५/-	प्रस्तावक

विषयगत क्षेत्र	नकारात्मक प्रभावको न्यूनीकरणका क्रियाकलाप	के के गर्ने	कहाँ गर्ने	कसरी गर्ने	कहिले गर्ने	कसले गर्ने	अनुमानित जनशक्ति, बजेट, समय	अनुगमन तथा मूल्याङ्कन
		तयार गर्ने ५ वर्ष सम्मको लागि हेरालुको व्यवस्था गर्ने						
जैविक क्षेत्र	दाउरा तथा काठको माग बढ्नु	अस्थायी र स्थायी आवास सुविधा र अन्य संरचनाको निर्माणको क्रममा काठको प्रयोगलाई न्यून गरिने र अन्य निर्माण सामग्रीको उपयोगलाई प्रोत्साहित गरिने	आयोजना निर्माण स्थल	स्थानीय बासीहरू र कामदारहरूलाई जनचेतनाका कार्यक्रम मार्फत सचेत गराउने	प्रस्ताव निर्माण चरण मा	प्रस्तावक	-	प्रस्तावक

विषयगत क्षेत्र	नकारात्मक प्रभावको न्यूनीकरणका क्रियाकलाप	के के गर्ने	कहाँ गर्ने	कसरी गर्ने	कहिले गर्ने	कसले गर्ने	अनुमानित जनशक्ति, बजेट, समय	अनुगमन तथा मूल्याङ्कन
		आयोजना निर्माणमा संलग्न जनशक्तिहरूलाई वन श्रोतहरूको अवैध ओसारपसारमा संलग्न नहुन निर्देशन दिइने वन श्रोतहरूको अवैध ओसारपसारमा संलग्न जनशक्तिहरूलाई कानून बमोजिम कारबाही गरिने						
जैविक	वन्यजन्तुको	अत्यावश्यक	दम्सीडोल	अनावश्यक	प्रस्ताव	प्रस्तावक/	-	वन तथा भू-

विषयगत क्षेत्र	नकारात्मक प्रभावको न्यूनीकरणका क्रियाकलाप	के के गर्ने	कहाँ गर्ने	कसरी गर्ने	कहिले गर्ने	कसले गर्ने	अनुमानित जनशक्ति, बजेट, समय	अनुगमन तथा मूल्याङ्कन
क्षेत्र	वासस्थानमा खण्डीकरण तथा विनास	नभएसम्म वन क्षेत्रको उपयोग नगर्ने उचित स्थानमा क्षतिपूर्ति वृक्षारोपण गर्ने	सामुदायिक वन	हर्न निषेधित गर्ने तथा स्थानीय बासीहरूलाई जनचेतनाका कार्यक्रम मार्फत सचेत गराउने	निर्माण चरण मा	डिभिजन वन कार्यालय		संरक्षण विभाग/ प्रस्तावक/ डिभिजन वन कार्यालय
जैविक क्षेत्र	निर्माण कार्यले गर्दा वन्यजन्तुको आवतजावत मा बाधा	आयोजना निर्माण गतिविधिका क्रममा उत्पन्न हुने ध्वनि, कम्पन, प्रकाश आदिले वन्यजन्तुकोविच	आयोजना निर्माण स्थल	वन्यजन्तुको संरक्षण र महत्व बारे जनचेतनाका कार्यक्रम मार्फत सचेत गराउने	प्रस्ताव निर्माण चरण मा	प्रस्तावक -		प्रस्तावक

विषयगत क्षेत्र	नकारात्मक प्रभावको न्यूनीकरणका क्रियाकलाप	के के गर्ने	कहाँ गर्ने	कसरी गर्ने	कहिले गर्ने	कसले गर्ने	अनुमानित जनशक्ति, बजेट, समय	अनुगमन तथा मूल्याङ्कन
		रण र आवतजावतमा खलल पुग्ने हुनाले आयोजना निर्माणको कार्य दिउँसोको समयमा सिमित गर्ने, वन्यजन्तुको संरक्षण र महत्व बारे आयोजनाका कामदार, सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति तथा						

विषयगत क्षेत्र	नकारात्मक प्रभावको न्यूनीकरणका क्रियाकलाप	के के गर्ने	कहाँ गर्ने	कसरी गर्ने	कहिले गर्ने	कसले गर्ने	अनुमानित जनशक्ति, बजेट, समय	अनुगमन तथा मूल्याङ्कन
		समुदायलाई सचेतना गराइने						
जैविक क्षेत्र	जैविक विविधतामा (वनस्पति तथा जीवजन्तु) क्षति	आयोजना निर्माण क्रियाकलाप वन्यजन्तुलाई कम भन्दा कम असर पर्ने गरी गरिने वन्यजन्तुको संरक्षण सम्बन्धी आयोजनाका कामदार, सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति तथा स्थानीय	आयोजना निर्माण स्थल	जनचेतनाका कार्यक्रम मार्फत सचेत गराउने	प्रस्ताव निर्माण चरण मा	प्रस्तावक	-	प्रस्तावक

विषयगत क्षेत्र	नकारात्मक प्रभावको न्यूनीकरणका क्रियाकलाप	के के गर्ने	कहाँ गर्ने	कसरी गर्ने	कहिले गर्ने	कसले गर्ने	अनुमानित जनशक्ति, बजेट, समय	अनुगमन तथा मूल्याङ्कन
		समुदायलाई सचेत गरिने रूखहरुको क्षतिपुर्तिको लागि वृक्षारोपण गरिने						
जैविक क्षेत्र	मानिस तथा वन्यजन्तु बीच द्वन्द्व र दुर्घटना	मानव तथा जीवजन्तु बिचको द्वन्द्व कम गर्नको लागि वन परिषरभित्र पाइने वन्यजन्तु बारे विस्तृत रुपमा जानकारी हुने गरी होडिङ्ग बोर्ड	आयोजना निर्माण स्थल	वन्यजन्तु बारे विस्तृत रुपमा जानकारी हुने होडिङ्ग बोर्डहरुको प्रयोग गरेर र जनचेतना फैलाएर	प्रस्ताव निर्माण चरण मा	प्रस्तावक	-	प्रस्तावक

विषयगत क्षेत्र	नकारात्मक प्रभावको न्यूनीकरणका क्रियाकलाप	के के गर्ने	कहाँ गर्ने	कसरी गर्ने	कहिले गर्ने	कसले गर्ने	अनुमानित जनशक्ति, बजेट, समय	अनुगमन तथा मूल्याङ्कन
		टाँसिने						
जैविक क्षेत्र	कामदारहरू ले वन पैदावारको अव्यवस्थित प्रयोग	वन तथा वनस्पतिमा हुनसक्ने सम्भावित क्षति कम गर्न श्रमिकहरूलाई सचेत गराइने आयोजना स्थल नजिक वन क्षेत्रमा कामदारहरूको प्रवेश नियमन गरिने आयोजनाका कामदारहरूबाट	आयोजना निर्माण स्थल	सामुदायिक उपभोक्ता समिति र स्थानीयको समन्वयमा वन क्षेत्रमा प्रवेशमा कडाइ गरिने र जनचेतनाका कार्यक्रम मार्फत सचेत गराउने	प्रस्ताव निर्माण चरण मा	प्रस्तावक	-	प्रस्तावक

विषयगत क्षेत्र	नकारात्मक प्रभावको न्यूनीकरणका क्रियाकलाप	के के गर्ने	कहाँ गर्ने	कसरी गर्ने	कहिले गर्ने	कसले गर्ने	अनुमानित जनशक्ति, बजेट, समय	अनुगमन तथा मूल्याङ्कन
		हुनसक्ने वन पैदावारहरूको सङ्कलनमा पूर्ण रूपमा बन्देज लगाइने						
जैविक क्षेत्र	वन्यजन्तुको चोरी निकासी	सामुदायिक वन उपभोक्ता समिति मार्फत वनभित्रको आवतजावत तथा श्रोतको उपयोग नियन्त्रण गर्ने	आयोजना निर्माण स्थल	आवश्यक निगरानी गरेर	प्रस्ताव निर्माण चरण मा	प्रस्तावक/ वन उपभोक्ता समिति	-	प्रस्तावक/ स्थानीय तह
जैविक क्षेत्र	संरक्षित प्रजातिहरूको नोकसानी	डिभिजन वन कार्यालय तथा सबडिभिजन वन	आयोजना निर्माण स्थल	स्थानीय, निर्माण व्यवसायी,	प्रस्ताव निर्माण चरण	प्रस्तावक	-	प्रस्तावक

विषयगत क्षेत्र	नकारात्मक प्रभावको न्यूनीकरणका क्रियाकलाप	के के गर्ने	कहाँ गर्ने	कसरी गर्ने	कहिले गर्ने	कसले गर्ने	अनुमानित जनशक्ति, बजेट, समय	अनुगमन तथा मूल्याङ्कन
		कार्यालयसँगको सहकार्यमा सा.व., स्थानीय, निर्माण व्यवसायी, श्रमिकहरूलाई संरक्षित प्रजातिहरूको संरक्षण सम्बन्धी जानकारी गराउने		श्रमिकहरूलाई संरक्षित प्रजातिहरूको संरक्षण सम्बन्धी जानकारी गराएर	मा			
जैविक क्षेत्र	वन डढेलो	निर्माण व्यवसायीद्वारा श्रमिकहरूलाई आगलागीको सम्भावना, यसको	आयोजना निर्माण स्थल	श्रमिकहरूलाई आगलागीको सम्भावना, यसको नोक्सान बारेमा	प्रस्ताव निर्माण चरण मा	प्रस्तावक/ वन उपभोक्ता समिति	-	प्रस्तावक/ स्थानीय तह

विषयगत क्षेत्र	नकारात्मक प्रभावको न्यूनीकरणका क्रियाकलाप	के के गर्ने	कहाँ गर्ने	कसरी गर्ने	कहिले गर्ने	कसले गर्ने	अनुमानित जनशक्ति, बजेट, समय	अनुगमन तथा मूल्याङ्कन
		नोक्सान बारेमा सचेत गराउने कार्य गरिने आयोजना निर्माणको लागि कुनै पनि क्षेत्रमा विस्फोट गराउनु पर्ने आवश्यक नरहेकोले वन क्षेत्रमा त्यस्ता पदार्थहरुको प्रयोग प्रतिबन्ध लगाईने आयोजना क्षेत्रमा आगजन्य पदार्थहरु लैजान		सचेत गराएर				

विषयगत क्षेत्र	नकारात्मक प्रभावको न्यूनीकरणका क्रियाकलाप	के के गर्ने	कहाँ गर्ने	कसरी गर्ने	कहिले गर्ने	कसले गर्ने	अनुमानित जनशक्ति, बजेट, समय	अनुगमन तथा मूल्याङ्कन
		अनुमति नदिईने कामदारहरुलाई वनजंगल क्षेत्रमा धुम्रपान गर्न अनुमति नदिईने आयोजना कार्यान्वयनको क्रममा वन तथा वातावरण मन्त्रालायले दिएको शर्तहरुलाई कडाईका साथ पालना गरिने						
सामाजिक-आर्थिक-साँस्कृतिक क्षेत्र								
सामाजिक	सडक	पर्याप्त सुरक्षण	आयोजना	ट्राफिक	प्रस्ताव	प्रस्तावक	-	प्रस्तावक

विषयगत क्षेत्र	नकारात्मक प्रभावको न्यूनीकरणका क्रियाकलाप	के के गर्ने	कहाँ गर्ने	कसरी गर्ने	कहिले गर्ने	कसले गर्ने	अनुमानित जनशक्ति, बजेट, समय	अनुगमन तथा मूल्याङ्कन
-आर्थिक-साँस्कृतिक क्षेत्र	दुर्घटना तथा निर्माण गर्दा हुने दुर्घटना तथा क्षति	सङ्केत प्रयोग गर्ने सचेतनामुलक कार्यक्रम संचालन गर्ने	निर्माण स्थल	चिन्हको प्रयोग र नियमपालना गराएर र जनचेतना फैलाएर	निर्माण चरण मा			
सामाजिक-आर्थिक-साँस्कृतिक क्षेत्र	निजी जग्गा तथा संरचनाहरूको अधिग्रहण	यस प्रभावको क्षतिपूर्ति वापत प्रभावित घरधुरीलाई जग्गा अधिग्रहण गरेको हुनाले नेपाल सरकारको कानुन जग्गा प्राप्ति ऐन २०३४	आयोजना निर्माण स्थल	यस प्रभावको क्षतिपूर्ति वापत प्रभावित घरधुरीलाई जग्गा अधिग्रहण गरेको हुनाले नेपाल सरकारको कानुन जग्गा प्राप्ति ऐन	प्रस्ताव निर्माण चरण मा	प्रस्तावक	-	प्रस्तावक

विषयगत क्षेत्र	नकारात्मक प्रभावको न्यूनीकरणका क्रियाकलाप	के के गर्ने	कहाँ गर्ने	कसरी गर्ने	कहिले गर्ने	कसले गर्ने	अनुमानित जनशक्ति, बजेट, समय	अनुगमन तथा मूल्याङ्कन
		बमोजिम क्षतिपूर्ति दिईने		२०३४ बमोजिम क्षतिपूर्ति दिईने				
सामाजिक-आर्थिक-साँस्कृतिक क्षेत्र	पेशागत स्वास्थ्य तथा सुरक्षामा समस्या उत्पन्न हुने	पेशागत स्वास्थ्य र सुरक्षा बारे प्रशिक्षण दिने व्यक्तिगत सुरक्षाका सामान जस्तै हेल्मेट, पञ्जा, मास्क, बुट हरू अनिवार्य प्रयोग गर्ने कामदारहरूको बिमा गर्ने	आयोजना निर्माण स्थल	कार्यक्षेत्रमा आवश्यक पेशागत स्वास्थ्य र सुरक्षाको पूर्ण पालना गरेर	प्रस्ताव निर्माण चरण मा	प्रस्तावक/ निर्माण व्यवसायी	५,००,०००/-	प्रस्तावक/ स्थानीय तह
सामाजिक	स्थानीय	आयोजना	आयोजना	स्थानीय	प्रस्ताव	प्रस्तावक	-	प्रस्तावक

विषयगत क्षेत्र	नकारात्मक प्रभावको न्यूनीकरणका क्रियाकलाप	के के गर्ने	कहाँ गर्ने	कसरी गर्ने	कहिले गर्ने	कसले गर्ने	अनुमानित जनशक्ति, बजेट, समय	अनुगमन तथा मूल्याङ्कन
-आर्थिक-साँस्कृतिक क्षेत्र	संरचना तथा स्रोतमा दबाव	निर्माणका सामुदायिक श्रोतहरूको नोक्सानी भएमा स्थानीय निकायसँग समन्वय गरी क्षतिपूर्ति प्रदान गरिने स्थानीय पूर्वाधार सेवामा हुने प्रभावहरूलाई न्यून गर्न स्थानीय रोजगार अधिकतम बनाइने	निर्माण स्थल	निकायसँग समन्वय गरेर	निर्माण चरण मा			

विषयगत क्षेत्र	नकारात्मक प्रभावको न्यूनीकरणका क्रियाकलाप	के के गर्ने	कहाँ गर्ने	कसरी गर्ने	कहिले गर्ने	कसले गर्ने	अनुमानित जनशक्ति, बजेट, समय	अनुगमन तथा मूल्याङ्कन
सामाजिक-आर्थिक-साँस्कृतिक क्षेत्र	स्थानीय स्वास्थ्य तथा सरसफाइ सुविधामा दबाव	रासायनिक कार्यहरू बस्ती क्षेत्रबाट टाढा गर्ने प्रदुषकको सीमा ने.स. को मापदण्ड ननाघने गरी सिमित राख्ने सरसफाईको लागि प्रोत्साहन गर्ने	आयोजना निर्माण स्थल	उपर्युक्त मापदण्ड अपनाएर	प्रस्ताव निर्माण चरण मा	प्रस्तावक/निर्माण व्यवसायी	-	प्रस्तावक/स्थानीय तह
सामाजिक-आर्थिक-साँस्कृतिक क्षेत्र	आयोजनाको संरचनाले स्थानीय पानीको मुहानमा	पानीका मूल वरिपरी बिग्रन व्यवस्थापन नगर्ने पानीका मूल	आयोजना निर्माण स्थल	वर्षातको पानी भण्डारण गर्नको लागि ट्यांकीको प्रयोग गर्ने	प्रस्ताव निर्माण चरण मा	प्रस्तावक	-	प्रस्तावक

विषयगत क्षेत्र	नकारात्मक प्रभावको न्यूनीकरणका क्रियाकलाप	के के गर्ने	कहाँ गर्ने	कसरी गर्ने	कहिले गर्ने	कसले गर्ने	अनुमानित जनशक्ति, बजेट, समय	अनुगमन तथा मूल्याङ्कन
	असर	तथा श्रोतको संरक्षण गर्ने वर्षातको पानी भण्डारण तथा पूनर्भरण गर्ने						
सामाजिक-आर्थिक-साँस्कृतिक क्षेत्र	स्थानीय समुदायका संस्कृति तथा परम्परामा असर	वाह्य मानिसलाई स्थानीय मान्यताका हिसाबले महत्त्वपूर्ण क्षेत्रहरूमा प्रवेश गर्दा उचित नियमपालन गराउने या निषेध गर्ने परम्परागत मूल्य	आयोजना निर्माण स्थल	नियम कार्यान्वयन गरेर तथा स्थानीयलाई जागरूक बनाएर	प्रस्ताव निर्माण चरण मा	प्रस्तावक	-	प्रस्तावक

विषयगत क्षेत्र	नकारात्मक प्रभावको न्यूनीकरणका क्रियाकलाप	के के गर्ने	कहाँ गर्ने	कसरी गर्ने	कहिले गर्ने	कसले गर्ने	अनुमानित जनशक्ति, बजेट, समय	अनुगमन तथा मूल्याङ्कन
		मान्यताहरूलाई संरक्षणका लागि स्थानीयहरूलाई जागरूक बनाउने						
सामाजिक-आर्थिक-सांस्कृतिक क्षेत्र	सांस्कृतिक तथा धार्मिक महत्त्वका स्थलहरूमा असर	स्थानीयसँगको छुलफलमा समुदायले स्वीकृत गरेको स्थानमा सांस्कृतिक कार्यक्रम तथा धार्मिक महत्त्वका स्थलहरू संरक्षण गरिनेछ।	आयोजना निर्माण स्थल	ऐतिहासिक टिकाभैरव र मनकामना मन्दिरको महत्त्वलाई असर नपर्ने गरी उचित संरक्षणको संरचनाहरू निर्माण गरी प्रवर्धन		प्रस्ताव निर्माण चरण मा	प्रस्तावक -	प्रस्तावक

विषयगत क्षेत्र	नकारात्मक प्रभावको न्यूनीकरणका क्रियाकलाप	के के गर्ने	कहाँ गर्ने	कसरी गर्ने	कहिले गर्ने	कसले गर्ने	अनुमानित जनशक्ति, बजेट, समय	अनुगमन तथा मूल्याङ्कन
		ऐतिहासिक टिकाभैरव र मनकामना मन्दिरको महत्त्वलाई असर नपर्ने गरी उचित संरक्षणको संरचनाहरू निर्माण गरी प्रवर्धन गरिनेछ।		गरिनेछ।				
सामाजिक-आर्थिक-साँस्कृतिक क्षेत्र	आदिवासी, जनजाति, जोखिमयुक्त समुदाय,	प्रत्यक्ष प्रभावित घरपरिवार, महिला सदस्य, आदिवासी	आयोजना निर्माण स्थल	सीप प्रशिक्षण तथा तालिम प्रदान गरेर रोजगारीको	प्रस्ताव निर्माण चरण मा	प्रस्तावक	-	प्रस्तावक

विषयगत क्षेत्र	नकारात्मक प्रभावको न्यूनीकरणका क्रियाकलाप	के के गर्ने	कहाँ गर्ने	कसरी गर्ने	कहिले गर्ने	कसले गर्ने	अनुमानित जनशक्ति, बजेट, समय	अनुगमन तथा मूल्याङ्कन
	दलित समूह आदिमा हुने प्रभाव	जनजाती र कम्जोर समूहका सदस्यहरूलाई सीप प्रशिक्षण तथा तालिम प्रदान गरिने र आयोजनासँग सम्बन्धित रोजगारीका अवसरहरूमा प्राथमिकता पनि दिइने		अवसरमा प्राथमिकता दिएर				
सामाजिक-आर्थिक-साँस्कृतिक क्षेत्र	आगन्तुक समुदाय र रैथाने समुदायको	स्थानीय बासीहरूसँग सौहार्दपूर्ण सम्बन्धका लागि	आयोजना निर्माण स्थल	कामदारहरूलाई समयमा अभिमूखीकरण	प्रस्ताव निर्माण चरण मा	प्रस्तावक/ निर्माण व्यवसाय	-	प्रस्तावक/स्थानीय तह

विषयगत क्षेत्र	नकारात्मक प्रभावको न्यूनीकरणका क्रियाकलाप	के के गर्ने	कहाँ गर्ने	कसरी गर्ने	कहिले गर्ने	कसले गर्ने	अनुमानित जनशक्ति, बजेट, समय	अनुगमन तथा मूल्याङ्कन
	कलह हुने	कामदारहरूलाई अभिमूखीकरण गर्ने अनावश्यक हो- हल्ला हुन नदिनका लागि निश्चित समयतालिका बनाई निर्माण साइट संचालन गर्ने		गरेर तथा सचेतनाका कार्यक्रमहरू संचालन गरेर				
सामाजिक-आर्थिक-साँस्कृतिक क्षेत्र	लैङ्गिक असमानता	कामदारहरूलाई समान अवसर दिने	निर्माण स्थल	रोजगारी तथा आयआर्जनका अवसरहरू प्रदान गरेर	प्रस्ताव निर्माण चरण मा	प्रस्तावक/निर्माण व्यवसायी	-	प्रस्तावक/स्थानीय तह
सामाजिक	भू-दृश्यको	भण्डारण स्थल	आयोजना	बिग्रन	प्रस्ताव	प्रस्तावक	-	प्रस्तावक

विषयगत क्षेत्र	नकारात्मक प्रभावको न्यूनीकरणका क्रियाकलाप	के के गर्ने	कहाँ गर्ने	कसरी गर्ने	कहिले गर्ने	कसले गर्ने	अनुमानित जनशक्ति, बजेट, समय	अनुगमन तथा मूल्याङ्कन
-आर्थिक-साँस्कृतिक क्षेत्र	सौन्दर्यतामा प्रभाव	र विग्रन व्यवस्थापन स्थानको प्रयोग गरिने, पानीको प्रयोगले धुलो उड्न नदिने, जाली अथवा टेन्टको प्रयोग गरिने	निर्माण स्थल	व्यवस्थापन र सामग्री भण्डारणको लागि उचित स्थान निर्धारण गरेर	निर्माण चरण मा			
संचालन चरण								
भौतिक क्षेत्र								
भौतिक क्षेत्र	आगलागीको खतरा	आयोजना संचालन चरणमा गणमा बंकर र हतियार	आयोजना निर्माण स्थल	आयोजना संचालन चरणमा गणमा बंकर र	प्रस्ताव संचालन चरण	प्रस्तावक	-	प्रस्तावक

विषयगत क्षेत्र	नकारात्मक प्रभावको न्यूनीकरणका क्रियाकलाप	के के गर्ने	कहाँ गर्ने	कसरी गर्ने	कहिले गर्ने	कसले गर्ने	अनुमानित जनशक्ति, बजेट, समय	अनुगमन तथा मूल्याङ्कन
		भण्डारण क्षेत्र वरीपरी विशेष सुरक्षा गरिनु पर्ने, सम्बेदनशील क्षेत्रहरुमा (आगजन्य क्षेत्रहरु) आगो नियन्त्रण यन्त्र जडान गर्नाली आगलागीको खतरालाई न्यूनीकरण गर्न सकिन्छ।		हतियार भण्डारण क्षेत्र वरीपरी विशेष सुरक्षा गरिनु पर्ने, सम्बेदनशील क्षेत्रहरुमा (आगजन्य क्षेत्रहरु) आगो नियन्त्रण यन्त्र जडान गर्नाली आगलागीको खतरालाई न्यूनीकरण गर्न सकिन्छ।				
भौतिक	पानीको माग	हाल प्रयोगमा	आयोजना	आयोजनाको	प्रस्ताव	प्रस्तावक	-	प्रस्तावक

विषयगत क्षेत्र	नकारात्मक प्रभावको न्यूनीकरणका क्रियाकलाप	के के गर्ने	कहाँ गर्ने	कसरी गर्ने	कहिले गर्ने	कसले गर्ने	अनुमानित जनशक्ति, बजेट, समय	अनुगमन तथा मूल्याङ्कन
क्षेत्र	तथा आपूर्तिमा वृद्धि	आइरहेका पानीका स्रोत तथा मूलहरू सुक्न नदिनलाई रिचार्ज पोखरी निर्माण गरी संरक्षण गरिनेछ र सो को निश्चित प्रतिशत स्थानीयबासी तथा अन्य सरोकारवालालाई समेत उपलब्ध गराइनेछ।	निर्माण स्थल	सञ्चालनबाट सामाजिक सेवा सुविधामा पर्ने प्रभाव कम गर्न हाल प्रयोगमा आइरहेका पानीका स्रोत तथा मूलहरू सुक्न नदिनलाई रिचार्ज पोखरी निर्माण गरी संरक्षण गरिनेछ र सो को निश्चित प्रतिशत	संचालन चरण			

विषयगत क्षेत्र	नकारात्मक प्रभावको न्यूनीकरणका क्रियाकलाप	के के गर्ने	कहाँ गर्ने	कसरी गर्ने	कहिले गर्ने	कसले गर्ने	अनुमानित जनशक्ति, बजेट, समय	अनुगमन तथा मूल्याङ्कन
				स्थानीयबासी तथा अन्य सरोकारवाला लाई समेत उपलब्ध गराइनेछ ।				
भौतिक क्षेत्र	ढल व्यवस्थापन तथा वाटर लागिङ्ग को समस्या	बाटोको छेउमा नालाको राम्रो व्यवस्था गरिने,	निर्माण स्थल	आयोजना संचालन क्रममा सूर्यदल गण सम्मको पहुँच मार्ग र गण भित्र रहेका बाटोको छेउमा नालाको राम्रो व्यवस्था गरि	प्रस्ताव संचालन चरण	प्रस्तावक/निर्माण व्यवसायी		प्रस्तावक

विषयगत क्षेत्र	नकारात्मक प्रभावको न्यूनीकरणका क्रियाकलाप	के के गर्ने	कहाँ गर्ने	कसरी गर्ने	कहिले गर्ने	कसले गर्ने	अनुमानित जनशक्ति, बजेट, समय	अनुगमन तथा मूल्याङ्कन
				ढल व्यवस्थापन तथा वाटर लागिङ्ग को समस्यालाई न्यूनीकरण गरिनेछ।				
भौतिक क्षेत्र	यातायात व्यवस्थापन	पहिरो तथा दुर्घटना हुने स्थानहरूमा चिन्ह राख्ने जोखिम ठाउँहरूमा गति नियन्त्रण गर्ने र ट्रफिक नियम पालना गर्ने	आयोजना निर्माण स्थल	ट्रफिक चिन्हहरू राखेर र ट्रफिक नियमको पालना गरेर	प्रस्ताव संचालन चरण	प्रस्तावक	-	प्रस्तावक

विषयगत क्षेत्र	नकारात्मक प्रभावको न्यूनीकरणका क्रियाकलाप	के के गर्ने	कहाँ गर्ने	कसरी गर्ने	कहिले गर्ने	कसले गर्ने	अनुमानित जनशक्ति, बजेट, समय	अनुगमन तथा मूल्याङ्कन
भौतिक क्षेत्र	जमिन मुनी पानीको उत्खननबाट पानीको परिमाणमा कमी	पानीको आपूर्ति आवश्यक भएको खण्डमा चाहिने मात्रामा जमिन मुनिको पानी उत्खनन गरिने	आयोजना निर्माण स्थल	मूल संरक्षणका संरचनाहरू निर्माण गर्ने तथा वर्षातको पानी संकलन गरी पुनर्भरण गर्ने	प्रस्ताव संचालन चरण	प्रस्तावक	-	प्रस्तावक
भौतिक क्षेत्र	पानीको आपूर्ति, भण्डारण र पुनर्भरण	माग अनुरूप पानीको आपूर्ति, भण्डारण र पुनर्भरण गरी पानीको मागलाई सन्तुलन गराईनेछ	आयोजना निर्माण स्थल	आयोजना संचालन चरणमा गणमा संरचनाहरू लगायत सैनिक संख्या, कर्मचारी संख्यामा वृद्धि हुन जानेछ र	प्रस्ताव संचालन चरण	प्रस्तावक	-	प्रस्तावक

विषयगत क्षेत्र	नकारात्मक प्रभावको न्यूनीकरणका क्रियाकलाप	के के गर्ने	कहाँ गर्ने	कसरी गर्ने	कहिले गर्ने	कसले गर्ने	अनुमानित जनशक्ति, बजेट, समय	अनुगमन तथा मूल्याङ्कन
				सोही माग अनुरूप पानीको आपूर्ति, भण्डारण र पुनर्भरण गरी पानीको मागलाई सन्तुलन गराईनेछ ।				
भौतिक क्षेत्र	यातायात सञ्चालनबाट वायु, पानी, माटो तथा ध्वनिको	प्रदुषण प्रमाणित सवारीसाधनलाई मात्र गुड्न प्रोत्साहन गरिने ठोस तथा	गोदावरी नगरपालिका वडा नं ६, देविडाँडा,	प्रदुषण मापन संयन्त्रसँग समन्वय फोहोर पदार्थलाई	प्रस्ताव संचालन चरण	प्रस्तावक	-	वातावरण विभाग/ प्रस्तावक

विषयगत क्षेत्र	नकारात्मक प्रभावको न्यूनीकरणका क्रियाकलाप	के के गर्ने	कहाँ गर्ने	कसरी गर्ने	कहिले गर्ने	कसले गर्ने	अनुमानित जनशक्ति, बजेट, समय	अनुगमन तथा मूल्याङ्कन
	प्रदूषण	तरलजन्य फोहोर पदार्थलाई पानीको स्रोत वरपर विसर्जन गर्न नदिने सवारी साधनहरूको नियमित मर्मत गर्ने तथा प्रदूषण स्टीकर भए नभएको नियमित चेकजाँच गर्ने वायु प्रदूषण सम्बन्धी जनचेतनाका	सुर्यदल गण	पानीको स्रोत वरपर विसर्जन गर्न नदिएर वायु प्रदूषण मापदण्ड लागू गरेर तथा जनचेतनाका कार्यक्रमहरू गरेर अनावश्यक हर्न बजाउन निषेध गरेर तथा सवारी साधनहरूको नियमित मर्मत गरेर				

विषयगत क्षेत्र	नकारात्मक प्रभावको न्यूनीकरणका क्रियाकलाप	के के गर्ने	कहाँ गर्ने	कसरी गर्ने	कहिले गर्ने	कसले गर्ने	अनुमानित जनशक्ति, बजेट, समय	अनुगमन तथा मूल्याङ्कन
		कार्यक्रमहरू संचालन गर्ने हर्न निषेधित क्षेत्र घोषणा गर्ने सवारी साधनहरूको नियमित मर्मत गर्ने						
जैविक क्षेत्र								
जैविक क्षेत्र	वन्यजन्तुको वासस्थानको विनास, वन्यजन्तुको आवतजावत तथा विचरणमा	निर्माण सम्पन्न भएपश्चात् वृक्षारोपण गर्ने खुल्ला क्षेत्र तथा वन क्षेत्रको संरक्षण तथा संवर्धन गर्ने	आयोजना निर्माण स्थल	वृक्षारोपण गरेर तथा खुल्ला क्षेत्र तथा वन क्षेत्रको संरक्षण तथा संवर्धन गरेर	प्रस्ताव संचालन चरण	प्रस्तावक	१,००,०००/-	प्रस्तावक/ स्थानीय तह

विषयगत क्षेत्र	नकारात्मक प्रभावको न्यूनीकरणका क्रियाकलाप	के के गर्ने	कहाँ गर्ने	कसरी गर्ने	कहिले गर्ने	कसले गर्ने	अनुमानित जनशक्ति, बजेट, समय	अनुगमन तथा मूल्याङ्कन
	बाधा	अत्यावश्यक नभएसम्म वन क्षेत्रको उपयोग नगर्ने विचरण तथा वन्यजन्तुको मार्गमा चिन्हहरू लगाई सो क्षेत्रमा सवारी चलाउने गति कम निर्धारण गर्ने						
जैविक क्षेत्र	दाउरा तथा काठको माग बढ्नु	अस्थायी र स्थायी आवास सुविधाको क्रममा काठको	आयोजना निर्माण स्थल	जनचेतना फैलाएर	प्रस्ताव संचालन चरण	प्रस्तावक	-	प्रस्तावक

विषयगत क्षेत्र	नकारात्मक प्रभावको न्यूनीकरणका क्रियाकलाप	के के गर्ने	कहाँ गर्ने	कसरी गर्ने	कहिले गर्ने	कसले गर्ने	अनुमानित जनशक्ति, बजेट, समय	अनुगमन तथा मूल्याङ्कन
		प्रयोगलाई न्यून गरिने र अन्य सामग्रीको उपयोगलाई प्रोत्साहित गरिने वन श्रोतहरूको अवैध ओसारपसारमा संलग्न जनशक्तिहरूलाई कानून बमोजिम कारबाही गरिने						
जैविक क्षेत्र	वन डढेलो	वन क्षेत्र बेला बेला सफा गरी उचित व्यवस्थापन गर्ने	दम्सीडोल सामुदायिक वन	पातपतिंगरहरू सफा गरेर	प्रस्ताव संचालन चरण	प्रस्तावक	-	प्रस्तावक

विषयगत क्षेत्र	नकारात्मक प्रभावको न्यूनीकरणका क्रियाकलाप	के के गर्ने	कहाँ गर्ने	कसरी गर्ने	कहिले गर्ने	कसले गर्ने	अनुमानित जनशक्ति, बजेट, समय	अनुगमन तथा मूल्याङ्कन
सामाजिक-आर्थिक-साँस्कृतिक क्षेत्र								
सामाजिक-आर्थिक-साँस्कृतिक क्षेत्र	आर्थिक क्रियाकलाप मा हास	प्रत्यक्ष प्रभावित घरपरिवार, महिला सदस्य, आदिवासी जनजाती र कम्जोर समूहका सदस्यहरूलाई सीप प्रशिक्षण तथा तालिम प्रदान गरिने र आयोजनासँग सम्बन्धित रोजगारीका अवसरहरूमा प्राथमिकता पनि	आयोजना निर्माण स्थल	सीप प्रशिक्षण तथा तालिम प्रदान गरेर र रोजगारीका अवसरहरूमा प्राथमिकता दिएर		प्रस्तावक	-	प्रस्तावक

विषयगत क्षेत्र	नकारात्मक प्रभावको न्यूनीकरणका क्रियाकलाप	के के गर्ने	कहाँ गर्ने	कसरी गर्ने	कहिले गर्ने	कसले गर्ने	अनुमानित जनशक्ति, बजेट, समय	अनुगमन तथा मूल्याङ्कन
		दिइने						
सामाजिक-आर्थिक-साँस्कृतिक क्षेत्र	पेशा व्यवसाय विस्थापन	मौलिक पेशा, व्यवसायलाई स्थानीय स्तरमा संरक्षण गर्नको निमित्त आयोजना क्षेत्र वरिपरि गोष्टि तथा तालिम दिएर महत्वका बारेमा जनसमुदायलाई जानकारी गराउने	आयोजना निर्माण स्थल	गोष्टि तथा तालिम दिएर महत्वका बारेमा तालिम तथा छलफल गरेर जानकारी गराउने	प्रस्ताव संचालन चरण	प्रस्तावक	-	प्रस्तावक
सामाजिक-आर्थिक-साँस्कृतिक क्षेत्र	सामाजिक द्वन्द्व तथा चासो	स्थानीय बासीहरूसँग सौहार्दपूर्ण	गोदावरी नगरपालिका वडा	विद्यार्थी तथा कर्मचारीहरूलाई समय	प्रस्ताव संचालन	प्रस्तावक	-	प्रस्तावक/स्थानीय तह

विषयगत क्षेत्र	नकारात्मक प्रभावको न्यूनीकरणका क्रियाकलाप	के के गर्ने	कहाँ गर्ने	कसरी गर्ने	कहिले गर्ने	कसले गर्ने	अनुमानित जनशक्ति, बजेट, समय	अनुगमन तथा मूल्याङ्कन
क्षेत्र		सम्बन्धका लागि विद्यार्थी तथा कर्मचारीहरूलाई अभिमूखीकरण गर्ने	नं ६, देविडाँडा, सुर्यदल गण	समयमा अभिमूखीकरण गरेर तथा सचेतनाका कार्यक्रमहरू संचालन गरेर	चरण			
सामाजिक-आर्थिक-साँस्कृतिक क्षेत्र	सामाजिक, साँस्कृतिक तथा धार्मिक महत्त्व	वाह्य मानिसलाई स्थानीय मान्यताका हिसाबले महत्त्वपूर्ण क्षेत्रहरूमा प्रवेश गर्दा उचित नियमपालन गराउने या निषेध गर्ने	आयोजना निर्माण स्थल	नियम कार्यान्वयन गरेर तथा स्थानीयलाई जागरूक बनाएर	प्रस्ताव संचालन चरण	प्रस्तावक	-	प्रस्तावक

विषयगत क्षेत्र	नकारात्मक प्रभावको न्यूनीकरणका क्रियाकलाप	के के गर्ने	कहाँ गर्ने	कसरी गर्ने	कहिले गर्ने	कसले गर्ने	अनुमानित जनशक्ति, बजेट, समय	अनुगमन तथा मूल्याङ्कन
		परम्परागत मूल्य मान्यताहरूलाई संरक्षणका लागि स्थानीयहरूलाई जागरुक बनाउने						
सामाजिक-आर्थिक-साँस्कृतिक क्षेत्र	पर्यटन क्रियाकलाप बढ्ने हुँदा स्थानीय संरचना तथा स्रोतमा दबाव	पर्यटकहरू आयोजना क्षेत्रमा भ्रमण गर्न आउँदा, स्थानीय मान्यताका हिसाबले महत्त्वपूर्ण क्षेत्रहरूमा प्रवेश गर्दा उचित नियमपालना	आयोजना निर्माण स्थल	नियम कार्यान्वयन गरेर तथा स्थानीयलाई जागरुक बनाएर	प्रस्ताव संचालन चरण	प्रस्तावक	-	प्रस्तावक

विषयगत क्षेत्र	नकारात्मक प्रभावको न्यूनीकरणका क्रियाकलाप	के के गर्ने	कहाँ गर्ने	कसरी गर्ने	कहिले गर्ने	कसले गर्ने	अनुमानित जनशक्ति, बजेट, समय	अनुगमन तथा मूल्याङ्कन
		गराउने, परम्परागत मूल्य मान्यताहरूलाई संरक्षणका लागि स्थानीयहरूलाई जागरूक बनाउने कार्यहरू गरिने						
सामाजिक-आर्थिक-साँस्कृतिक क्षेत्र	चरन क्षेत्र घटनाले घरपालुवा जन्तुमा पर्ने प्रभाव	निर्माण नहुने क्षेत्रफललाई वन क्षेत्रमा विकास गरी समुदायलाई भोग चलन दिने	आयोजना क्षेत्रमा	स्थानीय बोट बिरुवा लगाएर	प्रस्ताव संचालन चरण	प्रस्तावक	-	प्रस्तावक

सकारात्मक प्रभावहरू बढोत्तरी र नकारात्मक प्रभावहरू न्यूनीकरणका उपायहरूका लागि लाग्ने जम्मा बजेटको संक्षेप

क्र.सं.	खर्च गरिने क्रियाकलापहरू	अनुमानित बजेट (ने.रु.)	कैफियत
१	निर्माण प्रविधिका बारेमा कामदारहरूलाई प्रशिक्षण दिने	१,००,०००/-	वातावरणीय व्यवस्थापन रकम
२	अस्थीर स्थानमा बायोइन्जिनियरिङ संरचना निर्माण गर्ने	५०,००,०००/-	वृक्षारोपणका लागि जमिन तयार गर्ने (माटो काट्ने, सम्झाउने, सफा गर्ने) समेत
३	वायु, ध्वनि र पानी प्रदुषण न्यूनीकरण गर्न	५,००,०००/-	वातावरणीय व्यवस्थापन रकम
४	निर्माण सामग्रीको उत्खनन, भण्डारण, क्रसर सञ्चालन, कामदार शिविर स्थापना, बिग्रन व्यवस्थापनका लागि आवश्यक संरचना निर्माण गर्ने	१,००,००,०००/-	वातावरणीय व्यवस्थापन रकम
५	भिरालो जमिनमा ग्याबियन पर्खाल निर्माण गर्ने	५,००,०००/-	वातावरणीय व्यवस्थापन रकम
६	कटान हुने रूखहरूको क्षतिपूर्ति स्वरूप १:१० को अनुपातमा वृक्षारोपण गर्ने	३९,२६,१३१.२५/-	रूख कटान, क्षतिपूर्ति वृक्षारोपण, जमिन तयार गर्ने, ५ वर्षसम्म हेरचाह तथा जमिनको अनुमानित कुल लागत
७	कामदारहरूको पेशागत स्वास्थ्य तथा सुरक्षाको लागि (स्वास्थ्य तथा सुरक्षाको लागि आवश्यक सामग्रीहरू)	५,००,०००/-	वातावरणीय व्यवस्थापन रकम
८	खुल्ला क्षेत्र तथा वन क्षेत्रको संरक्षण तथा संवर्धन गर्ने	१,००,०००/-	वातावरणीय व्यवस्थापन रकम
	वा.व्य.यो. को कूल लागत	२,०६,२६,१३१.२५	

क्र.सं.	खर्च गरिने क्रियाकलापहरू	अनुमानित बजेट (ने.रु.)	कैफियत
	आयोजनाको कूल लागत	४७,८८,०५,०००	
	वा.व्य.यो. (%)	४.३०%	

वातावरणीय अनुगमनको लागि अनुमानित रकम

क्र.सं.	विवरण	मानव- महिना	एकाई दर (ने.रु)	रकम (ने.रु)
१	आवश्यक जनशक्ति			
क.	वातावरण विद्	२	१,००,०००	२,००,०००
ख.	सामाजिक — आर्थिक विज्ञ	१	८०,०००	८०,०००
ग.	वनस्पति विज्ञ	१	८०,०००	८०,०००
घ.	यातायात ईन्जिनियर	१	८०,०००	८०,०००
ङ.	भूगर्भशास्त्री	१	८०,०००	८०,०००
च.	जलस्रोत विज्ञ	१	८०,०००	८०,०००
छ.	क्षेत्र सहायक	२	२५,०००	५०,०००
२.	स्टेशनरी , प्रिन्टिग र अन्य खर्च	मोटामोटी		५०,०००
३.	जिसुबाट गरिने अनुगमन	मोटामोटी		२,००,०००
४.	वन तथा वातावरण मन्त्रालय बाट गरिने अनुगमन	मोटामोटी		३,००,०००
५.	यातायात ढुवानी खर्च	मोटामोटी		१,००,०००

	जम्मा		१३,००,०००/-
--	-------	--	-------------

आयोजनाको लागि अनुमानित वातावरणीय खर्चको विवरण

क्र.सं.	विवरण	अनुमानित रकम (ने.रु)
क.	वातावरणीय अनुगमनको लागि अनुमानित रकम	१३,००,०००
ख.	सकारात्मक प्रभाव बढोत्तरी र नकरात्मक प्रभाव न्यूनीकरणका उपायहरूका लागि अनुमानित लागत	१,६७,००,०००
ग.	प्रारम्भिक अनुगमन लागत	२,२५,०००
घ.	नियमपालन अनुगमन लागत	१,३०,०००
ङ.	प्रभाव अनुगमन लागत	१,५०,०००
	जम्मा	१,८५,०५,०००